

T.C.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İLETİŞİM BİLİMLERİ DİSİPLİNLERARASI ANABİLİM DALI

**AFET DÖNEMLERİNDE X PLATFORMU
PAYLAŞIMLARININ YANLIŞ BİLGİ BAĞLAMINDA
İNCELENMESİ: 6 ŞUBAT DEPREMLERİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SÜMEYYE ÇALIŞKAN

DOÇ. DR. FADİME ŞİMŞEK İŞLİYEN

AKSARAY-2025

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ DİSİPLİNLERARASI ANABİLİM DALI

AFET DÖNEMLERİNDE X PLATFORMU
PAYLAŞIMLARININ YANLIŞ BİLGİ BAĞLAMINDA
İNCELENMESİ: 6 ŞUBAT DEPREMLERİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SÜMEYYE ÇALIŞKAN

DANIŞMAN : DOÇ. DR. FADİME ŞİMŞEK İŞLİYEN

JÜRİ ÜYESİ : PROF. DR. MUSTAFA ŞEKER

JÜRİ ÜYESİ : PROF. DR. SELAHATTİN ÇAVUŞ

AKSARAY-2025

TELİF HAKLARI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu projenin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla projenin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra projeden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Sümeyye
Soyadı : ÇALIŞKAN
Bölümü : İletişim Bilimleri Disiplinlerarası
İmza :
Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Afet Dönemlerinde X Platformu Paylaşımlarının Yanlış Bilgi Bağlamında İncelenmesi: 6 Şubat Depremleri

İngilizce Adı : Examining X Platform Posts in the Context of Misinformation During Disaster Periods: February 6 Earthquakes

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Proje yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Sümeyye ÇALIŞKAN

İmza :

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Sümeyye ÇALIŞKAN tarafından hazırlanan “Afet Dönemlerinde X Platformu Paylaşımlarının Yanlış Bilgi Bağlamında İncelenmesi: 6 Şubat Depremleri Örneği” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Kabul</u>	<u>Ret</u>	<u>İmza</u>
Danışman: (Doç. Dr. Fadime Şimşek İşliyen) (İletişim Fakültesi, Aksaray Üniversitesi)	☐	☐	
Üye: (Prof. Dr. Mustafa Şeker) (İletişim Fakültesi, Akdeniz Üniversitesi)	☐	☐	
Üye: (Prof. Dr. Selahattin Çavuş) (İletişim Fakültesi, Aksaray Üniversitesi)	☐	☐	

Tez Savunma Tarihi: 13/06/2025

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Aybala ÇAYIR

İmza

ÖZET

Çağımızın en kritik epistemolojik sorunlarından biri olan yanlış bilgi fenomeni, dijital iletişim ekosisteminde giderek karmaşıklaşan bir yapı sergilemektedir. Hakikat sonrası çağın karakteristik özelliği olan bu durum, özellikle afet gibi kriz anlarında toplumsal etkileri katlanarak artan bir soruna dönüşmektedir. 2023 yılında meydana gelen 6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri yanlış bilginin afet dönemlerindeki yayılım dinamiklerini ölçmek hususunda oldukça önemli bir noktada durmaktadır. Bu çalışma, 6 Şubat depremlerinde X platformunda yayılan yanlış bilgilerin türlerini, yayılım dinamiklerini ve toplumsal etkilerini sistematik bir yaklaşımla incelemektedir. Araştırma, Uluslararası Doğruluk Kontrolü Ağı (IFCN) onaylı üç bağımsız doğrulama platformu (Teyit.org, Doğrula.org, Doğruluk Payı) ile iki resmi kurumun (AA Teyit Hattı, DMM) verilerini temel alarak, afet dönemlerinde yanlış bilginin yapısını ve zarar potansiyelini analiz etmektedir. Nitel yöntemin kullanıldığı bu çalışmada doğrulama platformlarındaki uzmanlarla yüz yüze görüşmeler yapılmış, 529 teyit edilmiş içerik doküman analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Bu doğrultuda Wardle'nin yanlış bilgi türlerine yönelik yapmış olduğu sınıflama dikkate alınarak tematik bir çerçeve oluşturulmuştur. Çalışmada yanlış bilgi içeren paylaşımların %69'unun X kaynaklı olduğu tespit edilmiş, paylaşımlarda yanlış bilginin en çok uydurma ve çarpıtma türlerinin öne çıktığı bulgulanmıştır. Çalışma sonucunda sosyal medya uygulamalarında yanlış bilgiyi önlemek adına gerçek zamanlı doğrulama ve uyarma içeren yeni sistemlerin geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kavramlar: Afet Haberciliği, Dezenformasyon, Sosyal Medya, X Platformu, Yanlış Bilgi

Bilim Kodu : 116513

Sayfa Adedi : 168

Yazar : Sümeyye ÇALIŞKAN

Danışman : Doç. Dr. Fadime ŞİMŞEK İŞLİYEN

ABSTRACT

The phenomenon of misinformation, one of the most critical epistemological problems of our age, exhibits an increasingly complex structure in the digital communication ecosystem. This situation, which is a characteristic feature of the post-truth era, turns into a problem whose social effects increase exponentially, especially in times of crisis such as disasters. The February 6 Kahramanmaraş Earthquakes in 2023 stand at a very important point in measuring the spread dynamics of misinformation during disaster periods. This study systematically examines the types of misinformation spread on the X platform during the February 6 earthquakes, their spread dynamics, and their social effects. The research analyzes the structure and harm potential of misinformation during disaster periods based on the data of three independent verification platforms (Teyit.org, Doğrula.org, Doğruluk Payı) approved by the International Fact-Checking Network (IFCN) and two official institutions (AA Teyit Hattı, DMM). In this study, where the qualitative method was used, face-to-face interviews were conducted with experts on the verification platforms, and 529 confirmed content was subjected to document analysis. The obtained data was analyzed using the descriptive analysis technique. In this context, a thematic framework was created by taking into account Wardle's classification of types of misinformation. The study found that 69% of the posts containing misinformation were from X, and that the most common types of misinformation in the posts were fabrications and distortions. As a result of the study, it is recommended that new systems that include real-time verification and warning be developed in order to prevent misinformation in social media applications.

Key Words : Disaster Journalism, Disinformation, Social Media, Platform X, Misinformation

Science Code : 116513

Number of Pages : 168

Author : Sümeyye ÇALIŞKAN

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Fadime ŞİMŞEK İŞLİYEN

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKLARI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
YANLIŞ BİLGİ TÜRLERİ VE BİLGİ DÜZENSİZLİĞİ ÜZERİNE KAVRAMSAL BAKIŞ	4
1.1. Bilgi Çağı ve Bilgi Kavramı	4
1.2. Bilgi Kirliliği	6
1.3. Yanlış Bilgi	8
1.3.1. Yanlış Bilgi Türleri	9
1.3.1.1. Parodi (Satir or Parody)	10
1.3.1.2. Hatalı İlişkilendirme (False Connection).....	14
1.3.1.3. Çarpıtma (Misleading Context)	16
1.3.1.4. Bağlamından Koparma (False Context)	17
1.3.1.5. Taklit (Imposter Content)	19
1.3.1.6. Manipülasyon (Manipulated Content)	20
1.3.1.7. Uydurma (Fabricated Content)	22
1.4. Bilgi Düzensizliği Türleri	23
1.4.1. Dezenformasyon (Disinformation).....	24
1.4.1.1. Dezenformasyon Kavramına Tarihsel Bir Bakış	25
1.4.1.2. Dezenformasyonun Kavramsal Çerçevesi	25
1.4.2. Mezenformasyon (Misinformation)	28
1.4.3. Malenformasyon (Malinformation).....	30
İKİNCİ BÖLÜM.....	32
YENİ MEDYA, SOSYAL MEDYA VE YANLIŞ BİLGİ	32

2.1. Yeni Medya.....	32
2.2. Yeni Medya Kavramı.....	34
2.3. Sosyal Medya Kavramı.....	37
2.3.1. Sosyal Medyanın Tarihçesi	41
2.3.2. Sosyal Medya Türleri	44
2.3.2.1. İçerik Paylaşım Siteleri.....	46
2.3.2.2. Sosyal Ağlar.....	46
2.3.2.3. Bloglar	47
2.3.2.4. Mikrobloglar	48
2.3.2.4.1. X (Twitter) Platformu	49
2.3.2.4.2. Türkiye’de X Platformunun Kullanımı.....	54
2.3.2.4.3. Gündem Belirleme Kuramı Bağlamında X Platformu.....	55
2.4. X Platformu ve Yanlış Bilgi.....	57
2.4.1. Afet Dönemlerinde Yanlış Bilgi ve X Platformu	60
2.5. Türkiye’deki Doğrulama Platformları.....	64
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	67
AFET DÖNEMLERİNDE X PLATFORMU PAYLAŞIMLARININ YANLIŞ BİLGİ	
BAĞLAMINDA İNCELENMESİ: 6 ŞUBAT DEPREMLERİ ÖRNEĞİ.....	67
3.1. Araştırmanın Problemi	68
3.2. Araştırma Soruları ve Araştırmanın Hipotezleri	68
3.3. Araştırmanın Amacı	69
3.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	69
3.5. Araştırmanın Yöntemi.....	69
3.6. Araştırmanın Veri Toplama Araçları	70
3.7. Araştırmanın Sınırlılıkları	71
3.8. Bulgular ve Yorum.....	71
3.8.1. Doğrulama Platformlarında Yer Alan X Kaynaklı Yanlış Bilgiler	71
3.8.1.1. Teyit.Org.....	72
3.8.1.2. Doğrula.Org.....	74
3.8.1.3. Doğruluk Payı.....	76
3.8.1.4. AA Teyit Hattı	77
3.8.1.5. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı DMM	78
3.8.2. 6 Şubat Depremleri Bağlamında Paylaşılan X Kaynaklı Yanlış Bilgilerin Sınıflandırılması.....	80
3.8.2.1. Parodi.....	80
3.8.2.2. Hatalı İlişkilendirme	85

3.8.2.3. Çarpıtma	90
3.8.2.4. Bağlamından Koparma	95
3.8.2.5. Taklit.....	101
3.8.2.6. Manipülasyon	104
3.8.2.7. Uydurma	113
3.8.3. X Platformu ve Yanlış Bilgi Bağlamında Gerçekleştirilen Yüz Yüze Görüşmelerin Analizi	116
3.8.3.1. Yanlış Bilginin Ana Yayılım Kaynağı Olarak X Platformu.....	118
3.8.4. Elde Edilen Bulgulara Yönelik Genel Bir Değerlendirme	121
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	125
KAYNAKÇA.....	131
EKLER	153
Ek 1. Platformlara Göre İncelenen İddialar	153
Ek 2. Görüşme ve Mülakat.....	166
Ek 3. Etik Kurul Raporu.....	167
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU.....	168

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Geleneksel Medya ve Yeni Medya Arasındaki Farklılıklar.....	33
Tablo 2. Web 1.0, Web 2.0 ve Web 3.0.....	35
Tablo 3. Mangold ve Faulds'un Sosyal Medya Örnekleri.....	45
Tablo 4. Sosyal Medya Araçları	46
Tablo 5. Yanlışlanan İddialarda Sıklıkla Tekrarlanan Sözcükler.....	122
Tablo 6. AA Teyit Hattı Platformu İncelenen İddialar.....	153
Tablo 7. Doğruluk Payı Platformu İncelenen İddialar.....	156
Tablo 8. Doğrula.Org Platformu İncelenen İddialar.....	158
Tablo 9. Teyit.Org Platformu İncelenen İddialar	159
Tablo 10. CİB DMM Platformu İncelenen İddialar.....	162

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.	Yanlış Bilgi Türlerinin Düşük Düzeyden Yüksek Düzeye Zarar Verme Potansiyellerine Göre Sınıflandırılması (Wardle, 2020).....	10
Şekil 2.	Hicvin Gerçek Sanılmasına Yönelik Örnek (teyit.org).....	12
Şekil 3.	Parodinin Gerçek Sanılmasına İlişkin Örnek (teyit.org).....	13
Şekil 4.	Hatalı İlişkilendirmeye Yönelik Örnek (teyit.org, 2024).....	15
Şekil 5.	Bilinçli Şekilde Üretilen Hatalı İlişkilendirmeye Yönelik Örnek (Bilal, 2020; Independent.co.uk, 2015).....	15
Şekil 6.	Bilginin Yanıltıcı Biçimde Kullanılmasına İlişkin Örnek (teyit.org, 2021).....	16
Şekil 7.	Manipüle Edilerek Çarpıtılmış İçeriğe Yönelik Örnek (teyit.org, 2019).....	17
Şekil 8.	Yanlış Bağlamla Sunulan İçerik Örneği (Bilal, 2020).....	18
Şekil 9.	Bağlamından Koparılan İfadelere Yönelik Örnek (teyit.org, 2021).....	18
Şekil 10.	Dolandırıcılık Faaliyeti Gerçekleştiren Taklit Hesaba Yönelik Örnek (Bilal, 2020).....	20
Şekil 11.	Taklit Hesaplara Yönelik Örnek (Foça, 2019).....	20
Şekil 12.	Fotoşop Marifetiyle Üretilen Manipülatif İçerik Örneği (Bilal, 2020).....	21
Şekil 13.	Videonun Kesilmesi Dolayısıyla Gerçekleştirilen Manipülasyon Örneği (teyit.org, 2020).....	22
Şekil 14.	Gerçeklik ve Niyet Bakımından Bilgi Düzensizliği Üzerine Bir Kategorizasyon (teyit.org).....	23
Şekil 15.	Zarar Verme Kastıyla Üretilen Yanlış Bilgiye Yönelik Örnek (Kırdemir, 2020, s. 10).....	27
Şekil 16.	Spekülatif Söylem Dolayısıyla Üretilen Dezenformasyon Örneği (dogrulukpayi.com, 2020).....	28
Şekil 17.	Web 2.0 Bağlamı (Musser ve O'Reilly, 2007).	36
Şekil 18.	Web 2.0 Çerçevesi, Erracgha ve Romdhane, 2014).....	37
Şekil 19.	Sosyal Medya Zaman Çizelgesi (datareportal.com, 2024).....	40
Şekil 20.	Sosyal Paylaşım Ağlarının Kuruluş Tarihleri Zaman Çizelgesi (Boyd ve Ellison, 2007).....	42
Şekil 21.	2024 Yılı X Mecrası Masaüstü Görünümü (Anasayfa).....	50
Şekil 22.	X'in Yıllara Göre Aktif Kullanıcı Sayıları (famewall.io, 2024).....	52
Şekil 24.	Gündeme Yönelik Olaylarla İlgili Yanlış Bilgi Örneği (teyit.org, 2024).....	59
Şekil 25.	Afet Dönemleri Kapsamında Gerçekleşen Yanlış Bilgi Örneği (Teyit.org).....	62
Şekil 26.	Afet Olayları Kapsamında Gerçekleşen Yanlış Bilgi Örneği.....	63

Şekil 27. Teyit Platformlarında Yer Alan X Kaynaklı Yanlış Bilgilerin Halka Grafiği	72
Şekil 28. X Kaynaklı Yanlış Bilgilerin Sınıflandırılması.....	73
Şekil 29. X Kaynaklı Yanlış Bilgilerin Sınıflandırılması.....	75
Şekil 30. X Kaynaklı Yanlış Bilgilerin Sınıflandırılması.....	77
Şekil 31. X Kaynaklı Yanlış Bilgilerin Sınıflandırılması.....	78
Şekil 32. X Kaynaklı Yanlış Bilgilerin Sınıflandırılması.....	79
Şekil 33. Parodinin Gerçek Sanılmasına Yönelik Örnek (dogrula.org, 2023)	81
Şekil 34. Manipülatif Müdahale ile Oluşan Parodi İçeriklere Yönelik Örnek (teyit.org, 2023).....	82
Şekil 35. Partizan Fikirleri Besleyen Parodi Türüne Yönelik Örnek (Karatabanoğlu, Celal Şengör'ün İstanbul depreminde Muharrem İnce'nin başkan olmasını istediği iddiası, 2023)	83
Şekil 36. Yanlış Bilginin Birçok Türünü Barındıran İçeriklere İlişkin Örnek: (dogrulukpayi.com, 2023)	84
Şekil 37. Uydurma Türüne Yönelik Örnek (dogrula.org, 2023)	86
Şekil 38. Uydurma Türüne Ait İçeriğin Hatalı İlişkilendirilmesine Yönelik Örnek (teyit.org, 2023).....	86
Şekil 39. Stok Fotoğraf Kullanılarak Üretilen Hatalı İlişkilendirmelere Yönelik Örnekler (a. dogrula.org, 2023; b. aa.com.tr, 2023; c. dogrula.org, 2023)	87
Şekil 40. Reytinq Kaygısı ile Hatalı İlişkilendirilen İçeriklere Yönelik Örnekler (aa.com.tr, 2023)	88
Şekil 41. Yabancı Kaynakların Oluşturduğu Hatalı İlişkilendirmelere Yönelik Örnekler (dogrula.org, 2023).....	89
Şekil 42. Artçı Depremle İlgili Hatalı İlişkilendirmelere Yönelik Örnekler (a. dogrula.org, 2023; b. dogrulukpayi.com, 2024; c. teyit.org, 2023)	90
Şekil 43. Haber Medyaları Tarafından Üretilen İdeolojik Alt Yapılı Çarpıtma İçerikler (aa.com.tr, 2023).....	91
Şekil 44. İdeolojik Alt Yapılı Çarpıtmaya Yönelik Örnek (dogrula.org, 2023).....	92
Şekil 45. İdeolojik Alt Yapılı Çarpıtmaya Yönelik Örnek (aa.com.tr, 2023)	93
Şekil 46. İdeolojik Alt Yapılı Çarpıtmaya Yönelik Örnek (dogrula.org, 2023).....	93
Şekil 47. Sahte Hesap Tarafından Üretilen Çarpıtılmış İçerik Örnekleri (aa.com.tr, 2023; https://x.com/who98408150).....	95
Şekil 48. Çeviri Hatasından Kaynaklı Bağlamından Koparılan İçerik Örneği (aa.com.tr, 2023)	96
Şekil 49. Hatalı Verilen Altyazı Dolayısıyla Bağlamından Koparılan İçerik Örneği (dogrula.org, 2023).....	97
Şekil 50. Yaşamını Kaybeden Kişilerle İlgili Bağlamından Koparmaya İlişkin Örnek (iletisim.gov.tr, 2023).....	98

Şekil 51. Eski Görüntülerin Yeni Gibi Sunularak Bağlamından Koparılan İçerik Örneği (dogrulukpayi.com, 2023)	99
Şekil 52. Bağlamı Farklılaştırılan Yanlış Bilgi Örneği (aa.com.tr, 2023).....	100
Şekil 53. Yeniden Yorumlama Dolayısıyla Bağlamından Koparılmış İçerik Örneği (aa.com.tr, 2023)	100
Şekil 54. Dolandırıcılık Faaliyetleri Kapsamında Taklit Hesap Örnekleri (teyit.org, 2023).....	101
Şekil 55. Taklit Hesap Tarafından Üretilen Yanlış Bilgi Örneği (doğrula.org, 2023)	102
Şekil 56. Taklit Hesap Tarafından Üretilen Yanlış Bilgi Örneği (Kenan İmirzalioğlu) (doğrula.org, 2023; teyit.org, 2023)	102
Şekil 57. Taklit Hesap Tarafından Üretilen Yanlış Bilgi Örneği (Hakan Ural) (teyit.org, 2023).....	103
Şekil 58. Fotoğrafın Şoplanması Dolayısıyla Üretilen Manipülatif İçerik Örneği (teyit.org, 2023).....	104
Şekil 59. Fotoğrafın Şoplanması Dolayısıyla Üretilen Manipülatif İçerik Örneği (aa.com.tr, 2023)	105
Şekil 60. Fotoğrafın Şoplanması Dolayısıyla Üretilen Manipülatif İçerik Örneği (aa.com.tr, 2023)	106
Şekil 61. Fotoğrafın Şoplanması Dolayısıyla Üretilen Manipülatif İçerik Örneği (doğrula.org, 2023).....	107
Şekil 62. Bilinçli Biçimde Hatalı Çevirilen Manipülasyon Örneği (dogrula.org, 2023).....	108
Şekil 63. Bilinçli Biçimde Hatalı Çevirilen Manipülasyon Örneği (dogrulukpayi.com, 2023)	109
Şekil 64. Bilinçli Biçimde Hatalı Çevirilen Manipülasyon Örneği (a. dogrulukpayi.com, 2023; b. dogrula.org, 2023).....	110
Şekil 65. Yeni Bir Anlam Kazandırmak Amacıyla İçeriğe Yapılan Manipülasyon Örneği (aa.com.tr, 2023)	111
Şekil 66. Yanlış Bilginin Birden Fazla Türünü Barındıran İçerik Örneği (https://x.com/bsraerdn, 2025)	112
Şekil 67. Yanlış Bilginin Birden Fazla Türünü Barındıran İçerik Örneği (teyit.org, 2020) Fotoğrafın Orijinali (aa.com.tr, 2023).....	113
Şekil 68. Teyit Platformlarında Yer Alan Yanlış Bilgilerin Türlerine Ait Halka Grafiği	121
Şekil 69. Doğrulama Platformlarındaki 7 Yanlış Bilgi Türünün Sütun Grafiği.....	123

GİRİŞ

Günümüz bilgi çağında teknolojik gelişmelerin hız kazanması ile birlikte bilgiye erişim ve bilginin yayılımı tarihte benzeri görülmemiş bir ivme kazanmıştır. Oluşan bilgi ekosistemindeki en temel paradoks, bilgi bolluğu ile güvenilirlik krizi arasındaki diyalektik gerilimdir. Bu atmosfer, bilgi kirliliği ve yanlış bilginin yaygınlaşması gibi önemli sorunları beraberinde getirmiştir. Özellikle sosyal medya platformlarında yanlış bilginin hızla yayılması ve doğru bilginin onu yakalayamaması en büyük tehditlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yanlış bilgi düzeltilse dahi teyit edilen doğru bilgi, genellikle aynı ilgiyi görmemektedir. Bu noktada endişe verici olan önemli bir husus ortaya çıkmaktadır. Düzeltildiğinde yeterli etkileşimi alamamış doğru bilgilerin yerine daha çok ilgi gören yanlış bilgiler, zamanla zarar verme potansiyelini artırmakta ve nihayetinde dezenformasyonla iç içe geçmektedir. Kasıtsız üretilen yanlış bilgilerin düzeltilmesinin de benzer süreçler geçirmesi yanlış bilginin zarar verme potansiyelini artırmaktadır. Ayrıca Castells (2009)'in belirttiği üzere, ağ toplumunda bilginin demokratikleşmesi, aynı zamanda bilgi otoritelerinin parçalanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, kasıtsız olarak üretilen yanlış bilgi (misinformation) ile kasıtlı üretilen yanlış bilgi (disinformation) arasındaki sınırların giderek bulanıklaştığı gözlemlenmektedir. Bu sarmal yapı bilginin güvenilirliğini aşındırırken, bireyleri şüphe ve güvensizlik iklimine sürüklemektedir.

Pennington ve Hastie (2010, s. 198-201)'nin çalışmaları, kriz anlarında bireylerin bilişsel yük altında daha az eleştirel düşünme eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadır. Normal şartlarda dahi güvensizlik atmosferinde sürekli olarak yanlış doğrudan ayırmaya çalışmakta güçlük çeken birey, kriz dönemlerindeki bilişsel yük nedeniyle yanlış bilgi ile mücadele etme konusunda geride kalmaktadır. Bu nedenle panik, kaos ve hatta hayati risklerin doğduğu afet gibi kriz dönemlerinde, yanlış bilginin yıkıcı etkileri katlanarak artmaktadır. Bu çalışma yakın dönemde gerçekleşen ve Türkiye'nin 11 ilini etkilemesi nedeniyle kritik bir vaka olarak değerlendirilen "6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi" özelinde yanlış bilginin afet dönemlerindeki sürecini incelemektedir.

Sosyal medya platformları yanlış bilginin hızlı ve denetimsiz bir şekilde yayılmasına olanak tanımaktadır. Bu bağlamda yanlış bilginin yayılımı için ideal bir ortam sunan X platformu

önemli bir noktada durmaktadır. Platformlar arasında bilgi paylaşımı ve haberleşme amacıyla sıkça tercih edilen X, kullanıcıların gerçek zamanlı bilgi paylaşımı yaptığı ve yanlış bilginin yayılımında kritik bir rol oynayan sosyal medya aracı olarak öne çıkmaktadır. 6 Şubat depremlerinin hemen ardından X platformunda hızla yayılan asılsız haberler, sahte talepler ve manipüle edilmiş görüntüler, yardım çabalarını sekteye uğratarak toplumda infial ve umutsuzluğa yol açmıştır. Burada kafa karışıklığına neden olan unsur içeriklerin büyük kısmının iyi niyetle paylaşılmış gibi görünmesidir. Öte yandan içeriklerin zamanla bazı kişiler tarafından kasıtlı olarak manipüle edildiği ve siyasi amaçlarla istismar edildiği ortaya çıkmıştır. Bu noktada Wardle'ın yanlış bilgi sınıflandırması önem kazanmaktadır. Başlangıçta yanlışlıkla paylaşılan bir içerik, niyet değiştirerek kutuplaşmanın aracına dönüşebilmektedir. Bu bağlamda Wardle'ın çalışması önemli bir noktaya ışık tutmaktadır.

Çalışmanın odak noktası, bilginin nasıl kirlendiği, bu kirlenmenin yanlışla nasıl dönüştüğü, toplumsal algıyı ve eylemleri nasıl şekillendirdiği ve nihayetinde bireylerin gerçekle bağının nasıl zayıfladığıdır. Araştırma üç ana ekseninde ilerlemektedir.

Buna göre çalışmanın birinci bölümünde, bilgi çağının dönüştürücü etkisi, bilgi kavramının evrimi ve yanlış bilginin tanımı ele alınmaktadır. Yanlış bilgi türleri bağlamında, niyetin bilginin etkisini nasıl değiştirdiği tartışılmaktadır. Bu noktada yanlış bilgi türleri, Wardle'ın oluşturduğu 7 kategoride irdelenmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde yeni medya ve sosyal medyanın kavramsal çerçevesi çizilerek, sosyal medya araçlarının gelişim süreçleri değerlendirilmekte iletişim ve haberleşme anlamında bir mikroblog sistemi olarak öne çıkan X platformunun yapısı, teknik ve iletişimsel özellikleri ele alınmaktadır. X platformunun afet/kriz dönemlerinde kullanımı, bilgi yönetimindeki rolü ve yanlış bilgi ile ilişkisi incelenmektedir.

Üçüncü bölümde ise çalışma kapsamında belirlenen doğrulama platformlarının etkinliği ve 6 Şubat depremleri ile ilgili web sitelerinde yer verdikleri içerikler mercek altına alınmaktadır. 6 Şubat depremleri ile ilgili olduğu tespit edilen içeriklerden X kaynaklı iddialar, nitel yöntemlerle derinlemesine analiz edilmektedir. Elde edilen bulgular Wardle'ın yanlış bilgi sınıflandırmasına göre 7 başlık altında (parodi, hatalı, ilişkilendirme, çarpıtma, bağlamından koparma, taklit, manipülasyon, uydurma) kategorize edilmiştir. Bu kapsamda yanlış bilgilerin zarar verme potansiyellerinin ölçülmesi ve yanlış bilginin farklı türlerinin nasıl yayıldığı, hangi etkilere yol açtığı tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Bu çalışma, afet dönemlerinde X platformunda yayılan yanlış bilgileri, 6 Şubat depremleri özelinde ele alarak, bilgi çağını getirdiği fırsat ve riskler bağlamında analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu araştırmanın temel çıkarımı afet dönemlerinde yanlış bilginin yayılımının salt bir enformasyon sorunu olmadığı, aynı zamanda toplumsal psikoloji, dijital platform politikaları ve medya okuryazarlığı kesişiminde şekillenen çok boyutlu bir fenomen olduğudur. Bu bağlamda araştırmada doğrulama mekanizmalarının işleyişi incelenerek toplumsal güvenin yeniden nasıl inşa edilebileceği üzerine öneriler geliştirilmiştir. Bu çalışma, hem akademik literatüre katkı sunmayı hem de afet iletişimi politikaları ve yanlış bilgi sorunu ile mücadelede kullanılabilecek yeni yöntemlere yönelik öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YANLIŞ BİLGİ TÜRLERİ VE BİLGİ DÜZENSİZLİĞİ ÜZERİNE

KAVRAMSAL BAKIŞ

1.1. Bilgi Çağı ve Bilgi Kavramı

Sosyal bir varlık olan insan, yaşamı boyunca iletişim/bağ kurma, bilgi alma/verme ihtiyacı içerisinde olmuştur. Bu nedenle iletişim olgusu varoluşsal bir ihtiyaçtır (Onay, 2018, s. 78) ve bu ihtiyacın bir getirisi olarak insanlar, yaşamları boyunca interaktif bir paylaşım süreci içerisinde. Toplumlar da gelişmişlik düzeylerinden bağımsız olarak dinamik bir yapı içerisinde ve değişim halindedir (Öz, 1997, s. 1).

Tarih öncesi dönemde insanlar, doğa ile iç içe bulundukları ve birbirleri ile iletişim kurdukları her an edindikleri tecrübelerle çeşitli bilgilere ulaşmışlardır. Bu bilgileri paylaşarak ve üzerine yeni düşünceler ortaya koyarak yaşamlarında birçok şeyi geliştirerek her geçen gün ilerleme kaydetmişlerdir. Nitekim insan, bilgilerin aktarılma biçiminin sözlü geleneğin öğretilerinden ibaret olduğu dönemde, yazıyı icat ederek bilgilerin paylaşılma şeklini değiştirmiştir. Sözlü kültürden yazılı kültüre geçen insanoğlu, yaşamında büyük bir değişim ve dönüşüm sürecini başlatmıştır. Bu icat ile bilgilerin diğer topluluklara aktarım biçimi kolaylaşmıştır (Rukancı ve Anameriç, 2004).

Yazının ardından matbaadan telgraf ve telefona, radyodan televizyon, bilgisayar ve internete kadar kullanılan her iletişim ve kitle iletişim aracı bilgiye her geçen gün daha hızlı (Şimşek İşliyen ve İşliyen, 2020), daha kısa/basit yöntemlerle ve daha az maliyetlerle ulaşılabilmesine imkân sağlarken; bireyler arasındaki iletişim mesafelerindeki sınırlar da her geçen gün azalmıştır (Tiryaki ve Karakuş, 2022, s. 205). Bununla beraber iletişim ağlarının hızla gelişmesi, bilgilerin paylaşım ve ulaşım sürelerini etkilemiş bu da çeşitli konularda hem kümülatif bilgi birikimine hem de bilgi ekonomisinin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Ünal, 2009). 1950’li yıllar itibarıyla bu çağa ‘bilgi çağı’, ‘enformasyon çağı’ ya da hakikat sonrası çağ’ denilmekte ve bu adlandırmaların ortak noktası olarak teknoloji kavramı imlenmektedir (Rukancı ve Anameriç, 2004; Şimşek İşliyen, 2022, s. 69). Bilgi çağının öne çıkan en önemli özelliği toplumların hızla değişmesidir. Bu değişimi hızlandıran etmenler

arasında; bilgi, teknoloji, iletişim ve ekonomi kavramlarının altı çizilmektedir (Ünal, 2009, s. 125).

Bilgi kavramı günlük yaşamda yaygın kullanıldığı halde tanımlanması zor bir kavramdır. Zira bilgi kavramının tanımı alanlar arasında farklılık gösterirken zamanlar arasında da farklılık göstermektedir. Önceleri bilgi üzerine düşünceler, filozofların ortaya koyduğu tartışmalar ile varlığını sürdürürken süreç içerisinde bilimsel bilgilerin ortaya çıkmasıyla ve her bir bilim dalının bilgi ile ilgili çeşitli yaklaşımları ortaya koymasıyla bilgi tanımları da çoğalmıştır. Bu anlamda her bir bilim dalı bilginin farklı bir özelliğini ortaya koymuş, bilgi tanımlamalarını genişleterek zenginleştirmiştir (Özenç Uçak, 2010, s. 705).

Felsefî anlamda “Duyu organları yoluyla algılama, hayal gücü ve bellek yardımıyla zihnin ilk olarak kavradığı temel düşünceler” (Türk Dil Kurumu, t.y.) ifadeleriyle açıklanan bilgi kavramının tanımı, geçmiş yıllarda birçok filozof tarafından yapılmıştır. Antik Çağ’da bilgi problemi üzerine eğilen Platon ve Aristoteles gibi filozoflar bilginin kaynağını bulmaya yönelik çalışmalar gerçekleştirmiştir. Gerçek bilginin temelini felsefî erdemin koşulu olarak gören Platon’a göre insan, bilgiye doğuştan sahiptir. Platon, insanın somut nesneleri algılamasında duyuların, soyut şeylerin algılanmasında ise doğru sanıların önemine dikkat çekmiştir. Doğru sanıların, akıl ile düşünsel boyutta irdelenerek kavranmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Aristoteles’e göre bilgi, deneyimlerle öğrenilir. İnsanın deneyimler yoluyla hafızasında elde ettiği bilgiler, deneyimlemediği konular ile ilgili sezgisel bir süreci tetikler. Bu sezgi süreci ise insanın doğa ve evrene dair bilgi çıkarımları ile sonuçlanır. Sokrates ise bilginin insanı erdemli bir yapıya büründürebileceği üzerine düşünceler geliştirmiştir (Çalık ve Çınar, 2009, s. 77-78). Geçmiş dönem felsefe tartışmalarında bilginin varlığı, kaynağı, nereden ve nasıl geldiği gibi konuların altı çizilirken; bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yaşanmasıyla birlikte bilginin hızlı ve kolay yöntemlerle sunulma/aktarıma konusu gündeme gelmiştir.

Türkçe sözlük, birçok tanımı olan bilgi kavramını; “İnsan aklının erebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin bütünü; bili, malumat; öğrenme, araştırma veya gözlem yolu ile elde edilen gerçek, haber” şeklinde ifade etmektedir (Türk Dil Kurumu, t.y.). McCarthy’ye göre bilgi, (2002, s. 49-50) “...halk inançlarından, tekniklerden ve yaşam reçetelerinden, dinsel fikirlere ve toplu düşüncelere kadar, bilgi sayılan her şeyle alakalıdır.” Burke (2001, s. 12-13) bilginin tanımını yapmanın en az doğrunun (gerçek) tanımını yapmak kadar zor olduğunu belirterek iki kavramı birbirinden ayırmaktadır. Bilgiyi tanımlarken; “pişmiş”, “işlenmiş” yahut “düşünce ile sistemleştirilmiştir” ifadelerini kullanmaktadır.

Bilgi kavramı söz konusu olduğunda genel itibarıyla tanımların “bireyin çeşitli çabaları neticesinde elde edeceği kazanım” anlamını taşıyor olması oldukça dikkat çekicidir. Tanımın merkezinde bireyin çabasının bulunması ‘bilgiye erişme ve kazanım sağlama’ manasında bireysel çabanın önemini ortaya koymaktadır (Aktan, 2022, s. 231).

Bilgi çağının oluşturduğu bilim insanı prototipinde birey, herhangi bir konuda yargıya varabilmek için birden fazla konu hakkında bilgi sahibi olmaya ihtiyaç duymaz. Bu kişinin onca bilim dalı arasından yalnızca kendi uğraştığı bölümü bilmesi herhangi bir yargıya varması için yeterlidir. Ayrıca bireylerin kültüre olan bakış açıları yüzeysel meraktan ibarettir. Bu sebeple de hemen hemen hiçbir bilgi derinlemesine bilinmemektedir. Modern insanın ve bilgi çağı insanının en temel özelliği olarak bu husus gösterilebilir (Avcı, 2019, s. 22).

Bilgi çağında, bilgiye sahip olmak; güncel ve son teknolojiye sahip olmak ön koşulunu beraberinde getirmektedir (Tiryaki ve Karakuş, 2022, s. 205). Bu nedenle bilgi çağı insanında, bilgi edinmek üzerine çabalamak demek; yaygın kullanılan iletişim araçlarına sahip olmak ve bu araçları nitelikli olarak kullanmak demektir. Bilgili birey tanımlamasında murat edilen durum budur. Aksi durumlar için Avcı (2019, s. 23), ‘bilgili cahil’ tanımını kullanmıştır. Bu adlandırmayı şöyle açıklamaktadır:

“Bilgili değildir, çünkü kendi uzmanlık alanına girmeyen hiçbir şeyi bilmez. Bilgisiz de değildir, çünkü bir “bilim adamı”dır ve evrenin kendisine ait olan o küçük bölmesini çok iyi bilir... Bu uzman “cahil”, hayatın diğer alanlarında, politikada, sanatta, toplumsal töre ve geleneklerde tam bir ilkel gibi davranır.”

Modern birey; otoritenin düzenlediği iş bölümünde basit alanlarda az bir bilgi ile uzmanlaşmış, görev tanımları oldukça dar kişidir (Dursun, 1992, s. 142). Benimsenen bu özellikler kapsamında çalışma hayatında geniş bir bilgi birikimine sahip olması gerektiğini düşünmeyen modern birey, günlük yaşantısına da bu durumu aksettirmekte ve kitle iletişim araçlarını da bu yönde kullanmaktadır. Avcı, bu tanıma göre günümüz modern insanını ‘bilgili zırcahil’ olarak tanımlamaktadır (Avcı, 2021). Modern bireyin bilgi edinme hususundaki bu özensiz tavrı, gelişimi açısından kendisini niteliksiz bir konuma taşıyarak etrafında gerçekleşen olayları kavrama ve değerlendirme hususunda dar bir bakış açısı sağlamaktadır. Bu durum ise bireylerde; infodeminin hüküm sürdüğü günümüz toplumlarında ‘doğruyu yanlıştan ayıramama’ sorunsalını beraberinde getirmektedir.

1.2. Bilgi Kirliliği

Günümüz insanı tarihte eşine rastlanılmamış bir bilgi çokluğu ile karşı karşıya bulunmaktadır. İletişim teknolojilerinde yaşanan her gelişme, iletişim ağlarının giderek

artmasına ve dolayısıyla bilgi paylaşımının kolaylaşmasına neden olmaktadır. Söz konusu durumda giderek büyüyen ve kontrol edilemeyen bir bilgi ekosistemi oluşmaktadır. Aynı zamanda bilginin özgürleşme durumundan bahsedebilmek için 21. Yüzyıl teknolojilerinden bahsetmek gerekmektedir. Bu nedenle bilginin demokratik bir alt yapıya kavuşma durumu, içinde bulunduğumuz yüzyılın bir getirisidir. Bilginin çoğalması, maliyetinin düşmesi, hızlı erişim olanağı ve mekân sınırlarını aşmış olması, bilgi çağının avantajlarından biridir. Bununla beraber her geçen gün bilgilerin güvenilirliğini yitirmesi 21. Yüzyılın en önemli sorunu olarak ortaya çıkmaktadır (Şimşek İşliyen, 2022, s. 70). Ayrıca bilginin öğrenilmesi hususuna gelindiğinde; üst üste yığımlar ile bilgeliğe erişilmeyeceği apaçık bir gerçektir. Her birey bilgeliği için az ya da çok zahmet çekmelidir (Burke, 2001, s. 13). Zira 21. Yüzyılda bilginin kıymeti ona ulaşmak için verilen emek ile doğru orantılıdır. Tarım toplumlarında yahut diktatör rejimlerde bireyin bilgiye ulaşmasını engelleyen (sansür uygulayan) iktidardır fakat demokrasi yönetiminde bilginin çokluğu, bilgiye ulaşılmasını engelleyen en önemli nedendir (Ramonet, 2009). Bilgi çokluğu içerisinde, en doğru ve gerçek olan bilgiye ulaşmak her geçen gün daha da zorlaşmaktadır. Bu sebeple bilginin çokluğu bizatihi bilginin sansürüdür.

Bilgi, insanın varlığıyla birlikte anlam kazanan, duyular ile algılanabilen, deneysel ve düşünsel becerilerle elde edilebilen kanılar bütünü olarak ifade edilebilir. İnsanın çabasına bağlı olarak ortaya çıkan bilgiler (Aktan, 2022, s. 231) yine insanın çabasıyla faydalı ve zararlı hale gelmektedir. Kontrolsüz biçimde büyüyen bilgi ekosisteminde, kitle iletişim araçlarıyla birlikte her geçen gün bilginin niceliksel olarak artış göstermesi ve birbirini kopyalar nitelikte yayılmasıyla bilgi kirliliği kavramı ortaya çıkmıştır (Bulut, 2022, s. 137).

Bilgi kirliliği kavramı İngilizce *info* (bilgi, haber, malumat) (Dictionary Cambridge, t.y.) ve *pollution* (kirlilik) (Dictionary Cambridge, t.y.) sözcüklerinin birleşiminden oluşan *infollution* kavramının Türkçe karşılığı olarak ifade edilmektedir. Infollotion terimi 2002 yılında Paek Jae Cho tarafından önerilmiş, 2003 yılında Jakob Nielsen tarafından tanıtılmıştır (Özdemir, 2016, s. 24). Kavramın ilk kez kullanıma; 2009 yılında Stamenković tarafından yazılan bir makalede rastlanılmıştır. Yazar bu terimi *bilgi patlaması* olarak açıklar. Konuyla ilgili benzer kavramlar arasında “*overchoice* (Seçenek fazlalığı), *bilgi kirlenmesi*” gibi ifadeler bulunmaktadır (Pembecioğlu vd., 2021, s. 1045).

Tanım olarak bilgi kirliliği, bilgi kaynaklarının alakasız, gereksiz, istenmeyen ve düşük değerli bilgilerle kirlenme durumudur (Orman, 1984). Enformasyon bombardımanı olarak da ifade edilen bilgi kirliliği; ilgili ilgisiz, doğru yanlış, gerekli gereksiz, birçok içeriğin (haber, bilgi, enformasyon, veri vb.) insanlara aktarılması durumunu ifade eder. Bedenlerin

değil zihinlerin dağıldığı bu enformasyon bombardımanında insanlar doğru ile yanlış ayırt edebilecek ışığı kaybetmiş olurlar. Bu nedenle insanlar bu sis bulutu içerisinde doğruya ulaşmak için ayrıca çaba sarf etmek durumunda kalmaktadır. Sayısız internet sitesi, yüzlerce televizyon, gazete ve radyo kuruluşu her gün, her saat, her dakika ve hatta her an haber paylaşımı yapmaktadır. Dolayısıyla her geçen gün enformasyon akışı hızla genişlemekte, bilgiler nicel olarak artmakta ve bu da niteliğinin şüphe uyandırmasına neden olmaktadır (Aydeniz, 2011, s. 21-22).

All European Academies (ALLEA)¹ Avrupa Akademileri Birliği tarafından bilgi kirliliğine yönelik yayınlanan bir raporda, insanların deneyim ve birikimlerine ve hatta duygu dünyalarına hitap eden bilgileri kabul etmeye meyilli oldukları saptanmıştır. Bu nedenle yanlış, gereksiz ve niteliksiz bilgilerin oluşumunu önlemek yerine yayılmasını engellemenin daha anlamlı olduğu yönünde görüş birliğine varılmaktadır. (Sabancıoğlu, 2021). Öte yandan bilginin niteliksel anlamda değerini yitirmesi onun her türlü zarara uğrama problemini de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle bilgiler, birtakım çıkar sağlama kaygıları ile deforme edilmektedir.

1.3. Yanlış Bilgi

Bilgiler işlenme aşamasında ‘sahte, hatalı ve manipülatif’ hale gelebilir. Buna göre bilgi; hangi şartlar altında yanlış bilgi konumuna gelirse gelsin, kasıtlı ya da kasıtsız yapılmış olmasına bakılmaksızın olayın yahut olgunun hakikatini yansıtmadığı için yanlış bilgi olarak nitelendirilmiştir (Şimşek İşliyen, 2022, s. 71). 21. Yüzyılın vebası olarak tanımlanabilecek yanlış bilgi salgını, dijitalleşmeyle birlikte her geçen gün hızla yayılmaktadır. Hem geleneksel medya hem de yeni medya için yanlış bilgi stratejik bir öneme sahiptir. Özellikle dijital platformların kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte sahte, yalan, yanıltıcı, hedefli yanlış bilginin birçok açıdan tanımı bulunmaktadır. Genellikle bilgi kirliliğine işaret eden tanımlar bilginin bozulmaya ve olumsuzluğa uğramasına dikkat çekmektedir (Zamur Tuncer, 2022, s. 27).

Dünya genelinde ve ülkeler bazında internet ve sosyal medya kullanımına dair ortak rapor hazırlayan We Are Social, yayınladığı son raporda dünya genelinde sosyal medya kullanıcı

¹1994’te kurulan ve 50’den fazla ülkenin bilim akademisinin katılımıyla oluşan Avrupa Bilim Akademileri Birliği (ALLEA) bilimsel bilginin ve düşüncenin yaygınlaşması için aktif olarak çalışan bir kurumdur. Uluslararası iş birliklerini, disiplinler arası bağımsız bilimsel araştırmaları desteklemektedir.

sayısının 5.24 milyar olduğunu ve bu sayının son 12 ayda 4.1 arttığını ifade etmektedir. Dünya nüfusunun yüzde 63.9'u sosyal medya kullanmaktadır (datareportal, 2025). İnternette geçirilen süre açısından 51 ülke arasından günde ortalama 9 saat 37 dakika ile Güney Afrika listenin birinci sırasında yer alırken Türkiye günde ortalama 7 saat 13 dakika ile listede 18. Sırada yer almaktadır (datareportal, 2025). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2024)'nın yayınladığı rapora göre Türkiye'de internet kullanan bireylerin oranı; 2023 yılında yüzde 87,1 iken 2024 yılında bu rakam yüzde 88,8'e çıkmıştır. İnternet kullanım nedenlerine dair yapılan bir başka araştırmada We Are Social (2025)'in yayınladığı "Dijital: 2025" raporuna göre dünya genelinde internet kullanım nedenleri arasında 'bilgi bulmak' yüzde 62.8 oranla birinci sırada yer almaktadır. Türkiye'de de internet kullanım nedenleri arasında 'bilgi bulmak' birinci sırada yer alırken, 'haberleri takip etmek' ikinci sırada yer almaktadır. Tüm bu veriler insanların bilgiye öncelikli olarak dijital ortamlardan ulaşmayı tercih ettiğini ortaya koymaktadır.

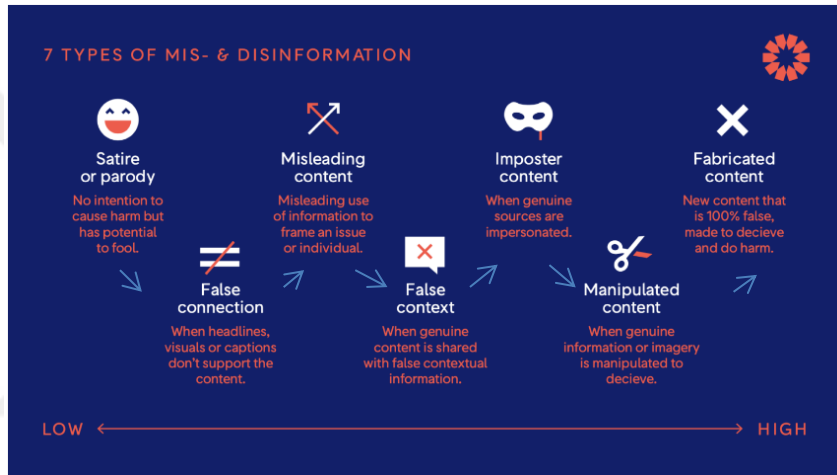
Günümüzde internet ve dolayısıyla sosyal medya, bilgi edinme hususunda akla gelen araçlardan birisidir (Şimşek İşliyen, 2022, s. 72). Dijital mecralar bilgiye ulaşma noktasında büyük kolaylık sağlamakla birlikte bazı dezavantajlar taşımaktadır. Bunun başında ise yanlış bilgi gelmektedir. World Economic Forum (WEF, 2024)'un yayınladığı rapora göre çevrimiçi yanlış bilgi, dünyanın on önemli sorunlarından bir tanesidir. Buna göre çevrimiçi yanlış bilgi, içinde bulunulan çağı tehdit eden önemli bir sorun olarak görülmektedir (Kuş, 2022, s. 105). Tüm bu bilgiler ışığında bireyler haberleşme ve bilgi edinme noktasında genellikle dijital mecralara başvurmaktadır. Bununla birlikte yanlış bilgilerin paylaşıldığı ana kaynak olarak da yeni medya araçları gösterilmektedir. Bu durumda yeni medya araçları, geleneksel medyaya göre daha güvensiz bir ortam sağlamaktadır (Şimşek İşliyen, 2022, s. 73).

1.3.1. Yanlış Bilgi Türleri

Yanlış bilgi türleri Claire Wardle'ye göre 7 başlık altında değerlendirilmektedir. Bu çalışmaya da Wardle'nin sınıflandırması rehber olmaktadır. Söz konusu sınıflandırmada 'Dezenformasyon ve Mezenformasyonun 7 Türü' olarak adlandırma yapılmıştır. İngilizce *misinformation* terimi, Türkçeleşmiş mezenformasyon sözcüğüne karşılık gelmektedir. Terimin anlamı ise yanlış bilgi olarak ifade edilmektedir. Ancak Türkçede 'yanlış bilgi' hem dezenformasyon hem de mezenformasyon kavramlarını kapsamaktadır. Bu sebeple adı

geçen çalışmalar Türkçe kaynaklarda ‘yanlış bilginin en yaygın 7 türü’ olarak ele alınmaktadır (Şimşek İşliyen, 2022, s. 73). Bu çalışmada da yanlış bilgi kavramı her iki durumu da içerecek biçimde kullanılmaktadır.

Yanlış bilgi ekosistemi karmaşık bir yapı içerisindedir. Bu sebeple Wardle bu karmaşanın daha kolay anlaşılması adına yanlış bilgi başlığı altında bu 7 türü çerçevelemiştir. Söz konusu başlıklar zarar verme potansiyelleri bakımından düşük düzeyden yüksek düzeye göre sınıflandırılmaktadır. Buna göre düşük düzeyden yüksek düzeye zarar verme potansiyeli şu şekilde sıralanmaktadır: Parodi, Hatalı İlişkilendirme, Çarpıtma, Bağlamından Koparma, Taklit, Manipülasyon, Uydurma (Wardle, 2020).

Şekil 1. Yanlış Bilgi Türlerinin Düşük Düzeyden Yüksek Zarar Verme Potansiyellerine Göre Sınıflandırılması (Wardle, 2020)

1.3.1.1. Parodi (Satir or Parody)

Tarihsel süreç içerisinde tanımını, kapsamı ve işlevi farklılık arz eden parodi kavramı köken itibarıyla Antik dönemlere dayanmaktadır. Taklit etmek ve gülünç kılmak komedyanın temel özelliklerindendir. Doğrudan komedyayla ilişkili olan parodi de ‘alaycı taklit’ten doğmaktadır. Bununla beraber günümüzde parodi, taklit etmekten ve gülünç kılmaktan daha çok ‘yeniden yazmak’ ve ‘ironikleştirmek’ amacı gütmektedir (Özdemir, 2015, s. 78-79).

Sözlük anlamı “Ciddi sayılan bir eserin bir bölümü veya bütünü alaya alarak, biçimini bozmadan ona bambaşka bir özellik vererek biçim ile öz arasındaki karşıtlık kullanılarak gülünç etki yaratan bir oyun türü” (Türk Dil Kurumu, t.y.) olan parodi kavramı ile anlamı; “kişi, kurum, olay ve olguları konu edinerek şaka, alay veya hakaret yoluyla eleştiren, teşhir

eden bir anlatım biçimidir (Alay, 2018, s. 31)” olan hiciv kavramı yanlış bilgi bağlamında birbirini yerine kullanılabilen terimlerdir.

Gündeme ilişkin bazı konuların mizahi yönleri öne çıkarılarak yeniden inşa edilen içerikler, parodi haber siteleri tarafından hazırlanmaktadır. Parodi içerikler genellikle ana akım haber medyasını taklit ederek içerikleri mizahi bir altyapıyla süslemektedir. Bu durum parodi içeriklerin inandırıcılığını artıran önemli bir faktördür. Bununla beraber iyi bir sunumla hazırlanan parodi içeriklerde haberin gerçeklik/kurgusallık olgusuna dair önemli ayrıntılara da yer verilmektedir. Bu nedenle parodi içerikler sahte haberlerden kolay bir şekilde ayrılabilir (Tandoc vd., 2018, s. 142)

Parodi olarak bilinen yanlış bilgi türünde, zarar verme niyeti bulunmadığı halde zarar verme potansiyeli bulunmaktadır. Çevrimiçi ortamlarda görsel ipuçları olmadığı için kullanıcıların zihinsel kısayollar (sezgisel yöntemler) ile anlamlandırma becerisi kaybolur. Oysa bir haber, gazeteden okunduğunda olayın hangi anlamda (fikir bölümü ya da karikatür bölümü) aktarıldığına dair görsel ipuçları bulunmaktadır. Fakat çevrimiçi ortamlar bunu sağlayamamaktadır. Öte yandan parodi, onu gören ilk kişi tarafından anlaşılabilir ve paylaşım arttıkça (kaynak ile arasına mesafe girdiği için) kaynak ile bağlantısını kaybetmekte ve içeriğin parodi olarak algılanmamasını sağlamaktadır. Bu nedenle parodi olarak paylaşılan birçok içerik; nefret dolu, kutuplaştırıcı ve bölücü bir ifade haline gelmektedir (Wardle, 2020; Wardle ve Derakhshan, 2017; Wardle vd., 2018). Parodi hesaplar tarafından mizahi amaç güdülerek üretilen içeriklerin, paylaşım esnasında üretilme amaçları bulanıklaşabilmekte ve içerikler yanlış bilgi konumunda değerlendirilebilmektedir. Öte yandan dezenformatif içerikler, parodi ya da hiciv etiketleri ile paylaşılabilir ve bu durum teyit mercileri tarafından gözden kaçırılmaktadır. Bu nedenle niyet bakımından parodi etiketi; bu gibi durumlarda, taktiksel bağlamda kasti olarak kullanılabilmektedir (Şimşek İşliyen, 2022, s. 74).

“Hiciv sağlıklı bir demokrasinin kesin bir işaretidir (Wardle, 2020)” bu nedenle hem geleneksel medya tarafından hem de yeni medya tarafından kullanılmaktadır (Şimşek İşliyen, 2022, s. 75). Televizyon programları, gazete sayfalarındaki karikatür bölümleri, yalnızca parodi üzerine içerik üreten web siteleri, sosyal medya hesapları vb. pek çok iletişim aracı güldürü perdesiyle düşüncelerini sunmaktadır.

Post modern dönemde parodi içerikler giderek varlığını artırmış ve ‘parodi haber’ başlıklı yeni bir haber alanı karşımıza çıkmıştır. Yeni medyada yelpazesi geniş birçok parodi haber

sitesi bulunmaktadır. En ünlü parodi haber sitesi olarak; Amerika kökenli The Onion, İngiltere’de NewsBiscuit, Kanada’da The Baeverton, İtalya’da Lercio isimli siteler örnek gösterilebilir (Şimşek İşliyen, 2023). Türkiye özelinde en çok bilinen parodi haber sitesi Zaytung’tur. Bazıları yayın hayatına devam etmese de “ResmiGaste, Krampon.net, Kaparoz, Kirpice, Volsitrit” gibi siteler de Türkiye’de hiciv ve parodi haberler üretmektedir (teyit.org, 2019).

Hiciv konusunda iyi olan bir yazar rahatsız edici bir gerçeği abartarak aydınlatır. Kullanıcı bu noktada doğru ve yanlışın ayırdına şüphesiz biçimde varır. Kullanıcı gerçeği, abartıyı ve dolayısıyla şakayı rahatlıkla tanır (Wardle, 2020). Yazar da hicvettiği hususunda uyarıda bulunur. İçeriklerin gerçeği yansıtmadığını, olayların tümünün ya da bir kısmının hayal ürünü olduğunu bildirir. Yazarın, okuru bilgilendirmeden parodi içerik üretmesi; gerçekleri kontrol edenleri atlatmak, söylenti ve komplo teorilerini yaymak için stratejik biçimde kullanılabilir (Wardle, 2020; Şimşek İşliyen, 2023).

Şekil 2. Hicvin Gerçek Sanılmasına Yönelik Örnek (teyit.org)

T24 isimli internet gazetesinin haberine göre (Şekil 2); Anadolu Ajansı (AA), 4 Haziran 2020 yılında yayınladığı bir haberde Fransa’nın siyasi hiciv dergisini gerçek sanmıştır. T24, AA’da yayınlanan “Fransız dergi: Erdoğan Libya’da dürüst oyun oynayan tek kişi” başlıklı haberin gerçeklik ile ilişkili olmadığını iddia etmiştir. Teyit mercileri tarafından yapılan incelemelere göre; parodi içerikli bir haberin, AA ve birçok gazete (Hürriyet, Milliyet, En Son Haber, Yeni Şafak, İhlas Haber Ajansı (İHA), Haberler.com, İnternet Haber, Finans Gündem ve Takvim) tarafından gerçekmiş gibi aktarıldığı tespit edilmiştir. Fransız Le Canard Enchaîné dergisinde yer alan bir makalede Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Libya’daki tutumu için “dürüst oynayan tek kişi o” yorumuna yer verildiği ibaresi geçmektedir. T24, Medya Faresi ve Gerçek Gündem gibi haber sitelerinde yer alan başka bir haberde Fransız Le Canard Enchaîné dergisinin aslında “hiciv” dergisi olduğu ve haberin gerçeği yansıtmadığı belirtilmiştir. Teyit’e göre haber metnini okuyanlar, içeriğin

ana mesajının şu olduğu konusunda birleşmektedir: “Erdoğan’ın en azından Libya’da ne yapmak istediği belli, işgal edeceğim diyor ve ediyor. Macron tutarsız.” Yani aslında içeriğin amacı Erdoğan’ın Libya politikalarını övmekten ziyade, Fransız siyasetçiye aynı konudaki tutarsızlıkları üzerinden iğnelemek (Acanerler, 2020).”

Şekil 3. Parodinin Gerçek Sanılmasına İlişkin Örnek (teyit.org)

Çeşitli internet sitelerinde yayınlanan habere göre Uluslararası Uzay İstasyonu’nda çalışan Kanadalı astronot Chris Hadfield (Şekil 3), istasyonda görev yaptığı 5 aylık süre zarfında telefonuyla yüzlerce fotoğraf çekmiş, sosyal medya hesapları üzerinden bu görselleri paylaşmış ve bu nedenle de 1.4 milyon dolar telefon faturası gelmiştir. “Uzayda 5 ay kalan astronota 1 milyon \$ fatura” başlıklı haberi Habertürk ve Türkiye gazetesi internet sitelerinde paylaşmıştır. Habertürk, The Richest isimli internet sayfasını referans göstermiştir. Buna göre habere konu olan astronot sosyal medya hesaplarından yüzlerce fotoğraf paylaştığını kabul etmiş fakat faturanın bu denli yüksek geleceğini öngöremediğini belirtmiştir. Türkiye gazetesi ise gelen faturanın 1 milyon 37 bin lira değerinde olduğunu belirtmiştir. Fakat iddiaya konu olan haberdeki fatura bilgisi, Kanada’da yayın yapan The Baevorton isimli parodi haber sitesine aittir. Olayın gerçeklikle ilgisi yoktur (Yılmaz, 2018).

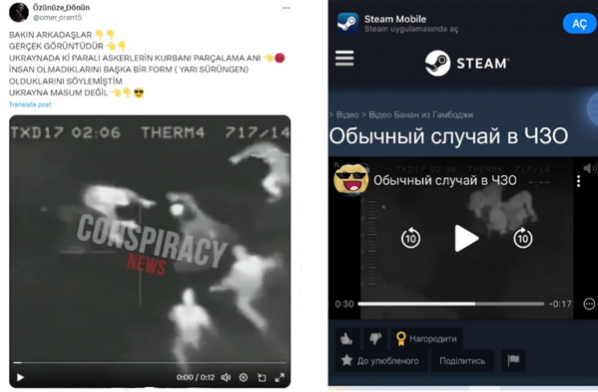
Verilen iki parodi örnekte de olayların gerçekmişçesine aktarılması sonucu kullanıcılara yanlış bilgilendirme/yönlendirme yapıldığı açıkça görülmektedir. Her iki durumda yanlış bilgilendirmelerin, olayların içinde bulunan kişilere doğrudan verdiği bir zarar gözlemlenmemektedir. AA’nın haberi teyit mercileri tarafından teyit edilmediğinde haberin gerçekliği sorgulanmayacak biçimdedir. Fakat ikinci parodi haberin gerçekliği kullanıcıları şüpheyne düşürecek biçimde mizahi bir alt yapı içermektedir. Bu durumda söz konusu olan iki durum bulunmaktadır. İlki, olaylar hicvedildiğinde; metinde abartma yerine iğneleme söz konusu olduğunda ve mizahi öğelere yer verilmediğinde haberin gerçekliğine olan inanış artmaktadır. İkincisinde, olaylar güldürü biçiminde sunulduğunda içeriğin gerçeklik payı

sorgulanmaktadır. Bu nedenle parodi ve hiciv içeren içeriklerde gerçeklik algısı oluşturma sistematığının farklı şekilde işlediği ifade edilebilir.

İçinde bulunulan hakikat sonrası çağda, yanlış bilgi üretmek ya da yaymak niyetiyle yapılmayan parodi haberler, bağlamında değerlendirilmediklerinde yanlış bilgi oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle başlangıçta parodi olarak ortaya çıkan ancak süreç içerisinde gerçek olarak algılandığı için yanlış bilgiye dönüşen içeriklerin bir an önce kaldırılması alınacak önlemler arasında ciddi bir adım olarak gösterilmektedir (Baritci ve Kaynak 2022, s. 177).

1.3.1.2. Hatalı İlişkilendirme (False Connection)

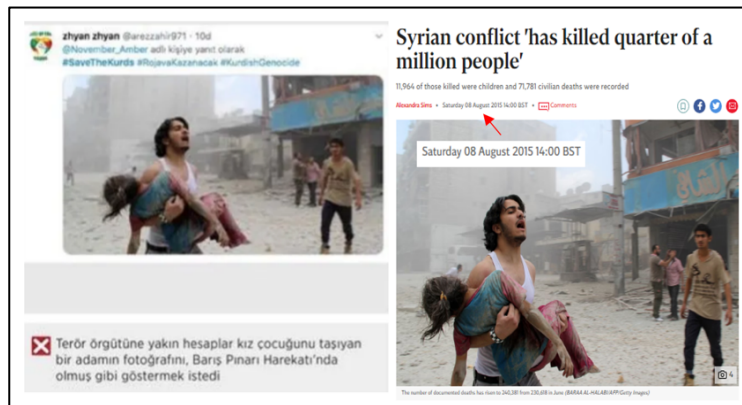
Başlık, görsel (video-fotoğraf), altyazı, metin, alıntı gibi haberi oluşturan ögeler birbirini desteklemediğinde haberde hatalı ilişkilendirme türünden bahsedilmektedir. Olaylarla ilgili görsel bir materyal bulunmadığı bazı zamanlarda haberler, arşiv görüntüleri ile servis edilmektedir. Kullanılan görüntülerin arşive ait olduğu belirtilmediğinde ve eski görüntüler yeniymişçesine paylaşıldığında hatalı ilişkilendirmeden bahsetmek mümkündür. Hatalı ilişkilendirmelerin olduğu içeriklerde bilgilerin yanlış olabildiği gibi gerçek olma durumları da söz konusudur. Fakat bilgilerin gerçek/doğru olması içeriğin yanıltıcı olmadığı anlamına gelmemektedir. Zira bilgiler ve materyaller arasında kurulan bağlantı hatalı olduğunda içerik yanlış yönlendirme etkisine sahip olmaktadır. Bu durum kimi zaman bilinçsizce yapılsa da çoğu zaman kasti bir şekilde yapılmaktadır. Özellikle internet sitelerinde görülen bu yanlış bilgi türü, haber sitelerinin tıklanma endişesinden doğmaktadır. Bu durum için tıklama tuzağı, yanlış bağlantı, tık haberciliği (clickbait journalism) gibi kavramlar da kullanılmaktadır (Wardle, 2020; Şimşek İşliyen, 2022, s. 77; Foça, 2019). Haber kuruluşları tiraj ve reyting endişesi ile tıklanmalarını artırmak için ilgi çekici bir dil kullanmayı tercih etmektedir. Bunu da genellikle sansasyonel başlıklar ile sağlamaktadırlar. Wardle (2020), içerikle bağdaşmayan fakat yine de ilgi çekici olan başlık ya da görsellerin site trafiğini kısa vadede artırırsa da uzun vadede kullanıcı ile kaynak arasında olumsuz bir etki uyandıracağına dikkat çekmektedir.

Şekil 4. Hatalı İlişkilendirmeye Yönelik Örnek (teyit.org, 2024)

Sosyal medyada “Ukrayna’da paralı askerlerin kurbanı parçalama anı” açıklamalı bir video paylaşılmıştır (Şekil 4). Videoda, bir insanın uzuvlarının silah kullanılmaksızın parçalandığını gösteren görüntüler bulunmaktadır. Fakat video incelendiğinde görüntülerin 16 yıldır dolaşımda olduğu ortaya çıkmıştır. Yani görüntüler Rusya-Ukrayna savaşının başlamasından yıllar önce dolaşıma girmiştir. Videodaki görüntüler dijital video oyun dağıtım platformu Steam’de yer almaktadır. Ayrıca S.T.A.L.K.E.R isimli video oyununun tanıtımı için de kullanılmıştır. 16 yıldır dolaşımda olan video üzerindeki bir URL adresi, video oyununun tanıtım sayfasına yönlendirmektedir. Bu da görüntülerin video oyunundan olduğu ihtimalini güçlendirmektedir. Savaşla ilişkilendirilen görüntülerin savaşla herhangi bir ilişkisi bulunmamaktadır. İçerik tamamen kişileri yanlış yönlendirmektedir (Karapınarlı, 2024).

İdeolojik anlamda bilinçli biçimde yapılan hatalı ilişkilendirmeler, fikirlere taraftar toplamak adına yapılmaktadır (Bilal, 2020). 2015 yılında Halep’te çekilmiş kız çocuğunu taşıyan baba fotoğrafının, 2019’daki Barış Pınarı Harekâtı sırasında yaşanmış gibi terör grupları tarafından paylaşılması bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Bilinçli Şekilde Üretilen Hatalı İlişkilendirmeye Yönelik Örnek (Bilal, 2020; Independent.co.uk, 2015)

1.3.1.3. Çarpıtma (Misleading Context)

Türkçe sözlük çarpıtmak terimini ‘gerçek anlamından, içeriğinden, amacından saptırmak’ olarak tanımlar (sozluk.gov.tr). Wardle (2020) ise çarpıtmayı; “Bir konuyu çerçevelemek için bilgilerin yanıltıcı biçimde kullanılması” şeklinde açıklamaktadır. Çarpıtılmış içerikte başlangıçtaki anlam yok edilir ve içerik yeni bir anlatı ile kurgulanır. Başlangıçta doğru olan ancak çarpıtıldığı için yanlışla sürükleyen bir bilgi türü olarak da ifade edilmektedir (Foça, 2019; Bilal, 2020).

Yanıltıcı bilgiler genel olarak yeni olmaktan uzaktır. Hikayeleri başlıklarda yeniden çerçevelemek, küçük alıntılar ile geniş bir alanı desteklemek, bütünsel bir bilginin müspet kısımlarını almak ve menfi kısımları göz ardı etmek, fotoğraf karesinin bir kısmını kırpma, alıntıyı kısaltmak vb. birçok küçük ayrıntıyı stratejik biçimde kullanmak bilgi çarpıtmak olarak açıklanmaktadır (Wardle, 2020).

COVID-19 Vaccine Deaths and Injuries			
SOURCE	COUNTRY	DEATHS	INJURIES
TGA 17/06/2021	AUSTRALIA (1)	303 (31 deaths this week)	
GOV.UK 21/4/2021	UNITED KINGDOM (2)	1,047	725,079
VAERS 4/06/2021	UNITED STATES (3)	5,888	25,359
EUDRAVIGILANCE 22/05/2021	EUROPE (4)	12,184	1,196,190

(1) <https://www.tga.gov.au/periodic/covid-19-vaccine-weekly-safety-report-17-06-2021>
(2) <https://www.gov.uk/government/publications/coronavirus-covid-19-vaccine-adverse-reactions>
(3) <https://vaers.hhs.gov/data.html> OR <https://www.openvaers.com> US Senate: tinyurl.com/n7v3yayh
(4) <https://www.adreports.eu/en/background.html> UK Summary: tinyurl.com/wfnkh3rh

652 Miscarriages VAERS | UNITED STATES
1,737 Bell's Palsy VAERS | UNITED STATES
2,039 Menstrual Disorders VAERS | UNITED STATES
2,190 Heart Attacks VAERS | UNITED STATES
3,327 Reproductive and Breast Disorders EUDRAVIGILANCE | ASTRAZENECA
4,583 Disabled VAERS | UNITED STATES
5,071 Blood Disorders including 1 death GOV.UK | PFIZER
6,271 Respiratory Disorders including 33 deaths GOV.UK | PFIZER
9,748 Cardiac Disorders 311 deaths EUDRAVIGILANCE | ASTRAZENECA
10,591 Eye Disorders including 8 deaths GOV.UK | ASTRAZENECA
11,459 Vascular Disorders incl. 225 deaths EUDRAVIGILANCE | PFIZER
12,272 Psychiatric Disorders 21 deaths EUDRAVIGILANCE | ASTRAZENECA
15,608 Gastrointestinal Disorders incl. 15 deaths GOV.UK | PFIZER
34,074 Skin Disorders including 2 deaths GOV.UK | ASTRAZENECA
141,437 Nervous system disorders 388 deaths EUDRAVIGILANCE | ASTRAZENECA

Long Term Side Effects are UNKNOWN. Animal Trials were skipped and the Human Trials conclude in 2022/3.
> tinyurl.com/3yheyshtn

Alternative Treatments
▶ tinyurl.com/ndytscvt ▶ <https://c19early.com> ▶ tinyurl.com/nfn367wf
▶ tinyurl.com/55v395pj ▶ tinyurl.com/6es72zv2 ▶ tinyurl.com/4888vvdv

Şekil 6. Bilginin Yanıltıcı Biçimde Kullanılmasına İlişkin Örnek (teyit.org, 2021)

Covid-19 aşılarının insan sağlığına zararlı olduğu ve öldürücü risk taşıdığına dair birçok iddia aşı karşıtları tarafından yayılmıştır. Bu yönde bir veri olmamasına rağmen iddialar her geçen gün hızla yayılmaya devam etmiştir. X ve Instagram platformlarında yayılan bir tablo bu iddialara bir dayanak oluşturmuştur (Şekil 6). Görselde Covid-19 aşısından dolayı hayatını kaybedenlere dair ölü sayıları tablo haline getirilmiştir. Teyit reflekslerine göre

tablonun altında verilen bağlantı ve kaynaklara gidildiğinde aşidan kaynaklanan ölü sayılarına değil, aşıyla ilgili olup olmadığı bilinmeyen detayların incelenmesi gereken ve raporlanan olayların sayılarına ulaşılmaktadır. Kısaca rakamlar aşidan kaynaklanan yan etkileri değil advers olayları göstermektedir. Advers olaylar, araştırmak üzere not edilen etkileri ifade etmektedir (Yılmaz, 2021).

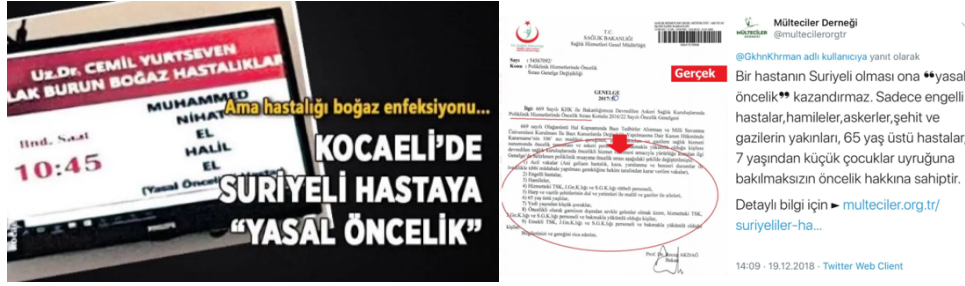

Şekil 7. Manipüle Edilerek Çarpıtılmış İçeriğe Yönelik Örnek (teyit.org, 2019)

Bir başka çarpıtma örneğinde ise Fethullah Gülen ile Sanayi ve Teknoloji Eski Bakanı Mustafa Varank'ın yakın bir ilişki içerisinde olduğu iddia edilmektedir (Şekil 7). Fethullah Gülen karenin merkezinde konumlanmakta, Mustafa Varank'a benzetilen kişi ise kaftan giymiş ve boynu bükük el pençe divan vaziyette arkasında durmaktadır. Teyit merciiine göre fotoğraf manipüle edilmemiştir. Fakat Varank olduğu iddia edilen kişi Vural Arısoy isimli bir tiyatro oyuncusudur. Fotoğraf Varank'a dair yeni bir anlatı kurgulanmak üzere çarpıtılarak paylaşılmıştır. Bu yanlış bilgi Varank ve Gülen'i bağlantılı kılarak Adalet ve Kalkınma Partisi ile Fethullahçı yapılanma arasında ilişki olduğuna dair motivasyon oluşturmakta, bunu da çarpıtma yoluyla elde etmeye çalışmaktadır (Foça, 2019).

1.3.1.4. Bağlamından Koparma (False Context)

Orijinal içeriğin yanlış bağlamsal bilgilerle paylaşılması olarak açıklanan bağlamından koparma yanlış bilgi türü, doğru olan ancak riskli biçimde yeniden düzenlenen içerikleri tanımlamak için kullanılmaktadır (Wardle, 2020). Bağlamından koparılan veriler bilgi olacağı gibi fotoğraf, video, ses kaydı vb. çeşitli formatlara sahip birçok materyal de olabilir. Eski bir materyalin yeni bir haber ya da olayda yeni gibi kullanılması, eski bir haber başlığının değiştirilerek güncel bir olay gibi verilmesi vb. durumlar bağlamdan koparmanın bir çeşidi olarak ifade edilebilir (Wardle, 2020; Şimşek İşliyen, 2022, s. 82). Karmaşık ve tespit edilmesi güç olan yanlış bilgi türüdür (Foça, 2019; Bilal, 2020).

Şekil 8. Yanlış Bağlamla Sunulan İçerik Örneği (Bilal, 2020)

Sosyal medya platformlarında çıkan bir habere göre (Şekil 8), Kocaeli’de bir hastanede Suriyeli bir vatandaşa ‘yasal öncelikli hasta’ olarak ayrıcalık tanınmıştır. Habere göre Suriyeli hasta sıra gözetmeksizin öne alınmıştır. Yapılan araştırma sonucu; Suriyeli hastanın ‘acilden ilgili polikliniğe sevk edildiği’ gerekçesi ile poliklinik sırasında öncelikli olduğu tespit edilmiştir. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan genelgeye göre; poliklinik muayene öncelik sırasında acil vakalar (ani gelişen hastalık, kaza, yaralanma ve benzeri durumlar ile ivedilikle tıbbi müdahale yapılması gerektiğine hekim tarafından karar verilen vakalar) ilk sırada yer almaktadır. Suriyeli hasta acilden sevk edildiği için öncelikli hasta olarak sıraya tabi olmuştur. Daha sonra Mülteciler Derneği X platformu üzerinden konunun aydınlatılması amacıyla açıklamalarda bulunmuştur. Görüldüğü üzere iddia bağlamdan koparılarak sunulduğu için yaşanan olay hakkında yanlış bilgi aktarımı söz konusu olmuştur.

MasterChef isimli yemek yarışmasındaki jüri üyeliği ile bilinen şef Somer Sivrioğlu’nun bir Youtube kanalında Loş Sohbet isimli programda söylediği bazı sözler ‘Türk Mutfağı’ ile ilgili tartışmalara yol açmıştır. Bazı internet siteleri Sivrioğlu’nun ifadelerini başlığa çekerek söyleşinin tamamında verdiği mesajın yanlış anlaşılmasına neden olmuştur (Şekil 9).

Şekil 9. Bağlamından Koparılan İfadelere Yönelik Örnek (teyit.org, 2021)

X platformunda Kadraj Magazin hesabı tarafından atılan bir tweette Sivrioğlu'nun "Türk Mutfağı dünyada ilk 10'a bile giremez. Türk mutfağı hiç saygı gören bir mutfak değil" dediği iddia edilmiştir. Bahse konu olan ifadelerin geçtiği söyleşi yaklaşık bir saatlik sohbetten oluşmaktadır. Söyleşinin tamamı izlendiğinde Sivrioğlu'nun sözlerinin bağlamdan koparıldığı açıkça görülmektedir. Tartışmaya konu olan ifadelerin doğru olduğu fakat kast edilen mananın şu şekilde olduğu ifade edilebilir: Türk mutfağının ilk 10'da olmaması kötü olmasından değil pazarlama eksikliğinden kaynaklanmaktadır (Arabacı, 2021).

1.3.1.5. Taklit (Imposter Content)

Türkçe sözlük taklidi "Belli bir örneğe benzemeye çalışma; öykünme, benzetilerek yapılmış şey; imitasyon (sozluk.gov.tr)" şeklinde açıklamaktadır. Yanlış bilgi türü olan taklit ise güvenilir, prestijli, tanınan kişi veya kaynakların, isim ya da logoları kullanılarak ya da imite edilerek yürütülen bilgi paylaşma faaliyetleridir. Toplum nezdinde güven duyulan ya da tanınan kişi ya da kurumlar kullanılarak paylaşılan bilgilere gerçeklik süsü kazandırmak taklidin amaçlarından. Kullanıcılar taklit edilen sayfanın verdiği güven ile paylaşılan sahte içeriklere gerçek gözüyle bakmaktadır (Foça, 2019). Çünkü beyin, bilgi söz konusu olduğunda güvenilirlik gibi şeyleri anlamak için her zaman sezgisel bir yöntem arar. Sezgiler, dünyayı anlamaya yardımcı olan zihinsel kısayollardır. Bireyin bildiği bir markayı görmesi çok güçlü bir sezgisel yöntemdir. Bu durum kişinin zihninde güven duygusu oluşturur (Wardle, 2020).

Son yıllarda bilinen internet sitelerinin (özellikle dijital bankaların) taklit edilmesiyle gerçekleştirilen dolandırıcılık faaliyetleri oldukça artmıştır. Sosyal mecralara da sıçrayan dolandırıcılık faaliyetleri taklit edilen hesapların sağladığı itibar ile bireyleri yanıltmaya çalışmaktadır. Özellikle yanlış bilgi yayma hususunda artan taklit hesap ve içerikler sosyal medya platformlarını çeşitli önlemler almaya sevk etmiştir. X ve Instagram, kullanıcıların sahte ve taklit hesaplar vasıtasıyla zarara uğramaması adına mavi tik alma (onaylanmış güvenilir hesap) seçeneği getirmiştir. Facebook ise söz konusu önlem kapsamında tanınmış kişi ya da sayfaların profillerinde mavi rozet kullanmaktadır. Öte yandan X, taklitçiliği bir kural ihlali olarak kabul ettiği için bir hesabı taklit ettiği üzerine kuşku uyandıran hesapları kalıcı biçimde askıya almaktadır. Alınan önlemlere rağmen taklit, yanlış bilgi paylaşımı olarak günümüzde hâlâ karşımıza çıkmaktadır (Şimşek İşliyen, 2022, s. 83).

‘Garanti Cep’ sahte isim ve logolu bir X kullanıcısının attığı tweette bıraktığı link ile siber dolandırıcılık faaliyeti yürütmeye çalıştığı görülmektedir (Şekil 10). Türkiye’de buna benzer birçok örnek gösterilebilir. Sosyal medyalar ve internet sitelerinde açtıkları taklit hesaplar ile siber dolandırıcılık faaliyeti yürüten pek çok mekanizma bulunmaktadır (Bilal, 2020).

Şekil 10. Dolandırıcılık Faaliyeti Gerçekleştiren Taklit Hesaba Yönelik Örnek (Bilal, 2020)

Sürekli olarak profil fotoğrafı değiştiren bir X kullanıcısı, CNN Türk haber sitesinin logosuyla bir tweet atarak bu tweeti yüzlerce kişinin görmesini sağlamıştır (Şekil 11). Tweette Diyanet İşleri Başkanlığı’nın artan dolar kurundan dolayı insanlara Fatiha, Felak ve Nas surelerini okumaları gerektiği önerilmektedir. Söz konusu içerik taklitçi bir hesabın nasıl hareket ettiğini ortaya koyması açısından önemli bir örnektir (Foça, 2019).

Şekil 11. Taklit Hesaplara Yönelik Örnek (Foça, 2019)

1.3.1.6. Manipülasyon (Manipulated Content)

Manipülasyon, yönlendirme seçme, ekleme ve çıkarma yoluyla bilgileri değiştirme olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2024). Yanlış bilgi bağlamında manipülasyon; gerçek bilginin seçme, ekleme/çıkarma veya kesme yoluyla değiştirilmesi; montajlama veya fotoşoplama olarak tarif edilmektedir (Bilal, 2020). Manipülasyonda gerçek bilgi veya görseller aldatıcı biçimde yönlendirilir (Foça, 2019; Wardle, 2020). Şop ve montaj tekniklerinin üzerine yeni dönemde çıkan deepfake uygulamaları manipülasyonun yeni bir tekniği olarak karşımıza çıkmaktadır. Deepfake terimi deep (derin) ve fake (sahte) kelimelerinden türetilmiş bir

birleşik kelimedir. Deepfake mevcut görüntü veya videoda yer alan kişilerin yapay sinir ağları kullanılarak başka bir kişinin görüntüsü veya sesiyle değiştirilmesi olarak açıklanmaktadır. Deepfake, ünlülerin sahte pornografik videolarında, intikam pornosunda, siyasi liderlerin konuşmalarında, sahte haberlerde, aldatmacalarda ve finansal sahtekarlıklarda kullanılmaktadır (Karakoç ve Zeybek, 2022; Wikipedia, 2024; Şimşek İşliyen, 2022, s. 87).

Şekil 12’de görüldüğü üzere 2014 yılında IŞİD tarafından esir alınan askerlerin bulunduğu fotoğraf, 2018 yılında ‘Zeytin Dalı’ harekâtı kapsamında IŞİD tarafından esir alınan Türk askerleri olarak servis edilmiştir. Orijinal görselde Irak askerlerinin üniformalarının üzerinde Türk Bayrağı bulunmamaktadır. 2018 yılında paylaşılan haberde askerlerin üzerine fotoşop ile Türk Bayrağı yerleştirilerek fotoğraf manipüle edilmiştir (Bilal, 2020).

Şekil 12. Fotoşop Marifetiyle Üretilen Manipülatif İçerik Örneği (Bilal, 2020)

Sosyal medyada yer alan bir iddiaya göre tarihçi İlber Ortaylı bir etkinlikte Kadir Mısırlıoğlu’nu eleştirirken AA Ortaylı’nın önünden mikrofonu almıştır (Şekil 13). İddia 27 Ağustos 2020 tarihinde Cumhuriyet gazetesi tarafından X’te de paylaşılmıştır. Karikateist isimli Facebook sayfası da iddiaya yer vermiştir. Teyit’in yaptığı analiz sonucunda bahse konu olan durum Ekim 2019’da Aksaray Belediyesi tarafından düzenlenen kitap günleri etkinliğinde geçmektedir. Etkinlik başladığında Ortaylı’nın önüne AA muhabiri mikrofon koymuştur. İlerleyen dakikalarda Mısırlıoğlu hakkında konuşan Ortaylı’nın önünden mikrofonu, üzerinde Aksaray Belediyesi logosu olan bir güvenlik görevlisi almıştır. Mikrofonu alan kişiye dair görüntülerin iddia konusu olan videoda kesildiği ortaya çıkmıştır (Arabacı, 2020).

Şekil 13. Videonun Kesilmesi Dolayısıyla Gerçekleştirilen Manipülasyon Örneği (teyit.org, 2020)

1.3.1.7. Uydurma (Fabricated Content)

Uydurma bilgi, kandırmak ve hasar vermek amacıyla üretilen (Foça, 2019) aldatma işlevi gören içeriği tamamen yanlış bilgidir (Wardle, 2020). Türkçe sözlükte ilk anlamı ‘şışirme haber’ olan uydurma; ‘gerçek dışı, yalan, sahte asılsız, düzme’ (sozluk.gov.tr) gibi birçok kavramla da açıklanmaktadır. Yanlış bilgi türleri arasında ilk akla gelen uydurma haberler, içeriğin tamamının değiştirildiğini/uydurulduğunu imlemektedir.

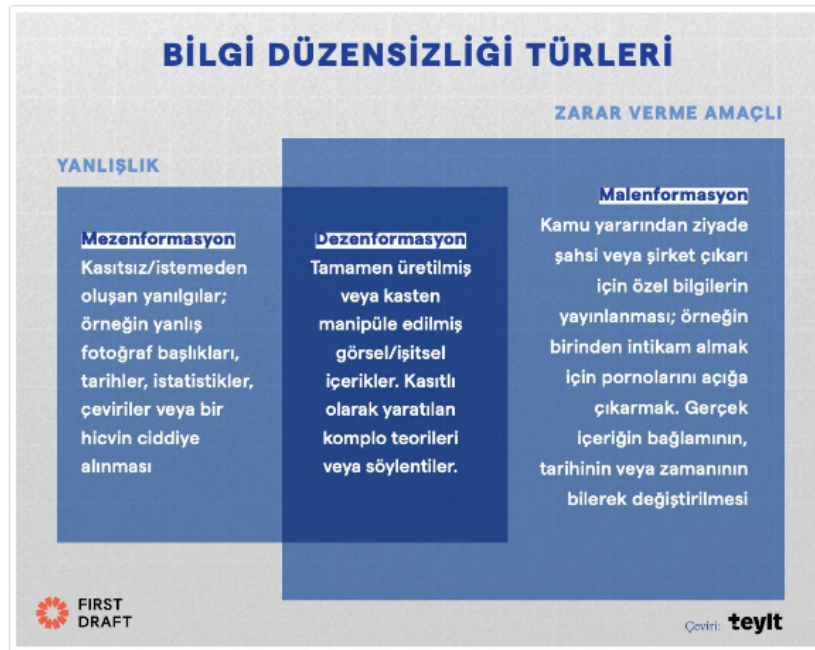
Uydurma haber yayan belli başlı kişi ve gruplar bulunmaktadır. Örneğin 15 Temmuz darbe girişimi gecesinde kaybolan iki Türk askerinin domuz bağı ile ölü bulunduğu, Atatürk baskılı tuvalet kağıtlarına izin çıktığı, hayatını kaybeden genç kıza cenaze aracı şoförünün tecavüz ettiği gibi web sitelerinde yayılan uydurma haberler dolaşıma sokulmuştur. Söz konusu uydurma içeriğin yayınlandığı web sitelerinden birinin ismi halkarena.com’dur. Sitenin ismi, Uğur Dündar ile özdeşleşen Halk Arenası’na gönderme yapmaktadır. Kullanıcılar sitenin taklit üzerine kurulu olduğunu dikkatlerinden kaçırdıklarında, site kullanıcılar için güven veren bir konumda yayın hayatına devam etmektedir (Foça, 2019).

Bir X hesabı tarafından paylaşılan gönderide Japonya’nın 1 Ekim 2024 tarihinden itibaren Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına vize mecburiyeti getirdiği iddia edilmiştir. 15 Eylül 2024 tarihinde paylaşılan tweet 1 milyon görüntüleme, 1.600 beğeni almıştır. Doğruluk Payı’nın analizine göre bahsi geçen durum şu şekildedir: Japonya, Covid-19 pandemisinde aldığı önlemler kapsamında Türkiye’de 2020-2022 yılları arasında vize uygulaması getirmiştir. Daha sonra 11 Ekim 2022 tarihi itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına 90 güne kadar vize muafiyeti uygulaması getirmiştir. Türkiye ve Japonya Dış İşleri kaynakları da bu konu hakkında duyurularda bulunmuştur. Güncel bilgilere göre yapılan

herhangi bir yeni duyuru bulunmamaktadır. O yüzden haber uydurma haber olarak nitelendirilebilir (Kunt, 2024). Öte yandan söz konusu haber güncel olmayan bilginin yeni bir bilgi gibi kullanılması açısından bağlamından koparılan yanlış bilgi olarak da değerlendirilebilir. Uydurma içeriklerin yer aldığı taklit siteleri de benzer duruma örnek teşkil etmektedir. Görüldüğü üzere bir haberde yanlış bilgi türlerinden birine değil birkaçına rastlamak mümkündür. Yanlış bilgilendirmeler, yanlış bilgi türlerinin pek çok kategorisini içinde bulundurma marifetiyle yanlış bilgi olabilmektedir.

1.4. Bilgi Düzensizliği Türleri

Bilgi düzensizliği/bozukluğu türleri başlığı altında açıklanan dezenformasyon, mezenformasyon ve malenformasyon kavramları birbiri ile ilişkili üç temel konuyu oluşturmaktadır. Türkçeleşmiş olarak dilimize yerleşen mezenformasyon kavramı, İngilizcede misinformation sözcüğü ile ifade edilmekte ve kavram yanlış bilgi anlamına gelmektedir. Sözlükte ‘bilgi çarpıtma’ (Türk Dil Kurumu, t.y.) olarak tanımlanan dezenformasyon kavramı ile oldukça karıştırılan mezenformasyon kavramı, niyet bakımından dezenformasyonun içerdiği anlamdan ayrılmaktadır. Bahar (2020), dezenformasyon ve mezenformasyonu “Sosyo-kültürel, sağlık ekonomi, siyaset ve spor gibi tüm alanlara yönelik aslı tahrif edilmiş, yanlış ya da kurgulanmış mesajlar” olarak değerlendirmektedir.

Şekil 14. Gerçeklik ve Niyet Bakımından Bilgi Düzensizliği Üzerine Bir Kategorizasyon (teyit.org)

En basit ifade ile dezenformasyon, zarar verme amacı güderek kasıtlı olarak değiştirilmiş/uydurulmuş/üretilmiş içerikleri kapsamaktadır. Mezenformasyon, bilginin yanlış ya da yanıltıcı olduğu fark edilmeyerek ve fayda sağlama amacı gözetilerek sunulan içerikleri ifade etmektedir. Malenformasyon ise içeriği doğru bilgilerin veya haberlerin bireye zarar vermesi hedeflenerek paylaşılmasını kapsamaktadır. Üç temel başlığın en önemli ortak noktası, paylaşılan içeriklerin bireylerin yaşamlarında olumsuz etki yaratmasıdır. Öte yandan bu üç temel kavramı niyetleri bakımından sınıflandıracak olursak; dezenformasyon ve malenformasyonda niyet, zarar verme amacı gütmektir. Mezenformasyon da ise sehven yanlışlık söz konusudur. İçerikleri, doğruluğu bakımından kategorize edecek olursak; dezenformasyon ve mezenformasyon yanlış içerikleri ihtiva etmekte; malenformasyon ise doğru bilgileri ifade etmektedir (Wardle ve Derakhshan, 2017; Kırdemir, 2020, s. 2-3; Şimşek İşliyen, 2022, s. 71; Ateş, 2022).

1.4.1. Dezenformasyon (Disinformation)

Bilgi toplumlarında adını sıkça duyduğumuz dezenformasyon kavramını geçmiş dönemde kullanılan tahrif -bir şeyin aslını bozma; değiştirme (Türk Dil Kurumu, t.y.)- kavramıyla bağlantılı kılmak mümkün görünmektedir. Günümüzde, yaşayan dinlerin en eskilerinden biri olan Yahudiliğin, kutsal kitabı Tevrat'ın da -bugün sıkça kullanılan bir kavramla tarif edilecek olursa- dezenformasyona uğradığı bilinmektedir (Adam, 1997). Kutsal sayılan birçok eser geçmiş dönemlerde tahrif edilmiştir. Ayrıca bilginin az bulunduğu ve ulaşılmasının zor olduğu yıllarda bilgiler tahrif edilmiştir. Bilginin, bu denli kıymetli ve az olduğu dönemlerde dahi tahrif edildiği açıkça görülmektedir. İnfobezite (bilgi oburluğu) (Ersöz ve Kahraman, 2020, s. 433), infodemi (yanlış bilgi salgını) ve infollution (bilgi kirliliği) gibi kavramların sıkça duyulduğu günümüz toplumlarında; bilgiler sürekli ve kontrolsüz biçimde artmaktadır. Bilginin çokluğu ve kontrol edilemez hale gelmesi, onu zarara uğratma problemini de beraberinde getirmiştir. Bu nedenle bilgi hakikat sonrası dönemde tahrif edilmeye daha müsait bir halde bulunmaktadır. Kasıtlı oluşturulan yanlış bilgilere ve bu sebeple bireylerin çoğu zaman zarar gördüklerine rastlamak içinde bulunan çağda oldukça sıradanlaşmıştır. Bununla birlikte yanıltıcı ve yanlış bilginin herhangi bir kişi tarafından kolayca hazırlanıp hızlı biçimde paylaşılabilme imkânı, sorunu önemli bir noktaya taşımaktadır (Wardle, 2020, s. 10). Geçmişten günümüze bireyleri ve toplumları maddi-manevi her türlü zarara uğratabilme potansiyeli olan dezenformasyonların, tüm bu nedenler çerçevesince ayrıntılı incelenmesi gereklilik arz etmektedir.

1.4.1.1. Dezenformasyon Kavramına Tarihsel Bir Bakış

Günümüzde sıklıkla duymaya alışkın olduğumuz ‘yanlış bilgi ya da yanlış bilgilendirme’ olarak ifade edilen dezenformasyon kavramı, köken olarak Sovyet istihbarat sözlüğünden alınmakta ve Rusça sözlükte, “tamamen veya kısmen yanlış olan bilginin yayılması yoluyla yanlış bilgilendirmedir (Kux, 1985)” şeklinde açıklanmaktadır. Rusça dezinformatsia sözcüğünün, sözlüğe geçme tarihi olarak 1949 yılı gösterilmektedir. Ancak kavramın kullanımı daha eskiye dayanmaktadır. Tarihi kaynaklara göre ilk kez, 1920’li yıllarda ideolojik kampanyaları nitelemek amacıyla kullanılmıştır. 1917 Bolşevik Devrimi’nin ardından kapitalist abluka tehdidi ile karşı karşıya kalan Sovyet Rusya’nın, hem politik hem de ideolojik anlamda müdafaa gereksiniminden ortaya çıkmıştır (Aşkın, 2015, s. 18-19). Batı dünyasında ise II. Dünya Savaşı’yla birlikte kullanılmaya başlanan disinformation sözcüğü 1939 yılında, “Kamuoyunu etkilemek veya gerçeği gizlemek amacıyla yanlış bilgilerin kasıtlı olarak ve sıklıkla gizlice yayılması/söylenti yayılması (Webster Dictionary, t.y.)” olarak tanımlanmıştır. Bugünkü İngilizce sözlükte ise “insanları kandırmak için yayılan yanlış bilgiler” (Cambridge Dictionary, t.y.) şeklinde açıklanmaktadır. Sorunlu enformasyon (Öztürk ve Zeybek, 2022, s. 75) olarak da ifade edilen dezenformasyon kavramı, Fransa’da ilk kez Fransız Komünist Partisi kurucularından Souvairene’in 1956 yılında yayınlanan makalesinde kullanılmıştır. Almanca desinformation sözcüğü ise Harrap’s Weis Mattutat isimli sözlüğün 1989 baskında bulunmaktadır (Aşkın, 2015, s. 19). Kavram, çağdaş tarihe ve güncel pek çok olaya atıfta bulunmaktadır: Aslen Sovyet kökenli olan dezenformasyon kavramından, Nazi Almanyası, Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya ve Çin ülkelerinde de bahsetmek mümkündür (Durandın, 1994).

1.4.1.2. Dezenformasyonun Kavramsal Çerçevesi

Dezenformasyon kavramı, sözlükte ‘bilgi çarpıtma’ (Türk Dil Kurumu, t.y.), olarak tanımlanmaktadır. ‘Sosyal medya ya da basın yayın organları aracılığıyla halkı yanlış yönlendirmek amacıyla kirli bilgilerin kasıtlı olarak yayılması’ (Anadolu Ajansı, 2023) şeklinde ifade edilen dezenformasyon kavramı ‘kasten üretilen yanlış ya da yanıltıcı bilgi olarak da tanımlanmaktadır (teyit.org, 2023).’

Yanlış bilgi üzerine çeşitli araştırmalar gerçekleştiren Firs Draft'²in kurucusu Wardle (2020, s. 10) dezenformasyon kavramının tanımını, “Tamamen üretilmiş veya kasten manipüle edilmiş görsel/işitsel içerikler. Kasıtlı olarak yaratılan komplo teorileri veya söylentiler” ifadeleriyle genişletmektedir. Medya manipülasyonunun bir alt türü olarak da ifade edilen dezenformasyon, genel itibarıyla ‘politik nedenlerle yanlış bilgiyi bilinçli bir şekilde üretmek ve yaymak’ manasına gelmektedir (Donovan, 2020, s. 18).

Fransa’da propaganda ve reklamcılık üzerine gerçekleştirilen araştırmaların öncüsü olan Guy Durandin (1994, s. 169), dezenformasyonu “Bilgi araçlarının son derece gelişmiş olduğu bir dönemde organize yalanlar” ifadeleriyle tanımlamaktadır.

Görüldüğü üzere dezenformasyon tanımlamalarının tamamı ‘kasıtlı biçimde üretilen yanlış içerikleri’ ifade etmektedir. Öte yandan yeni medya ve geleneksel medyada verilen yanlış/yanıltıcı içerikler kasıtlı biçimde üretilmemiş olsa bile halkı yanlış düşünmeye sevk eden bilgiler, dezenformasyon olarak nitelendirilir. Bu nedenle kullanıcıların algısı, bilginin sınıflandırılmasında büyük öneme sahiptir. Yoloğlu (2021, s. 15) söz konusu duruma örnek olarak şu ifadelere yer vermektedir:

Medyada yer alan; yapılan bir baskında evde silah bulunduğunu bildiren bir haberi takip eden medya kullanıcısı, bu silahı patlayıcı silah olarak algılar. Oysa evde bulunan bu alet herkesin evinde bulunan bir bıçak da olabilir çünkü hukuk dilinde bıçak da kesici bir silah sayılır. Bu nedenle kullanılan böyle bir ifade hukuk açısından doğru ancak insanları yanlış düşünmeye yönelttiği için bilgi açısından dezenformasyon içeren bir ifade sayılmaktadır.

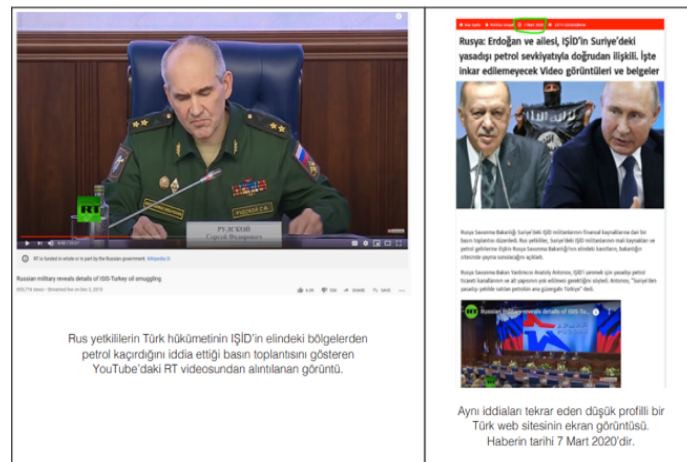
Post-truth denilen hakikat sonrası dönemde kişilerin düşünce ve kanaatleri, olayların gerçekliklerinden çok daha önemli bir duruma gelmiştir. Algıların yönetilmesine duyulan ihtiyaç ise bireyleri bu dönemde dezenformasyon üretme, artırma ve paylaşmaya sevk etmiştir (Öztürk ve Zeybek, 2022, s. 73). Dezenformasyonun artması pek çok nedenle ilişkilendirilmektedir. Bunların başında; modern eğitim sisteminde dijital okuryazarlık derslerinin yükseköğretim kurumlarında ve orada da yalnızca belli başlı alanlarda verilmesi sorunu gelmektedir. Oysa dijital dünyanın içerisine doğan modern bireyin bu mecralarda doğru okuma yapabilmesi adına medya okuryazarlığı konusunda erken dönemlerde eğitime tabi tutulması gerekmektedir. Modern birey bu yeni bilgi ekosisteminde, doğrulanması güç enformasyonların bulunduğu sosyal mecralarda uzun süre vakit geçirmektedir. Herkesin kolaylıkla bilgi paylaşabildiği bu ortamlarda hakikatin giderek çürümesi, gazetecilik faaliyetleri yürüten haber medyaları tarafından oluşturulan siyasi algı yönetimi, dolayısıyla

² 2015 yılında kurulan yanlış bilgi alanında inovasyon, araştırma ve uygulamada öncü olan kâr amacı gütmeyen kuruluş.

oluşan partizanlık ve kutuplaşma problemleri, rekabet ve enformasyon tüccarlığının getirisi olarak doğru ile yanlışın, bilgi ile görüşün arasındaki çizginin bulanıklaşması gibi temel sorunlarla sürekli olarak karşılaşmaktadır (Nastasıu, 2020). Özellikle siyasi aktörler çoğu zaman söz konusu dezenformasyonları üretmekten kaçınmamakta, üretilmiş olanları da kullanarak kalıcılaştırmakta ve beraberinde gelen tehditleri göz ardı etmektedir. Bahsi geçen tüm sorunlar ise dezenformasyon ekosistemini oluşturan parçalar olarak ifade edilmektedir (Kırdemir, 2020, s. 4).

İnsan geçmişten günümüze doğası ve özellikleri gereği dezenformasyonu üreten ve tüketen bir konumda bulunmaktadır. Kişilerin yahut grupların bir bilgiyi işleme biçimleri farklılık gösterebilir. Çoğu bilimsel çalışma; bireylerdeki önyargı, duygu, inanış, zihinsel birikim ve psikolojik etmenlerin dezenformasyon ve mezenformasyonun yayılması ile bir bağlantı söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır. Mezenformasyon ve dezenformasyonun en etkili örnekleri genellikle olumsuzluk yaratan, tehdit, şantaj gibi konularda; korku, tikslenme, nefret, şaşırma gibi duygularla; inanç ve önyargılara bağlı açığa çıkmaktadır (Acerbi, 2019).

Türkiye'deki dezenformasyon ekosistemi genellikle politik gündemlerin arkasında iç siyaseti besleyecek biçimde gelişmektedir. Öte yandan ülkenin bulunduğu jeopolitik konum nedeniyle, yabancı devletlerin yahut diğer yapılanmaların oluşturduğu manipülasyonların hedefi halinde bulunmaktadır. Sözgelimi, ülkeyi hedef haline getiren güçlü bir dezenformasyon; 'Türk hükümetinin IŞİD'ten petrol kaçırmaması' söylemidir (Şekil 15). Bu iddia daha sonra çürütülmüş olmasına rağmen, bazı batılı haber kuruluşlarının ve Türkçe yayın gerçekleştiren bazı haber medyası kuruluşlarının söylemlerini güçlendirmeyi başarmıştır (Kırdemir, 2020, s. 9-10).

Şekil 8: Rus haber kuruluşu RT'nin videosundan ve daha önce çürütülmüş iddiaları yeniden yayınlayan bir Türk web sitesinden ekran görüntüleri.

Şekil 15. Zarar Verme Kastıyla Üretilen Yanlış Bilgiye Yönelik Örnek (Kırdemir, 2020, s. 10)

Dezenformasyon örneklerine sıklıkla rastlanılan en önemli durumlardan biri de kriz dönemleri ve sonraki süreçlerde gündeme gelen konulardır. Tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını hakkında oluşturulan dezenformatif bilgiler, çoğu ülkede olduğu gibi Türkiye’de de pandemi ve sonraki süreçte yayılım göstermiştir.

Şekil 16. Spekülatif Söylem Dolayısıyla Üretilen Dezenformasyon Örneği (dogrulukpayi.com, 2020)

COVID-19 salgını sürecinde ‘Flaş Gelişme’ olarak sunulan “Koronadan Ölenlerin Yakılmasına Karar Verildi” haberi bir Facebook sayfası tarafından paylaşılmış, gönderi 205 binden fazla görüntülenmiş ve 50’den fazla paylaşım almıştır. Haberin teyidine göre Sağlık Bakanlığı’nın bilgilendirme sayfasında COVID-19 sebebiyle hayatını kaybedenlerin cenaze işlemleriyle ilgili bilgilendirmeler bulunmaktadır. Bildiride herhangi bir COVID-19 vakasının cenaze işleminde, yakılma ya da benzeri bir ibarenin yer almadığı açıkça ifade edilmektedir. Öte yandan Dünya Sağlık Örgütü tarafından COVID-19 nedeniyle hayatını kaybedenlerin cenaze işlemleriyle ilgili bir rehber yayınlanmıştır. Rehberde, COVID-19 nedeniyle hayatını kaybedenlerin kendi inanış ve yaşayış biçimlerine uygun defnedilebileceği bildirilmiştir. Haberde bahsi geçen ölümlerin yakıldığı ülke Sri Lanka’dır (Şekil 16). Haberin ve yakılma durumlarının Türkiye ile herhangi bir bağlantısı bulunmamaktadır (Satıl, 2020). Bu ve benzeri pek çok spekülatif söylem sosyal mecralarda pandemi süreci boyunca dolaşımda olmuştur. Birçoğu haber medyasının reyting endişesinden dolayı oluşturulmuştur. Bu ve benzeri birçok dezenformasyon toplumda endişe, panik, korku, güvensizlik, şüphecilik, karışıklık gibi pek çok olumsuz duygunun açığa çıkmasına ve kitlelerin sosyal ortamlarının bozulmasına neden olmaktadır.

1.4.2. Mezenformasyon (Misinformation)

Oxford Dictionaries, yılın kelimesi olarak 2016 yılında ‘post-truth (hakikat ötesi)’ kavramını, Collins Dictionary 2017 yılında ‘fake news (yalan haber)’ kavramını, Dictionary

ise 2018 yılında yılın kelimesi olarak ‘misinformation (yanlış bilgi)’ kavramını seçmiştir. Bahsi geçen çevrimiçi sözlükler, kendi sitelerinde yapılan arama sonuçlarını baz alarak yılın kelimesini seçmektedir. Daha önceki yıllarda çeşitli platformlar, doğrulama mekanizmalarıyla ilgili kavramları yılın kelimesi olarak belirlemiştir (Furuncı, 2018). Her geçen gün yaşamın merkezine biraz daha yerleşen bu kavramlar bireylerin yaşamlarını etkileme konusunda önemli bir noktada durmaktadır.

İngilizce misinformation terimi Türkçede mezenformasyon kavramıyla ifade edilmektedir. Kasıtsız/istemeden oluşan yanlışlar; yanlış fotoğraf başlıkları, tarihler, istatistikler, çeviriler veya hicvin ciddiye alınması gibi durumlar mezenformasyon olarak açıklanmaktadır (Wardle, 2020, s. 13). Ayrıca zarar verme potansiyeli fark edilmeyerek paylaşılan bir dezenformasyon da mezenformasyona dönüşebilmektedir. Wardle (2020) bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Çoğu zaman bir parça dezenformasyon, bunun yanlış olduğunun farkında olmayan biri tarafından alınır ve bu kişi, yardımcı olduğuna inanarak bunu ağlarıyla paylaşır.” Bu nedenle pek çok yanlış bilgi, üretme niyetine bakılmadan mezenformasyon olarak değerlendirilebilir. Zira yukarıda da değinildiği gibi yanlış bir bilgi zarar verme kastı ile üretilmiş olsa da bunu paylaşan kişilerin niyetleri kasti olmadıkça mezenformasyon olarak görülmektedir. Bununla beraber mezenformasyon da zarar verme potansiyeli göz önüne alındığında dezenformasyon olarak değerlendirilebilir. Bu durum karmaşık bir yapı gibi görünse de yanlış bilginin her türlü formunun iç içe bulunduğunu gösterme hususunda önemli bir unsur olarak ifade edilebilir.

Mezenformasyon, insanların yaşamlarında hatalı kararlar almalarına neden olmaktadır. Bu nedenle mezenformasyonun yarattığı sorunlar dezenformasyonun yarattığı sorunlar kadar önemlidir (Ercan, 2021, s. 57). Bir kriz dönemi olarak Covid-19 pandemi sürecinde mezenformasyon ve çeşitli sahtelikler hızlı biçimde artmış ve yayılım göstermiştir. Özellikle Whatsapp, Facebook Messenger gibi kapalı platformlar mezenformasyon etkileşiminin arttığı sosyal mecralar olarak gösterilmektedir. Bu nedenle pandemi sürecinde Europol sahte haber zincirini kırmak adına özel bir site kurmuştur. First Draft ise gazetecilere yönelik ayrıntılı rehber ve pek çok kaynak sunmuştur. Ayrıca akademi, kurum ve araştırmacılar da mezenformasyon içeriklere dair özel siteler oluşturmuştur (Kırdemir, 2020, s. 12).

Dezenformasyon ve mezenformasyon, sonuçları itibarıyla da benzeşmektedir. Gerçek olmayan bilgiyi toplumu etkilemek veya manipüle etmek için üretenler, dezenformasyonun kaynağını oluşturmakta, bu iletilerin gerçekliğine inanıp ya da doğruluğunu sorgulamayıp paylaşanlar da mezenformasyonun kaynağı olmaktadır. Dikkatsizce paylaşılan her bilgi,

kullanıcıları yanlış yönlendirmekte ve şiddete meyilli toplumsal reflekslerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Bahar, Polislik Perspektifinden Dijital Misenformasyon ve Dezenformasyon: Covid-19 Örnek Olayı Bağlamında Bir Analiz, 2020). Bu nedenler çerçevesince kasıtlı yanlış bilgi oluşturmak kadar kasıtlı oluşturulmuş yanlış bilgileri sorgulamadan paylaşmak da sorunu ciddi bir noktaya taşımaktadır.

Wardle (2020)'a göre yanlış bilgi paylaşımının motivasyonu sosyo-psikolojik etkenlerle sağlanmaktadır. Bireyler internet ortamlarında kimliklerini, yaşam tarzlarını ve sosyal statülerini sergilemektedir. Dolayısıyla içinde bulundukları ortama olan bağlılıklarını da sosyal mecralarda göstermektedirler. Takipçileri ile sürekli olarak etkileşim içinde olan kullanıcıların oluşturduğu içerikler etkileşim sayesinde hızlı biçimde yayılmaktadır. Mezenformasyonun büyük kısmı ise sosyal medya platformları vasıtasıyla oluşmaktadır. En yüksek etkileşimleri ünlü kişilerin paylaştığı sahte bilgiler almaktadır. Yanlış bilgiler, bu meşhur kişilerin ortaya attıklarının tekrar paylaşılmasıyla yayılmaktadır (Kırdemir, 2020, s. 12).

Türkiye'de sosyal medya platformları üzerinden Covid-19 sürecinde mezenformasyon olarak değerlendirilen konulardan bazıları şunlardır (Bahar, 2020):

- Vaka ve ölüm sayıları (resmî açıklamaları yalanlayıcı ölüm ve vaka sayıları).
- Salgının tehlike boyutu ve yayılım hızı.
- Elektrik, su, doğalgaz, telefon, kredi kartı vb. faturaların vatandaşlarca ödenmemesini teşvik edici hareketler.
- Devlet büyükleri aleyhine propaganda yapan kurumları itibarsızlaştırma.
- Tedbirlerin yetersizliği.
- Hastalarla gereken şekilde ilgilenilmediği.
- Hastalığın yayılımının engellenmesinde gereken özenin gösterilmediği.

1.4.3. Malenformasyon (Malinformation)

Malenformasyon, zarar verme niyeti ile paylaşılan gerçek bilgileri ifade eder (Wardle, 2020). Kişisel ve şirket çıkarları için özel bilgilerin yayınlanması; örneğin birinden intikam almak için pornolarını açığa çıkarmak, ifşa hareketleri vb. durumlar. Burada gerçek içerik bağlamından, tarih ya da zamanından koparılarak değiştirilir (Wardle, 2020, s. 13).

Latince ‘male’ kökünden gelen ve kısaltılmış versiyonu ‘mal’ olan terim ‘kötücül’ anlamına gelmektedir. Malenformasyon gerçeklerden beslenmekte ve gerçekliği aşağılayıcı biçimde ön plana çıkarmaktadır (Ercan, 2021, s. 58). Wardle (2020), içinde bir parça gerçeklik payı olan bilgilerin, kullanıcıları ‘ikna etme’ ve ‘etkileşim kurma’ açısından çok daha başarılı olduğunun altını çizmektedir. Bu nedenle içeriklerin çoğunun yanlış bilgi kategorisine girdiği ve zarar vermek için kullanılan gerçek bilgiler olduğu imlenir.

Şekil 14, bilgi düzensizliğinin arasındaki farkları ve ilişkiyi göstermektedir. Buna göre zararlı içerik olarak kategorize edilen malenformasyon; sızıntı, nefret söylemi, taciz gibi başlıklarla açıklanabilir (Ercan, 2021, s. 59). Malenformasyonun bir örneği olarak, Rus ajanlarının Demokrat Ulusal Komitesi ve Hillary Clinton kampanyasından gelen e-postaları hacklemesi ve itibarları zedelemek için belirli ayrıntıları kamuoyuna sızdırması olayı örnek verilebilir (Wardle, 2020).

Türkiye’den bir örnek ise Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Deniz Baykal’ın 2010 yılında gizli kamera görüntülerinin internet mecrasında yayıldığına dair gündeme gelen iddialardır. Euronews’in haberine göre Baykal, 15 yıl 8 ay süren genel başkanlık görevinden, 10 Mayıs 2010’da internet yoluyla gündeme gelen gizli kamera görüntüleri nedeniyle istifa etmiştir (tr.euronews.com, 2023).

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ MEDYA, SOSYAL MEDYA VE YANLIŞ BİLGİ

2.1. Yeni Medya

Toplumların gelişmişlik düzeyleri 3 dalga üzerinden kategorize edilmektedir. Birinci dalga *Tarım Devrimi*, ikinci dalga *Sanayi Devrimi*, üçüncü dalga ise *Bilgi Toplumu* ile açıklanmaktadır. 1950'li yıllarda, Bilgi Toplumu kavramından söz edilmekte, pek çok teknolojik gelişme ile birlikte artan refah seviyesinden de bahsedilmektedir (Toffler, 2018). *Bilgi ve enformasyon* sözcükleri, üçüncü dalganın anahtar kavramları haline gelmiştir. Bilgi bu yeni dönemin en önemli ürünü olmuştur. Üzerine eklemlenen internet teknolojisi ise zaman ve mekân mefhumunun anlamını saf dışı bırakmıştır. McLuhan'ın ifadesiyle dünya milyonların bir arada bulunduğu küresel bir köy haline gelmiştir. Mekan sınırlarını ortadan kaldıran internet teknolojileri bireyin hayatı yaşama biçimine pek çok noktada etki etmektedir. İnternet dolaylı iletişim teknolojilerinde elde edilen birçok gelişme medya sektöründe de önemli değişim ve dönüşümlerin temelini oluşturmaktadır (Genel, 2015). Öte yandan medyanın, toplumun geçirdiği aşamalarla paralel ilerlediği bilinmektedir. Bu nedenle medya kendi içindeki değişkenlerle değerlendirilirken toplumdan soyutlanmaması gerektiği görüşü savunulmaktadır (Aslan, 2013'dan aktaran Binark, 2014, s. 15).

Son 20 yılda hiç olmadığı kadar hızlı ilerleyen teknolojik gelişmeler, önceki teknolojik gelişmelerin eksikliğini kapatmakta ve yeni gelişmelerin de temelini oluşturmaktadır. Her icat yeni bir donanım sunarken yeni bir eksikliği de beraberinde getirmektedir. Teknolojinin girift yapıdaki bu gelişimi toplumların şekillenmesinde de etkili olmaktadır. Yeni yaşam biçimleri ve yeni iletişim becerilerinin ortaya çıktığı bu dönem yeni medya dönemi olarak adlandırılmaktadır (Kuyucu ve Karahisar, 2013, s. 9).

Yeni medyanın gelişimi yaşamı, gündelik hayatı, oyunları, öğrenme süreçlerini, sosyal yaşam pratiklerini ve kişiler arasındaki iletişimi değiştirmiştir. Gündelik yaşam içerisinde farklı araçlar ile tek tıkla dünyada meydana gelen her olay hakkında fikir sahibi olabilmek,

yorum yapabilme ve başkalarıyla etkileşim içerisinde olabilme durumu yeni medyanın geldiği noktayı örnekler niteliktedir.

Yeni medya düzeni açık, ağ tabanlı, sınırsız, etkileşimli ve merkezsizleşmiş bir yapıya sahiptir (Aydoğan ve Kırık, 2012, s. 58). 20. yüzyılın sonunda gelişme göstermeye ve bireyler tarafından yaygın olarak kullanılmaya başlanılan yeni medya teknolojileri sayesinde köklü değişimler yaşanmıştır. Yaşam tarzı, meslekler, bilim, sanat ve neredeyse hayatın tüm alanını kapsayan yeni teknolojiler sayesinde her şey hızlı bir dönüşüm içerisine girmiştir (Hülür ve Yaşın, 2017, s. 9).

Yeni medya geleneksel medyadan farklı olarak kullanıcıya yalnızca tüketim aşamasında değil üretim aşamasında da rol alabileceği bir seçenek sunmaktadır. Yeni medya, ‘hizmet bakımından kullanıcıya bilgi, iletişim ve eğlence bileşimi’, ‘temel iletişim paradigması olarak; çift yönlü kişileştirilmiş, etkileşimli, isteğe bağlı’ bir hizmet sunmaktadır (Kuyucu, 2013, s. 17). Tablo 1’de görüldüğü üzere yeni medyanın genel anlamda sunmuş olduğu imkânlar dahilinde; çift yönlü konuşma, açık sistem, birebir pazarlama, ücretsiz platform, yapılandırılmamış iletişim, gerçek zamanlı oluşum, gayri resmi dil kullanımı ve aktif katılım söz konusudur.

Tablo 1. Geleneksel Medya ve Yeni Medya Arasındaki Farklılıklar

Geleneksel Medya	Yeni Medya
Tek yönlü konuşma	Çift yönlü konuşma
Kapalı sistem	Açık sistem
Kitle pazarlama	Birebir pazarlama
Ücretli platform	Ücretsiz platform
Kontrol kontrollü iletişim	Yapılandırılmamış iletişim
Önceden planlanan	Gerçek zamanlı oluşum
Resmi dil kullanımı	Gayriresmi dil kullanımı
Pasif katılım	Aktif katılım

Kaynak: Erbaşlar, 2013.

Eski medya olarak isimlendirilen geleneksel medya yeni teknolojilerle işlevini ve statüsünü değiştirmektedir. Sanılanın aksine geleneksel medya yok olma yönünde ilerlememektedir. Yeni sürece değişerek entegre olmaktadır (Jenkins, 2016). Sözelimi, televizyon tek yönlü bir geleneksel kitle iletişim aracıdır. İnternet bağlantıları ile dijital dizi/film platformları (Netflix, BluTV, Amazon Prime vb.) ve sosyal medya platformları (Youtube), arama motorları (Google) gibi web temelli sistemler televizyonlara entegre edilebilmektedir.

2.2. Yeni Medya Kavramı

Bilgi teknolojileri, iletişim ağıları ve yayıncılığın birleşiminden oluşan yeni medya kavramı, 1995 yılından itibaren çoklu ortam manasına gelen multimedya kavramını karşılayacak biçimde kullanılmaktadır. Her dönemin yenisi bir sonraki dönem için eski kategorisinde değerlendirilebilmektedir. Modernite ve postmodernite dönemde ‘yeni’ kavramı, görsel ve işitsel her türlü ögenin (fotoğraf, video, ses, veri, resim vb.) bir arada bulunduğu çoklu bir iletişim çatısı olarak açıklanmakta; bilgisayar destekli sistemleri ve etkileşimi ortaya koymaktadır. Yeni medyada ses ve görüntüler bir arada verilmekte, veriler saklanılıp depolanabilmekte ve sürekli biçimde hızla dağılabilmektedir (Küçükcan, 2016; Karahisar, 2013, s. 54-55). Yeni medya terimi sayısal medyayı özellikle internet bağlantılarını, sosyal iletişimi ve etkileşimsel medyayı nitelemektedir. Ayrıca kavram bilgi ve iletişim teknolojilerinin bağlantılı olduğu sosyal bağlamları, iletişim becerisini geliştiren cihazları, toplumsal düzenlemeleri ve örgütlenmeleri kapsamaktadır (Binark, 2014, s. 15).

Yeni medya, Web 2.0, yazılabilir web, sosyal medya, online medya ve dijital medya olarak çeşitli şekillerde ifade edilen teknolojiler, içinde bulunulan çağda en çok kullanıcıya sahip olan web teknolojileridir (Koçyiğit ve Koçyiğit, 2018, s. 19). Web 1.0 olarak adlandırılan web teknolojileri iletişimin ‘tek yönlü’ biçimde ilerlediği bir zaman dilimini ifade etmektedir. Web 1.0 dönemi bilgi ve diğer içeriklerde değişiklik yapılmasına imkân vermeyen bir sistem sunmaktadır. Öte yandan etkileşim, değişim ve dönüşüme kapalı bir dönemi imlemektedir. Web 2.0 dönemi bilgi ve diğer içeriklere etkileşim, paylaşım ve yeniden üretim noktasında çeşitli seçenekler sunmaktadır. Yakın gelecekte Web 2.0’ın ömrünü tamamlayacağı öngörülmektedir. Sonraki dönem ise Web 3.0 teknolojilerinin kullanılacağı bir zaman dilimini ifade etmektedir. Web 3.0 teknolojisi içerik üretme hususunda insan faktörünün en aza indirildiği ya da hiç olmadığı, özünde ‘yapay zeka’ olarak ifade edilen ve içeriklerin tamamen bilgisayar yazılımları ile oluşturulduğu teknoloji sistemleri olarak tarif edilmektedir (Genel, 2015). Özellikleri bakımından Web 1.0/ Web 2.0/ Web 3.0 teknolojileri Tablo 2’de sınıflandırılmıştır.

Tablo 2. Web 1.0, Web 2.0 ve Web 3.0

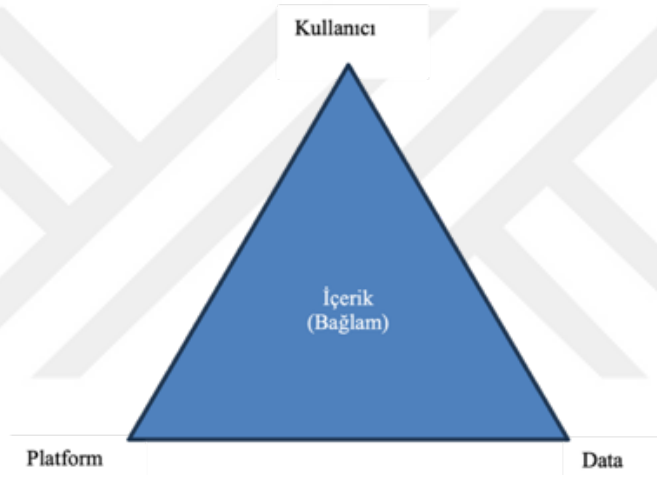
	Web 1.0	Web 2.0	Web 3.0
İletişim	Yayın	İnteraktif	Çevrimiçi
Enformasyon	Statik (sadece okuma)	Dinamik	Taşınabilir ve Kişisel
Hedef	Kurum	Topluluk	Kişisel
Kullanım	Kişisel Web Sayfaları	Blogger/Wikiler	Dosya Akışları
Üretim	Eğlence	Yayıncılık	Yaratıcılık
Etkileşim	Web Biçimleri	Web Uygulamaları	Akıllı Uygulamalar
Tarama	Dizinler	Anahtar Kelimeler	Bağlam-Uygunluk
Reklam	Durağan	İnteraktif	Kişisel
Araştırma	Britannica Online	Wikipedia	Anlamsal Web
Teknoloji	Html/Ftp	Flash/Java/XML	Rdf/Rdfs/Owl

Kaynak: Texinart, 2012’den aktaran Yengin, 2014, s. 119.

2004 yılında Media Inc’nin sahibi olan Tim O’Reilly tarafından kullanılarak yaygınlaştırılan Web 2.0, kullanıcının içerik ürettiği ve içeriği yönetebildiği World Wide Web temelli siteleri ifade etmektedir. Web 2.0 temelde kullanıcının aktif olarak dahil olduğu, ikinci nesil internet sistemini, yani kullanıcının sadece okuyucu olarak değil aynı zamanda kullanıcı türevli içerik üretimi yapabilen katılımcılar olarak var olabildiği tüm platformları kapsayan bir sistemdir (Erbaysal Filibeli, 2018, s. 453). Web 2.0 teknolojisi; kullanıcı türevli içerik üretimine, bireylerin kendi platformlarını oluşturmalarına, dünya ile interaktif biçimde ilişki kurmaya imkân tanımaktadır. Bilginin yayılma hızını artırması ve maliyetleri düşürmesi açısından da Web 2.0 teknolojileri önemli avantajlar sağlamaktadır (Koçyiğit ve Koçyiğit, 2018, s. 19). Kullanıcı türevli içeriğin ilk örneklerinden bir tanesini bloglar oluşturmaktadır. Bloglar kullanıcının içerik ürettiği ve hatta okuyucusunun da yorum yapmasına ve içerik üretmesine izin verildiği kullanıcı türevli içerik temelli web sayfalarıdır (Erbaysal Filibeli, 2018, s. 453).

Web 2.0 teknolojileri, tasarım, katılım, kullanılabilirlik, hareketlilik (mobilize), bütünleşik yapı, demokratik düzen, basitlik, sosyal web düzeni, ekonomiklik, hız, ölçülebilirlik, eğlenceli kullanım, paylaşabilme, yeniden yorumlayabilme ve katkıda bulunabilme gibi özelliklerle de pek çok noktada avantaj sağlamaktadır (Koçyiğit ve Koçyiğit, 2018, s. 19-20).

Web 2.0 teknolojisiyle birlikte interaktif yayınlar (TV, dijital dizi/film izleme platformları, dizi/film izleme siteleri vb.), İstedğini İzle, Öde İzle, Mobil TV gibi seçenekler ile kullanıcıların platformlar üzerinde kontrol sağlama durumları söz konusu olmuştur. Kullanıcı, istediği içeriği seçmekte, durdurup başlatmakta, başa alma ve devam ettirme gibi birçok alternatif ile izleme reflekslerini geliştirmektedir. Böylece kullanıcı ile doğrudan bir etkileşimden bahsetmek mümkündür (Küçükcan, 2016; Karahisar, 2013, s. 55). Ayrıca Web 2.0 teknolojisi ile internet daha yoğun biçimde kullanılmaya başlanmış ve uygulamaların standartları yükselmiştir. Bu sayede dijital platformların sayıları artmış ve kullanılan özellikler niteliksel bakımdan daha uygun bir zemine yerleşmiştir (Koçyiğit ve Koçyiğit, 2018, s. 25).

Şekil 17. Web 2.0 Bağlamı (Musser ve O'Reilly, 2007).

Şekil 17’de görüldüğü üzere Web 2.0 teknolojisi, kullanıcılar tarafından ortak katılım sağlanan, içeriklerin oluşturulabildiği ve bir bağlam ile bir araya geldiği bir platform olarak ifade edilir. Ayrıca dijital ortamlar kullanıcıların birbiriyle olan bağlantısını düzenleyen, verileri tanımlayan (URL’ler, etiketler), erişebilirlik (kullanıcı ve veri arama), bütünleştirme ve kişiselleştirme mekanizmalarını içeren interaktif bağlam özelliğine sahip kanallardandır. Bilgi paylaşımı, etkileşimi ve bağlantı kurmayı sağlayabilmesi açısından Web 2.0 teknolojileri etkili bir kanal olarak ifade edilmektedir (Musser ve O'Reilly, 2007, s. 15). Ağ tabanlı iletişim araçlarının da mesajın içeriğine doğrudan etkisi olduğu savunulmaktadır. Bu noktada McLuhan’ın ‘Araç iletidir’ mesajı ‘Ağ mesajdır’ şeklinde yorumlanabilmektedir (Castells, 2008).

Web 2.0 teknolojisi içerik oluşturma ve bu içeriğin paylaşılmasını sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Web 2.0 teknolojileri sayesinde içerikler kullanıcılara daha hızlı ve kolay biçimde ulaştırılmaktadır (Whittaker, 2009, s. 3). Web 2.0 teknolojisi interneti kullanma

anlamında kullanıcıları daha aktif hale getirmiştir. Web 2.0'ın en önemli örneklerinden biri olan sosyal medya en etkili dijital iletişim aracı olarak bilinmektedir (Koçyiğit ve Koçyiğit, 2018, s. 22).

Şekil 18'de verilen şemada görüldüğü üzere kapsamı bakımından Web 2.0 teknolojisinin özelliğini en iyi ortaya koyan sosyal medya platformları yani dijital sosyal ağlardır. Odağını kullanıcı üzerine kuran sosyal medya ortamları, bireyin psikolojik gereksinimlerini karşılamaktadır. İçerik oluşturma, fikir paylaşma, iş birliği sağlama, görüş alışverişinde bulunma, konuşma, sosyalleşme, yeni bir çevre edinme, tartışma, beğenilme, takdir görme gibi pek çok hususta bireyin ihtiyaçlarını gidermektedir (Mayfield, 2008, s. 14). Benzer birçok noktada bireyin gereksinimini karşılama hususunda imkân sağlayan sosyal medya ortamları, her geçen gün daha fazla kullanıcıya hitap etmektedir. Ayrıca sosyal medya, kullanıcı sayısı ve etki düzeyi hızla artan bir kanal olarak ifade edilmektedir (Constantinides ve Fountain, 2007, s. 232).

Şekil 18. Web 2.0 Çerçevesi, Erracgha ve Romdhane, 2014)

2.3. Sosyal Medya Kavramı

Bir iletişim teknolojisinin yeni olarak kabul edilmesi onun tarihsel perspektifi ile ilgilidir. 1878'de Avrupa'daki ilk telefon santrali Londra'da kurulduğunda, telgrafa nispeten telefon yeni bir teknolojiydi. 1928 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde halka tanıtılan televizyon, radyoya göre yeniydi. Günümüzde de programlama, dijital medya, internet, mobil iletişim ve sosyal medya kavramları yayıncılık literatüründe yeni medya olarak ifade edilen kelimelerdir (Aydoğan, 2017).

Sosyal ve medya kavramları Türkçe Sözlükte iki ayrı kelime olarak incelendiğinde, sosyal kelimesi, “toplumsal, sosyal çevreye uyumlu (kimse)” olarak açıklanırken medya kelimesi, “iletişim ortamı, iletişim araçları” şeklinde açıklanmaktadır. Sosyal medya kavramı ise “genel ağda oluşturulan sosyal ağlar üzerinden kullanıcılar arasında görsel ve işitsel malzeme paylaşımını, bilgi aktarımını, haberleşmeyi sağlayan iletişim ortamı” şeklinde ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu, t.y., 2024).

Literatürde pek çok sosyal medya tanımı bulunmaktadır. Birçok çalışmada atıf alan iki tanımlama diğer tanımlamaların önüne geçmektedir. Bunlardan ilki Boyd ve Ellison’ın yaptığı tanımlamadır. Boyd ve Ellison (2007, s. 211)’a göre sosyal medya, “kullanıcıların tamamen veya kısmen açık birer profil oluşturup, ilişkide oldukları insanlar listesi hazırladıkları, sergiledikleri, paylaştıkları ve diğer kullanıcıların profil ve ilişkilerini gözlemleyebildikleri sanal ortamlar”dır. Kabul gören bir diğer tanım ise Kaplan ve Haenlein tarafından yapılmıştır. Kaplan ve Haenlein (2016, s. 355-356) çalışmalarında sosyal medyayla birlikte anılan Web 2.0 ve kullanıcı türevli içeriği birbirinden ayırır. Web 2.0 sosyal medyanın evrim geçirdiği platformdur. Web 2.0 ideolojik ve teknolojik temeli temsil etmektedir. Kullanıcı türevli içerik ise “insanların sosyal medyayı tüm kullanma biçimlerinin toplamı” olarak açıklanmaktadır. Kaplan ve Haenlein (2010, s. 61)’a göre sosyal medya; “kullanıcı tarafından oluşturulan, içerik üretimine ve paylaşımına olanak veren, web 2.0’in ideolojik ve teknolojik temelleri üzerine inşa edilmiş internet tabanlı uygulamalar grubu”dur. Bu tanımlamalar üzerinden Kara, sosyal medyanın gerçekte ne olduğu üzerine çeşitli saptamalarda bulunmuştur. Kısaca, “sosyal medya; ağ üzerinde çalışan, web 2.0 altyapısına dayalı, etkileşimli uygulamaların genel adıdır.” Sosyal medya, birçok özelliği bünyesinde taşıyan bir şemsiye gibidir. Bu nedenle geçmiş çalışmalarda tanımlar olabildiğince geniş tutulmuştur. Zira ilerleyen süreçte benzer özellikteki uygulamaların geliştirildiklerinde aynı sınıflandırma içinde yer alması önem teşkil etmektedir (Kara, 2013, s. 55-56).

Taşcı (2010, s. 73) sosyal medyayı “insanların fikirlerini, görüşlerini, deneyimlerini, perspektiflerini paylaşmak ve birbirleriyle iletişim hâlinde bulunmak için kullandıkları çevrimiçi platformlar” olarak açıklamaktadır. Gündüz ve Pembecioğlu (2013, s. 318) sosyal medyayı; “bireylerin intrernet olanaklarını daha çok haberleşme ve iletişim için kullanmaları eylemi” olarak ifade etmektedir. Dijk (2016, s. 251) müzik, fotoğraf, mesaj, video, grafik, bilgi veya enformasyon parçaları ve oyunlar gibi içeriklerin internet vasıtasıyla paylaşılabilirdiği uygulamaları sosyal medya platformları olarak adlandırmaktadır.

İçinde bulunulan çağda sosyal medya; haberleşme, sosyalleşme, iş birliği sağlama, örgütlenme, reklam alma/verme ve benzeri birçok konuda başvurulan öncü araçların başında gelmektedir. Sosyal medya platformları vasıtasıyla; kullanıcılar ve markalar iş birliği yapma, ilişki kurma ve bu ilişkiyi zenginleştirme anlamında iletişim süreçlerini geliştirmekte, faaliyetleri yönlendirme, algıları yönetme, prestij oluşturma anlamında birçok noktada fayda sağlamaktadır (Erracgha ve Romdhane, 2014, s. 2). Kullanıcıların birbirini kolayca etkileyebildiği sosyal medya ortamları, yüksek düzeyde ölçeklenebilir, kolektif, ulaşılabilir ve işbirlikçi olma gibi birçok özelliği ile bilinmektedir (Blossom 2009’dan aktaran Koçyiğit ve Koçyiğit, 2018, s. 31).

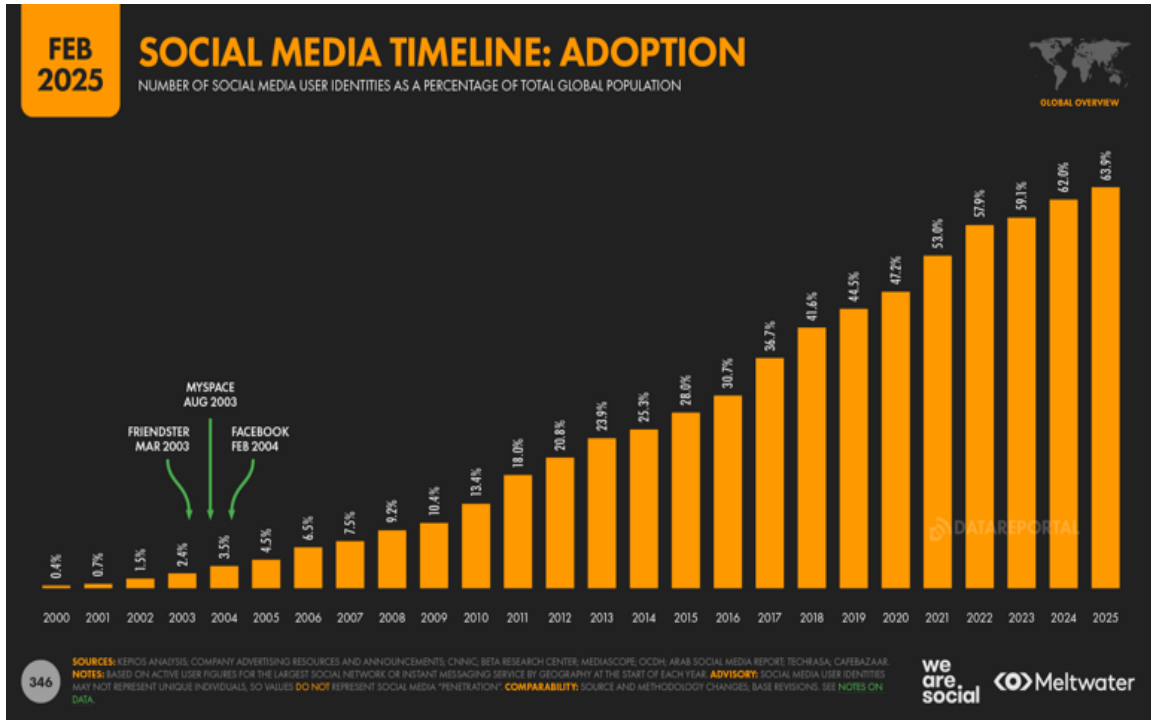
Sosyal medya platformları bireyin bilgi paylaşımına imkân tanıyan, iletişim modelindeki çeşitli seçeneklerle geri bildirim almasını sağlayan, içerikler arasında kolayca geçiş yapılabilen interaktif bir kanaldır (Erracgha ve Romdhane, 2014, s. 4). “Sosyal medya hem bireysel hem de sosyal dünyaları birbirine bağlar, kişilerarası ve kitle iletişiminin bir bileşimini sunar (Dijk, 2016, s. 251).”

Etkileşimin artması ve iletişimin farklı bir boyuta geçmesi yeni sosyalleşme alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu alanlardaki gelişimler ve yenilikler de bireylerin haberleşme pratiklerini etkilemiştir. Kitleler arası iletişimi zaman ve mekân fark etmeksizin bugüne kadarki en hızlı şekliyle sağlayan sosyal medya, yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olmuştur (Kandil, 2019, s. 6-7). Sosyal medya kavramı, birçok tanımlaması olan bununla birlikte temelde etkileşimli, kullanıcı merkezli, sosyalleşmeye, iletişim kurmaya, bilgi edinmeye ve haberleşmeye imkân tanıyan web altyapısına sahip sistemleri ifade etmektedir.

Sosyal medyanın kişiselleştirilmiş ve klişeleşmiş iletilerin ötesinde, bir bilinç kazandırmayı, olayları farklı ve değişik boyutları ile görebilmeyi, aynı olay, durum, olgu karşısındaki farklı tutum ve davranışları belirleyebilmeyi amaçlayan bir yapısı da bulunmaktadır (Gündüz ve Pembecioğlu, 2013, s. 322).

Sosyal medya içinde bulunulan çağın vazgeçilmez bir aracı olarak dünya çapında milyonlarca kullanıcıya sahiptir. Şekil 19’da yıllar içinde artış gösteren sosyal medya kullanıcı oranları verilmektedir. We Are Social verilerine göre ise 2025 yılı itibarıyla Türkiye’de 58.5 milyon sosyal medya kullanıcı kimliği tespit edilmiş durumdadır. Bu sayı, ülke nüfusunun yüzde 66.7’sine karşılık gelmektedir. Yani her 3 kişiden 2’si, sosyal medya platformlarını aktif biçimde kullanmaktadır (datareportal.com, 2025). Bilgiye ve habere

ulaşma bağlamında en çok tercih edilen iletişim aracı olarak sosyal medya merkez noktada bulunmaktadır (Genel, 2015).

Şekil 19. Sosyal Medya Zaman Çizelgesi (datareportal.com, 2024)

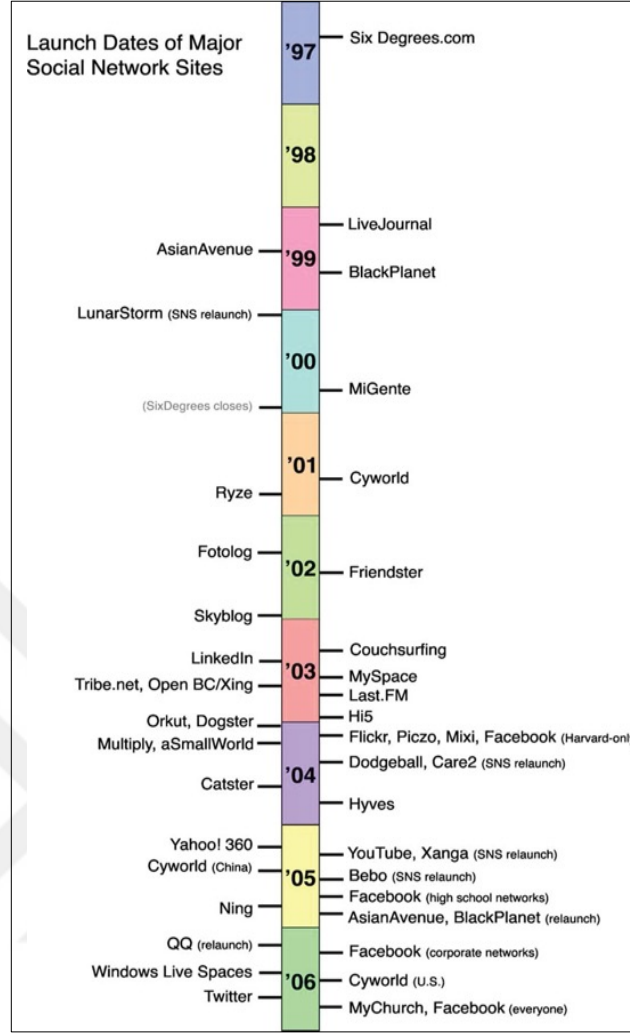
Sosyal medyanın sağladığı pek çok avantajın yanı sıra bazı dezavantajlar da söz konusudur. Haberdar olma, etkileşim kurma, kabul görme, eğlenme, ilgi çekme, kendini ifade etme ve öğrenme gibi bireylerin birçok ihtiyacının karşılandığı sosyal medyada üretilen ve kontrolsüz biçimde artan bilgiler bilgi kirliliğine neden olmaktadır (Bode vd., 2012, s. 416). Çalışmanın birinci bölümünde değinildiği üzere bilgi çağı/enformasyon çağı olarak adlandırılan bu dönemde, sosyal medya ve diğer dijital platformlarda bilgi bolluğuna sıkça rastlanmaktadır. Bilgi bolluğu, bilgi kirliliğine neden olmakta, sanal sosyal alanlar bu kirlilik nedeniyle dijital çöplüklere dönüşmektedir. Marwick ve Boyd (2016, s. 108) bir başka dezavantajı şu şekilde ifade etmektedir: “Sosyal medya teknolojileri birbirinden farklı izleyicileri tek bir bağlamın içine yığar, bu ise insanların yüz yüze konuşmada çeşitliliğin üstesinden gelmek için kullandıkları teknikleri çevrimiçi olarak kullanmalarını zorlaştırır.” Söz konusu durum bireylerin sağlıklı iletişim kurmalarını olumsuz anlamda etki eden bir husus olarak görülmektedir.

2.3.1. Sosyal Medyanın Tarihçesi

Yeni medya ve Web 2.0 teknolojileri ile birlikte zikredilen fakat bazı noktalarda birbirinden ayrılan sosyal medya kavramının tarihsel gelişimi ve ivme kazanması söz konusu olduğunda pek çok kaynak 2000’li yılları işaret etmektedir. Sosyal medyanın 2000’li yıllarda Twitter, Facebook, Youtube gibi platformlar ile ortaya çıktığı algısı ne kadar söz konusu olsa da 1970’li yılların sonlarına doğru sosyal ağ uygulamalarının oluştuğundan söz edilmektedir (Öztürk, 2015, s. 30; Vardarliel ve Onarman, 2020, s. 32; Ertem, 2019, s. 44).

Eski IBM çalışanı bilgisayar bilimci Ward Leon Christensen tarafından 1978 yılında geliştirilen “Bilgisayarlı Duyuru Panosu Sistemi (Computerized Bulletin Board System)” isimli uygulamanın sosyal medya tanımına uygun olduğu kabul edilmektedir. Uygulama tek taraflı yayıncılıktan çoklu iletişime geçişi temsil etmektedir (Scott ve Jacka, 2013, s. 6). Duke Üniversitesi’nden Tom Truscott ve Jim Ellis ise 1979 yılında internet kullanıcıları tarafından herkesin görebileceği mesajların, gönderilebilmelerine olanak tanıyan dünya çapında işlev gören Usenet’i geliştirmiştir. Bugün anlaşıldığı şekliyle sosyal medya ise yaklaşık 20 yıl önce Bruce ve Susan Abelson’un çevrimiçi günlük yazarlarını bir araya getiren ilk sosyal ağ sitesi olan ‘Open Diary (Açık Günlük)’yi kurmaları ile başlamıştır. Söz konusu zamanda ‘Web-log’ kavramı da kullanılmıştır. 1 yıl sonra bu kavram “blog” olarak kısaltılmıştır (Kaplan ve Haenlein, 2009).

1995 yılında İsrailli grubun yazdığı, bugün dünyanın en çok kullandığı, anında mesajlaşma programlarından biri olan ICQ (İngilizce ‘I SEEK YOU’ ifadesinin fonetik kısaltmasıdır), AOL (America Online) tarafından satın alınıp 1997 yılında AIM (AOL Instant Messenger3) platformuna dönüştürülmüştür. Bu süreç sosyal medyanın gelişim tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olarak ifade edilmektedir. Söz konusu platformun en belirgin özelliği, günümüzde yaygın olarak kullanılan sosyal medya platformlarından X’in temelini meydana getiren bir mikro içerik sistemine sahip olmasıdır (Scott ve Jacka, 2013, s. 8). 1997 yılına gelindiğinde ilk sosyal ağ sitesi olan SixDegrees.com, kullanıcıların profil oluşturmalarına ve arkadaşlarını listelemelerine olanak sağlamıştır. Sonraki yıllarda çeşitli sosyal ağlar kullanılmaya başlanmıştır (Gangadharbatla, 2011, s. 262). Boyd ve Ellison 1997 yılı itibarı ile kullanılmaya başlanan sosyal ağ sitelerini Şekil 20’de verildiği gibi düzenlemiştir.

Şekil 20. Sosyal Paylaşım Ağlarının Kuruluş Tarihleri Zaman Çizelgesi (Boyd ve Ellison, 2007)

Pinterest (2009), WhatsApp (2010), Instagram (2010), Telegram (2013), Tiktok (2018) gibi bugün sıklıkla duyulan ve birçok kullanıcısı bulunan platformlar yakın döneme ait sosyal medya uygulamaları olarak kabul edilmektedir. We Are Social'ın yayınladığı 2024 yılı sosyal medya kullanım oranı raporuna göre dünyada Facebook, Youtube ve Whatapp en çok tercih edilen uygulamalar olarak ilk 3'te yer almaktadır (2024).

Mark Zuckerberg ve sınıf arkadaşları tarafından kurulan Facebook, başlangıçta kişisel kullanımlar için oluşturulmuştur. İlk aşamada Facemash isimli bir sosyal site projesi icat eden Zuckerberg, daha sonra Harvard öğrencilerinin akademik ihtiyaçlarını karşılamak için bu projeyi genişletmiştir (2003). Daha sonra 2004 yılında kurduğu projenin adını Facebook olarak değiştirmiştir. Facebook üyeliği hızlı bir şekilde üniversite öğrencilerine yönelik olmaktan çıkıp Microsoft ve Apple gibi şirket çalışanlarının da kullanım sağlayacağı bir platform haline gelmiştir. Platform daha sonra halka açık biçimde kullanılmaya başlanmıştır (Lim, 2010, s. 72). Facebook icat edildiği günden bu yana tüm dünyaya yayılmış bir

durumdadır. Ocak 2024 verilerine göre Facebook dünya çapında 3.049 milyar kullanıcıya sahiptir. Günümüzde en çok kullanılan sosyal medya platformları arasında birinci sıradadır (We Are Social, 2024).

Eski PayPal çalışanları Steve Chen, Chad Hurley ve Jawed Karim tarafından 15 Şubat 2005'te kurulan Youtube, Google tarafından 3 Kasım 2006 tarihinde 1.65 milyar dolara satın alınmıştır. Google'ın yan kuruluşu olarak ifade edilen Youtube, Google'dan sonra en çok ziyaret edilen site olarak bilinmektedir. Uygulama, video yükleme, izleme ve paylaşma imkânı sunmaktadır. Youtube mecrasında kullanıcılar genellikle video klip, televizyon klipi, müzik videosu, video blog (vlog), kısa özgün video ve eğitim videosu gibi birçok içerikle vakit geçirmektedir. Profesyonellerin ve amatörlerin içerik üretebilmesine imkân tanıyan Youtube, kullanıcıların kanal sahibi olabilmesine, yorumlar ile iletişim kurabilmelerine olanak sağlamaktadır (Mutlu ve Bazarcı, 2017, s. 31). Uygulama her geçen gün hizmet yelpazesini genişletmektedir. Canlı video, shorts, mp3 ve mp4 müzik dinleme istasyonları ile zengin bir içerik sunmaktadır. Ocak verilerine göre Youtube 2.491 milyar kullanıcı ile en çok tercih edilen ikinci uygulama olarak listede yerini almaktadır (We Are Social, 2024).

Yahoo'da çalışan Jan Koum ve Brian Acton isimli iki arkadaş 2010 yılında Whatsapp projesini geliştirmiştir. Whatsapp uygulaması çıkış noktası itibarıyla kişisel ve grup sohbetlerine uygun biçimde dizayn edilmiş görsel ve işitsel birçok materyalin paylaşımına uygun bir zemin hazırlamıştır. Süreç içerisinde uygulama geliştirilmiş, kullanıcılarına uçtan uca şifreli mesajlaşma, grup sohbeti, görüntülü konuşma, sesli ve görüntülü arama, belge, fotoğraf, video, konum paylaşma, sesli mesaj gönderme, süreli mesaj, kanal ve topluluk oluşturma, hikâye oluşturma gibi pek çok olanağı sunan ücretsiz bir uygulama halini almıştır. Whatsapp bugün dünya çapında en çok kullanılan üçüncü platformdur ve 2 milyar kullanıcıya sahiptir (Pınarbaşı ve Astam, 2020, s. 79; We Are Social, 2024).

Dünyada en çok kullanılan bir diğer sosyal medya platformu olarak Instagram uygulaması 4'üncü sırada yer almaktadır (We Are Social, 2024). Kevin Systrom ve Mike Krieger tarafından 2010 yılında kurulan Instagram, ilk yıllarda sadece iOS işletim sistemi tarafından destekleniyorken süreç içerisinde Android işletim sistemli cihazlarda da kullanılmaya başlanmıştır. Instagram sunduğu özellik kapsamını (birçok uygulamada olduğu gibi) sürekli biçimde geliştirmektedir. İlk yıllarında yalnızca fotoğraf paylaşımına imkan tanıyan platform, video, hikâye (24 saat sonra silinen), canlı yayın ve uzun süreli video paylaşımı (IGTV ve Reels) gibi çeşitli özelliklerle hizmet kapsamını sürekli genişletmektedir. Ocak

2024 verilerine göre Instagram 1.65 milyar kullanıcıya sahiptir (Pınarbaşı ve Astam, 2020, s. 80; We Are Social, 2024).

Yaygın kullanıma sahip olan bir diğer platform olarak Tiktok 5'inci sırada yer almaktadır (We Are Social, 2024). Çin merkezli ByteDance şirketi tarafından 2017 yılında satın alınan ABD merkezli Musical.ly uygulaması, geliştirilerek 2018 yılında Tiktok ismiyle kullanıma sunulmuştur. Çin'de Douyin adıyla bilinen Tiktok uygulaması, 15 saniyelik kısa içerikler, dublaj ya da taklit, dans videoları oluşturma ve paylaşma, canlı yayın yapma, ücretsiz bir şekilde mesajlaşma ve görüntülü görüşme gibi birçok özelliğe sahiptir. Ocak verilerine göre 1.562 milyar kullanıcıya sahiptir (Pınarbaşı ve Astam, 2020, s. 81; We Are Social, 2024).

2.3.2. Sosyal Medya Türleri

Sosyal medya uygulamalarını kategorilere ayırmanın sistematik bir şekli bulunmamaktadır (Kaplan ve Haenlein, 2016, s. 357). Pek çok çalışma sosyal medya araçları/türleri başlığı altında çeşitli gruplandırmalara gitmektedir. Mangold ve Faulds (2009, s. 358) sosyal medya araçlarını; video, fotoğraf, müzik, içerik ve fikrî mülkiyet paylaşımı yaparak faaliyet gösteren kreatif siteler, sosyal ağ siteleri, sosyal ağlar, bir şirketin sponsor olduğu amaç/yardım siteleri, kullanıcı sponsorlu bloglar, weblog, bir şirketin sponsor olduğu web siteleri/bloglar, iş ağı siteleri, web siteler, sanal dünyalar, açık kaynak yazılım toplulukları, ticaret toplulukları, podcast'ler, haber dağıtım siteleri, eğitim materyalleri paylaşım siteleri ve kullanıcıların çevrimiçi haberler, müzikler, videolar ve benzerlerini önermelerine imkân sağlayan sosyal işaretleme siteleri şeklinde kategorize etmektedir (Tablo 3). Ryan (2016, s. 208-224) ise sosyal medya araçlarını; sosyal ağ siteleri (Facebook, MySpace, LinkedIn, Google+), bloglar (Blogger, Wordpress), podcast'ler (Poscast, Podomatic, Apple/İtunes), mikro bloglar (Twittter(X), Facebook, LinkedIn), forumlar ve tartışma siteleri (Yahoo Groups, Google Groups), değerlendirme ve notlandırma siteleri (Epinions, Reviewcentre, Amazon, TripAdvisor), sosyal işaretleme siteleri gibi işleyen sosyal medya arz siteleri (Digg, Reddit), medya paylaşım siteleri (Pinterest, Flickr, Youtube, Instagram, Blip, Vimeo, Slideshare) ve Wiki'ler (Wikipedia, Encyclopedia Britannica) olarak detaylı biçimde sınıflandırmaktadır.

Tablo 3. Mangold ve Faulds'un Sosyal Medya Örnekleri

- Social networking sites (MySpace, Facebook, Faceparty)
- Creativity works sharing sites:
 - Video sharing sites (YouTube)
 - Photo sharing sites (Flickr)
 - Music sharing sites (Jamendo.com)
 - Content sharing combined with assistance (Piczo.com)
 - General intellectual property sharing sites (Creative Commons)
- User-sponsored blogs (The Unofficial Apple Weblog, Cnet.com)
- Company-sponsored websites/blogs (Apple.com, P&G's Vocalpoint)
- Company-sponsored cause/help sites (Dove's Campaign for Real Beauty, click2quit.com)
- Invitation-only social networks (ASmallWorld.net)
- Business networking sites (LinkedIn)
- Collaborative websites (Wikipedia)
- Virtual worlds (Second Life)
- Commerce communities (eBay, Amazon.com, Craig's List, iStockphoto, Threadless.com)
- Podcasts ("For Immediate Release: The Hobson and Holtz Report")
- News delivery sites (Current TV)
- Educational materials sharing (MIT OpenCourseWare, MERLOT)
- Open Source Software communities (Mozilla's spreadfirefox.com, Linux.org)
- Social bookmarking sites allowing users to recommend online news stories, music, videos, etc. (Digg, del.icio.us, Newsvine, Mixx it, Reddit)

Kaynak: Mangold ve Faulds, 2009, s. 358.

Kaplan ve Haenlein (2016, s. 359) sosyal medyanın kendini sunum ve kendini ifşa etme ile sosyal mevcudiyet ve medya zenginliği olarak belirttiği niteliklerini dikkate alarak; ortak projeler, bloglar, içerik toplulukları, sosyal ağ siteleri, sanal oyun dünyaları, sanal sosyal dünyalar olmak üzere 6 grupta incelemektedir. Karahisar (2013, s. 67)'in sınıflandırmasına göre sosyal medya araçları; sosyal ağlar, bloglar, mikrobloglar, video paylaşım ağları, fotoğraf paylaşım ağları ve bilgi paylaşım ağları olarak 6 başlık altında açıklanmaktadır. Alanda gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde sosyal medya araçları üzerine birçok tasnif yapıldığı görülmektedir. Yukarıdaki sınıflandırmalarda görüleceği üzere belli bir başlık/tür altında değerlendirilen bir sosyal medya platformu, bir başka çalışmada (bir özelliği/yönü ile) farklı bir başlık altında kategorize edilebilmektedir (Açan, 2024, s. 49).

Bu araştırmada, her geçen gün yenilenen çalışmalar doğrultusunda, amaçlarına yönelik kategorize edilen çalışmaların yaygınlık kazanması dikkate alınarak sosyal medya araçları 4 başlık altında sınıflandırılmıştır. Tablo 4 söz konusu başlıkları kategorize ederek örneklendirmektedir.

Tablo 4. Sosyal Medya Araçları

İçerik Paylaşım Siteleri	Sosyal Ağlar	Bloglar	Mikrobloglar
Youtube, Instagram, Dailymotion, Google Videos, Yahoo,	Facebook, Whatsapp Messenger, Wechat, Myspace, LinkedIn,	Şirket Blogları, Blogger, Wordpress, Tumblr, Cnet, TheHuffington,	X (Twitter), Sina Weibo, Cif2.net, Plurk, Laiku, İdenti.ca

Kaynak: Ertem, 2019, s. 45; Karahisar, 2013, s.67.

2.3.2.1. İçerik Paylaşım Siteleri

İçerik paylaşım siteleri kullanıcılar arasında medyatik içeriklerin paylaşılmasını sağlayan bir kategorizasyonu ifade etmektedir. İçerik paylaşım siteleri metin, video, fotoğraf gibi birçok medya türünün paylaşımına izin veren çeşitli platformları kapsamaktadır. Örneğin kitap paylaşımına imkân tanıyan BookCrossing, PowerPoint sunumlarının paylaşılmasına olanak sağlayan Slideshare; uzun/kısa video paylaşımı yapılan Youtube, Dailymotion, Google Videos, Yahoo Video It's on; fotoğraf üzerine paylaşım yapılmasına izin veren Flickr; fotoğraf, video, canlı yayın, müzik gibi multimedya paylaşımına uygun Instagram platformu içerik paylaşım siteleri olarak bilinmektedir. İçerik paylaşım sitelerinde profil oluşturma sistematığı farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, Youtube ve Flickr gibi içeriğin ön planda olduğu platformlarda kullanıcıya ait profil bilgileri geri planda kalmaktadır. İçerik paylaşım sitesi olarak ifade edilen bir diğer platform olan Instagram ise kullanıcıya ait bilgilerin yer aldığı kısmı isteğe göre ön plana çıkarma imkânı tanımaktadır. Bunun dışında içerik paylaşım siteleri genel olarak tanımlayıcı kimlik bilgisi (isim soy isim vs), siteye katılım tarihi, içerik paylaşım sayısı gibi temel enformasyonları içermektedir. Kaplan ve Haenlein (2016, s. 359-360)'in content communities (içerik toplulukları) olarak ifade ettiği içerik paylaşım sitelerinin popülerliği, pozitif anlamda değerlendirildiğinde, etkili bir bağlantı kanalından söz etmek mümkündür.

2.3.2.2. Sosyal Ağlar

The Universal Marketing Dictionary, sosyal ağ kavramını, “Kullanıcı merkezli içerik ve etkileşimli özellikler (kişisel bloglar, tartışma panoları ve sohbet odaları gibi) sunan ve kullanıcılara bir veya daha fazla arkadaş, meslektaş vb. grubuyla bağlantı kurma şansı veren, aralarında içerik, haber ve bilgi paylaşımını kolaylaştıran bir çevrimiçi site veya topluluktur” (Dictionary, t.y.) şeklinde tanımlamaktadır.

Boyd ve Ellison (2007) ise sosyal ağ sitelerini; kullanıcılara “sınırlı bir sistem içinde herkese açık ya da yarı-açık profil oluşturma, bağlantıda olduğu diğer kullanıcıların bir listesini görüntüleme, bağlantı listeleri ile sistem içinde başkaları tarafından yapılanları görebilme ve site içinde gezinmeye olanak sağlayan web-tabanlı hizmetler” olarak ifade etmektedir. Bireylere kişisel enformasyon oluşturma (profil) imkânı sağlayan sosyal ağ siteleri, fotoğraf, video, ses dosyaları ve bloglar dahil olmak üzere enformasyonun her çeşidini kapsamaktadır. En büyük sosyal ağ sitelerinin başında Facebook gelmektedir (Kaplan ve Haenlein, 2016, s. 362). Sözelimi Myspace, LinkedIn, Friendster, Whatsapp Messenger, Wechat, Hi5, Formspringa, Xing gibi platformlar da sosyal ağ siteleri olarak bilinmektedir (Karahisar, 2013, s. 67; Ertem, 2019, s. 47). Sosyal ağların kullanıcılar üzerinde oluşturduğu etkileşim ve sosyalleşme oranları platformlar arasında değişkenlik gösterebilmektedir. Buna göre bazı platformlar samimi/amatör ilişkilerin yürütüldüğü, bazıları ise iş hayatı, profesyonellik, resmiyet gibi olguların söz konusu olduğu ortamlardır (Costa vd., 2011’den aktaran Ertem, 2019, s. 47-48).

2.3.2.3. Bloglar

Türkçe Sözlük blog terimini “ağ günlüğü” olarak açıklamaktadır (Türk Dil Kurumu, t.y.). Blog veya Weblog olarak ifade edilen kavram, “bir birey, grup veya şirket tarafından yönetilen ve bir konu hakkında düzenli olarak güncellenen içerik (blog yazısı) sunan çevrimiçi bir günlük veya bilgilendirici web sitesidir. Bilgileri ters kronolojik sırayla sunar, gayriresmî veya sohbet tarzında yazılır (Maulidina, 2024)” şeklinde açıklanmaktadır. Bloglar kişisel web sayfalarının sosyal medya muadilleridir ve yazarın belirli bir alanda ürettiği her türlü enformasyonu içermektedir. Yalnızca tek bir kişi tarafından yönetilen bloglar, yorum yapabilme özelliğiyle etkileşim sağlayabilmektedir. En yaygın blog türü ise metin temelli blog sayfalarıdır (Kaplan ve Haenlein, 2016, s. 360).

Önceleri kullanıcıların deneyim ve ilgi alanına yönelik içerik oluşturduğu bloglar, son yıllarda işletmelerin pazarlama stratejisi için tercih ettiği ve kullanıcıların kariyer planlamalarını daha kârlı hale getirebilmek için seçtiği bir mecra haline gelmiştir. Diğer sosyal medya araçlarında olduğu gibi blog sayfalarında da kullanıcılar, profillerini çeşitli eklenti ve widget’ler ile destekleyebilmektedir (Maulidina, 2024). Şirket blokları (özel blog sayfaları), Blogger, Wordpress, Tumblr, Cnet, TheHuffington Post, BoingBoing, Kottke gibi

web tabanlı mecralar yaygın kullanılan blog sitelerine örnek olarak gösterilmektedir (Karahisar, 2013, s. 67; Ertem, 2019, s. 53).

2.3.2.4. Mikrobloglar

Mikro-blog, kullanıcıların anlık olarak istedikleri metinleri oluşturabildikleri paylaşım ağlarına verilen genel isimdir. Diğer sosyal paylaşım ağlarından farkı yazılacak olan mesajlarda karakter sınırlaması bulunmasıdır. Dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan gelişmeyi en hızlı biçimde duyuran sosyal medya aracı mikrobloglardır (Alper vd., 2012, s. 57-58). Mikrobloglar bir blog yayın biçimi olarak sınıflandırılabilir. Kullanıcılara kısa cümleler, anlık fotoğraflar veya video linkleri gibi küçük içerik parçalarını paylaşmak için ortam sağlayan mikrobloglara (Kaplan ve Haenlein, 2011), günlük demek mümkündür (Yağmurlu, 2011, s. 6). “Şimdi ne yapıyorum?”, “şu anda ne gördüm?” veya “bu çok güzelmiş” gibi soruların ve yargıların bulunduğu, aynı zamanda kullanıcıyı o gün/anlık etkileyen olay ve durumların, gün sonunda pek bir anlam ifade etmeyen içeriklerin yayınlanabildiği, öte yandan tematik konuların da işlenebildiği bir mecra olarak ifade edilmektedir (tr.wikipedia.org, 2024).

Hızlı bir iletişim biçimine sahip olan microbloglarda içeriklerin kısa mesajlarla sınırlandırılmış olması zamandan tasarrufu sağlamakta, mobil kullanıma uygunluğu ile kullanımı kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla mikroblog uygulamaları, kullanıcının daha sık içerik oluşturmaya imkân sağlamakta ve birkaç saat ara ile durum güncellemesi yapabilmesine olanak tanımaktadır (Java vd., 2009, s. 119-120; Bulut, 2014, s. 213). Bu durum içeriğin hızlı bir şekilde değişmesini ve yayılmasını sağlamaktadır (Tufan Yeniçikti, 2016, s. 114).

Mikrobloglar, kullanıcıların oluşturduğu içerikleri bir başka sosyal medya uygulaması ile eş zamanlı hale getirebilmeyi ve diğer web tabanlı uygulamalarla birlikte etkileşimi artırabilmeyi sağlamaktadır. Kullanıcılar mikroblog uygulamalar sayesinde; duyuru, etkinlik, plan ve haberlerin bilgisini çeşitli bağlantılar vasıtasıyla alabilmektedir (Hricko, 2010, 684-685). Dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan gelişmeler mikroblog uygulamalar ile anında duyurulabilmektedir. Bu anlamda en çok öne çıkan ve bilinen uygulama X platformudur (Alper vd., 2012, s. 58). Tumblr, Sina Weibo, gibi platformlar da mikroblog uygulaması olarak ifade edilmektedir (Ertem, 2019, s. 51).

2.3.2.4.1. X (Twitter) Platformu

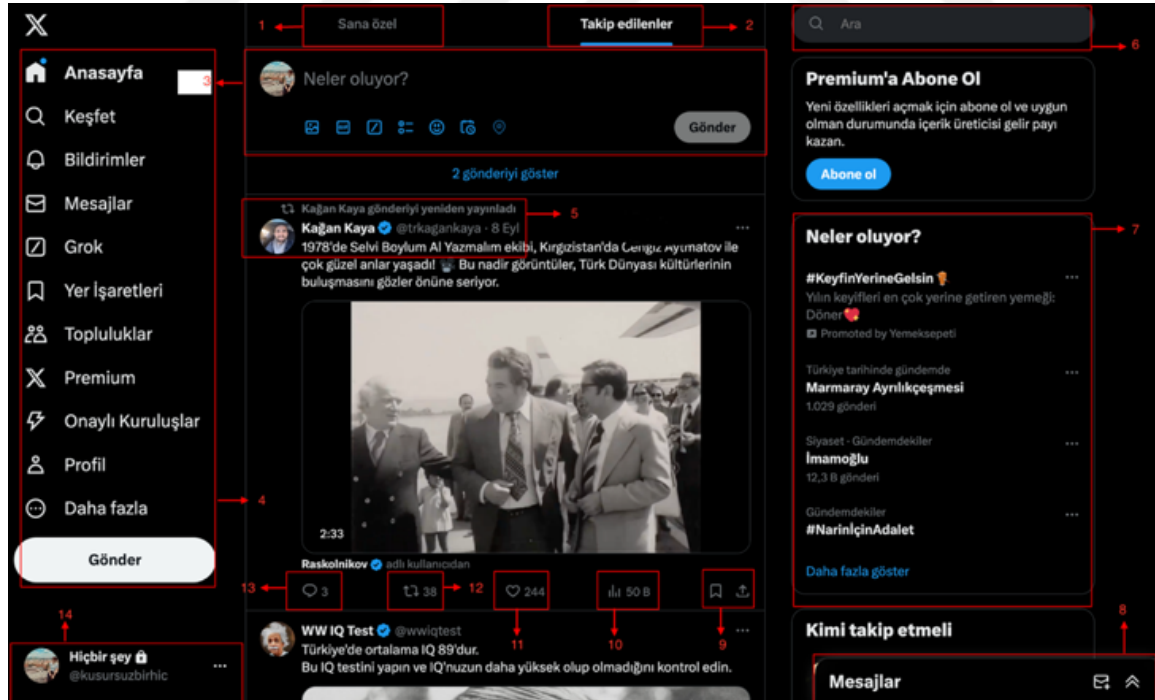
Mikroblogların yükselişinde en çok bahsedilen mecra Twitter platformudur (Ryan, 2016, s. 220). Mikroblog uygulaması olarak tanımlanan Twitter, 2006 yılında 14 arkadaşın çabalarıyla South Park, San Francisco’da kurulmuştur. Jack Dorsey tarafından geliştirilen platform, 25 Nisan 2011’den itibaren Türkiye’de de yoğun şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Yüksel Akın, 2014). 2022 yılında Elon Musk tarafından satın alınan Twitter platformunun adı 2023 yılında X olarak değiştirilmiştir. 2024 verilerine göre dünya çapında 600 milyonu aşkın kullanıcısı bulunan platform, 25-34 yaş aralığındaki kullanıcılar arasında en popüler uygulama olarak öne çıkmaktadır (Digital Web Solutions, t.y.).

Halka açık olarak başlatılan gerçek zamanlı bir mikroblog platformu olan X, başlangıçta kullanıcılara yalnızca 140 karakterlik içerik oluşturmayı sağlamıştır. Ancak bu durum yıllar içinde değişmiştir. Site, başlangıçta tweetleri ağa göndermek için SMS kullanmaktadır. İlk kullanıcı artışını, kurucuların ağa düşen tüm tweetleri gerçek zamanlı olarak gösterdiği SXSW’yu 2007’de elde etmiştir. X, oradan kullanıcı tabanını büyütürken aylık 300 milyondan fazla aktif kullanıcıya ulaşmıştır. Yeni özellikler süreç içerisinde eklenmiştir (İkbal, 2024).

X, ilgi çekici konularda en son bilgilere ulaşılabilen gerçek zamanlı bir bilgi ve iletişim ağı olarak tanımlanmaktadır (Alper vd., 2012, s. 57). X bir mikroblog sitesi olarak blog mantığından hareketle yola çıkarken, bireyselliğin önem kazandığı diğer mecraların aksine toplumsal olayların tartışılabilirdiği ve #hashtag kullanımları ile herkesin bir gündem başlığı oluşturduğu ya da oluşturulmuş gündem etiketlerine #hashtag kullanarak fikir beyan edebildiği bir ortam sunmaktadır. Bireysel kullanımının dışında, pek çok kurum ve kuruluş tarafından kullanılmaya başlanmasıyla “What are you doing?” (Ne yapıyorsun?) sorusunun yerine, “What’s happening?” (Neler oluyor?) sorusu ile kullanıcılarını karşılamaya başlamıştır (Uçar, 2017, s. 674). X platformu kullanıcıların birbirine özel mesajlar göndermelerine olanak sağlamaktadır (DM). Bununla birlikte yaygın iletişim şekli herkese açıktır. “@yanıtla” olarak bilinen konvansiyon (@ işaretinden ve kullanıcı adından oluşur) kullanıcıların diyalog oluşturmalarına ve belirli bir kullanıcıyı referans göstermelerine imkân tanımaktadır. Bu tweetler ise herkes tarafından görüntülenebilmektedir (Marwick ve Boyd, 2016, s. 112).

X’i sosyal mecralar içerisinde önemli ve benzersiz kılan durum, kaynak tarafından hedef kitlelere en kolay ve zahmetsiz biçimde mesaj iletilmesine olanak tanımasıdır. X’i özel kılan bir diğer özellik ise, herhangi bir konuda kullanıcıların anahtar kelimelerle arama yaparak,

atılan tweetlere erişebilmesine ve bilgi sahibi olmasına imkân tanınmasıdır. Bu özellik ile kullanıcı, dünyanın herhangi bir noktasında anlık olarak gerçekleşen olaylar hakkında bilgi sahibi olabilmektedir. Aynı zamanda X sayfasında yer alan Trending Topic (TT) bölümünde ise dünyada veya bölgesel olarak en çok neler konuşulduğuna dair liste yer almaktadır (Yıldırım, 2014, s. 4). Her bir tweetin yanıt ver (Reply), tweeti olduğu gibi yeniden paylaş (Retweet) ve beğen (Like) butonları aracılığıyla sinyalleri bulunmaktadır (Aldemir, 2019, s.96). Bir tweet ya da retweette bir kullanıcıdan bahsedilmek istenirse @ işareti kullanılmaktadır. Daha sonra kullanıcının ismi yazılarak paylaşım yapılmaktadır. Bu şekilde tweette yer alan kullanıcının profiline bir uyarı gelerek bu işlemi yapan kullanıcının tweeti görüntülenebilmektedir (mention) (Güdekli, 2016, s. 154) Kullanıcılar X'te yazılı ve görsel metin, fotoğraf ve video gibi içerikleri paylaşabilmektedir (tweet). Kullanıcılar, diğer kullanıcıların paylaşımlarına yorum yapabilmekte, birden fazla hesabı dilediği gibi takip edebilmekte ve gizli hesaplara takip isteği yollayabilmektedir. Aynı zamanda kullanıcılar, etkileşimli olarak herhangi bir şey yapmasa bile yalnızca X gündemindeki gelişmeleri ya da arkadaşları arasında paylaşılan içerikleri takip ederek haber alma ihtiyacını giderebilmektedir.

Şekil 21. 2024 Yılı X Mecrası Masaüstü Görünümü (Anasayfa)

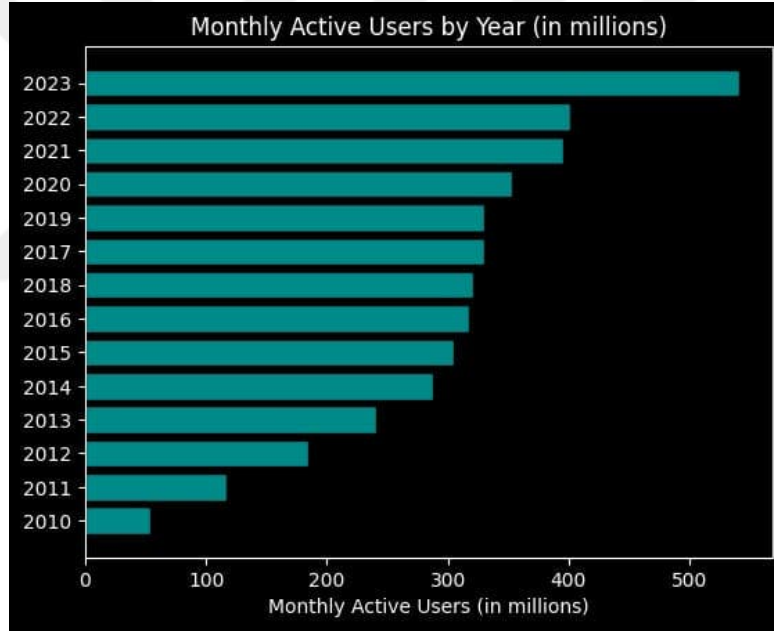
Şekil 21, X platformunun güncel arayüzünü ifade etmektedir. Fotoğraf üzerinde numaralandırılmış alanların işlevi aşağıda açıklandığı gibidir:

1. **Sana Özel:** Kullanıcının etkileşimde bulunduğu içerikler, olası ilgisini çekebilecek gönderiler veya gündeme dair en çok öne çıkanlar takip edilebilmektedir.
2. **Takip Edilenler:** Kullanıcının takip ettiği hesapların paylaşımlarını göstermektedir.
3. **Neler Oluyor/ Tweet:** Kullanıcının metin, fotoğraf, video, anket, bağlantı gibi birçok içeriği paylaşabildiği seçenektir.
4. **Araç Kutusu:** Anasayfa, Keşfet, Bildirimler, Mesajlar vs. gibi birçok seçeneğe hızlı erişim sağlanmaktadır.
5. **Akış:** Kullanıcının 1 ve 2 numaralı seçeneklerden herhangi birini seçtiğinde ulaşabileceği içerikleri akış biçiminde sunmaktadır.
6. **Arama Butonu:** İçerik ya da kullanıcı arama seçeneğidir.
7. **Trend Topic (TT):** Hashtag (#) kullanılarak oluşturulan konu başlıklarının X gündeminde hangi sırada yer aldığını göstermektedir.
8. **Direct Message:** Kullanıcının kişisel olarak iletişim sağladığı özel mesajları içermektedir.
9. **Kaydet ve Paylaş Butonu:** Tweetler/gönderiler kaydedilerek (yer işareti ekleme) bir araya getirilebilir. Paylaşma butonunda ise bağlantı kopyalama, farklı sosyal medya uygulamaları ile paylaşma, DM yoluyla gönderme, içeriği yayınlama seçenekleri ile çeşitli şekillerde paylaşım yapılabilmektedir.
10. **Görüntüleme:** Gönderinin kaç kez görüntülendiğini göstermektedir.
11. **Like:** Gönderiyi beğenme sinyalidir.
12. **Retweet:** Gönderiyi yeniden paylaşma ve alıntılama seçenekleri sunmaktadır.
13. **Reply:** Yanıt verme seçeneği ile kullanıcılar herkese açık yorum yapabilmekte ve diğer kullanıcılar ile herkese açık diyalog kurabilmektedir.
14. **Profil:** Kullanıcının profil fotoğrafı, kullanıcı adı ve isminin bulunduğu kısımdır.

Son yıllarda X, kullanıcılarına en fazla 280 karakterlik paylaşım yapma izni vermektedir. Daha fazla karakterde içerik üretmek isteyen kullanıcılar, hesaplarını Premium+ kademesine yükselterek ücretli bir şekilde içerik oluşturabilmektedir. X Premium, kullanıcılarına ek özellikler ve avantajlar sunan isteğe bağlı ücretli bir abonelik hizmetidir. Kasım 2022'de tanıtılan özelliğin üç kademesi bulunmaktadır. Bunlar; Temel, Premium ve Premium+. Buna göre X Premium'un bazı temel özellikleri şu şekildedir (Jay, 2024):

- Premium kullanıcılar 25.000 karaktere kadar gönderi yazabilirler.
- Gönderiler yayımlandıktan sonra 30 dakika içinde tekrar düzenlenebilir.
- Gönderiler yayımlandıktan sonra 10 saniye içinde geri alınabilir.
- Kayıtlı tweetler, düzenlemesi adına yer imi klasörleri oluşturulabilir ve yönetilebilir.
- Üç saat uzunluğunda, 8 GB'a (1080p) kadar dosya boyutunda videolar yüklenebilir.
- Hesapların gerçek olduğunu gösteren bir doğrulama rozeti alınabilir.

X'i satın aldıktan sonra platformda birçok değişiklik yapan Elon Musk, platformu Çin'deki WeChat'e benzer bir uygulama haline getirmeyi hedeflemektedir. Bu yenilikler arasında, video ve sesli arama seçeneği, mesajlaşma, mini programlara ve ödeme hizmetlerine sahip olabilmek bulunmaktadır (İkbal, 2024).

Şekil 22. X'in Yıllara Göre Aktif Kullanıcı Sayıları (famewall.io, 2024)

Datareportal (2024) verilerine göre X platformu, 2023 yılında aylık 541.56 milyon aktif kullanıcıyla tüm zamanların en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2022 yılında aylık 368 milyon aktif kullanıcıya sahip olan platform, 2023'te %47'lik bir artış yaşamıştır (Şekil 22). 2024 verilerine göre X'te 237.8 milyon günlük aktif kullanıcı, X Premium'a abone olan 650 bin kullanıcı bulunmaktadır. Similarweb şirket analizi X.com'u toplam web sitesi trafiği açısından dünyada beşinci sıraya yerleştirmektedir. Bu durum X'i, bilgi edinme mecrası olan Wikipedia'nın önüne koymaktadır.

We Are Social'ın 2024 Dünya Raporuna göre X platformu, en iyi web siteleri arasında 296 milyon ziyaretçi ile üçüncü sırada yer almaktadır. Şekil 23, web sitelerin toplam ziyaretçi sayılarını, benzersiz ziyaretçi sayılarını, ziyaret başına ortalama süreyi ve ziyaret başına ortalama sayfa sayısını göstermektedir.

JAN 2024

TOP WEBSITES: SIMILARWEB RANKING

SIMILARWEB'S RANKING OF THE MOST VISITED WEBSITES, BASED ON WEBSITE TRAFFIC BETWEEN DECEMBER 2022 AND NOVEMBER 2023

TURKEY

#	WEBSITE	TOTAL VISITS (MONTHLY AVE.)	UNIQUE VISITORS (MONTHLY AVE.)	AVERAGE TIME PER VISIT	AVERAGE PAGES PER VISIT
01	GOOGLE.COM	1.93 B	49.3 M	9M 47S	9.4
02	YOUTUBE.COM	769 M	30.5 M	20M 55S	12.3
03	TWITTER.COM	296 M	32.7 M	11M 40S	10.3
04	INSTAGRAM.COM	270 M	26.5 M	11M 04S	11.1
05	FACEBOOK.COM	246 M	25.5 M	8M 12S	7.1
06	TRENDYOL.COM	153 M	30.6 M	8M 17S	6.7
07	SAHIBINDEN.COM	125 M	16.9 M	10M 54S	16.5
08	HURRIYET.COM.TR	122 M	22.8 M	3M 40S	4.2
09	GOOGLE.COM.TR	120 M	7.77 M	7M 46S	10.5
10	TURKIYE.GOV.TR	111 M	22.6 M	5M 19S	7.2

#	WEBSITE	TOTAL VISITS (MONTHLY AVE.)	UNIQUE VISITORS (MONTHLY AVE.)	AVERAGE TIME PER VISIT	AVERAGE PAGES PER VISIT
11	MILLIYET.COM.TR	95.9 M	23.5 M	3M 33S	4.7
12	YANDEX.COM.TR	93.9 M	10.3 M	10M 24S	9.9
13	SABAH.COM.TR	90.9 M	23.5 M	2M 28S	5.8
14	MYNET.COM	90.8 M	15.3 M	4M 06S	5.0
15	HEPSIBURADA.COM	88.7 M	18.4 M	5M 58S	5.7
16	HABERTURK.COM	88.0 M	20.4 M	3M 58S	5.8
17	SOZCU.COM.TR	86.2 M	13.1 M	6M 27S	5.4
18	WHATSAPP.COM	73.6 M	11.0 M	14M 59S	1.8
19	EKSIISOZLUK1923.COM	72.1 M	6.28 M	6M 25S	6.2
20	SONDAKICA.COM	60.7 M	10.1 M	4M 01S	4.3

SOURCE: SIMILARWEB. RANKING AND VALUES BASED ON TRAFFIC BETWEEN DECEMBER 2022 AND NOVEMBER 2023. NOTES: VALUES IN THE "UNIQUE VISITORS" COLUMN REPRESENT THE NUMBER OF DISTINCT IDENTITIES ACCESSING EACH SITE, BUT MAY NOT REPRESENT UNIQUE INDIVIDUALS. AS SOME PEOPLE MAY USE MULTIPLE DEVICES OR BROWSERS. VALUES FOR "TOTAL VISITS" AND "UNIQUE VISITORS" REPRESENT MONTHLY AVERAGES. FIGURES ENDING IN "B" ARE IN BILLIONS; FIGURES ENDING IN "M" ARE IN MILLIONS; FIGURES ENDING IN "K" ARE IN THOUSANDS. TIME SHOWN IN HOURS AND SECONDS. ADVISORY: SOME SITES FEATURED IN THIS RANKING MAY CONTAIN ADULT CONTENT, VIRUSES, MALWARE, OR OFFENSIVE CONTENT. READERS SHOULD AVOID VISITING UNKNOWN DOMAINS.

39

we are social

Meltwater

Şekil 23. Türkiye Geneline En İyi Web Siteleri Sıralaması (We Are Social, 2024)

X, ana akım medya kuruluşları, resmi kurum ve kuruluşlar, bilim insanları ve paylaştığı bilgilerle dünya gündemini etkileyecek kişilerin içerik ürettiği bir sosyal ağıdır. Bu nedenle X gündeminde yer alan içerikler, geleneksel gazeteciliği ve dijital yayın içeriklerini de etkilemektedir. Ayrıca yurttaş gazeteciliği bağlamında da X, haber içeriklerini hızlı ve anında kamuya aktararak gündemi etkilemekte hatta anlık olarak hem ülke hem de dünya gündemini değiştirmektedir (Uçar, 2017, s. 675).

Sosyal medya platformları arasında bir mikroblog uygulaması olarak kullanılan X mecrasında geçmiş yıllara nispeten her geçen gün kullanıcı sayısında artış gözlemlenmiştir (Şekil 22). Platform, tarihinde en çok kullanıcı sayısına ise 2024 yılında ulaşmıştır. X kurulduğu yıldan itibaren bireylerin haberleşme ve bilgi edinme ihtiyacını karşılayan bir mecra olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel medya temsilcileri, yeni medya kuruluşları (dijital içerik üreticileri), politikacılar, bilim adamları, kanaat önderleri, sanatçılar, ünlüler ve birçok resmi kurum ve kuruluş tarafından aktif biçimde kullanılan X platformu yapısı ve kullanıcı çeşitliliği itibarıyla gündemi belirleyen/etkileyen birçok olay ve durumların çıkış noktası ya da takip edilebildiği bir mecra olarak da gösterilmektedir.

2.3.2.4.2. Türkiye’de X Platformunun Kullanımı

Datareportal’ın Ocak 2024’te sunduğu lokal rapora göre Türkiye’deki toplam internet kullanıcı sayısı 74.41 milyon, 16-64 yaş arası internet kullanıcılarının sosyal medya kullanım oranı ise yüzde 95.9’dur. Tüm cihazlarda internette toplam geçirilen süre 6 saat 57 dakikadır. İnternet kullanmanın temel nedenlerinden birinci sırada bilgi bulmak, ikinci sırada haberleri takip etmek, üçüncü sırada ise şeylerin nasıl yapıldığına dair araştırma yapma/bilgi bulma bulunmaktadır. En çok ziyaret edilen web sitesi türleri arasında sosyal ağlar birinci sırada yer almaktadır. Türkiye’deki sosyal medya kullanıcı sayısı 57.50 milyon ve sosyal medyada geçirilen süre ortalama 2 saat 44 dakikadır. Sosyal medya kullanmanın temel nedenleri arasında birinci sırada arkadaş ve aile ile iletişimde olma, ikinci sırada haberleri takip etme yer almaktadır (Datareportal, 2024). Rapora göre Türkiye, internet ve sosyal medya uygulamalarını en çok bilgi edinme, gündemi takip etme ve iletişim kurma ihtiyaçlarını karşılamak için kullanmaktadır. Bu durum dünya genelinde internet kullanma nedenleri ile örtüşmektedir.

TÜİK verilerine göre internet kullanım oranı, 16-74 yaş grubundaki bireylerde 2023 yılında yüzde 87.1 iken 2024 yılında yüzde 88,8 olmuştur. Cinsiyet ayrımında 2024 yılında internet kullanım oranı; erkeklerde yüzde 92.2, kadınlarda ise yüzde 85.4 olarak tespit edilmiştir (TÜİK, 2024). Datareportal (2024)’a göre Türkiye’de 16-64 yaş arası kullanıcıların en çok tercih ettiği uygulamalar sırasıyla; Instagram, Whatsapp, Facebook ve X platformudur. Instagram ve Whatsapp kullanıcı sayısı bakımından neredeyse aynı konumdadır. Facebook ve X kullanıcı sayısı arasında ise yaklaşık yüzde 2’lik bir fark bulunmaktadır. Favori sosyal medya platformları ise sırasıyla; Instagram, Whatsapp ve X mecrasıdır.

Dünya çapında en fazla X kullanıcısı ABD’de bulunmaktadır. ABD’yi ikinci sırada Japonya takip etmektedir. Türkiye ise dünyada altıncı, Avrupa’da İngiltere’den sonra ikinci sırada yer almaktadır (Ablak, 2021). Güncel reklam kaynaklarında yayımlanan rakamlara göre 2024 yılı başında X’in Türkiye’deki kullanıcı sayısı 20.67 milyondur (datareportal.com, 2024). Tüm bu veriler Türkiye’de internetin ve sosyal medya platformlarının son derece aktif olarak kullanıldığını göstermektedir. Platformlar arasında X mecrası en çok tercih edilen uygulamalar arasında listede üçüncü ve dördüncü sırada yer almaktadır.

İçeriklerin kullanıcılar tarafından belirlendiği ve yüksek etkileşim düzeyine sahip olan X, demokratik katılım bağlamında toplumsal olaylarda söz sahibi konumunda bulunmaktadır (Kwak vd., 2010, s.1). Kamuoyunun yoğun biçimde kullandığı platformları etkili kullanmak,

siyasal katılıma, devlet-vatandaş ilişkisine, demokratik düzenin tayin edilmesine büyük katkı sağlamaktadır. X siyasal ve toplumsal örgütlenmeler anlamında örgütlenme pratiğini beslemektedir. Kullanıcılar süreçlere, aktif ve fiili gerçekleştiren ayrıca talep eden olarak dâhil olabildiği için X platformunun kullanıcılara faydalı bir alan tanıdığını söylemek mümkündür (Bayraktutan vd., 2014, s. 67). X aynı zamanda birçok alanda toplumsal fayda sağlamaktadır. Sözgelimi İzmir’de yaşayan ve acil ilik bekleyen lösemi hastası çocuk için X’te başlatılan ve sonrasında diğer platformlara yayılan kampanya aracılığıyla ilik bulunmuştur. Bu durum X’in ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Kampanya süresince X’te #melisiçinhaydiçapaya ve #melisiçinilikbulunsun gibi birçok hashtag oluşturulmuştur. Sonuç olarak hastagler ile Türkiye çapında sosyal gündem oluşmuştur. Aile başarıya ulaşan nakil işlemini yine X’te duyurmuştur.³

2.3.2.4.3. Gündem Belirleme Kuramı Bağlamında X Platformu

21. yüzyıl insanı dünyada olup bitenleri medya vasıtasıyla öğrenmektedir. Toplumlari bilgilendiren kitle iletişim araçları, yaşanan hangi olaya daha fazla önem verirse bireyler de bu olaylara karşı daha çok ilgi göstermektedir. Bu araçların gündemde yer verdiği içerikler toplumlar tarafından da benimsenip kabullenilmektedir. Öte yandan kitle iletişim araçları önemli gördüğü için gündemde yer verdiği olaylarla bireylerin haberleşme ihtiyacını karşılarken bireyin önemli/önemsiz değer algısında da bir yönlendirme yapmaktadır. Bu öğretiler çerçevesince birey, medyanın önem algısına göre etrafındaki olayları kavramaya meyilli olmaktadır (Yaylagül, 2006, s. 68). Bu nedenle kitle iletişim araçlarında yer verilen içeriklerin bireylerin gündemini oluşturma/etkileme durumu söz konusu olmaktadır.

McCombs ve Shaw’ın 1972 yılında öne sürdüğü hipoteze göre kitle iletişim araçlarının geniş kitleler tarafından kullanılması, kullanıcıların bu araçlardan bilfiil etkilenmesi ve kullanıcıların düşünce dünyalarını oluştururken en büyük kılavuzun kitle iletişim araçları olması gündem belirleme kuramının temel argümanları arasında yer almaktadır. Öte yandan hipotezde belirtildiği üzere kitle iletişim araçlarının oluşturduğu gündem, toplumsal problemlere objektif bir noktadan dengeli biçimde bakmamaktadır (Agee vd., 1985, s. 31). Gündem içeriklerini belirleme noktasında medya belirli argümanlar çerçevesinde seçicidir. Yaylagül (2006, s. 70) bu durumu şu şekilde özetlemektedir: “Medyanın gücü, bazı sorunları

³ (<http://www.aksam.com.tr/guncel/minik-melise-ilik-bulundu/haber-258958>)

ve konuları görmezlikten gelip marjinalize edebilmesi ve bazı sorun ve konuları da istediği sıklıkta ve yoğunlukta kamuoyunun gündeminde tutabilmesinde yatar. Medyanın mülkiyet yapısından dolayı bazı meseleler hiçbir şekilde medyanın gündeminde yer almazken, egemen düşünceler sağduyu olarak medyanın gündemini işgal etmeye devam eder.”

Gündem belirleme kuramının ilk aşamalarında ‘kamu gündemini kim belirler?’ ve ‘hangi koşullar altında?’ sorularına yanıt aranırken son aşamasında ‘medya gündemini kim belirler?’ sorusuna yoğunlaşılmıştır. Bu sorular sosyal bilim, iletişim ve gazetecilik alanları ile ilişkilendirilmektedir. Gündem belirleme kuramına göre haberler ‘bize ne hakkında düşünmemiz gerektiğini’ söylediği gibi ‘bize bunlar hakkında nasıl düşünmemiz gerektiğini’ de söylemektedir (McCombs ve Shaw, 1993, s. 60-62).

McCombs ve Shaw gündem kurma modelini 1968 yılındaki başkanlık seçimlerinde deneysel olarak sınamışlardır. Bu çalışma kararsız seçmenlerin gündem oluşturma modeli kapsamından nasıl etkilendiklerini ortaya koymaktadır. Buna göre medyada önem arz eden olaylar seçmenler için de önem arz etmeye başlamıştır. David Weaver ise 1981’de yayınladığı bir çalışmada McCombs ve Shaw’u desteklemektedir. Buna göre çalışma televizyon ve basın gündeminde yer alan olayların izleyici/okuyucu tarafından dikkate alındığını, ayrıca televizyon ve basının benzer gündemler sunduğunu da ifade etmektedir. McCombs ve Shaw 1976 yılında yaptıkları bir başka çalışmada Watergate skandalını (siyasi rüşvet olayını) örnek olarak almaktadır. Medyanın bu konuyu sürekli gündemde tutmasıyla bahsi geçen olay uzun bir süre Amerikan toplum ve politikasının gündeminde kalmış ve sonuç olarak Başkan Nixon istifa etmek zorunda kalmıştır (McCombs ve Shaw, 1993; Atabek, 2012; Tufan Yeniçikti, 2016).

Gündem belirleme kuramının düşünsel temellerine 1970’li yıllardan önce rastlamak da mümkündür. Walter Lipmann 1922’de yazdığı ‘Public Opinion’da, Norton Long’un 1958’de yazdığı ‘Çevreyle İlişkilerde Yerel Halk’ isimli makalesinde, Kurt Lang ve Gladys Engel Lang’ın 1959’da yazdığı ‘Kitle İletişim Araçları ve Oy Verme’ isimli çalışmada ve Bernard Cohen’in “Basın ve Dış Politika” isimli eserinde gündem kurma modelinin temelini oluşturan düşünce altyapılarını bulmak mümkündür (Atabek, 2012, s. 159-161).

Geleneksel kitle iletişim araçlarının yaygın kullanıldığı dönemin ardından dijital dünyaya kapılarını açan süreç, internet ve sosyal medya ağlarını bireyin gündelik yaşamına entegre etmiştir. Geleneksel medyayla içe içe geçmiş gündem belirleme çalışmalarının yönü karmaşık ağ yapılanması üzerine değişmiştir. Üçüncü aşama çalışmalar olarak ifade edilen

bu yeni dönem gündem belirleme ve ağ gündem belirleme araştırmaları olarak isimlendirilmiştir. Üçüncü dönem; sosyal medya araçlarındaki karmaşık ağ yapısını incelemektedir. Özellikle milyonlarca kullanıcısı bulunan, bireylerin haberleşme ve bilgi edinme platformu olan X mecrası, gündemin belirlendiği, yönetildiği ve yeni gündemlerin oluşturulduğu bir alan olarak bilinmektedir. Sıradan kullanıcılar kadar üst düzey kullanıcılara da sahip olan X platformu, bu mecranın ne denli önemli olduğunun altını çizmektedir (Demir, 2020, s. 3)

X platformu günümüzde haber alma ve kaynak gösterme aracı haline gelmiştir. Geleneksel medya birçok haberin kaynağı olarak X mecrasında yer alan/paylaşılan içerikleri göstermektedir (Güdekli, 2016, s. 155). Güdekli (2016, s. 159-162)'nin yazılı basın gündemi ve X gündemi üzerine yaptığı karşılaştırmalı analiz verileri bu savı doğrular niteliktedir. Çalışmada 5 farklı gazetenin, X'de gündem olan (TT) içeriklere ilk sayfalarında yer verdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışma sonucu ise bir mikroblog uygulaması olan X platformunun geleneksel medyayı (yazılı basını) etkilediğini ve geleneksel medya için bir referans olduğunu göstermektedir.

X bilgi paylaşma aracı olarak sıklıkla başvurulan mecralardan biridir. İzleyici araştırma şirketi olan GWI (2023) (eski ismiyle GlobalWebIndex)'nin çalışma çağındaki kişilerin anketine katılanların yaklaşık yüzde 61'i, interneti kullanmalarının en önemli nedenlerinden birinin “bilgi bulma” olduğunu söylemektedir. Datareportal'ın verilerine göre de kullanıcıların X platformunu kullanma nedenlerinin başında farklı bilgilere ulaşma işteği yer almaktadır.

2.4. X Platformu ve Yanlış Bilgi

X'in geçmişte 140 karakterlik (son yıllarda 280 karakterlik) metin sınırlaması kullanıcının kendisini en kısa şekilde ifade etmeye zorlamaktadır. Alper ve diğerlerinin ifadelerine göre X, 140 karakter sınırlamasını geçen kullanıcılarının karşısına “yeteri kadar zeki değilsin!” şeklinde bir ileti çıkarmaktadır. Aynı zamanda X, bu şekilde sınırlandırmış ifadelerle hızlı bir iletişim ortamı sağlamaya çalışmaktadır (Alper vd., 2012, s. 59). Kullanıcı zihnini özensiz (duygu ve düşünce süzgecinden geçmemiş hatalı/problemlı bilgi paylaşma/yayma durumu doğurabilmektedir) bir iletişim sürecine entegre etmesi platformu dezavantajlı kılmaktadır.

Famewall'ın 2024 verilerine göre X'te her dakika yaklaşık 350 bin tweet/gönderi atılmakta, bu da günde 504 milyon tweet ve yılda 200 milyar tweet anlamına gelmektedir. X'teki gönderiler her gün yaklaşık 100 milyar gösterim almaktadır. Tweetler çoğunlukla kullanıcılar tarafından oluşturulmaktadır. Bu nedenle X birçok kullanıcının fikirlerini dile getirdiği kamusal bir meydan olarak ifade edilmektedir. Buna göre dünya çapında en iyi sosyal medya platformlarından biri olma yolunda olduğu belirtilmektedir (Jay, 2024). Ancak bu kadar çok içerik yığını ile bezeli olma durumu, X platformunu diğer platformlara oranla yanlış bilgilerin daha çok ortaya çıktığı (üretildiği, paylaşıldığı) bir platform haline getirmektedir. Yeterli denetim mekanizmalarının bulunmadığı X gibi sosyal medya platformlarında kontrolsüzce paylaşılan yanlış bilgiler özellikle afet dönemlerinde hayati önem taşımaktadır. Bilgi paylaşımı noktasında kolay, zahmetsiz ve maliyetsiz bir ortam/imkân sunan sosyal medya platformları bireylerin yaşamlarında merkezi bir konumda yer aldıkça yanlış bilgi ekosistemi de giderek genişlemektedir. Amerikan Psikoloji Derneği (American Psychological Association) yanlış bilgiye maruz kalma çokluğunun yanlış bilgiye inanma ve yanlış bilgiyi yayma olasılığını artırdığını savunmaktadır (apa.org, 2023). Yanlış bilgi doğru bilgiden 6 kat daha hızlı yayılmakta ve daha fazla retweetlenmektedir. Birçok çalışma bunu destekler niteliktedir (Vosoughi vd., 2018; Çavuş, 2018; Topsakal, 2021, s. 383). Ayrıca yanlış bilgiler düzeltildikleri halde yanlış biçimleri ile sosyal medya platformlarında hızla yayılmaya devam etmektedir (Mendizabal, 2012). Söz konusu durumlar X gibi bilgi akışının yoğun olduğu platformları yanlış bilgi kaynağı olmaları bakımından dezavantajlı kılmaktadır.

Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde yanlış bilgi ekosisteminde sosyal medya kaynaklı yanlış bilgilerin yoğunlukta olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Topçu ve Çaycı (2022), Koçyiğit (2024), Özgür (2024) ve Kaplan (2025)'in çalışmalarına göre yanlış bilgi yayılımını sağlayan temel faktör sosyal medya platformlarıdır. İlgili literatürdeki araştırmalardan Arklan ve Koçyiğit (2024), Gül (2024), Bahar (2024) ve Sarıkaya Tunalp (2025)'in yaptığı çalışmalar, X platformunun yanlış bilgiyi hızlı biçimde üretme ve yayma anlamında birçok platformun önüne geçtiğini ortaya koymaktadır. Buna göre X platformunun diğer sosyal medya platformlarından daha çok yanlış bilgi kaynağı oluşturduğu söylenebilmektedir.

X gündeminde yer alan yanlış bilgiler, çoğu zaman geleneksel medya gündemi ile ilişkilendirilebilmektedir. Güncel olaylara dair gündeme taşınan yanlış bilgiler de X'in TT konusu/başlığı olabilmektedir. Bu anlamda verilebilecek belirgin örneklerden biri Suriye

rejiminin devrilmesinin ardından Sednaya Hapishanesi'ndeki mahkûmların serbest bırakılacağı ile ilgili haberlerdir. Geleneksel medya ve yeni medyanın gündemine taşınan söz konusu haber hakkında sosyal mecralarda birçok yanlış bilgi yayılmaya başlamıştır. Bunlardan biri “Sednaya Hapishanesi'nden kurtarılma anına ait olduğu iddia edilen bir fotoğraf” başlıklı X paylaşımıdır (Şekil 24). X'te bir mahkûmun Sednaya Hapishanesi'nden kurtarılma anına ait olduğu iddia edilen bir fotoğraf paylaşılmıştır. İşkence ve yer altındaki hücreleri ile bilinen Şam yakınlarındaki Sednaya Hapishanesi'ne ait olduğu ileri sürülen fotoğraflı gönderi; 155 yorum, 1B yeniden paylaşım 4B beğeni ve 66 yer imi kaydı almıştır. Teyit tarafından incelenen içerikteki fotoğrafın Sednaya Hapishanesi'ndeki bir mahkûmu göstermediği, fotoğrafın yapay zekâ ile oluşturulan bir videodan alındığı ifade edilmektedir. Gönderi manipölasyon içeren yanlış bir bilgi türüdür (Yıldırım, 2024).

Şu insanların gözündeki korkuyu görüyor musunuz?

Saydnaya Cezaevinde dışarı çıktıklarına inanamıyor!...

Yerin altındaki tek kişilik hücrelerde on binlerce tutuklu bulundu...

Şekil 24. Gündeme Yönelik Olaylarla İlgili Yanlış Bilgi Örneği (teyit.org, 2024)

Güncel olaylara ilişkin paylaşılan yanlış bilgi örneklerini çoğaltmak mümkündür. Uzun yıllardır süren İsrail-Filistin Savaşı yakın zamanda (2023) tekrar alevlenmiştir. 2025 yılında da halen devam etmekte olan savaşla ilgili pek çok yanlış bilgi X mecrasından yayılmaktadır. Kaplan (2025)'ın çalışması söz konusu duruma örnek teşkil etmektedir. Bu bağlamda

İsrail'in Gazze'ye gerçekleştirdiği saldırıları ile ilgili dezenformasyonların değerlendirildiği çalışmada incelenen 211 yanlış bilginin 196'sının ilk kez X platformunda paylaşıldığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgu X'in güncel olaylarla ilgili yanlış bilgi yayan platformlar arasında öne çıktığını doğrulamaktadır.

2.4.1. Afet Dönemlerinde Yanlış Bilgi ve X Platformu

Krizler zaman baskısı yaratan ve kritik kararlar alınmasını zorunlu kılan ciddi birer tehdit olarak ifade edilebilir. Buradaki krizlerden kasıt; ekonomik tehditler, bilgi teknolojisi çökmeleri, ekonomik sıkıntılar, çatışmalar, hapishane isyanları, bölgesel savaşlar, patlayan fabrikalar ve doğal afetler gibi durumlardır (Boin, 2004, s. 167).

Doğal afetler önemli bir kriz dönemi olarak gösterilmektedir. Bununla beraber bir afetin kriz dönemi olarak ifade edilebilmesi için başlıca bazı nedenlere sahip olması gerekmektedir. Afetin büyüklüğü, toplumsal hayata etkisi, çok sayıda can ve mal kaybına sebebiyet vermesi gibi durumların oluşması afetlerin kriz kategorisinde değerlendirilmesini sağlamaktadır (Çanakçı vd., 2022, s. 883). Örneğin yakın tarihte (2023) gerçekleşen 11 ili etkileyen, büyük kayıp ve yıkımlara neden olan 6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri büyük bir kriz dönemi olarak gösterilmektedir. Öte yandan geçmiş dönemlerde yaşanan afetlerden biri olan Van Depremi (2011) de kriz dönemi olarak ifade edilmektedir. Ayrıca 2021 yılında çıkan ve 53 ili etkileyen orman yangınları da büyük bir yıkıma neden olmuştur. Bu nedenle 2021 yılındaki orman yangınları da bir kriz dönemi olarak gösterilebilmektedir.

Afet dönemlerinde oluşan hasarların büyüklüğü ve süreçte yaşanan sorunların temel nedenlerinden biri iletişim problemleridir. Afet iletişiminde doğru ve net bilgi sağlamak hayati önem taşımaktadır (Özgen, 2024). Comfort (2007, s. 191)'a göre afet dönemlerinde üç kritik süreç bulunmaktadır. Bunlar; iletişim, koordinasyon ve kontrol olarak ifade edilmektedir. Bu süreçler yöneticilerin birbirleriyle etkin biçimde iletişimde olmasını gerektiren üç ana unsur ifade etmektedir. Uygulama noktasında 'ortak bir iletişim resmi' oluşturulması gereklidir. Bu farklı bölgelerde çalışan acil durum müdahale kuruluşlarının yeterli seviyede bilgi paylaşımı yapmasını gerektiren önemli bir husus olarak belirtilmektedir. Bu noktada en önemli iletişim aracı olan medyaya büyük görev düşmektedir. Özgen (2024), afet dönemlerinde medyanın dikkat etmesi gereken noktaları maddeler halinde şöyle sıralamaktadır: Bilgilendirme, yönlendirme, iletişim, bilinçlendirme,

koordinasyon, bilginin değişimi, dil seçimi, bilgilendirme kaynakları, güncellik, erişilebilirlik.

Koçyiğit (2023, s. 69), sosyal medya kullanan bireylerin olağanüstü hallerde aktif birer kullanıcıya dönüştüğünden bahsetmektedir. Bilgiye ulaşmak isteyen bireylerin afet dönemlerinde gönüllü biçimde sosyal medya platformlarını kullanma oranları artış göstermektedir. Bu bağlamda oluşan yanlış bilgilerde de artış görülmektedir.

Literatürde, afet dönemlerinde ve kriz anlarında yanlış bilginin daha çok paylaşıldığını destekleyen birçok çalışma vardır. Vosoughi vd., (2018)'nin çalışması, X'de yanlış bilginin doğru bilgiden daha hızlı ve geniş kitlelere yayıldığını ortaya koyarken özellikle kriz ve siyasi gerilim dönemlerinde yanlış bilginin daha çok paylaşıldığını vurgulamaktadır. Allcott ve Gentzkow (2017) gerçekleştirdikleri çalışmada 2016 ABD seçimleri sırasında sosyal medyada yayılan sahte haberleri incelemiş, kriz ve seçim gibi dönemlerde yanlış bilginin arttığını ortaya koymuşlardır. Sutton ve vd., (2015)'nin çalışmasında ise afet sırasında sosyal medyanın hem doğru bilgi hem de yanlış bilgi yaymadaki rolü incelenmiştir. Resmi kaynakların yetersiz kaldığı durumlarda yanlış bilginin daha hızlı yayıldığı tespit edilmiştir.

Dünyada birçok ülke yanlış bilgi ile mücadele kapsamında önlem almış ve halen almaya devam etmektedir. Nisan 2022'de ABD'de İç Güvenlik Bakanlığı'na bağlı olarak Dezenformasyon Yönetim Kurulu kurulmuştur. Avustralya'da çocukların dezenformasyona karşı korunmasını hedefleyen yasa tasarısı 2021 yılında gündeme alınmış ve 16 yaşından küçük sosyal medya kullanıcıları için ebeveyn iznini şart koşan bir yasa oluşturulmuştur. Fransa ve Singapur 2019 yılında dijital mecralarda nefret söylemi ve yanlış bilgi yayan kişiler için para ve hapis cezası uygulanmasına karar vermiştir. İtalya ise 18 Ocak 2018 yılında vatandaşların yanlış bilgileri polise bildirebilecekleri çevrimiçi bir portal kurmuştur (Oymak, 2022, s. 506). Bu kapsamda Türkiye'de de "Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" yasalaşmıştır. Ekim 2022 yılında yapılan bu düzenleme ile "halkı yanıltıcı bilgiyi alenen yayma" suçuna dair 3 yıl hapis istemiyle yargılama talep edilmektedir. Dezenformasyonla Mücadele kapsamında atılan bu adım sonucu Dezenformasyon Yasası olarak bilinen 7418 Sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir. Ayrıca 5651 sayılı, "İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun'da yapılan ilave düzenlemeleri içermektedir. Bununla beraber Ağustos 2022 tarihinde Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı bünyesinde Dezenformasyonla Mücadele Merkezi kurulmuştur. Merkez, deprem gibi doğal afet ve olağanüstü durumlarda yanlış bilgi ile mücadele konusunda

periyodik olarak bülten yayımlamaktadır. Bu birim Asrın Felaketi olarak isimlendirilen 6 Şubat depremlerinde yanlış bilgi ile ilgili yayımlarını, başta X platformu olmak üzere dijital platformlarda paylaşmıştır. Bu ve benzeri birçok platform (AA Teyit Hattı, Teyit.org, Doğrula.org, Doğruluk Payı) afet ve kriz dönemlerinde yanlış bilgilerin doğrulanması ile ilgili çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Kriz dönemlerinde sürekli biçimde ortaya çıkan yanlış bilgilerin kaynak olarak X mecrasından beslendiği bilinmektedir. Türkiye’de 15 Ağustos 2024’te başta İzmir olmak üzere Manisa, Aydın, Uşak, Muğla, Karabük, Bolu gibi illerde büyük çaplı yangınlar çıkmıştır. Yangınlarla ilgili birçok yanlış bilgi/içerik başta X platformu olmak üzere sosyal mecralarda yayılım göstermiştir. X mecrasından yayılan bir bilgiye göre “bir vatandaş orman yangınında bir tavşan kurtarmıştır. Bu ana ait video bir X kullanıcısı tarafından paylaşılmıştır. Videonun, İzmir’deki orman yangını esnasında kaydedildiği iddia edilmiştir (Şekil 25). İçerik teyit ekipleri tarafından incelendiğinde videonun 2017 yılında Kaliforniya’da Thomas Yangınında kaydedildiği ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2024). Farklı bir zaman dilimine ve olaya ait olan içeriğin bir başka olaya aitmiş gibi gösterilmesi hatalı ilişkilendirilmiş bir yanlış içeriği işaret etmektedir.

Şekil 25. Afet Dönemleri Kapsamında Gerçekleşen Yanlış Bilgi Örneği (Teyit.org)

Wardle’ın yanlış bilginin 7 türü arasında yer alan hatalı ilişkilendirme hem dezenformasyon oluşturma hem de mezenformasyon oluşturma maksadıyla yapılmış olabilir. Video incelendiğinde görüntüye uygun olarak duygusal bir müzik eklendiği belirlenmiştir. Bu tür düzenlenmiş içerikler, kimi zaman zarar verme amacıyla kasti olarak trajikleştirilmemiş olsa dahi etkileşim alma kaygısı ile yapıldığına dair bir şüphe uyandırmaktadır. İçeriğin aldığı etkileşim (102.3 B görüntüleme, 700 beğeni, 250 retweet) bu savı destekler niteliktedir. Öte yandan paylaşımında İzmir’i işaret eden hashtag’in üzerindeki açıklama yazısı

“Çaresizliği anlatan bir durum. Acil yardım” kullanıcı zihninde süreçle ilgili farklı düşünceler oluşturmaktadır (Yılmaz, 2024). Örneğin, yetkililer tarafından; “yangın kontrol altında” şeklinde bir açıklama yapıldığında paylaşılan bu tür hatalı ilişkilendirmeler toplumda güvensiz bir ortam oluşmasına zemin hazırlamaktadır. İçeriğin hangi maksatla düzenlenmiş olduğu birçok ihtimalden oluşmaktadır. Fakat ihtimallerin çoğu toplumda olumsuz bir atmosfer yarattığı için içerik hatalı ilişkilendirilmiş bir dezenformasyon olarak değerlendirilebilir. Söz konusu yangınlar ile ilgili birçok içerik hatalı ilişkilendirilmiş ve görüntülerin İzmir’de çıkan yangınlarda kaydedilmiş olduğu ifade edilmiştir.⁴

Şekil 26. Afet Olayları Kapsamında Gerçekleşen Yanlış Bilgi Örneği

Ankara’da 30 Nisan 2024 tarihinde meydana gelen selde bir otobüsü su bastığına dair görüntüler X’te dolaşıma girmiştir (Şekil 26). Söz konusu videonun 13 Şubat 2024 tarihinde Antalya’da çekildiği ortaya çıkmıştır (Çalikoğlu, 2024). Hatalı ilişkilendirilerek servis edilen bu görüntüde video açıklaması olarak “Ankara’ya yağmur yağdı vatandaş MANSUR kaldı” ifadelerine yer verilmiştir. Anahtar kavramlar X’te aratıldığı zaman elde edilen içeriklerin hepsinde #Ankara etiketinin ve benzer ifadelerin kullanıldığı ayrıca sel baskınındaki zararın müsebbibi olarak Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş’ın işaret edildiği tespit edilmiştir. Sonuç olarak Antalya’da çekilen sel görüntüsünün birçok X kullanıcısı tarafından Mansur Yavaş ve Ankara hedef alınarak paylaşılmış olduğu görülmüştür. İddianın bir kişi veya kurumu taşlamak amacıyla bilinçli oluşturulduğu düşünüldüğünde içerik çarpıtma olarak da değerlendirilebilir.

⁴ <https://teyit.org/analiz/videonun-izmirdeki-yangindan-kopegini-kurtaran-kisiyi-gosterdigi-iddiasi>

Türkiye son yıllarda yaşanan afet olayları (orman yangınları, 6 Şubat depremi, sel) sebebiyle birçok kriz dönemi geçirmiştir. Bu dönemlerde sosyal mecralarda ortaya çıkan yanlış bilgiler krize ek bir başka kriz olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun önemine dikkat çeken pek çok haber, basın ve çeşitli medya grupları tarafından yayımlanmıştır. Aksaray Üniversitesi İletişim Fakültesi-Aksaray Egemen Gazetesi iş birliğinde yapılan ‘Dezenformasyon deprem kadar yıkıcıdır’ haberi, Teyit.org’un ‘Yanlış bilgi depremin yıkımını artırıyor’ haberi, AA Teyit Hattı’nın ‘Bir insan felaketi: Dezenformasyon’ ve ‘Sanal Fay Hattı: Twitter’, AA’nın ‘Asrın felaketinde dezenformasyonla mücadele ve kriz iletişimi’ isimli haberleri özelde 6 Şubat depremi genelde ise afet dönemlerinde toplumu yeni bir krize sürükleyen yanlış bilgi krizinden bahsetmekte ve bunun önlenmesine adına çeşitli öneriler sunmaktadır.⁵

2.5. Türkiye’deki Doğrulama Platformları

İçinde bulunulan çağ yanlış bilgi ekosisteminin en hızlı büyüdüğü ve geliştiği çağ olarak değerlendirilmektedir. Yanlış bilgi ekosisteminde söz konusu sorunlar için önlem alma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Özellikle afet dönemlerinde artışa geçen yanlış bilgiler hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle söz konusu sorun ile ilgili çeşitli adımlar atılmıştır. Bunların başında doğrulama/teyit platformları gelmektedir. Doğrulama platformları kitle iletişim araçları vasıtasıyla -özellikle sosyal mecralar aracılığıyla- yayılan yanlış bilgilerin teyit edilmesi noktasında kurumsal bir yapı ile görev üstlenmektedir.

Türkiye’de bilgi teyitleme mekanizması oluşturan yapılanmaların başında 2009 yılında yayın hayatına başlayan ‘Yalansavar’ ve ‘Malumatfuruş’ gibi platformlar gelmektedir. Ardından 2010 yılında ‘Evrin Ağacı’, 2014 yılında ‘Doğruluk Payı’, 2015’te; ‘Teyit’, ‘Günün Yalanları’, ‘Fact Checking Turkey’, 2017’de ‘Doğrula’ ve 2019’da Doğruluğu Ne’ gibi teyit mekanizmaları yanlış bilgi ile mücadele kapsamında bilgileri analiz ederek doğruluk payları hakkında içerik üretmektedir (Önen, 2023, s. 176). Yukarıda verilen platformlar özel teşebbüsle görev yapan kuruluşlar olarak ifade edilmektedir. AA Teyit Hattı (2022) ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Dezenformasyonla

⁵(<https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/blog/sanal-fay-hatti-twitter-/1815510>),
(<https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/blog/bir-insan-felaketi-dezenformasyon/1815456>),
(<https://iletisim.aksaray.edu.tr/dezenformasyon-deprem-kadar-yikicidir>),
(<https://teyit.org/ekipten/yanlis-bilgi-depremin-yikimini-artiriyor-gelecekteki-krizlere-nasil-bakmali>),
(<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-asrin-felaketinde-dezenformasyonla-mucadele-ve-kriz-iletisimi/2818792#>)

Mücadele Merkezi (DMM) (2022) gibi platformların da devlet desteği ile yanlış bilgileri teyit ettiği bilinmektedir.

Yanlış bilgi organizasyonlarının giderek artması doğrulama platformlarında çeşitlilik oluşmasını sağlamıştır. Bu durum belli bir standardizasyonu gerekli kılmıştır. Bu açıdan 2015 yılında Poynter Enstitüsü altında faaliyet göstermeye başlayan “Uluslararası Doğruluk Kontrolü Ağı” (International Fact Checker Network-IFCN), gerekli standardizasyonu sağlamaktadır. IFCN, doğruluk kontrolü mekanizmalarında gönüllü girişimleri, belli metodolojik standartları, uzman kadroları ve sürdürülebilir gelir kaynaklarını işaret etmektedir (Önen, 2023, s. 140). Tüm dünyada geçerli olan bu kriterleri sağlayan kuruluşlar IFCN’ye üyelik sağlayabilmektedir. Türkiye’de bu kuruma üye olan 3 teyit platformu bulunmaktadır. Bunlar Teyit.org, Doğruluk Payı ve Doğrula.org platformlarıdır.

Teyit platformları doğrulanması gereken iddiaları önemlilik, viralite, aciliyet, şüpheli paylaşım ve tarafsızlık kriterlerine göre seçmektedirler.⁶ Türkiye’de kurumsal bir kimlikle doğruluk kontrolü yapan platformlara düşen iddialar ülke gündeminde yer alan (özellikle kriz/afet dönemlerindeki) önemli olayları konu edinmektedir. Bu nedenle teyit platformlarında yer verilen iddialar oldukça önemlidir. Bununla birlikte uluslararası doğrulama standardizasyonuna sahip olan bu platformlar şeffaflık ilkesi ile hareket etmesi bakımından güvenilir kaynaklar olarak bilinmektedir. Öte yandan devletin tüm resmî kurumlarına doğrudan ulaşabilen AA Teyit Hattı ve Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı DMM bilgi doğrulama bakımından önemli bir yerde durmaktadır. Söz konusu platformlar gerek geleneksel medya gerekse dijital medya platformları aracılığıyla paylaşılan/yayılan iddiaların doğruluklarını analiz etmektedir. Özellikle bu araştırmanın da örneklemini oluşturan X platformundan yayılan yanlış bilgiler, teyit platformları tarafından detaylı bir tarama ve analize tabi tutulmaktadır.

X platformunun gündemi belirleme ve etkilemedeki gücü oldukça büyüktür. Ayrıca söz konusu platformun büyük bir bilgi ekosistemi olduğu gerçeği su götürmemektedir. Bu gerçek ile yanlış bilgi bulundurma çokluğu doğru orantılıdır. Ayrıca kriz dönemlerinde yükselişe geçen yanlış bilgiler bir iletişim ve haberleşme ağı olan X’i daha önemli bir noktaya taşımaktadır. Söz konusu durumlar nedeniyle teyit platformları X platformunu

⁶(<https://www.dogrula.org/ic-tuzuk/>),
(<https://www.dogrulukpayi.com/sayfa/metodoloji>),
(<https://teyit.org/metodoloji>)

ayrıntılı biçimde incelemeyi gerekli görmektedir. (Katılımcı 1 ile yüz yüze görüşme, 10 Aralık 2024; Katılımcı 2 ile yüz yüze görüşme, 11 Mart 2025; Katılımcı 3 ile yüz yüze görüşme, 13 Mart 2025; Katılımcı 4 ile yüz yüze görüşme, 21 Mart 2025).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFET DÖNEMLERİNDE X PLATFORMU PAYLAŞIMLARININ YANLIŞ BİLGİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ: 6 ŞUBAT DEPREMLERİ ÖRNEĞİ

Kriz dönemlerinde kullanım oranı yükselişe geçen X, yakın tarihte Türkiye’de meydana gelen depremde iletişim ve haberleşme için kullanılan mecralar arasında öne çıkmıştır. 2023 yılının Şubat ayında Türkiye’de meydana gelen depremler 11 ili etkilemiştir. Kahramanmaraş’ın Pazarcık ilçesinde 6 Şubat günü saat 04.17’de meydana gelen 7.8 büyüklüğündeki deprem yüz saniye sürmüş, Türkiye’nin doğu ve güneydoğu illerinde birçok hasara neden olmuştur. Aynı gün içerisinde saat 13.24’te Kahramanmaraş’ın Elbistan ilçesinde meydana gelen 7.5 büyüklüğündeki deprem 45 saniye sürmüş ve birçok yıkıma sebep olmuştur. Asrın Felaketi olarak nitelendirilen deprem sürecinde birçok bina yıkılmış birçok vatandaş enkaz altında kalmıştır. Göçük altında kalan vatandaşlar kurtarılmak için kişisel X hesaplarından konum ve durumlarını bildiren yardım mesajları paylaşmıştır. X’te #göçükalındayım #enkazaltındayım #yardım #deprem gibi hashtagler öne çıkmıştır. Demirhan ve Hacıoğlu (2024, s. 289)’nun yaptığı analize göre 5-12 Şubat 2023 tarihleri arasında X mecrasında yalnızca deprem etiketiyle 2 milyon 643 bin 481 tweet paylaşılmıştır. Bu rakam X’teki veri/bilgi akışının küçük bir bölümünü göstermektedir. İçinde bulunulan çağda veri akışının çokluğu yanlış bilgi çokluğunu da beraberinde getirmektedir. Yalnızca yardım isteme noktasında dahi birçok dezenformatif içerik X mecrasında dolaşımda olmuştur. AA Teyit Hattı Yardımcı Muhabiri Katılımcı 3 (13 Mart 2025, yüz yüze görüşme) kendilerine ulaşan yardım çağrılarından çoğunluğun asılsız ihbarlardan oluştuğunu ve bunların çokluğunun süreci epey zorlaştırdığını bildirmiştir.

Depremden etkilenen illerde evsiz kalan birçok vatandaş temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olduğu için bölgeye çok sayıda konteyner, temel gıda, hijyen malzemesi ve kıyafet yardımı yapılmıştır. Tırlarla bölgeye ulaştırılmak istenen yardımlar ile ilgili pek çok yanlış bilgi X’te dolaşımda olmuştur. Evleri ve iş yerlerini yağmalamak isteyen kişiler ve Suriyeli vatandaşlar ile ilgili de birçok yanlış bilgi X’te dolaşımda olmuştur.

Meydana gelen afet sürecinde devam eden artçı depremler, bölgedeki depremzedelere saldırı, hırsızlık, taciz ve tecavüz gibi çeşitli suçlar, Kızılay, AFAD ve Ahbap gibi kurumlarla ilgili manipülasyonlar, yurt dışından gelen yabancı ekiplerle ilgili dezenformasyonlar depremin kasıtlı biçimde oluşturulduğuyla ilgili komplo teorileri, halkın endişe ve panik içerisinde olmasından dolayı oluşan mezenformasyonlar X mecrasında hem depremde hem de sonraki süreçte sürekli olarak dolaşımda olmuştur. Etkileşim aldıkça kar topu gibi büyüyen yanlış bilgiler kriz dönemlerini kaotik bir sürece dönüştürmüştür.

3.1. Araştırmanın Problemi

Yanlış bilginin, özellikle afet gibi kriz dönemlerinde, sosyal medya platformlarında hızla yayılması ve bununla birlikte ciddi toplumsal etkilere yol açması önemli bir problemdir.

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri gibi büyük ölçekli bir afet örneğinde, X platformunda yayılan yanlış bilgilerin türleri, yayılım dinamikleri ve toplumsal etkileri henüz yeterince araştırılmamıştır.

Bu çalışmada, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri bağlamında X platformunda yayılan yanlış bilgilerin türlerini ve yayılım dinamiklerini inceleyerek, afet dönemlerinde yanlış bilginin yol açtığı sorunları anlamaya ve alınabilecek önlemlere yönelik öneriler geliştirmeye çalışılmıştır.

3.2. Araştırma Soruları ve Araştırmanın Hipotezleri

6 Şubat Depremleri sırasında sosyal medyada yayılan yanlış bilgilerin türleri nelerdir ve bu süreçte yanlış bilgiler en çok hangi platformlarda görülür?

Giderek genişleyen yanlış bilgi ekosisteminde X platformu ve yanlış bilgi oluşumu arasındaki ilişki nedir?

Doğru bilgilerden daha çok ilgi gören yanlış bilgilerin yayılım dinamikleri nelerdir?

H1: X platformu sosyal medya platformları arasında yanlış bilginin ana yayılım kaynağı/merkezi.

H2: Afet dönemleri yanlış bilginin artışa geçtiği önemli bir kriz dönemidir.

H3: Yanlış bilgiyle mücadele etme hususunda doğrulama platformları etkin bir rol oynamaktadır.

3.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, 6 Şubat Kahramanmaraş merkezli depremlere ilişkin X kaynaklı yayılan yanlış bilgileri saptamaya ve yanlış bilgileri kendi içinde kategorize etmeye yöneliktir. Bu bağlamda araştırmanın kapsamına dahil edilen 5 teyit platformu aracılığıyla X'te yer alan yanlış bilgilerin tespit edilmesi sağlanmıştır. X platformunun genelde afet dönemlerinde özelde ise 6 Şubat depremlerinde yanlış bilgi anlamında nasıl bir rol oynadığını ortaya koymak, çalışma kapsamına dahil edilen teyit platformlarının afet dönemlerinde yanlış bilginin çürütülmesi noktasında ne gibi çalışmalar yürüttüğünü incelemek ve söz konusu platformlarının gündemlerini karşılaştırmak araştırmanın temel amaçları arasında yer almaktadır. Araştırmanın bir diğer amacı ise teyit platformlarının çalışanlarıyla gerçekleştirilen yüz yüze görüşmeler ile teori-pratik karşılaştırması yapmak, çalışmaların nasıl yürütüldüğüne ilişkin veri elde etmek araştırma içeriğinin zenginleşmesini sağlamaktır.

3.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini sosyal medya platformları oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise X platformu oluşturmaktadır. Bir mikroblog sitesi olan X platformu, geleneksel medya temsilcileri, yeni medya kuruluşları (dijital içerik üreticileri), politikacılar, bilim insanları, kanaat önderleri, sanatçılar, ünlüler ve birçok resmi kurum ve kuruluş tarafından aktif biçimde kullanılmaktadır. X platformu yapısı ve kullanıcı çeşitliliği itibarıyla gündemi belirleyen/etkileyen birçok olay ve durumların çıkış noktası ya da söz konusu olay ve durumların takip edilebildiği bir mecra olarak gösterilmektedir. Bu açıdan X mecrası haber pratikleri açısından gündem belirleme noktasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bununla birlikte kullanıcı ve bilgi kirliliğinin yoğun olduğu bir platform olması nedeniyle X platformu, yanlış bilgilerin dolaşımına imkân tanıyan bir mecra olarak da karşımıza çıkmaktadır. Belirtilen nedenler kapsamında çalışmada örneklem olarak X platformu tercih edilmiştir.

3.5. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın yöntemi olarak nitel araştırmalar içerisinde yer alan doküman analizi yöntemi belirlenmiştir. Şimşek ve Yıldırım (2021, s. 187) doküman incelemesini “araştırılması

hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” şeklinde ifade etmektedir. Nicel araştırmalar içerisinde kullanılan doküman tekniği nitel yöntemlerin de veri toplama aracı olarak bilinmektedir. Bu teknik “çeşitli materyallerin, araştırma konusu için çözümlenmesidir” şeklinde de açıklanmaktadır (Çapcıoğlu ve Kalkan Açıkgöz, 2022, s. 219). Doküman incelemesi, veri toplamada çeşitliliği sağlamak adına ayrıca veri setleri arasında yetersizlik söz konusu olduğunda kullanılabilir. Buna göre araştırmacı veri setleri arasında bir grup dokümanı kategorize ederek araştırmaya dahil edebilmektedir (Şimşek ve Yıldırım, 2021, s. 197-198). Bu kapsamda araştırma setleri arasında incelemeye ve taramaya elverişli olan X platformu araştırmanın amaçlı örneklemini oluşturmaktadır.

X'te paylaşılan içerikler betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Yanlış bilgi ile mücadele kapsamında Türkiye medyasında halihazırda ne tür çalışmalar yapıldığını ve nelerin yapılması gerektiğini ayrıca sosyal medya kullanıcılarının konuya ilişkin farkındalıklarının hangi düzeyde olduğunu detaylı bir şekilde öğrenmek adına teyit platformlarında yer alan uzman kişilerin görüşlerine de başvurulmuştur. Bu kapsamda çalışmada yüz yüze görüşme yönteminden de yararlanılmıştır. Yanlış bilgi içeren X paylaşımlarına yönelik veri sağlaması noktasında çalışma kapsamına dahil edilen 5 teyit (Teyit.org, Doğrula.org, AA Teyit Hattı, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı DMM ve Doğruluk Payı) platformundan 4’ü ile iletişime geçilmiştir. Söz konusu platformlar farklı kurum ve kuruluşları temsil etmesi ve haber içerikli paylaşımların yoğunluklu olması nedeniyle özellikle seçilmiştir. Bu bağlamda çalışma için görüşülen kişiler: Teyit.org Yazı İşleri Sorumlusu, Doğrula.org Direktörü (Şef Editör), AA Teyit Hattı Yardımcı Muhabiri, Doğruluk Payı Şef Editörüdür. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı DMM ile iletişime geçilmiş fakat görüşme için olumlu bir yanıt alınamamıştır. Uzman kişilerin görüşlerine başvurularak yanlış bilgiye yönelik ilgili literatürde yer alan bilgilerin medya sektöründeki pratikler ile karşılaştırılması sağlanmaya çalışılmıştır.

3.6. Araştırmanın Veri Toplama Araçları

Çalışma kapsamında belirlenen teyit platformlarının web sitelerinde yer verdiği yanlış bilgiler doküman analiz yöntemi ile incelenmiştir. Elde edilen verilerden X kaynaklı yanlış bilgiler betimsel analiz tekniği ile değerlendirilmiş, verilerin yanlış bilginin hangi türü ile ilgili olduğu saptanmış ve 7 tematik alt başlık altında sınıflandırılmıştır.

Yüz yüze görüşme yöntemi için veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Soru formu, katılımcıların bağlı olduğu kurumları çalışma/yayın prensiplerini/politikalarını belirlemeye ve değerlendirmeye yönelik oluşturulmuştur. Sorular katılımcıların bir medya profesyoneli olarak yanlış bilgi ekosistemini değerlendirebilecekleri biçimde şekillendirilmiştir. Ayrıca yanlış bilginin en fazla olduğu sosyal medya platformunu belirlemek amacıyla özgün bir soru formu oluşturulmuştur. Öte yandan X platformunun hangi düzeyde yanlış bilgi içerdiği ölçülmek istendiği için bu hususa ilişkin sorulara yer verilmiştir. Görüşmeler çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara 12 soru yöneltilmiş gerektiği noktada yeni sorulara başvurulmuştur. Bu nedenle görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Soru formu özel olarak hazırlanmıştır. Görüşmeler ortalama 45 dakika sürmüştür.

3.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma kapsamında çalışmanın evreni sosyal medya platformları olarak belirlenmiştir. Çalışmanın örneklemi olarak X platformu belirlenmiştir. Bu anlamda çalışma X platformunda yer alan yanlış bilgiler ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca araştırma kapsamı afet dönemi olarak ifade edilen 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremlerindeki yanlış bilgileri incelemektedir. Bu anlamda çalışma X platformunda yer alan 6 Şubat depremlerine ilişkin yanlış bilgiler ile sınırlandırılmıştır.

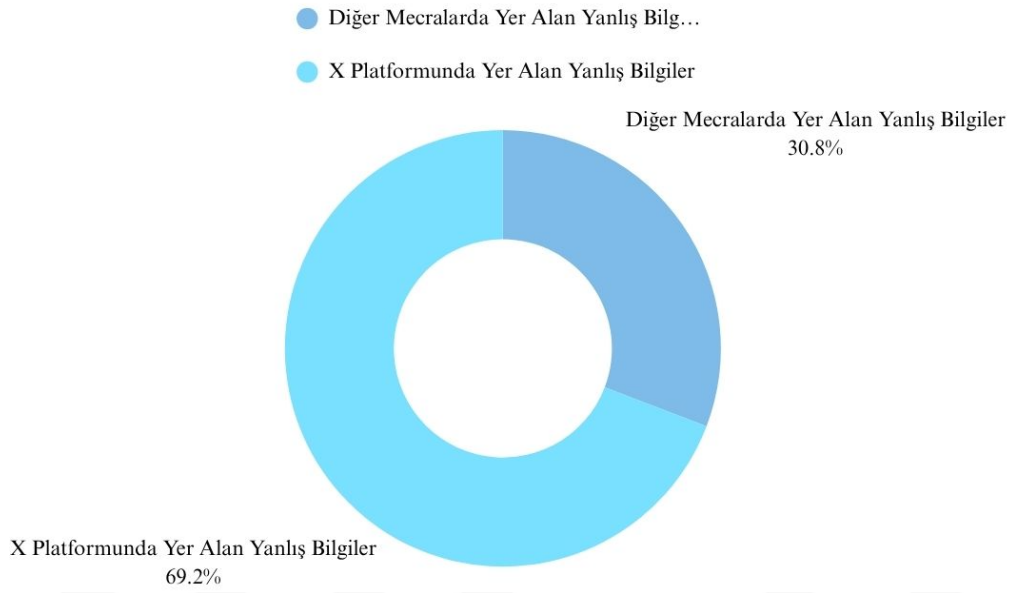
3.8. Bulgular ve Yorum

3.8.1. Doğrulama Platformlarında Yer Alan X Kaynaklı Yanlış Bilgiler

Çalışma kapsamında belirlenen 5 teyit platformu üzerinde yapılan doküman incelemesi sonucunda 6 Şubat depremleri ile ilgili olduğu tespit edilen X kaynaklı yanlış bilgiler çalışma kapsamında değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Buna göre incelenen 529 içerikten 366'sının X kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. Bu açıdan doğrulama platformlarında yer verilen yanlış bilgilerin yüzde 69.2'si X kaynaklıdır. Elde edilen veriler halka grafiği ile görselleştirilmiştir (Şekil 27).

Çalışma kapsamında değerlendirme ölçütü olarak belirlenen Wardle'ın 7 yanlış bilgi türü dikkate alınarak yanlış bilgiler ayrıntılı biçimde sınıflandırılmıştır. Çalışma kapsamında

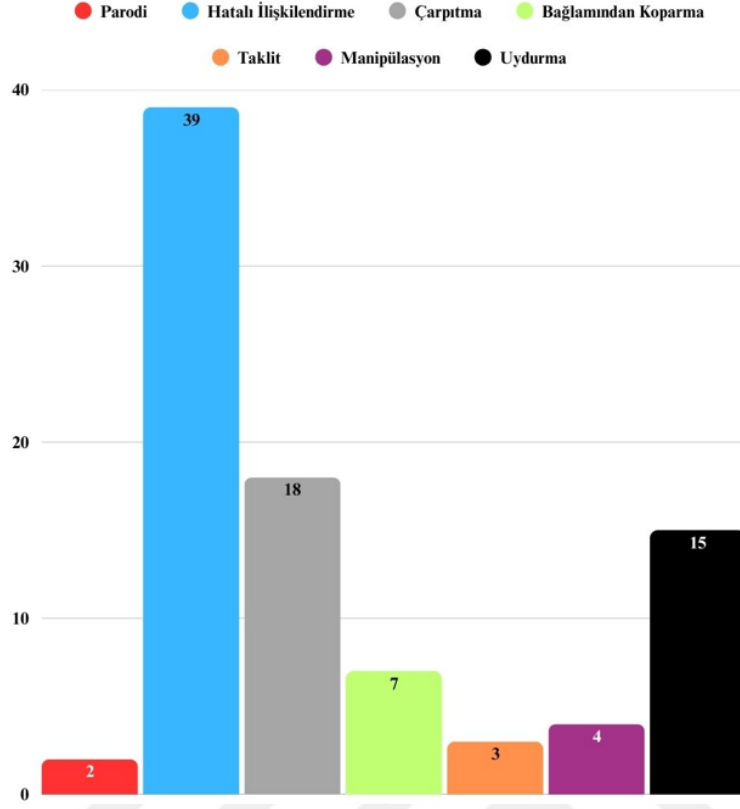
incelenen platformlardan Teyit.org, analiz ettiği iddiaları Wardle’ın yanlış bilgi türüne göre sınıflandırmıştır. İncelenen diğer 4 platformda iddiaların herhangi bir yanlış bilgi türüne göre sınıflandırılmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle 4 platformda (Doğrula.org, Doğruluk Payı, DMM, AA Teyit Hattı) yer alan iddialar, bu çalışma kapsamında araştırmacı tarafından Wardle’ın sınıflaması dikkate alınarak kategorize edilmiştir. Elde edilen veriler, tablo ve grafik biçiminde görselleştirilmiştir.

Şekil 27. Teyit Platformlarında Yer Alan X Kaynaklı Yanlış Bilgilerin Halka Grafiği

3.8.1.1. Teyit.Org

IFCN ve European Fact Checking Standards Network (EFCSN) üyesi olarak belirli bir metodolojide çalışma gerçekleştiren Teyit.org yalnızca doğruluk kontrolü noktasında değil kriz dönemlerinde neler yapılması gerektiğine dair çeşitli konularda da içerik üretmektedir. Analiz, demeç kontrolü, vaat kontrolü, dosya, teyitpedia, yeşil aklama ve ekipten isimli kategorilerde birçok çalışması bulunmaktadır. Teyit.org analiz ettiği içerikleri “dijital yollarla elde edilebilecek açık veriler, somut belge ve dokümanlar (resmi-gayriresmi), belli bir konuyla ilgili birinci tarafların görüşleri (kendisi, birinci dereceden yakını, avukatı vs.), uzman görüşleri” şeklindeki kaynaklar üzerinden delillendirmektedir. Yanlış olarak tespit ettiği içerikleri Wardle’ın yanlış bilginin 7 türüne göre sınıflandırmaktadır. Yayımlanan içerikler ile ilgili elde edilen gelişmeleri içeriklere ekleyerek güncelliğini korumaktadır. Teyit.org doğrulama noktasında incelenmesi gereken içerik ölçütü olarak virallite-önem-aciliyet hususlarını dikkate almaktadır (Katılımcı 1 ile yüz yüze görüşme, 10 Aralık 2024).

Şekil 28. X Kaynaklı Yanlış Bilgilerin Sınıflandırılması

Araştırma kapsamında elde edilen verilere göre platformun web sitesinde 6 Şubat depremleri ile ilgili özel bir sayfa bulunmaktadır. Platformun oluşturduğu “6 Şubat 2023 Türkiye Depremleri” isimli özel sayfa incelemeye tabi tutulmuştur. Bu kapsamda sayfada 146 içeriğin bulunduğu tespit edilmiştir. 6 Şubat 2023 ile 29 Şubat 2024 tarihleri arasını kapsayan içerikler incelendiğinde 146 içeriğin 6 Şubat depremi ile ilgili olduğu, bunlardan 109’unun yanlışlanan bilgi olduğu ve bunların da 77’sinin X kaynaklı olduğu saptanmıştır. Sayfada bulunan diğer 37 içeriğin 6 Şubat depremi ile ilgili doğrulanmış bilgi, vaat teyiti (politikacıların deprem sürecinde verilen vaatlerinin sonraki süreçte gerçekleşme durumlarının kontrolü), belirsiz, tartışmalı, bilgilendirme, abartma, karma, sonuçlandırılmayan, değerlendirme gibi çeşitli başlıklarla kategorize edilmiş bilgilerden oluştuğu görülmüştür. Aynı zamanda iddiaların yanlış bilginin türlerine göre kategorize edilirken bazı içeriklerin birden fazla yanlış bilgi türünü kapsadığı için iki veya üç kategoride değerlendirildiği görülmüştür. Bu kapsamda X kaynaklı 77 yanlış bilgidен 39’unun hatalı ilişkilendirme, 18’inin çarpıtma, 15’inin uydurma, 7’sinin bağlamından koparma, 3’ünün taklit ve 2’sinin parodi içerik olduğu tespit edilmiştir. *Şekil 28* Teyit’te yer alan X kaynaklı iddiaları yanlış bilginin türlerine göre sınıflandırmaktadır.

Teyit'in sınıflandırmasına göre 6 Şubat depremi ile ilgili iddialarda yanlış bilgi türlerinden en çok hatalı ilişkilendirme türüne rastlanılmaktadır. İçerikler detaylı incelendiğinde Teyit'in hatalı ilişkilendirme olarak işaretlediği yanlış bilgilerin, eski tarihli görüntülerin 6 Şubat depreminde kaydedilmiş iddialardan oluştuğu bulgulanmıştır. Ayrıca hatalı ilişkilendirildiği ifade edilen bir diğer iddia türü de 6 Şubat depreminde kaydedilen görüntülerin farklı bir zaman diliminde yeni gibi sunulması durumudur. Verilerin yüzdelik biçimde ifade edilişi şu şekildedir: X kaynaklı 77 yanlış bilginin %44.3'ü hatalı ilişkilendirme, % 20.5'i çarpıtma ve % 17'si uydurma türündedir.

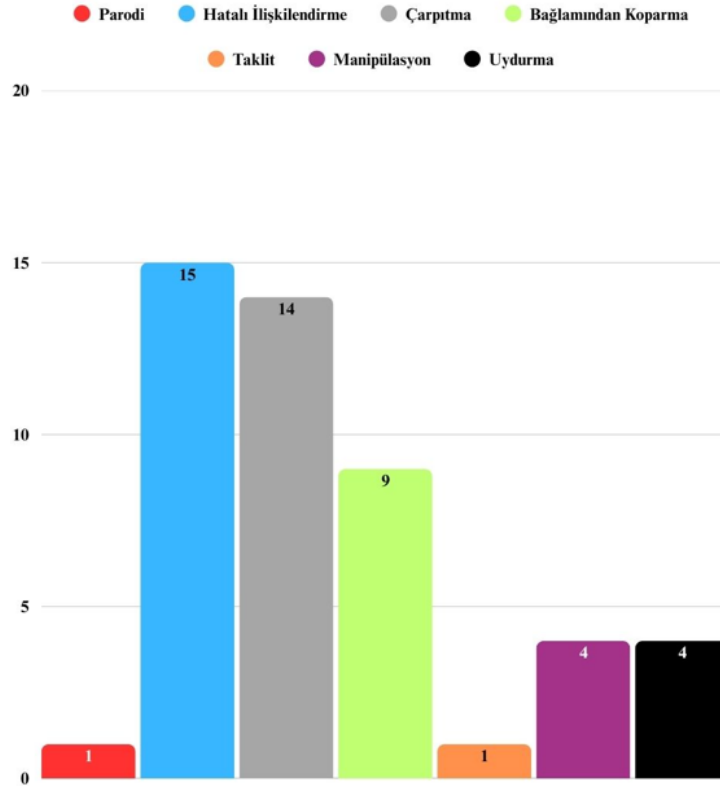
3.8.1.2. Doğrula.Org

IFCN üyesi ve Dijital Toplum Araştırmaları Derneği'ne bağlı kâr amacı gütmeyen bir doğrulama kuruluşu olan Doğrula.org, web sitesinde bulunan, ekipten, doğrulamalar, popüler içerikler ve kelime bulutu gibi kategoriler ile çeşitli içerikler üretmektedir. Platform takipçilerin isteği üzerine araştırma sürecini tekrarlamak adına veriler elde edilirken kullanılan kaynakları detaylı bir şekilde verdiğini ifade etmektedir. Doğrula.org'un doğrulama noktasında öncelendiği 'kriz, afet ve pandemi' durumlarıdır. Platform söz konusu süreçlerde öncelikle şüphe duyulan ve açık kaynaklarla analiz edilebilen konuları değerlendirmektedir (Katılımcı 2 ile yüz yüze görüşme, 11 Mart 2025). Platform analiz ettiği içerikleri herhangi bir yanlış bilgi türüne göre sınıflandırmamaktadır. Bu nedenle içerikler çalışma kapsamında analiz edilerek yanlış bilginin 7 türüne göre sınıflandırılmıştır.

Doğrula.org platformunun web sayfasında #deprem anahtar sözcüğü kullanılarak arama yapılmış ve 47 içerik bulunmuştur. 30 Temmuz 2021 tarihi ile 23 Şubat 2024 tarihleri arasındaki zaman dilimine ait olan 47 içerikten 39'unun 6 Şubat depremleri ile ilgili iddialar olduğu tespit edilmiştir. İncelemeler sonucunda 39 yanlış içerikten 37'sinin X platformundan yayıldığı saptanmıştır. İçerikler analiz edildiğinde 15 hatalı ilişkilendirme, 14 çarpıtma, 9 bağlamından koparma, 4 uydurma, 4 manipülasyon, 1 parodi ve 1 taklit yanlış bilgi türü içeren iddia tespit edilmiştir. Bazı iddiaların yanlış bilginin birkaç türünü kapsamaması nedeniyle, X kaynaklı yanlış bilgilerin toplam sayısı ile kategorize edilen yanlış bilgi türü sayısının toplamı denk değildir. Örneğin platformda yer verilen "Video cebinde bisküvi taşıyan depremzede Şerif Ölmez'in oğluna sarıldığı anı mı gösteriyor?" iddiası hem hatalı ilişkilendirilmiş hem de taklit hesaptan paylaşılmıştır. Bu ve benzeri iddialar iki ya da

daha fazla kategoride değerlendirilebilmektedir. Yanlış bilgi türlerine göre sınıflandırılan iddialar Şekil 29’da görselleştirilmiştir.

Doğrula.org, ele aldığı X kaynaklı yanlış bilgileri incelerken iddiaların paylaşıldığı kullanıcı kimliklerini açık biçimde vermektedir. Bu anlamda kaynağın görünür olması içeriklerin hem açık bir delil sunması bakımından hem de yanlış bilginin kategorilere ayrılması hususunda önemlidir.

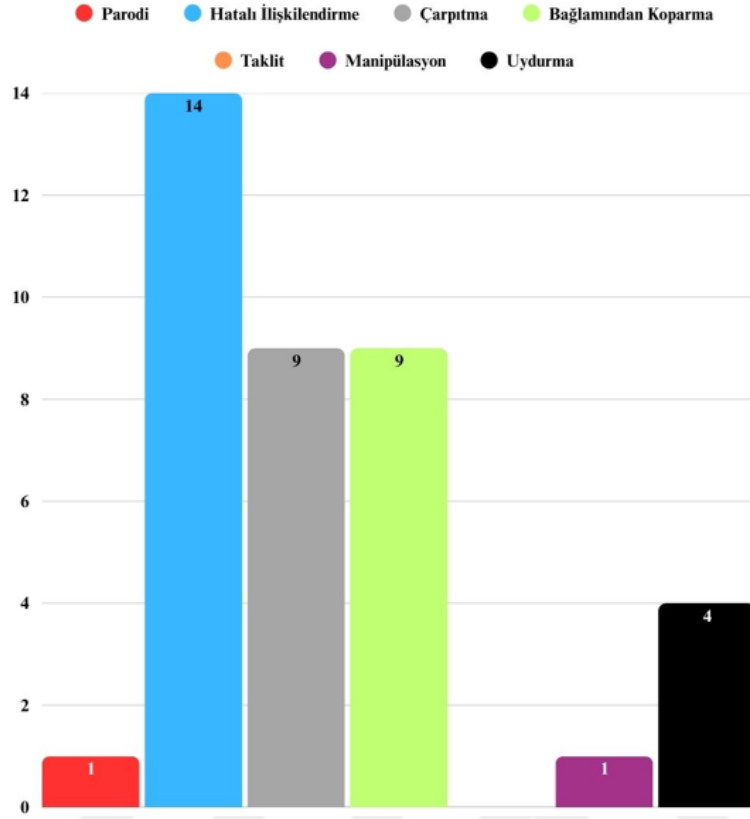
Şekil 29. X Kaynaklı Yanlış Bilgilerin Sınıflandırılması

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen analize göre 6 Şubat depremlerinde X kaynaklı yanlış bilgi türlerinden en çok hatalı ilişkilendirme türü öne çıkmaktadır. Onu takip eden çarpıtma içerikler de en çok rastlanılan ikinci yanlış bilgi türüdür. İddiaların çoğunluğunun tıklanma ve reyting kaygısı güdülerek hatalı ilişkilendirildiği ayrıca bir kişi veya kuruma zarar vermek için bilgilerin alenen çarpıtıldığına dair verilere ulaşılmıştır. Verilerin yüzdelik biçimde ifade edilişi şu şekildedir: X kaynaklı 37 yanlış bilginin % 31.9’u hatalı ilişkilendirme, % 29.8’i çarpıtma ve % 19.1’i bağlamından koparma türündedir.

3.8.1.3. Doğruluk Payı

IFCN üyeliği bulunan Doğruluk Payı; Ana Sayfa, Doğruluk Kontrolleri, Bültenler, Originals, Videolar, Zaman Tüneli, Duyurular, Kategoriler, Gündem gibi başlıkları ile içerik çeşitliliği bakımından zengin bir platform olarak tanımlanabilmektedir. Paylaşımların kontrol edilebilmesi noktasında kamuya açık kaynakların kullanılması önceliklidir. Doğruluk kontrolü için gerekli kaynakların kamuya açık olarak erişilemediği durumlarda (güvenilirlik ve geçerliliği ayrıca değerlendirmeye tabi tutulmak üzere) resmi ve gayri resmi dokümanlar ile taraf ve uzman görüşleri de asıl delilleri destekleyici olarak kullanabilmektedir. Doğruluk Payı'nın doğrulama noktasında öncelediği içerikler sosyal medyada yer alan şüpheli paylaşımlar ve kullanıcılar tarafından bildirilen iddialardır. Bu şekilde şüpheli içerikler havuzunda biriken paylaşımlar, tarafsız ve nesnel kaynaklarca kontrol edilebilirliğine göre sınıflandırılmaktadır. Bu noktadan sonra ise içerikler yayılım sıklığı ve potansiyellerine göre önceliklendirilerek analiz edilmektedir (Katılımcı 4 ile yüz yüze görüşme, 21 Mart 2025). Platform yanlış bilgileri türlerine göre kategorize etmediği için içerikler çalışma kapsamında incelenmiş ve sınıflandırılmıştır. İncelenen iddialar yanlış bilginin birden fazla türünü kapsamaması nedeniyle iki veya üç kategoride değerlendirilmiştir. Bu kapsamda platformun web sitesinde bulunan filtreleme yöntemiyle #deprem anahtar kavramı aranmış ve içerik tipi olarak doğruluk kontrolü seçilmiştir. 6 Kasım 2020 tarihi ile 25 Şubat 2025 tarihleri arasındaki zaman diliminde çeşitli depremlerle ilgili 65 içeriğin bulunduğu görülmüştür. Bu içeriklerden 42'sinin 6 Şubat depremleri ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. İncelenen içeriklerden 32'sinin X kaynaklı yanlış bilgi olduğu saptanmıştır. Bu kapsamda X kaynaklı 32 yanlış bilgidен 14'ünün hatalı ilişkilendirme, 9'nun çarpıtma, 9'unun bağlamından koparma, 4'ünün uydurma, 1'inin manipülasyon ve 1'nin parodi içerik olduğu tespit edilmiştir. Şekil 30 Doğruluk Payı'nda yer alan X kaynaklı iddiaları yanlış bilginin türüne göre sınıflandırmaktadır.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen analize göre 6 Şubat depremlerinde X kaynaklı yanlış bilgi türlerinden en çok hatalı ilişkilendirme türü öne çıkmaktadır. İddiaların çoğunluğunun tıklanma kaygısı güdülerek hatalı ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. Verilerin yüzdelik biçimde ifade edilişi şu şekildedir: X kaynaklı 32 yanlış bilginin % 36.8'i hatalı ilişkilendirme, % 23.7'si çarpıtma ve % 23.7'si bağlamından koparma türündedir.

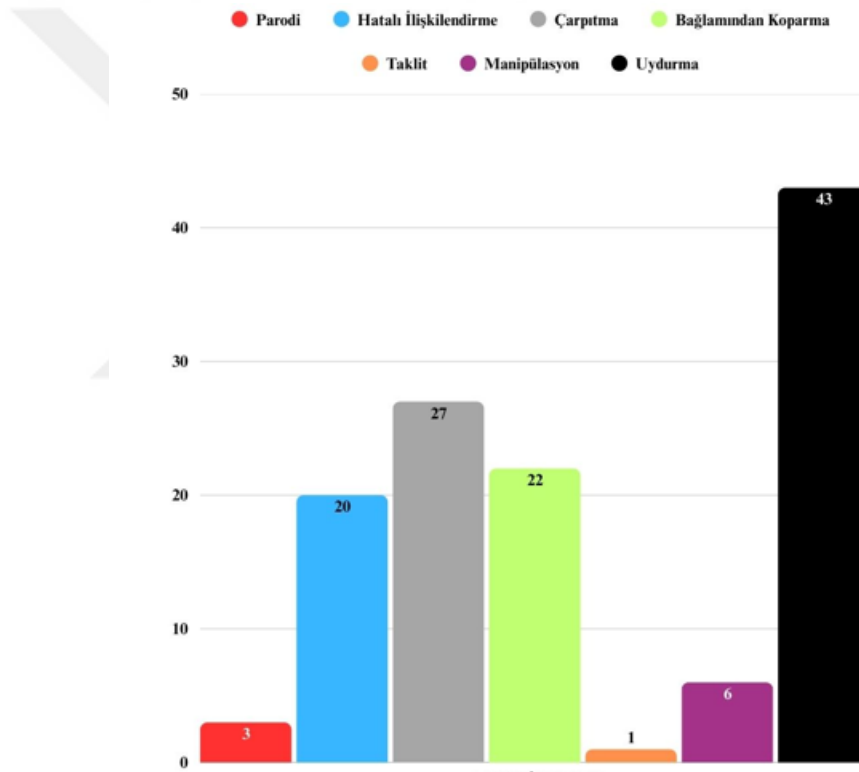
Şekil 30. X Kaynaklı Yanlış Bilgilerin Sınıflandırılması

3.8.1.4. AA Teyit Hattı

AA Teyit Hattı devlete bağlı bir doğrulama platformu olarak içerik üretmektedir. Gazze, politika, aktüel, kültür/sanat, bilim/teknoloji, blog, teyit sözlüğü, ekonomi ve tüm haberler gibi başlıklarla çeşitli alanlarda yayım yapmaktadır. Web sitesinde yer alan bilgilere göre metodolojisi belirtilmemiştir. Platform kaynak olarak devletin resmi ajansı olan AA'yı göstermektedir. Platformun doğrulama noktasında öncelediği husus iddianın virallliği ve aciliyetidir (Katılımcı 3 ile yüz yüze görüşme, 13 Mart 2025). Teyit Hattı'nda yanlış olarak işaretlenen içerikler türlerine göre sınıflandırılmamaktadır. Bu nedenle içerikler çalışma kapsamında incelenmiş ve türlerine göre kategorize edilmiştir. Ayrıca bu çalışmaya birtakım kanıtlara dayanan içerikler dahil edilmiştir. Bu bağlamda AA Teyit Hattı tarafından yanlışlanan X kaynaklı deprem iddialarından yanlışlandığı kesin şeylere dayanan içerikler değerlendirmeye alınmıştır.

Teyit Hattı'nın web sayfasında #deprem anahtar sözcüğü kullanılarak arama yapılmış ve bu kapsamda 6 Şubat depremleri dahil dünya genelindeki depremlerle ilgili "haber" başlığı altında 266 içerik bulunduğu görülmüştür. Bu içeriklerin kapsamı 7 Ekim 2022 tarihi ile 10

Şubat 2025 tarihi arasındadır. 266 içerik incelendiğinde 113 iddianın 6 Şubat depremleri ile ilgili olduğu ve X mecrasından yayılan yanlış bilgiler olduğu tespit edilmiştir. İçerikler analiz edildiğinde 43 uydurma, 27 çarpıtma, 22 bağlamından koparma, 20 hatalı ilişkilendirme, 6 manipülasyon, 3 parodi, 1 taklit yanlış bilgi türü içeren iddia tespit edilmiştir. Elde edilen veriler Şekil 31 ile görselleştirilmiştir. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen analize göre 6 Şubat depremlerinde X kaynaklı yanlış bilgi türlerinden en çok uydurma türü öne çıkmaktadır. Bu türdeki iddiaların çoğunluğunun herhangi bir gerçekliği ve dayanağı olmayan tamamı uydurulmuş bilgilerden oluştuğu tespit edilmiştir. Verilerin yüzdelik biçimde ifade edilişi şu şekildedir: X kaynaklı 113 yanlış bilginin % 35.2'si uydurma, % 22.1'i çarpıtma ve % 18'si bağlamından koparma türündedir.

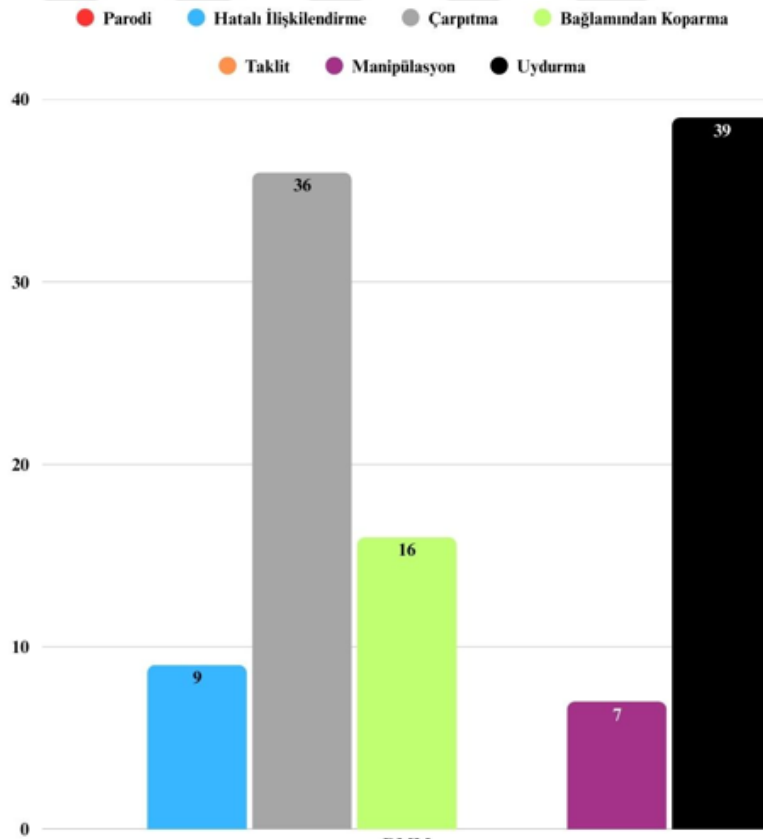

Şekil 31. X Kaynaklı Yanlış Bilgilerin Sınıflandırılması

3.8.1.5. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı DMM

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığına bağlı olarak doğrulama faaliyetleri gerçekleştiren Dezenformasyonla Mücadele Merkezi ilk sayısını 1-8 Ekim 2022 Dezenformasyon Bülteni başlığı ile çıkarmıştır. DMM, gündemdeki yanlış bilgiler ile ilgili çeşitli içerikler üretmektedir. Kaynak olarak devletin resmi kanalı olan TRT ve resmi ajansı olan AA'yı referans almaktadır.

DMM tarafından 6 Şubat depremleri sürecinde hazırlanan ve periyodik olarak web sayfası üzerinden paylaşılan bültenler çalışma kapsamında incelenmiştir. 6 Şubat 2023 tarihi itibarıyla “Deprem Dezenformasyon Bülteni” başlığı ile hazırlanan bültenler 14 Mart 2023 tarihine kadar yayımlanmıştır. Gerçekleştirilen incelemeye göre 28 bültende toplam 189 yanlışlanmış içerik bulunmaktadır. Platform yanlış bilgileri türlerine göre kategorize etmediği için içerikler çalışma kapsamında incelenmiş ve sınıflandırılmıştır. İncelenen iddialar yanlış bilginin birden fazla türünü kapsaması nedeniyle iki veya üç kategoride değerlendirilmiştir. Bu içeriklerden 107’sinin X kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda X kaynaklı 107 yanlış bilgidен 39’unun uydurma, 36’sının çarpıtma, 16’sının bağlamından koparma, 9’unun hatalı ilişkilendirme, 7’sinin manipülasyon içerik olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmaya birtakım kanıtlara dayanan içerikler dahil edilmiştir. DMM tarafından yanlışlanan X kaynaklı deprem iddialarından yanlışlandığı kesin şeylere dayanan içerikler değerlendirmeye alınmıştır. Elde edilen veriler şekil 32 ile görselleştirilmiştir.

Şekil 32. X Kaynaklı Yanlış Bilgilerin Sınıflandırılması

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen analize göre 6 Şubat depremlerinde X kaynaklı yanlış bilgi türlerinden en çok uydurma türü öne çıkmaktadır. Bu türdeki iddiaların çoğunluğunun herhangi bir gerçekliği ve dayanağı olmayan tamamı uydurulmuş bilgilerden oluştuğu tespit

edilmiştir. Onu takip eden çarpıtma türü içeriklerde bir kişi veya kurumu taşlamak için bilgilerin alenen çarpıtıldığına dair verilere ulaşılmıştır. Verilerin yüzdelik biçimde ifade edilişi şu şekildedir: X kaynaklı 189 yanlış bilginin % 36.4'ü uydurma, % 33.6'sı çarpıtma ve % 15'i bağlamından koparma türündedir.

3.8.2. 6 Şubat Depremleri Bağlamında Paylaşılan X Kaynaklı Yanlış Bilgilerin Sınıflandırılması

6 Şubat Kahramanmaraş depremleri sürecinde X kaynaklı yanlış bilgiler Wardle'ın yanlış bilginin 7 türü dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Bazı içerikler yanlış bilginin yalnızca bir türünü kapsarken bazı içeriklerin yanlış bilginin birkaç türünü kapsadığı bulgulanmıştır. Buna göre incelenen içerikler arasında birden fazla yanlış bilgi türü barındıran iddialar da bulunmaktadır. İddialarda öne çıkan yanlış bilgi türüne göre içerikler, o türün başlığı altında öncelikli olarak incelenmiştir.

3.8.2.1. Parodi

Parodi içerikler, mizahi amaç güderek paylaşım yapan sosyal medya hesapları ya da parodi haber sayfaları tarafından üretilmektedir. Güldürü niyeti taşıyan parodi; içerik, kimlik ya da sayfalar, kimi zaman kullanıcılar ya da haber ajansları tarafından ciddiye alınarak paylaşıldığında, içerik kast edilen anlamdan uzaklaşarak çeşitli yanlış anlam ve bağlamlara sebebiyet vermektedir (Wardle, 2020). Bu durum parodi içerikli yanlış bilgileri oluşturmaktadır. Bu anlamda çeşitli çerçeveleri bulunan parodi içerikler bulunmaktadır. Çalışma kapsamında parodi içerik olarak belirlenen iddianın paylaşıldığı kaynak ve içeriği üretmekteki amacı önemli bir değerlendirme ölçütü olarak belirlenmiştir. Bu anlamda çalışma kapsamına dahil edilen içeriklerden Kahramanmaraş depremi ile ilgili X mecrası vasıtasıyla oluşturulan 7 parodi başlığı bulunmaktadır.

Hatay Belediye Başkanı Lütfü Savaş'ın deprem sürecinde attığı bir tweet parodi içerik olarak değerlendirilen iddialara örnek olarak gösterilebilir. İddiaya göre Ganalı bir iş insanı deprem sürecinde Hatay'a yardımda bulunmuştur. Savaş ise iş insanına teşekkür ettiğini ifade eden bir tweet paylaşmıştır. Savaş'ın tweetinde bu ana ait bir fotoğraf bulunmaktadır. Açıklama metninde ise Afrika Prensi ibaresi geçmektedir. Bu paylaşım birçok kullanıcı tarafından Hatay'a yardımda bulunan kişinin gerçekten Afrika Prensi zannedilmesine yol açmıştır.

Atılan tweet 4.3 milyon görüntüleme almıştır. Doğrula (2023), AA Teyit Hattı (2023) ve Doğruluk Payı (2023)'nın analizine göre Afrika Prensi zannedilen kişi Ganalı iş insanı Nana Kwame Bediako'dur. Başta X platformu olmak üzere birçok sosyal medya hesabında iş insanı Nana Kwame Bediako'nun ismi Afrika Prensidir. X hesabında Freedom Jacob Caesar ismi, @iamfreedom kullanıcı adı ve profiline tutturduğu #PrinceOfAfrica #FreedomJacobCaesar etiketleriyle öne çıkan iş insanı, sosyal medya hesaplarında bu ve benzer lakapları kullanmaktadır.

Şekil 33. Parodinin Gerçek Sanılmasına Yönelik Örnek (dogrula.org, 2023)

Analizlere göre Ganalı iş insanı için Lütfü Savaş'ın kullandığı bu ifade iş insanının gerçek statüsünü değil sosyal medyadaki mizahi olarak değerlendirilebilecek lakabını işaret etmektedir. Öte yandan Afrika Prensi şeklinde herhangi bir statü ya da makam bulunmamaktadır. İş insanının kişisel hesaplarında kullandığı bu lakaplar hesabın bir bakıma parodi hesap (Afrika Prensi gibi bir makamın olmadığını bilenler için) bir bakıma gerçek bir hesap olarak (Afrika Prensi gibi bir makamın olmadığını bilmeyenler için) algılanabilmesine yol açmaktadır (Şekil 33). Bununla birlikte Ganalı iş insanının üzerindeki üniforma, iş insanının Afrika Prensi olabileceğine dair algıları da pekiştirmektedir. 16 Şubat'ta X'te paylaşılan bu içeriğin ardından 20 Şubat'ta tarihçi Emrah Safa Gürkan X hesabından fotoğraftaki kişinin Afrika Prensi olmadığına dair paylaşım yapmıştır. Yanlış bilgi barındıran bu içerik birçok haber ajansına da konu olmuştur.⁷ İçerik aynı zamanda

⁷<https://www.haberler.com/guncel/lutfu-savas-i-fena-trollediler-afrika-krali-15649200-haberi/>
<https://www.sabah.com.tr/galeri/gundem/son-dakika-kahramanmaras-ve-hatay-depremlerinde-afet-yananlari-1677515559>

bağlamından koparma türü ile de ilişkilendirilebilir. Zira Ganalı iş insanının sosyal medyada kendisini Afrika Prensi lakabıyla tanıtması ve deprem felaketinde yardımda bulunması gerçek bir olaydır. Fakat böyle bir unvanın gerçek sahibi gibi yardımda bulunulduğuna dair oluşturulan algı bilginin bağlamından koparıldığına işaret etmektedir.

Şekil 34. Manipülatif Müdahale ile Oluşan Parodi İçeriklere Yönelik Örnek (teyit.org, 2023)

Deprem sürecinde ortaya çıkan bir başka parodi içerik ise “Tüm kredi kartları geçerlidir” yazan Kızılay çadırı fotoğrafının gerçek olduğu iddiası’dır. Teyit.org (2023) tarafından incelenen iddia manipülasyon ve parodi içerik olarak işaretlenmiştir. İçerik AA Teyit Hattı (2023) tarafından da yalanlanmıştır. İçerik incelendiğinde iddiaya konu olan fotoğrafın manipüle edildiği ayrıca manipüle edilen fotoğrafın mizah amacıyla içerik üreten @ankaralitutank isimli X hesabı tarafından da paylaşıldığı belirlenmiştir. Söz konusu hesabın paylaştığı içerik 187.7 bin görüntülenme alarak viral hale gelmiştir (iddiayı daha birçok X kullanıcısının çeşitli açıklama metinleri ile paylaştığını bulmak mümkündür) (teyit.org, 2023). Söz konusu hesabın gündemdeki konular ile ilgili ironi, mizah ve hiciv içeren paylaşımları bulunmaktadır. Bu yönüyle hesap parodi olarak ifade edilebilir (Şekil 34). Dolayısıyla yalnızca bu yönüyle bile içerik parodi olarak değerlendirilebilir. Bununla beraber Kızılay çadırlarının üzerindeki kredi kartı geçerlidir yazısına binaen söz konusu parodi hesap, X’te açıklamasız paylaştığı fotoğrafın altına “temassız yok mu” yorumunu yazarak kinaye yapmış, alaya alma marifetiyle de durumu mizahi bir şekilde hicvetmiştir.

Bu nedenler çerçevesinde iddia parodi olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan iddiaya neden olan ve Kızılay'a ait olduğu düşünülen çadır fotoğrafının orijinalinde “Bu akşam iftarımız Yeşil Vadi Arsa Ofisi ve İnşaat Cihan Demirel tarafından verilmektedir. Katkılarından dolayı kendisine teşekkür ederiz” yazısı silinmiş ve yerine görselde yer alan “tüm kredi kartları geçerlidir” yazısı eklenmiştir. İçerik bu yönüyle de manipülasyon başlığı altında değerlendirilmektedir.

6 Şubat depremi ve ardından gelen seçim süreci birbiriyle ilintili yeni iddiaların ortaya çıktığı yeni bir dönem olarak değerlendirilebilir. Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğusu'nu etkileyen deprem felaketi, İstanbul'da gerçekleşecek olası depremle ilgili toplumda birtakım yanlış bilgilerin ve komplo teorilerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu süreçte ortaya çıkan “Celal Şengör, İstanbul Depreminde Muharrem İnce'nin Başkan Olması Gerekliğini mi Söyledi?” iddiası da bunların başında gelmektedir (Şekil 35).

Şekil 35. Partizan Fikirleri Besleyen Parodi Türüne Yönelik Örnek (Karatabanoğlu, 2023)

Yanlış bilginin parodi türüne örnek olarak verilebilecek söz konusu iddia X'te Joel kullanıcı isimli parodi bir hesabın paylaşımında yer almaktadır. Teyit (2023) tarafından incelenen iddia parodi ve uydurma kategorilerinde değerlendirilmektedir. Doğruluk Payı (2023) tarafından da incelenen iddia yalanlanmıştır. İddianın arka planında seçim sürecinde ana muhalefet partisinin oylarını ikiye böleceği düşünülen Muharrem İnce'nin adaylıktan

çekilmesi ya da ana muhalefet partisine katılması belli kesimlerce istenen ve beklenen bir durumdur. Konunun ana akım medya kuruluşlarında ve sosyal medya platformlarında gündemde olduğu süreçte 20 Mart 2023 tarihinde yer bilimci Celal Şengör, katıldığı Teke Tek programının sonunda Gazeteci Fatih Altaylı’dan Muharrem İnce’ye şu mesajını iletmesini istemektedir: “Lütfen aday olmamasını söyleyiver”. Şengör’ün bu sözü “Büyük İstanbul depremi gerçekleştiğinde Türkiye’nin başında Muharrem İnce olmalı!” şeklinde değiştirilmiş, Joel isimli parodi hesap tarafından X’te paylaşılmıştır. Joel isimli kullanıcının X hesabı incelendiğinde adaylık sürecinde Muharrem İnce’ye birçok destek paylaşımı yaptığı tespit edilmiştir. Bu durum parodi hesapların mizahi bir amaç güderken partizan fikirleri de besleyebildiğinin açık bir göstergesidir.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi birçok yanlış bilgi türünün iç içe bulunduğu bazı özel içerikler vardır. Araştırma kapsamında elde edilen verilere göre 4 veya daha fazla yanlış bilgi türünün bir arada bulunduğu içerikler yoğunlukta değildir. Bununla beraber nadir de olsa 4 ya da daha fazla türün bir arada bulunduğu özel içeriklere rastlamak mümkündür. “Fotoğrafın Kemal Kılıçdaroğlu’nun deprem bölgesine özel jetle geldiğini gösterdiği iddiası” bu duruma örnek oluşturabilecek türden bir içeriktir (Şekil 36).

Şekil 36. Yanlış Bilginin Birçok Türünü Barındıran İçeriklere İlişkin Örnek (dogrulukpayi.com, 2023)

Parodi, çarpıtma, manipülasyon ve hatalı ilişkilendirme türlerinin bir arada bulunduğu içerik 12 Mart 2023 tarihinde X’te Misvakcaps adıyla bilinen ünlü mizah sayfasında paylaşılmıştır. Teyit (2023), Doğruluk Payı (2023) ve Doğrula (2023) tarafından yalanlanan söz konusu

içerik iki gün içerisinde 237 binin üzerinde görüntülenme almıştır (Şekil 36). Teyit’e göre içerik hatalı ilişkilendirme kategorisinde değerlendirilmiştir. Bir başka olayı gösterdiği ya da anlattığı iddiasıyla ilişkilendirilen fotoğrafın başka bir olaya ait olması bakımından iddia hatalı ilişkilendirme olarak ifade edilebilir (teyit.org, 2023). Söz konusu olayda kullanılan fotoğraflar Kılıçdaroğlu’nun iki farklı zaman diliminde gerçekleştirdiği ziyaretleri göstermektedir. Şekil 36’da üst kısımda yer alan fotoğraf Ekim 2015’te, alt kısımdaki fotoğraf ise 6 Şubat depremleri sürecinde (2023) çekilmiştir (dogrulukpayi.com, 2023). İki farklı zamanda çekilen fotoğrafların tek bir zaman dilimini gösteriyor gibi birleştirilmesi manipülatif bir müdahale olduğunu açıkça göstermekte, “KK, özel jetle çadır şovuna gitti!” şeklinde ki açıklama ise taşlamak için alenen yapılmış çarpıtma kastını ortaya koymaktadır.

Yanlış bilgilerin üretildiği/paylaşıldığı kaynak/kullanıcı içeriğin parodi (ya da yanlış bilginin herhangi bir türü) olarak değerlendirilebilmesi noktasında önemli bir role sahiptir. Bu açıdan kaynak, içeriğin hangi kasıtlı üretildiğini anlamak açısından da oldukça önemli bir noktada durmaktadır. Şekil 36’da verilen örnekte olduğu gibi kaynağın mizahi bir amaç güderek içerik oluşturması iddianın niyetini ortaya koyma noktasında önemli bir parametre sunmaktadır. Bu anlamda içerik parodi olarak da nitelendirilebilmektedir. Kılıçdaroğlu’nun manipüle edilmiş fotoğrafını birçok X kullanıcısı da çeşitli açıklamalar ile paylaşmıştır. Öte yandan söz konusu iddiayı Yeni Şafak Gazetesi⁸ benzer fotoğrafları kadrajlayarak birleştirmiş ve web sitesinde haberleştirmiştir. Bu noktada içeriğin çıkış noktası referans alındığında iddia doğrudan çarpıtma kategorisinde değerlendirilebilir. Bu nedenle incelenen içeriklerin X mecrasında paylaşılması ve depremle ilgili olması gibi ölçütlerin önemliliği kadar kim tarafından hangi maksatla paylaşıldığını anlamaya çalışmak da çalışma kapsamında verilen bir husus olmuştur.

3.8.2.2. Hatalı İlişkilendirme

Bir olayı gösterdiği ya da anlattığı iddiasıyla ilişkilendirilen görüntü ya da içeriklerin başka bir olaya ait olması durumu hatalı ilişkilendirme olarak ifade edilmektedir. Hatalı ilişkilendirmeler kasıtlı veya kasıtsız biçimde yapılabilmektedir. Reyting ve tıklanma endişesinden kaynaklı hatalı ilişkilendirmelere sıklıkla rastlanılmaktadır (Wardle, 2020)

⁸<https://www.yenisafak.com/gundem/kilicdaroglunun-deprem-bolgesine-ozel-jetle-gittigi-ortaya-cikti-4514733>

Çalışma kapsamında 6 Şubat deprem felaketi ile ilgili X'te paylaşılan 97 hatalı ilişkilendirilmiş içerik tespit edilmiştir. Bu rakam incelenen X kaynaklı 366 içeriğin yüzde 24.1'inin hatalı ilişkilendirildiğini ifade etmektedir. Teyit platformlarında en fazla yer alan hatalı ilişkilendirme örnekleri şu şekildedir:

Şekil 37. Uydurma Türüne Yönelik Örnek (doğrula.org, 2023)

Hatalı ilişkilendirme türüne örnek olarak verilebilecek önemli iddialardan ilki 5 teyit platformunda yer verilen “Fenerbahçe’nin depremzedelere gönderdiği yardım tırı yağmalandı” iddiasıdır (Şekil 37). Doğrula, Doğruluk Payı ve AA Teyit Hattı’nın X’i kaynak olarak referans aldığı paylaşımlara göre içerik, uydurma haber kategorisinde değerlendirilmektedir. @trivelasports kullanıcı adıyla içerik üreten sayfada “SON DAKİKA- Fenerbahçe’nin deprem bölgesine gönderdiği yardım tırı yağmalandı.” ifadeleriyle 8 Şubat 2023 tarihinde paylaşılan tweet 1.1 milyonun üzerinde görüntüleme almıştır. Olay üzerine Fenerbahçe Genel Sekreteri Burak Çağlan Kızıllan “herhangi bir yağma faaliyeti olmadığına” dair açıklama yapmıştır. İddia bu haliyle uydurma kategorisinde değerlendirilmiştir.

Şekil 38. Uydurma Türüne Ait İçeriğin Hatalı İlişkilendirilmesine Yönelik Örnek (teyit.org, 2023)

Aynı iddia, Teyit.org ve DMM'nin kaynak olarak referans aldığı paylaşımlara göre farklı biçimde ele alınmıştır. Buna göre söz konusu iddiaya göre Şekil 38'de yer alan kişiler Fenerbahçe'nin depremzedeler için hazırladığı yardım tırını yağmalamıştır. Fotoğraf bu olay ile birlikte sosyal medyada ilk kez paylaşılmıştır. Fotoğraf üzerinde manipüle edildiğine dair bozulmalar kaydedilmemiştir. Bu açıdan olay net bir sınıflandırma yapmaya izin vermemektedir. Yukarıdaki bilgiler ışığında uydurma olarak belirlenen içeriğin, ait olduğu iddia edilen fotoğrafla hatalı biçimde ilişkilendirildiği söylenebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde içerik her iki kategori altında sınıflandırılabilir.

Deprem sürecinde paylaşılan içeriklerde sıklıkla alıntı yapılan stok fotoğraf siteleri hatalı ilişkilendirme türünün farklı versiyonlarından birini temsil etmektedir. Aşağıdaki verilen örnekler, bir olayı gösterdiği iddiasıyla ilişkilendirilmiş fakat başka bir olaya ait olması bakımından hatalı ilişkilendirilme olarak sınıflandırılmıştır. Deprem sürecinde kaydedildiği ifade edilen fotoğraflara “freepik”, “sutterstock”, “stock.adobe,” “bigstock ve “alamy” isimli stok fotoğraf sitelerinden ulaşılabilmektedir (Şekil 39).

Fotoğrafın 6 Şubat depreminin ardından arama kurtarmaya katılan köpekleri gösterdiği iddiası

Taşın üstünde ağlayan çocuk fotoğrafının 6 Şubat depremi sonrası çekildiği iddiası

Fotoğrafın Kahramanmaraş'ta depremzede bir aileyi gösterdiği iddiası

Şekil 39. Stok Fotoğraf Kullanılarak Üretilen Hatalı İlişkilendirmelere Yönelik Örnekler (doğrula.org, 2023; aa.com.tr, 2023; doğrula.org, 2023)

Tıklanma kaygısı sosyal mecralar söz konusu olduğunda etkileşim ve görüntülenme kaygısı şeklinde yorumlanabilir. Etkileşim alma ihtiyacı ile içerik üreten ve görünürlüğünü artırmak isteyen birçok kullanıcı başka bir olaya ait görüntüleri gündemdeki yeni olaylarla ilişkilendirerek paylaşım yapmaktadır. Deprem sürecinde de benzer nedenlerle içerik üreten bazı kullanıcılar sosyal medyadaki paylaşımları nedeniyle yanlış bilgilerin artmasına ve sürekli olarak dolaşımda kalmasına sebep olmaktadır. “Protez Bacağıyla Türkiye’de kurtarma çalışmalarına katıldığı iddiası” ve “Fotoğrafın deprem bölgesinde yakalanan yağmacıyı gösterdiği iddiası” bu duruma örnek gösterilebilir (Şekil 40).

İncelemelere göre Selami Saygın isimli bir X kullanıcısı tarafından paylaşılan tweette protez bacağıyla Türkiye'deki deprem bölgesinde arama kurtarma çalışmalarına katıldığı iddia edilen kişi, Beyaz Baretiler üyesi olan Hasan Al-Taflah'tır. Taflah, İdlib'in kuzeyinde bulunan Bisnia bölgesindeki arama kurtarma çalışmalarına katılmış ve bu ana ait fotoğraf deprem sürecinde Türkiye'de kaydedilmiş gibi paylaşılmıştır (Ersen, 2023). Söz konusu iddia birçok haber sitesi tarafından da hatalı ilişkilendirilerek paylaşılmıştır.⁹ Deprem bölgesinde yağma yapıldığına dair iddiaların sosyal medya platformlarında gündemde olduğu dönemde bir X kullanıcısı tarafından deprem bölgesinde yağma yapmaya çalışan kişinin yakalanıp direğe bağlandığını gösteren bir fotoğraf paylaşılmıştır. İddia incelendiğinde fotoğrafın 2022'de Ukrayna'da meydana gelen yağma faaliyeti ile ilgili bir videodan alınan ekran görüntüsü olduğu tespit edilmiştir (aa.com.tr, 2023). İddia diğer sosyal mecralarda da paylaşılarak viralleştirilmiştir.

Şekil 40. Reyting Kaygısı ile Hatalı İlişkilendirilen İçeriklere Yönelik Örnekler (aa.com.tr, 2023)

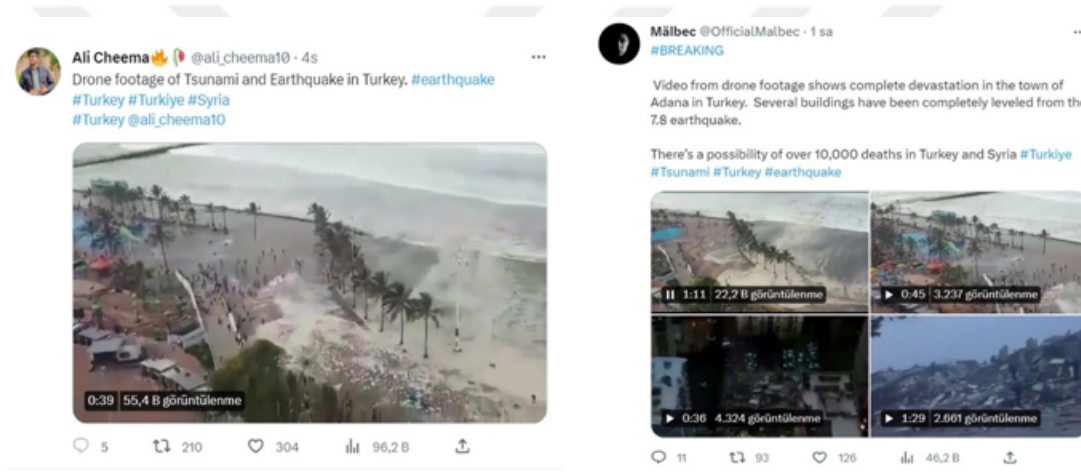
Etkileşim ve tıklanma kaygısıyla gündemdeki olayların abartılması/suistimal edilmesi ya da gerçeklik payı bulunan içerikler ile kullanılan görüntüler arasındaki ilişkinin gerçek olmaması hatalı ilişkilendirilen içeriklerin temelini oluşturmaktadır. Deprem sürecine ait olmayan ve hatalı ilişkilendirilen, fotoğraf ve görüntüler gündemdeki konulara göre çeşitlilik kazanmaktadır. İncelemelere göre yağma ve hırsızlık vakalarının kriz dönemlerinde artışa

⁹ <https://x.com/ulushabercomtr/status/1626639592567803913>

<https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/blog/protez-bacagiyla-turkiyede-kurtarma-calismalarina-katildigi-iddiasi/1815464>

gececeğine dair inanış söz konusu dönemlerde hatalı ilişkilendirilen olay ve görüntülerin de artışa geçmesine neden olmaktadır.

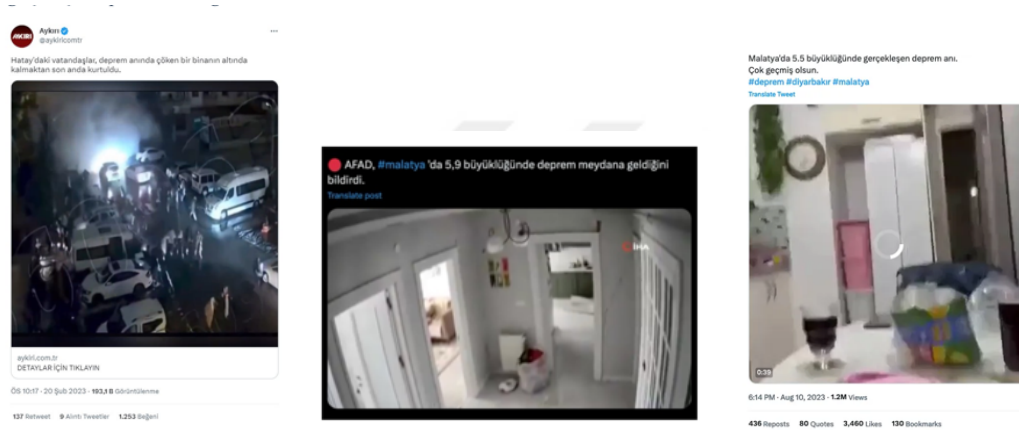
Bir başka hatalı ilişkilendirme türü olarak yabancı kanalların oluşturduğu içerikler örnek gösterilebilir. Deprem ile ilgili yanlış bilgiler yalnızca Türk medyası tarafından değil yabancı medya kaynakları tarafından da üretilmiştir. Özellikle zaman ve mekân sınırlarını ortadan kaldıran X gibi sanal ortamlar, paylaşılan yanlış bilgileri tüm dünyaya duyurabilme özelliğine sahiptir. Bu anlamda verilebilecek örneklerden bir tanesi de “Görüntünün deprem sonrası Adana’da yaşanan tsunamiyi gösterdiği iddiası” başlıklı içeriktir (Şekil 41). İddiaya konu olan ve hatalı ilişkilendirilen görüntü 2017 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti’nin başkenti Cape Town’un Durban plajında çekilmiştir.

Şekil 41. Yabancı Kaynakların Oluşturduğu Hatalı İlişkilendirmelere Yönelik Örnekler (doğrula.org, 2023)

6 Şubat depremlerinin ardından meydana gelen artçı depremlerle ilgili de çeşitli yanlış bilgiler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; “Görüntülerin 10 Ağustos Malatya depreminden olduğu iddiası (1)”, “Görüntüler 16 Ekim’de Meydana Gelen Malatya Depremini mi Gösteriyor? İddiası (2)”, “Görüntülerin 20 Şubat’ta Hatay’da gerçekleşen depreme ait olduğu iddiası (3)”dır. Birinci iddiaya konu olan görüntünün arka planı şu şekildedir: 10 Ağustos 2023’te Malatya Yeşilyurt merkezli 5.3 büyüklüğünde deprem meydana gelmiştir. Fakat bir X kullanıcısı 6 Şubat depreminde kaydedilmiş görüntüyü 10 Ağustos’ta Malatya’da kaydedilmiş gibi paylaşarak hatalı ilişkilendirmede bulunmuştur (teyit.org, 2023). İkinci iddiaya konu olan görüntünün arka planı ise şu şekildedir: 16 Ekim 2024’te Malatya’da 5.9 büyüklüğünde deprem meydana gelmiştir. Bir X kullanıcısı 27 Şubat 2023’te Malatya’da 5.6 büyüklüğündeki artçı depremin yaşandığı ana ait görüntüleri 2024’te meydana gelmiş gibi hatalı biçimde ilişkilendirerek paylaşmıştır (dogrulukpayi.com, 2024). Üçüncü iddiaya konu olan görüntünün arka planı ise şu şekildedir: 20 Şubat 2023 tarihinde

Hatay’ın Defne ilçesinde 6.4 büyüklüğünde deprem meydana gelmiştir. Bir X kullanıcısı ise 6 Şubat’ta meydana gelen deprem felaketinde Diyarbakır’da kaydedilen görüntüyü ileri bir tarihte gerçekleşen depremin görüntüsü gibi paylaşarak hatalı ilişkilendirme yapmıştır (dogrula.org, 2023). Bahse konu olan iddialara ait X paylaşımları yukarıdaki gibidir. Görüldüğü üzere yalnızca uzak tarihli görüntüler arasında değil yakın zamanda gerçekleşmiş olaylar arasında da hatalı ilişkilendirilen içeriklere rastlamak mümkündür. Ayrıca deprem sürecinde paylaşılan içerikler yine deprem sürecinde paylaşılan diğer içeriklerle de karıştırılarak hatalı ilişkilendirme yapılabilmektedir (Şekil 42).

Şekil 42. Artçı Depremler ile İlgili Hatalı İlişkilendirmelere Yönelik Örnekler (doğrula.org, 2023; dogrulukpayi.com, 2024; teyit.org, 2023)

3.8.2.3. Çarpıtma

Başlangıçta doğru olan ancak yeniden çerçeveleme marifetiyle yanlışla sürüklenen bilgiler çarpıtma kategorisinde değerlendirilmektedir (Wardle, 2020, s. 12). Bu manada gerçek anlamından saptırılan içeriklerde manipülasyonlara yer verilebilmektedir. Bir bilginin çarpıtma olarak değerlendirilebilmesi için en önemli husus bilgiyi çarpıtan kişi veya kurumu tespit edebilmektir. Ayrıca alenen bir kişiyi veya kurumu taşlamak/suçlamak için düzenlenen içerikler, bilginin çarpıtma kategorisinde değerlendirilmesi açısından önemli bir parametredir (Wardle, 2020). Çarpıtılan içerikler bilginin bilinçli bir şekilde yanlış kullanıldığı durumları ifade etmektedir (Önen, 2023, s. 129). Çarpıtma türü olarak işaretlenen içerikler yukarıda verilen bilgiler ışığında seçilmiştir. Buna göre çalışma kapsamında incelenen içeriklerin 104’ü çarpıtma kategorisinde değerlendirilmiştir. Bu durum, incelenen 366 X kaynaklı yanlış bilginin yüzde 25.8’lik dilimin çarpıtılmış içeriklerden oluştuğu anlamına gelmektedir.

Deprem sürecinde ortaya çıkan X kaynaklı yanlış bilgilerden çarpıtma kategorisinde değerlendirilen içeriklerin genelinin hareket noktasının politik görüşler olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamda farklı ideolojilere sahip kişiler tarafından çarpıtılarak paylaşılan birçok içerik bulunmaktadır. Öte yandan iktidar ve muhalefet partileri ile ideolojik paydada birleşen haber medyaları çarpıtma içeriklerin bir diğer çıkış kaynağı olarak gösterilebilir. Söz konusu duruma verilebilecek örnekler aşağıdaki gibidir:

Şekil 43. Haber Medyaları Tarafından Üretilen İdeolojik Alt Yapılı Çarpıtma İçerikler (aa.com.tr, 2023)

Birgün gazetesi ve Haber Report'un X hesabında paylaştığı iddiaya göre deprem için toplanan yardımlar bölgeye ulaştırılmayarak bekletilmiştir (Şekil 43). Söz konusu iddianın gündeme geldiği başlık şu şekildedir: “Deprem yardımları Üsküdar Belediyesi otoparkında bekletiliyor.” AA Teyit Hattı Üsküdar Belediyesi ile iletişime geçerek olayın iç yüzünü şöyle açıklamıştır: İddiaya konu olan yardım malzemelerinin kullanılmış olmaması gerektiğiyle ilgili belediye tarafından uyarıda bulunulmasına rağmen bazı vatandaşlar iyi niyetle ikinci el eşyaları da yardım malzemesi olarak göndermiştir. Salgın hastalık riski oluşturmaması adına bu malzemeler bölgeye gönderilmeyerek iddiaya konu olan adreste kolilerde bekletilmektedir (aa.com.tr, 2024). Açıklamadan da anlaşılacağı üzere gerçek bilginin yeni bir çerçeve ile sunulması kişi veya kişilere alenen taşlama yapılması nedeniyle içerik çarpıtma kategorisinde değerlendirilmiştir.

Doğrula, Teyit.org ve Doğruluk Payı tarafından incelenen bir iddiaya göre Aydın Büyükşehir Belediye Başkanının deprem bölgesine gönderdiği bebek bezlerinin üzerine

kendi fotoğrafını bastırarak reklam yapmaya çalıştığı ifade edilmiştir (Şekil 44). Analizlere göre iddiaya konu olan fotoğrafın Ocak 2022’de sosyal sorumluluk kapsamında ihtiyaç sahibi ailelere bebek bezi, süt gibi yardımlarda bulunulduğu faaliyet kapsamında kaydedildiği tespit edilmiştir (dogrula.org, 2023). Söz konusu iddia birçok X kullanıcısı tarafından paylaşıldığı gibi En Son Haber¹⁰ ve Yeni Akit¹¹ gibi haber kuruluşlarına da konu olmuştur. Kişi veya kişileri taşlama suretiyle doğru bir bilginin yeniden çerçevelenmesi açısından bu içerik çarpıtma kategorisinde değerlendirilmiştir.

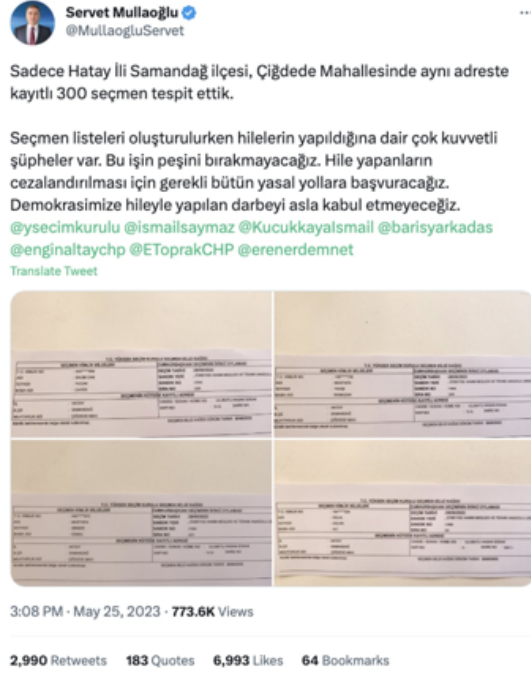

Şekil 44. İdeolojik Alt Yapılı Çarpıtmaya Yönelik Örnek (dogrula.org, 2023)

Milletvekili Servet Mullaoğlu X hesabından yaptığı bir paylaşımda “Samandağ'da aynı adrese kayıtlı 300 seçmen olduğu” yönünde bir iddiada bulunmuştur (Şekil 45). AA Teyit Hattı söz konusu iddiayı şu şekilde değerlendirmiştir: Farklı şehirlerden Samandağ’a gelen polis memurları, depremzedelerin güvenliği için ilçede bulunmaktadır. Seçim süresince bölgede görevli olan memurlar iddiadaki adrese kayıtlı olarak oy kullanacaktır. İddiada çarpıtıldığı üzere seçmen listeleri oluşturulurken hileli davranışta bulunulmamıştır (aa.com.tr, 2023). İddiada tek bir adrese bağlı seçmen bulunması doğru bir bilgidir ancak bilginin, belirli bir kişi veya kuruma zarar verme kastı ile yeniden çerçevelenerek çarpıtıldığı söz konusudur. Bu ve benzeri 6 Şubat depremleri ve seçim süreci ile ilintili birçok yanlış bilginin süreç içerisinde dolaşımda olduğu görülmüştür (Şekil 45).

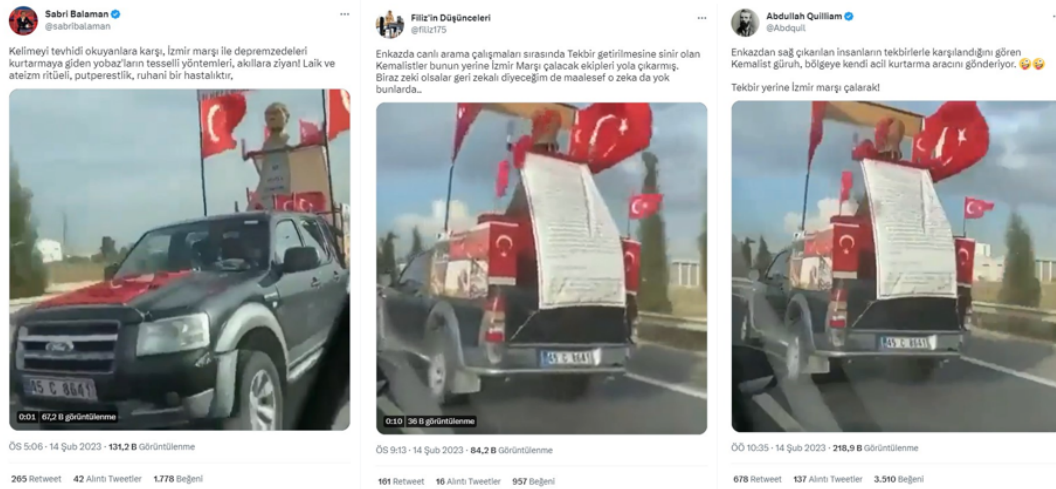
¹⁰<https://www.ensonhaber.com/gundem/aydin-buyuksehir-belediye-baskani-ozlem-cercioglu-bebek-bezlerinin-ustune-kendi-fotografini>

¹¹ <https://www.yeniakit.com.tr/haber/boyle-olur-chp-linin-yardimi-1735162.html>

Şekil 45. İdeolojik Alt Yapılı Çarpıtmaya Yönelik Örnek (aa.com.tr, 2023)

Gazeteci Sabri Balaman X hesabından yaptığı bir paylaşımda İzmir Marşı çalan aracın deprem bölgesinde görüntülediğini iddia etmiştir (Şekil 46). Doğrula'nın analizine göre iddiaya konu olan görüntüler 2019 yılında, Manisalı usta Hasan Balcı tarafından Millî Mücadelenin 100. yılı anısına yönelik gerçekleştirilen faaliyette kaydedilmiştir (dogrula.org, 2023). Balaman ve diğer X kullanıcılarının çarpıtma içeren hakaretvari açıklama metinleri ile söz konusu görüntüleri paylaştığı tespit edilmiştir. Ayrıca içerik, yanlış bir çerçeve çizilerek görüntülere farklı bir anlatı kazandırılması ve algı yaratılması bakımından bağlamından koparma kategorisine de girmektedir.

Şekil 46. İdeolojik Alt Yapılı Çarpıtmaya Yönelik Örnek (dogrula.org, 2023)

“Adıyaman'da depremzedelerden kimlik kartı için fotoğraf istendiği” iddiası (aa.com.tr, 2023), “Konteyner Ev Taşıdığı İddia Edilen Trenlerin Videosu Türkiye'de Çekildi” iddiası (dogrulukpayi, 2023) gibi depremde ortaya atılan çarpıtma türü örneklerini çoğaltmak mümkündür. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen analizlerin sonucunda bu hususta en çok içeriğe siyasetçi Ümit Özdağ'ın X hesabında ulaşılmaktadır. “Mersin’de KYK Kız Yurduna Suriyeli sığınmacıların getirildiği” iddiası¹², “Hassa'da, Suriyelilerin sınırdan geçip 13-14 yaşında kızlara tecavüz ettiği” iddiası¹³ (iletisim.gov.tr, 2023, s. 31), “Fuat Oktay'ın konuşması sırasında Suriyeli birinin cep telefonu çaldığı” iddiası (teyit.org, 2023), “Deprem bölgesinde yardım dağıtımı hususunda Suriyeli vatandaşlara öncelik tanındığı”¹⁴ iddiası gibi içerikler Özdağ tarafından ortaya atılan ya da Özdağ aracılığıyla yayılan, çarpıtılarak paylaşılan içeriklerdendir.

Bazı gerçek olmayan hesaplar tarafından üretilen içerikler deprem sürecinde çarpıtılarak verilmiştir. X platformunda Who ismiyle içerik üreten kimliği belirsiz sahte hesap deprem sürecinde oldukça önemli olan iki konuyla ilgili dikkat çekici iddialarda bulunmuştur. İddialardan biri Adıyaman’da tarım arazileri üzerine TOKİ binalarının inşa edileceğiyle ilgilidir. Diğerisi ise “Kahramanmaraş'taki çadırlardan elektrik parası alınacağı” iddiasıdır. AA Teyit Hattı her iki iddiayı da yalanlamıştır. İlk iddiada TOKİ konutlarının tarım arazisine yapıldığı ve arazinin Milletvekili Ahmet Aydın ve ortağına ait olduğu ifade edilmiştir (Şekil 47). Analizlere göre söz konusu iddiadaki yumuşak tarım arazisi olarak ifade edilen alan Kıraç ve Taşlık Arazi olarak tapuda kayıtlıdır. Ayrıca arazi 1953 yılından itibaren hazineye ait görünmektedir. İddia, iş insanı Mehmet Selim Açar¹⁵ ve Salda Gölü Koruma Derneği¹⁶ tarafından da X’te paylaşılmıştır (aa.com.tr, 2023). İktidar partisinin deprem bölgesine yeni konut inşa edeceğine dair oluşturulmak istenen algı ortaya koyulan kanıtlar neticesinde yalanlanmıştır. Dolayısıyla iddianın aleni olarak taşlama içerdiği ve zarar verme kastı bulunduğu tespit edilmiştir.

Who isimli sahte hesabın X’te yaptığı bir diğer paylaşım da AA Teyit Hattı tarafından incelenmiş ve olay şu şekilde aydınlatılmıştır: Deprem bölgesinde kurulan elektrik ihtiyacı

¹² <https://www.evrensel.net/haber/481815/umit-ozdagin-multecileri-hedef-gosteren-iddialari-asilsiz-cikti>

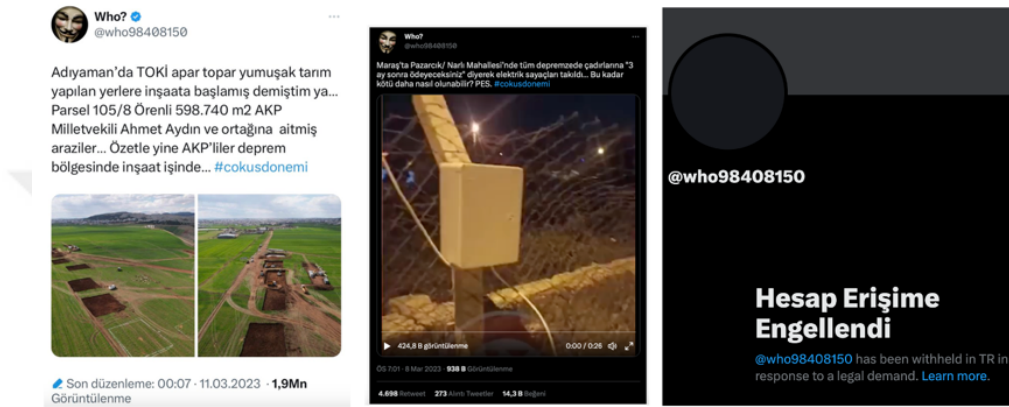
¹³ <https://www.habererk.com/sok-iddia-depremden-10-saat-sonra-sinirdan-gecip-13-14-yasinda-cocuklara-tecavuz-ettiler>

¹⁴ <https://x.com/umitozdog/status/1626479662145630208>

¹⁵ <https://haber.sol.org.tr/haber/depremzede-cadirlarina-elektrik-sayaci-takildi-iddiasi-368132#:~:text=Yeni%20Ya%C5%9Fam'dan%20Hicran%20Urun,sonra%20%C3%B6deyeceksiniz%22%20yan%C4%B1t%C4%B1n%C4%B1%20verdi%C4%9Fi%20%C3%B6%C4%9Frenildi.>

¹⁶ <https://x.com/SaldaDernek/status/1634216871011442688>

elektrik dağıtım şirketleri tarafından karşılanmaktadır. Çadır ve konteynerlerdeki elektriğin şebeke takibi ve işletilmesi için sayaç takılmıştır. Açıklama Elektrik Dağıtım Hizmetleri Derneği (ELDER) tarafından yapılmıştır (aa.com.tr, 2023). Söz konusu iddia haber medyasına da yansdığı için bir süre gündemde kalmıştır. Ortaya atılan iddiayı aynı zamanda doğru bilginin yeniden yorumlanarak paylaşılması açısından bağlamından koparma kategorisinde değerlendirmek de mümkündür. Who isimli X hesabının yasal talep üzerine Türkiye’de erişime engellendiği tespit edilmiştir (Şekil 47).

Şekil 47. Sahte Hesap Tarafından Üretilen Çarpıtılmış İçerik Örnekleri
(aa.com.tr, 2023; <https://x.com/who98408150>)

Çalışma kapsamında “Hatay’da içme suyu stoku olmadığı” iddiası, “Hatay’daki 659 yıllık kilise için yıkım kararı alındığı” iddiası, “Malatya’daki aşevinin kapatıldığı” iddiası, “CHP Genel Başkanı Kılıçdaroğlu’nun Hatay Havalimanını onarıyoruz, gelsinler tutuklasınlar” iddiası, “Kuşkayası dağında volkanik hareket” iddiası, “Şehrin başka yerinde yıkılan binaların molozu sahil şeridine dökülüyor” iddiası, “Çizgi filmin depremi önceden haber verdiği” iddiası, “Milano Başkonsolosluğu’nun deprem yardımları için yalnızca Diyanet Vakfı’nı gösterdiği” iddiası, “Uşak’ta 100 liralık battaniyelerin fiyatı 250 liraya fırladı” iddiası gibi deprem sürecinde birçok konu hakkında çarpıtma yapıldığı ve söz konusu çarpıtmaların X kaynaklı olduğu tespit edilmiştir.

3.8.2.4. Bağlamından Koparma

Belli bir duruma ait olan görüntülerin yeni bir anlatı kurgulanarak sunulması ya da eski görüntülerin yeni gibi aktarılması (Wardle, 2020, s. 12) bağlamından koparma türünün öne çıkan özelliklerindendir. Kullanılan görüntüler gerçek olsa da konunun bütünlüğünü bozacak anlatı, içeriğin bağlamından koparıldığını göstermektedir. Söz konusu türde en

önemli husus yeni bir bağlamla sunulan içeriklerde algı yönetiminin nasıl sağlandığını tespit edebilmektir (Önen, 2023, s. 130; Şimşek İşliyen, 2024, s. 130). Çalışma kapsamında incelenen içeriklerde bağlamından koparılıp sunulan 63 iddia tespit edilmiştir. Bu da analiz edilen 366 X kaynaklı içerikten yüzde 15.6'sının bağlamından koparma türü olduğunu göstermektedir.

Depremin ardından birçok ülke, yardım faaliyetlerine destek olmak amacıyla asker, arama kurtarma personeli ve sağlık görevlilerini Türkiye'ye göndermiştir. Ülkede yardım faaliyetlerine katılan ekipler ile ilgili birçok yanlış bilgi ve komplo teorisi gündemde yerini almıştır. Çalışma kapsamında "İspanyol askerlerin keşif devriyesi yaptığı", "Türkiye'ye girmek isteyen beni arasın" diyen insan kaçakçısının faaliyette bulunduğu", "ABD gemisinin saldırı için teyakkuzda beklediği" ve "Depremin boğazdaki ABD savaş gemisi ile ilgili olduğu" yönündeki iddialar bağlamdan koparma başlığı altında değerlendirilmiştir.

İspanyol askerlerinin devriye yaptığı iddiası Teyit, DMM, AA Teyit Hattı tarafından incelenmiştir. İddia Ümit Özdağ'ın X hesabında (Şekil 48) ve haber sitelerinde yer almıştır. İspanyol Silahlı Kuvvetleri tarafından 9 Şubat 2023 tarihinde X'te paylaşılan bir videoda yer alan "İspanyol Ordusu İskenderun şehrinde keşif devriyelerine başlıyor" açıklaması askerlerin devriye faaliyeti gerçekleştirdiği şeklinde yorumlanmıştır. Video tepkilerin ardından kaldırılmıştır. Daha sonra İspanyol Silahlı Kuvvetleri 16 Şubat'ta aynı videoyu, açıklamasında keşif devriyesi ibareleri olmadan tekrar paylaşmıştır. Açıklama metinleri incelendiğinde ilk metinde kullanılan çevirinin hatalı olduğu tespit edilmiştir (teyit.org, 2023).

Şekil 48. Çeviri Hatasından Kaynaklı Bağlamından Koparılan İçerik Örneği (aa.com.tr, 2023)

Kasıtsız biçimde ortaya çıkan bu karışıklık durumunun bilinçli biçimde kullanılması söz konusu olduğunda içeriği çarpıtma olarak değerlendirmek mümkündür (Şekil 48). Ya da içeriğin, bilinçli olarak yanlış şekilde çevrilmesi durumunda, manipülasyon kategorisinde ele alınması da mümkündür. Ancak, Özdağ'ın paylaştığı tweetteki ifadelerin alenen taşlama içermemesi içeriğin bağlamdan koparma şeklinde yorumlanmasında önemli bir etken olmuştur. Çeviriden kaynaklı bu tarz hatalar bilgi düzensizliği türleri arasında mezenformasyon başlığı altında yer almaktadır. Bağlamından koparmaya ait örnekler, bilinçli ve kasıtlı olarak yapılmadığında mezenformasyon olarak görülmektedir. Bazı X kullanıcılarının gündemdeki konular ile ilgili sürekli biçimde manipülatif ve çarpıtılmış söylemlerde bulunması, bir süre sonra paylaştıkları içeriklere karşı şüphe barındıran bir durum gelişmesine neden olmaktadır. Bu anlamda Özdağ, paylaşımlarında çarpıtma içeren ifadelere yer vermese de içerikleri çarpıtma olarak algılanabilmektedir.

Bir önceki örnekteki çarpıtma türünün benzerine “Diyanet İşleri Başkanı’nın deprem bölgesine şahsi olarak 310 milyon lira bağışladığı” iddiasında rastlanmıştır. 15 Şubat 2023 tarihinde dijital, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası 213 televizyon kanalı ile 562 radyonun katıldığı yardım kampanyası yayınına (Türkiye Tek Yürek) katılan Ali Erbaş, camilerde başlatılan yardım kampanyası kapsamında 310 milyon liranın toplandığını, bunun da deprem yardımını olarak bağışlandığını bildirmiştir. Aynı zamanda Erbaş şahsi olarak 3 maaşını bağışladığını ifade etmiştir (dogrula.org, 2023). Fakat yayında verilen KJ’de (altyazı metni) “Diyanet İşleri Başkanı 310 milyon TL bağışladı” açıklaması yalnızca altyazıyı görenler için oldukça yanıltıcıdır (Şekil 49).

Şekil 49. Hatalı Verilen Altyazı Dolayısıyla Bağlamından Koparılan İçerik Örneği (dogrula.org, 2023)

Barış Atay ve birçok sosyal medya fenomeni tarafından eleştirilen durum X’te paylaşılmıştır. Açıklama metnlerinin mantıksal bir gerekçeyle sorgulama şeklinde olması nedeniyle iddia bağlamından koparma kategorisinde değerlendirilmiştir (Şekil 49).

Yaşanan felakette yitirilen canlar ile ilgili de birçok yanlış bilgi X aracılığıyla paylaşılmıştır. “Binlerce yurttaşın öldüğü Antakya’da cenazeler isim yerine numara verilerek gömülüyor” iddiası bunların başında gelmektedir (Şekil 50). DMM’nin açıklamasına göre hayatını kaybetmiş kişiler arasında kimlik tespiti yapılamayan cenazelerin teşhise elverişli fotoğrafının çekilmesi, parmak izi ve DNA örneği alınması ve cenazeye bir numara verilerek kayıt altına alınması işlemi yapılmaktadır. Cenazeler, defin ruhsatı düzenlenmesi, cenazenin defnedildiği yer ve mezarlığın bu numarayla ilişkilendirilerek tutanakla kayıt altına alınmasının ardından defnedilmektedir (iletisim.gov.tr, 2023). Söz konusu iddiada yer alan fotoğraf gerçektir. Doğru bir bilginin yanlış bir bağlam ile yeni bir anlatı kazandırılması sonucu içerik bağlamından koparma türü ile ilişkilendirilmiştir.

Şekil 50. Yaşamını Kaybeden Kişilerle İlgili Bağlamından Koparmaya İlişkin Örnek (iletisim.gov.tr, 2023)

Depremde hayatını kaybeden kişiler ile ilgili bir başka yanlış bilgi ise depremin 16. gününde sahipsiz cenazelerin gömülmek için bekletildiği iddiasıdır (Şekil 51). Analize göre iddiadaki görüntü depremin ilk günlerinde Elbistan’da kaydedilmiştir. Görüntülerde henüz toplanmamış sahipsiz cenazelerin yerde üzeri kapatılarak bekletildiği anlar bulunmaktadır (dogrulukpayi.com, 2023). Yardımların geç geldiği ve bazı bölgelere hiç gelmediği ile ilgili birçok iddia deprem sürecinde sürekli gündemde olmuştur. Söz konusu iddia eski

görüntünün yeni gibi sunulması açısından bağlamından koparma kategorisinde değerlendirilmiştir. Bu tür bağlamından koparılmış içeriklere sıkça rastlanılmaktadır.

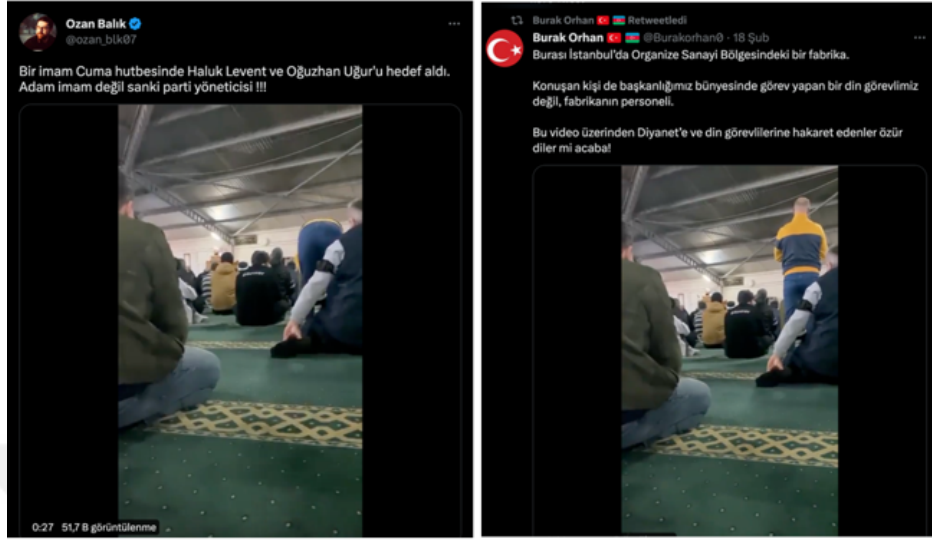

Şekil 51. Eski Görüntülerin Yeni Gibi Sunularak Bağlamından Koparılan İçerik Örneği (dogrulukpayi.com, 2023)

Yapılan yardımlar ile ilgili de bağlamından koparılan birçok yanlış bilgi dolaşımda olmuştur. “Bağış kampanyaları hakkında konuşan kişinin imam olduğu” iddiası, “AFAD’ın mobil ekmek fırınının 15 Temmuz töreni için deprem bölgesinden Konya’ya getirildiği” iddiası, “Toplanan yardımlara el koymak isteyen kişilerin cemevine silahlı saldırı düzenlediği” iddiası, “Afet Bölgesine Gelen Yardımları Stoklayanlar, Bu Malzemeleri Mersin’deki Mavi Boncuk Parkı’nda Satıyor” iddiası gibi yanlış bilgi olduğu tespit edilen iddialar bağlamından koparma örnekleri arasında yer almaktadır.

Bağış kampanyaları hakkında konuşan kişinin imam olduğu iddiasıyla gündeme gelen video, İstanbul’da Organize Sanayi Bölgesindeki bir fabrikada kaydedilmiştir (Şekil 52). Cuma namazını kıldırın bir imam tarafından verilen hutbede Oğuzhan Uğur ve Haluk Levent’i hedef alan sözlere yer verilmiştir. Olay üzerine bir X kullanıcısı hutbeyi veren imamı eleştiren bir tweet atmıştır. Daha sonra Uğur ve Levent’i hedef alarak hutbe veren kişinin Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı bir imam olmadığı açıklanmıştır (aa.com.tr, 2023). Görüldüğü üzere doğru bilgiler, bağlamı farklılaştırılarak yahut belli bir noktaya odaklanarak kasıtlı/kasıtsız bir şekilde yeniden oluşturulduğunda bağlamdan koparma türünde yanlış bilgiler ortaya çıkmaktadır. Bu tarz bağlamdan koparmalar halkın gözünde bazı kimseleri açık hedef haline getirmektedir. Zira Cuma hutbesinde bahsedilecek konular

Diyaret İşleri Başkanlığı'nın İl İşşat Kurulu tarafından hazırlanarak cami imamlarına gönderilmektedir. Hutbede verilen konular dışına çıkmak yasaklanmıştır.

şekil 52. Bağlamı Farklılaştırılan Yanlış Bilgi  rneği (aa.com.tr, 2023)

Afet sonrasında ortaya çıkan yanlış bilgilerden bazıları da binalar ve bölgede gerçekleşen olaylar hakkındadır. “    en apartmana ‘az hasarlı’ raporu verildiği” iddiası, “Malatya’da depremde yıkılan binanın     yıllık olduğu” iddiası, “Afet bölgesinde sinyal bozucu jammer gezdirildiği” iddiası, “NEREDEYİM’ yazıp 7777’ye gönderildiğinde yetkililere konum bildirildiği” iddiası “şiddet uygulanan çocuğun depremtede olduğu” iddiası gibi çeşitli konularda üretilen yanlış bilgiler söz konusudur.

şekil 53. Yeniden Yorumlama Dolayısıyla Bağlamından Koparılmış İçerik  rneği (aa.com.tr, 2023)

AA Teyit Hattı tarafından yapılan incelemeye göre “Çöken apartmana ‘az hasarlı’ raporu verildiği” başlıklı iddiada ifade edildiği gibi iki katı çökmüş olan beş katlı binaya az hasarlı oturulabilir raporu verilmemiştir (Şekil 53). Hasar tespit sorgulama sistemi üzerinden durum raporuna bakılan bina için acil yıktırılacak ibaresi bulunmaktadır. Az hasarlı oturulabilir raporu verilen bina videodaki görüntüde katları çöken bina değildir (aa.com.tr, 2023). Yanyana bulunan iki binanın karıştırılması nedeniyle ortaya çıkan hatalı bilgi, videoda görünen çökmüş yapı ile ilişkilendirilerek yeniden yorumlandığı için bilgi bağlamından koparma türü olarak değerlendirilmiştir.

3.8.2.5. Taklit

Tanınmış kişi veya kurumların isim, fotoğraf ya da bilgilerinin kullanılması marifetiyle oluşturulan yanlış bilgiler taklit türü altında açıklanmaktadır (Wardle, 2020) Taklit hesaplar onaylanmasını istedikleri düşünceleri ifade ederken toplum tarafından kabul görmüş, benimsenmiş ya da sevilen kişilerin sahip olduğu prestiji kullanma eğilimindedir (Şimşek İşliyen, 2022, s. 83). Bunu sağlayabilecek uygun koşulu da sosyal ağlarda bulmak mümkündür. Çalışma kapsamında incelenen 366 X kaynaklı içerikten 5 içeriğin taklit kategorisinde olduğu tespit edilmiştir.

X, taklitçiliği büyük bir kural ihlali olarak gördüğü için tespit ettiği hesapları (tespit edilmeyen hesaplara müdahale edilememesi olağandır) kalıcı olarak askıya almaktadır. Bu açıdan X, taklit hesaplar aracılığıyla oluşturulan yanlış bilgileri bir bakıma azaltmaktadır. Örneğin deprem sürecinde Ahbap’ı taklit ettiği tespit edilen hesaplar kapatılmıştır. “Twitter hesaplarının Ahbap’ın resmi hesapları olduğu” iddiasıyla gündeme gelen dolandırıcılık faaliyeti kapsamında oluşturulan yanlış bilgi Teyit tarafından analiz edilmiştir (Şekil 54).

Şekil 54. Dolandırıcılık Faaliyetleri Kapsamında Taklit Hesap Örnekleri (teyit.org, 2023)

@sherlockios (ahbapiststanbul) ve @IadMden (Kripto Ahbap) kullanıcı isimli hesaplar Ahbap adına deprem yardımını toplama amacıyla içerik paylaşmıştır (teyit.org, 2023). @sherlockios isimli hesap gerçekçiliğini artırmak amacıyla tweetlerinde @ahbap etiketi kullanmıştır. @IadMden isimli hesap ise Haluk Levent'e ait fotoğrafla yardım toplama tweeti paylaşmıştır. Görselden anlaşılabileceği üzere içeriklerin üretilme tarihleri depremin olduğu gün ve hemen ertesi gündür. Bu durum kriz dönemlerinde taklit hesapların daha fazla dolaşımda olabileceğini göstermesi adına dikkat çekicidir (Şekil 55).

Şekil 55. Taklit Hesap Tarafından Üretilen Yanlış Bilgi Örneği (doğrula.org, 2023)

Deprem sürecinde “Video cebinde bisküvi taşıyan depremzede Şerif Ölmez’in oğluna sarıldığı anı mı gösteriyor?” iddiası gündeme gelmiştir (Şekil 56). 10 Şubat 2023’te bir X kullanıcısı tarafından ortaya atılan iddia hatalı ilişkilendirme olarak değerlendirilmiştir. Bahse konu olan Şerif Ölmez’in 2 oğlu, kızı ve eşi depremde vefat etmiştir. Görüntülerde Şerif Ölmez olduğu iddia edilen kişi bir başka depremzededir.

Şekil 56. Taklit Hesap Tarafından Üretilen Yanlış Bilgi Örneği (Kenan İmirzalıoğlu) (doğrula.org, 2023; teyit.org, 2023)

Aynı iddia daha sonra Kenan Miroğlu isimli (@dilanhaberveren) hesap tarafından da paylaşılmıştır (Şekil 56). Söz konusu hesap ünlü aktör Kenan İmirzalıoğlu'nun fotoğrafını kullanmaktadır. İmirzalıoğlu'nun oynadığı bir karakter olan Yusuf Miroğlu'ndan esinlenerek oluşturulan hesabın, dikkatli incelenmediği takdirde İmirzalıoğlu'na ait olduğu yanlışlığı oluşmaktadır. Bu anlamda hesap taklit hesap olarak ifade edilebilmektedir.

Taklit hesaplar etkileşimi ve içeriğin inanırılığını artırması bağlamında oldukça tercih edilen bir sahte hesap türüdür. Kenan Miroğlu isimli hesabın şekil 55'teki iddiayı paylaşması olayın viralleşmesini sağlayan önemli bir faktördür. Öte yandan aynı hesabın deprem sürecinde birçok içerik paylaştığı tespit edilmiştir (Şekil 56). Taklit kategorisinde değerlendirilen bir diğer başlık Kenan Miroğlu isimli hesabın Kenan İmirzalıoğlu'na ait olduğuyla ilgili iddiadır.

Hakan Ural
@hknural

...

“Yarseli Barajı patladı” yalan haberini @OguzhanUgur bir bakanlık yetkilisinin teyit ettiğini öne sürmüş ve elinde yazışma var demişti.

O yazışmayı paylaş sana bilgi veren müfteri kim bilelim.

Halk bu haber yüzden paniğe kapıldı haberi yapanı koymakla iş bitmiyor..

[Translate Tweet](#)

1:06 PM · Feb 12, 2023 · 103.3K Views

1,075 Retweets 16 Quote Tweets 5,765 Likes

Şekil 57. Taklit Hesap Tarafından Üretilen Yanlış Bilgi Örneği (Hakan Ural) (teyit.org, 2023)

Deprem sürecinde X'te oyuncu Hakan Ural adına açılan @hknural kullanıcı isimli taklit hesap Yarseli Barajı'nın patladığı iddiasıyla ilgili açıklamada bulunmuştur (Şekil 57). Taklit hesabın yaptığı bu paylaşımın ardından Hakan Ural başka bir sosyal medya platformunda sahte hesabın kendisine ait olmadığını açıklamıştır. İlgili taklit hesabın paylaşımı görsel 41'de verilmiştir (teyit.org, 2023). Görüldüğü üzere taklit hesaplar fark edilip müdahale edilene kadarki süreç içerisinde gerçek hesap olarak kabul edilme eğilimini her geçen saniye artırmaktadır. Bu nedenle gerçek kişi olduğu düşünülen hesaplar hususunda oldukça dikkatli olunması gerekmektedir. Zira Hakan Ural'ın adına açılan taklit hesabın gerçek kişiye ait olmadığını ispatlayabilmek adına Oguzhan Uğur ve Metin Külünk gibi tanınan kişiler de açıklama yapmak durumunda kalmışlardır.

3.8.2.6. Manipölasyon

Orijinal içeriğin seçme, çıkarma, ekleme gibi müdahalelerle değiştirilmesi olarak açıklanan manipölasyon sıkça rastlanılan bir yanlış bilgi türüdür (Wardle, 2020, s. 12). Deprem sürecinde X kaynaklı manipölasyon içeren birçok içerik paylaşılmıştır. Çalışma kapsamında elde edilen verilere göre 366 X kaynaklı yanlış bilginin 22'si manipölasyon türünde değerlendirilmiştir. Bu da içeriklerin yüzde 5.5'inin manipölasyon olduğu anlamına gelmektedir.

Deprem sürecinde manipüle edilmiş içeriklerin çoğunluğunu görüntü veya fotoğraftaki düzenlemeler oluşturmaktadır. Örneğin, "Görseldeki tweetin Oğuzhan Uğur'a ait olduğu" iddiası. Teyit'in analiz ettiği iddianın görselinde Oğuzhan Uğur'un X'te paylaştığı "Ortada devlet mevlet yok. Bir tek Haluk Levent'in #ahbapları var." söylemi manipölasyon içermektedir (Şekil 58).

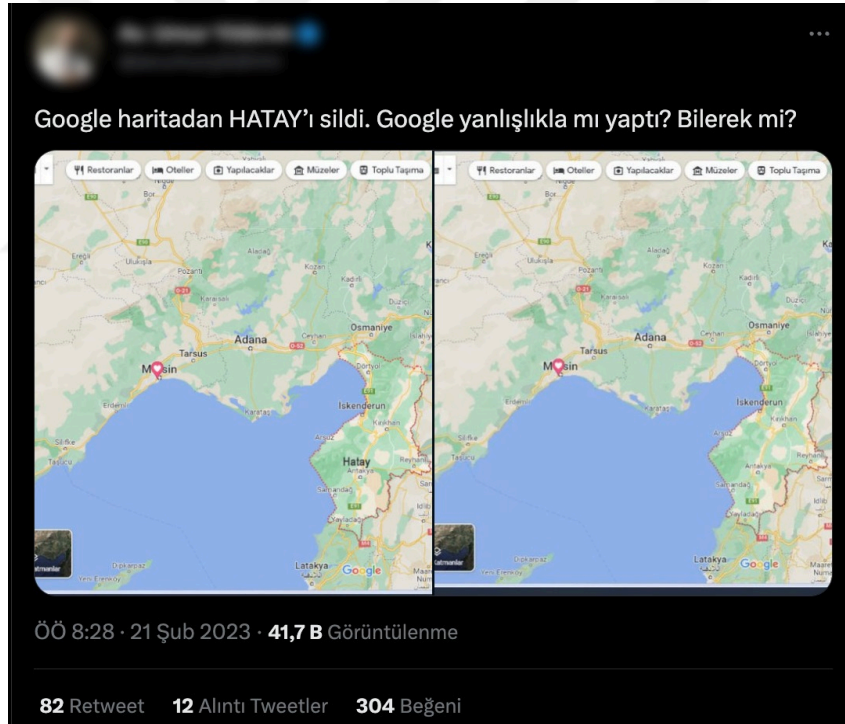

Şekil 58. Fotoğrafın Şoplanması Dolayısıyla Üretilen Manipölatif İçerik Örneği (teyit.org, 2023)

İddiaya konu olan görseldeki kullanıcı adı X'in kullandığı fontlar arasında değildir. İsmi puntosu da normalde olduğundan daha küçük yazılmıştır (Şekil 58). Uğur'un sahip olduğu doğrulanmış hesap simgesi olan mavi tiki konumu da olması gereken yerden daha uzakta bulunmaktadır. Ayrıca paylaşımın saati ve tarihini gösteren kısım da boş bırakılmıştır. Uğur da içeriğin kendisine ait olmadığını açıklamıştır (teyit.org, 2023). Tüm değerlendirmeler

kapsamında iddianın manipölasyon içerdiği tespit edilmiştir. Öte yandan manipüle edilmiş içerikte asıl amacın tweetteki mesaj olduğu söz konusu olduğunda içeriğin çarpıtma amacı güderek manipüle edildiği ifade edilebilir. Deprem sürecinde devletin yeterli yardım ve imkân sağlayamadığını düşünen belli başlı grupların halkı kin ve nefret söylemlerinin merkezine doğru çekmek amacıyla bu tarz içerikleri paylaştığı söylenebilir.

Depremde manipüle edilen bir başka örnek ise Hatay'ın depremden hemen önce Google Haritalar'dan silindiği iddiasıdır (Şekil 59). AA Teyit Hattı tarafından gerçekleştirilen analize göre; Hatay'ın ismi, depremden önce de sonra da Google haritalarda bulunmamaktadır. Google'ın açıklamasına göre Hatay, Kocaeli gibi şehirler merkez ilçeleri olan yerlerdir. Bu gibi yerler bölge olarak kabul edilmekte ve bölgeler haritada işaretlenmemektedir. Görseldeki haritalarda yer alan Hatay ibaresi haritalara shop ile daha sonra eklenmiştir (aa.com.tr, 2023).

Şekil 59. Fotoğrafın Şoplanması Dolayısıyla Üretilen Manipülatif İçerik Örneği (aa.com.tr, 2023)

Hatay, deprem süreci içerisinde en çok yanlış bilgi üretilen konulardan biri olmuştur. Söz konusu iddiada oluşturulmak istenen algı depremin olacağının önceden bilinebileceği ya da bilinçli bir şekilde deprem üretilebileceği düşüncesine yöneliktir. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen analizlere göre bu ve benzeri birçok komplo teorisi üzerine birtakım

düşünceler ortaya atılmıştır. Depremi önceden bilinebilir olmasıyla ilgili düşünceleri besleyen yanlış bilgiler de süreç içerisinde gündemde olmuştur.¹⁷

Yanlış bilgi içeren iddialar farklı şekillerde manipüle edilebilmektedir. Bir X kullanıcısı “Fotoğrafın depremden sonra Türkiye’de çekildiği” iddiası ile İngilizce bir paylaşımda bulunmuştur (Şekil 60). Tweette “Bu hayatımda gördüğüm en nadir fotoğraflardan biri. Türkiye’deki bir caminin imamı enkaz altında kalmış üç kişiyi kurtaran köpeğin elini öpüyor” ifadelerine yer verilmiştir. AA Teyit Hattı’nın analizine göre fotoğraf iki ayrı görselin birleştirilmesiyle yapılmış bir manipülasyon tekniğidir. Birleştirilen fotoğraflardan birinde “Animal Spirit” isimli kilisenin kurucusu Rahip Tomasz Jaeschke bulunmaktadır. Birleştirilen diğer fotoğrafın ise İran kaynaklı olduğu belirtilmektedir (aa.com.tr, 2023). Söz konusu içerikte Türk imam zannedilen kişiye karşı yapılan güzelleme zarar verici nitelikte olmasa da bilginin yanlışlığı apaçık ortadadır.

Şekil 60. Fotoğrafın Şoplanması Dolayısıyla Üretilen Manipülatif İçerik Örneği (aa.com.tr, 2023)

Fotoğrafla oynamak suretiyle yapılan manipülasyon türüne bir başka örnek ise “Süleyman Soylu’nun deprem sonrası güncel halini gösterdiği iddia edilen fotoğraf” başlıklı iddiadır. Süleyman Soylu’ya ait deprem bölgesinde çekilmiş güncel bir fotoğrafa yaşlılık filtresi (efekt) uygulanmıştır (teyit.org, 2023). Birçok X kullanıcısı tarafından paylaşılan fotoğrafa yazılan açıklama metinleri Soylu’nun övgüye layık işler yaptığı ve hakkının

¹⁷ <https://www.dogrulukpayi.com/dogruluk-kontrolu/hollandali-uzman-depremin-zamanini-dogru-bilmedi>

ödenemeyeceği yönündedir. Bir kişiyi yüceltmek adına fotoğrafta yanıltıcı biçimde düzenleme yapılması içeriğin manipülasyon kategorisinde değerlendirilmesini sağlamıştır. İçerik farklı X kullanıcıları tarafından yüksek etkileşimlerle paylaşılmıştır (Şekil 61).

Şekil 61. Fotoğrafın Şoplanması Dolayısıyla Üretilen Manipülatif İçerik Örneği (dogrula.org, 2023)

Bir başka manipülasyon tekniği bulunduran içerik ise “Videoda İsrail meclis üyeleri, vekile deprem taziyesinde bulunduğu için mi tepki gösteriyor?” iddiasıdır (Şekil 62). X’de 6 Şubat deprem taziye mesajının verildiği video günceldir. İsrail parlamentosunda milletvekili olarak konuşma yapan Filistinli İman Hatip Yasin, taziye mesajını verdiği esnada İsrailli milletvekilleri tepki göstermektedir. Söz konusu video Türkiye’de paylaşıldığında Türkçe altıyazı metin ile sunulmuştur. Altıyazıda şu ifadeler yer verilmektedir: “Onların trajedileri umurumuzda değil. Git Türkleri orada teselli et.” Söz konusu iddiadaki video incelendiğinde aslı Arapça ve İbranice olan konuşmaların Türkçe’ye yanıltıcı biçimde çevrildiği tespit edilmiştir. İsrailli vekillerin tepki gösterdiği durum Filistinli vekilin mecliste İbranice yerine Arapça’yı kullanmasıdır (dogrula.org, 2023). Hatalı çeviri yapılarak servis edilen videoda öne çıkan yanlış bilgi türünün manipülasyon olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan içerik bir mizah sayfası (misvakcaps) tarafından paylaşılması nedeniyle parodi kategorisinde de değerlendirilebilir. Ayrıca içerik bilinçli bir şekilde bir yeri taşlaması bakımından da

çarpıtma olarak değerlendirilebilir. İddia X kullanıcıları, diğer sosyal medya platformları ve haber sitelerinde¹⁸ manipüle edilmiş biçimde paylaşılmıştır.

Şekil 62. Bilinçli Biçimde Hatalı Çevrilen Manipülasyon Örneği (dogrula.org, 2023)

Yabancı ekiplerin katıldığı arama kurtarma çalışmalarında ve diğer çeviri gerektiren paylaşımlarda yapılan hatalı çeviriler bazı yanlış anlaşılmalara neden olurken algı yaratılması hususunda da önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Hatalı çevirilerin neden olduğu anlam karmaşaları algı yönetimi hususunda kullanıldığında içerik hem manipülasyon hem çarpıtma kategorilerinde değerlendirilebilir. Bir içerikle ilgili olarak kasıtlı ya da kasıtsız bir şekilde hatalı çeviri yapıldığına dair net bir şey söylemek her zaman mümkün olmayabilir. Bir bakıma hatalı çevirinin yayınlandığı kaynak incelenir ve açıklama metninde algı yönlendirici unsurlara rastlanılırsa içeriğin kasıtlı olarak hatalı çevrildiğine karar verilebilir. Ancak kaynağı belli olmayan hatalı çevirilerde niyeti belirleyen unsurlara rastlanamadığında içeriğin sehven yanlış olup olmadığı net biçimde ifade edilememektedir. Bu anlamda tartışmaya açık bir örnek olarak “Avusturyalı kurtarma ekibi çocuğu kurtaracakken Türk ekibin durdurduğu” iddiasından bahsedilebilir. Çalışma kapsamına dahil edilen 4 teyit platformu tarafından incelenen söz konusu iddia Teyit.org tarafından geniş bir perspektifte incelenmiş ancak sonuçlandırılmamıştır. Doğrula, Doğruluk Payı ve DMM’nin açıklamaları ise iddianın çarpıtma türünde ele alınabileceğini işaret etmektedir. Yaşanan

¹⁸<https://www.tv5.com.tr/israil-meclisinin-filistinli-uyesi-habibin-turkiye-ve-suriyeye-taziyesine-siyonist-milletvekilleri-izin-vermedi>

depremin ardından 4. seviye alarm verilmesi kapsamında birçok ülkeden gelen yabancı arama kurtarma ekipleri de yardım bölgesinde yer almaktadır. Bunlardan biri olan Avusturyalı arama kurtarma ekibi, iddiaya göre enkazda çalışmalarını yürüttüğü esnada, sona yaklaşmışken Türk kurtarma ekibi kameralarla gelerek duruma müdahale etmiştir (dogrula.org, 2023). X'te birçok kullanıcı tarafından paylaşılan söz konusu iddianın öncesinde Gazeteci Mehmet Akif Ersoy'un deprem bölgesinde yaptığı canlı yayında yer verdiği şu ifadeler iddiaların gerçekliğini destekler biçimde paylaşılmıştır: “Çok kişiden duydum. Diyorlar ki “Tam kişiye ulaşıyoruz. Bir çocuğa mesela. Bir ekip geliyor ve diyor ki sizin işiniz bitti, çekilin, onu biz çıkaracağız. Kameraları çağırıp çıkarıyorlar.” Pek çok yerden duydum. Hatta buradakiler şu an alkışlıyor beni. (dogrulukpayi.com, 2023)”

Şekil 63. Bilinçli Biçimde Hatalı Çevrilen Manipülasyon Örneği (dogrulukpayi.com, 2023)

Avusturya Savunma Bakanlığı Sözcüsü Michael Bauer'ın söz konusu iddiaya neden olan paylaşımı şekil 63'te verilmiştir. İddianın gerçekliğinden şüphe eden bazı X kullanıcıları kişisel hesaplarından Bauer'a sorular yöneltmiştir. “Çalışmalarınız kasıtlı olarak kesintiye uğradığı izlenimine kapıldınız mı?” sorusuna cevaben Bauer şu yanıtı vermiştir: “Hayır, burada bütün güçler el ele çalışıyor ve herkes birbirini destekliyor (dogrula.org, 2023).” Çalışma kapsamında analiz edilen içerik, Bauer'ın paylaşımındaki Almanca ifadelerin bilinçli biçimde çarpıtılarak çevrilmesi bakımından (otomatik çeviri uygulamalarından

elde edilen metinler söz konusu iddiada yanlış anlaşılmaya mahal verecek biçimde hatalı çeviri yapmamaktadır) manipölasyon kategorisinde değerlendirilmiştir. Bu anlamda Gazeteci Mehmet Akif Ersoy’un canlı yayında bahsettiği durumun yanlışlanmaması “Avusturyalı kurtarma ekibi çocuğu kurtaracakken Türk ekibin durdurduğu” iddiasını doğrulamak için yeterli değildir.

Şekil 64. Bilinçli Biçimde Hatalı Çevrilen Manipölasyon Örneği (dogrulukpayi.com, 2023; dogrula.org, 2023)

Yeni bir anlam yüklemek adına orijinal içeriğe yapılan ekleme dolayimli müdahaleler manipölasyon olarak ifade edilmektedir. Orijinal içeriğe yeni bir anlam kazandırmak amacıyla yapılan manipölatif müdahalelere örnek olarak “TİME Dergisi’nin 2022 kapağında Türkiye haritasının yer aldığı”¹⁹ iddiası verilebilir. Söz konusu iddiayı oluşturan X kullanıcısının kurguladığı görüntü birçok farklı hesap tarafından da paylaşılmıştır. Kurgu videoda TİME dergisinin kapağındaki fotoğrafta bulunan gökyüzündeki bulutlar üzerine Türkiye haritası yerleştirilmiştir. Yine fotoğrafta yer alan sandalyenin üzerinde COP26 yazısı, kurguya göre 6 Şubat depreminin gün ve yıl olarak tarihini vermektedir. AA Teyit Hattı’na göre analiz edilen içerik birçok X kullanıcısı tarafından farklı şekillerde yorumlanarak paylaşılmıştır (aa.com.tr, 2023). Fotoğraftaki bulut üzerine eklenen Türk Bayrağı ve şimşek çakan bölgeler depremden etkilenen illeri işaret etmektedir. Orijinal fotoğrafta yer alan COP26 ifadesine yüklenen yeni anlam ise içeriğin bağlamından koparılarak komplo teorisi üretilmesi durumuna örnek gösterilebilir (Şekil 65). Bağlamından koparılmış ve manipüle edilmiş benzer bir iddiaya da 2021 yılında rastlanılmıştır.

¹⁹ <https://x.com/SerkanK16508934/status/1652452488727986176?>

Türkiye'nin farklı bölgelerinde yaşanan orman yangınlarının ardından sosyal medyada dolaşıma giren gönderilerde, TIME dergisinin bu yangınları daha önce bildiği ve kapağına taşıdığı iddia edilmiştir (teyit.org, 2021). İçerik ayrıca “kırpılarak manipüle edilmiş fotoğraf” bağlamında verilebilecek bir örnektir.

Şekil 65. Yeni Bir Anlam Kazandırmak Amacıyla İçeriğe Yapılan Manipülasyon Örneği (aa.com.tr, 2023)

Yanlış bilginin birden fazla türünü bulundurması açısından ele alınan iddialardan biri “Afetzedeler çöp konteynerleri arasında yaşıyor” iddiasıdır. Söz konusu iddiada manipülasyon türünün öne çıkması nedeniyle bu başlık altında değerlendirilmiştir. DMM’nin yalanladığı açıklama metninde şu ifadeler yer verilmiştir: “Muhabirin çöp konteynerleri arasında yaşadığını iddia ettiği afetzedeler, muhabire orada kalmadıklarını söylemelerine rağmen, haber afetzedenin bu beyanları kesilerek servis edilmiştir. Afetzede, daha sonra sosyal medya hesabından, iddianın doğru olmadığını ve konuşmasının kesilerek röportajın çarpıtıldığını beyan etmiştir (Şekil 66) (iletişim.gov.tr, 2023).”

Çalışma kapsamında yapılan araştırmaya göre Euronews Muhabiri Dilek Gül, X hesabında “Burası Elbistan. #depremzede” açıklamalı bir video haber paylaşmıştır.²⁰ Videoda depremzedelerin çöp konteynerleri arasında kendi imkânları ile derme çatma bir yer yaptıklarını anlatmış nedeni olarak da her yere çadırın ulaşamadığını ifade etmiştir.

²⁰ <https://x.com/dlkgul/status/1624139860192727052>

Yardımların yavaş yavaş ulaştığını ve henüz yeterli yardımın ulaşmadığının altını çizen Dilek Gül, en önemli ihtiyacın çadır olduğunu vurgulamıştır. DMM'nin açıklamasında yer alan, çöp konteynerleri arasında yaşadığı ifade edilen depremzede, X hesabından orada kalmadıklarını açıklayan paylaşım yapmıştır. Depremzedenin açıklamasının kesilmesi dolayısıyla haberin manipüle edildiği tespit edilmiştir. X kullanıcısı Tuğrul Selmanoğlu'nun yaptığı videolu deprem paylaşımında ise söz konusu olaya dair manipülasyonun olduğunu pekiştirecek bilgiler bulunmaktadır.²¹

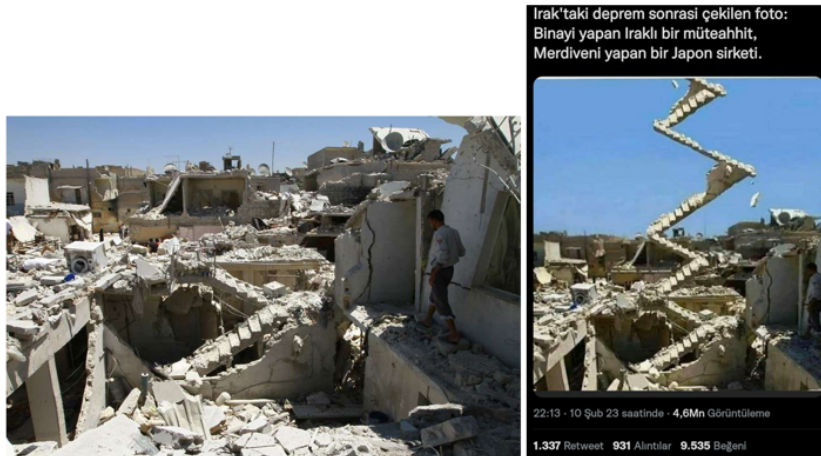

Şekil 66. Yanlış Bilginin Birden Fazla Türünü Barındıran İçerik Örneği (<https://x.com/bsraerdn>, 2025)

Muhabir Gül'ün çekim yaptığı çöp konteynerlerinin önünde bilgi veren depremzede olayın ayrıntılarına dair şu açıklamada bulunmuştur: “Bize burada yaşıyor musunuz diye sordu. Daha iyi imkânlar var, bizi çadıra da davet ettiler ama biz malımızın bekçisiyiz. Benim imkânlarım geniş, arabam var. Burada yaşadığımızı söylememizi istediler. Ama biz burada yaşamıyoruz.” Açıklamaya göre çadır ve daha iyi imkânlar olmasına rağmen imkânların yetersiz olduğunu aktaran muhabirin ifadeleri çarpıtma içermektedir. Olay yerinde bulunan çöp konteynerlerinden yapılmış çadır benzeri konaklama yerinin var olduğu bilgisi gerçektir. Ancak depremzedenin yetersiz imkânlardan dolayı orada kalmak zorunda olduğu yorumu gerçek bir bilginin yeni bir anlatı kazandırılarak sunulması bakımından bağlamından koparma türü ile ilişkilendirilmiştir.

²¹ <https://x.com/tselmanoglu/status/1623710497433427974>

Yanlış bilginin birden fazla türünü kapsayan bir başka örnek ise “Binayı yapan Iraklı müteahhit, merdiveni yapan Japon şirketi” iddiasıdır (Şekil 67). AA Teyit Hattı’na göre fotoğraf 12 Ağustos 2013'te The Atlantic'te yayınlanan “War-torn syria Split into Three Regions” başlıklı makalede yer almaktadır. Buna göre fotoğraf 2013'te hava saldırısının ardından yıkılan bir evi göstermektedir (aa.com.tr, 2023). 2013 yılında çekilen fotoğrafın orijinalinde göğe yükselen merdivenler bulunmamaktadır. Fotoğraf iddia edildiği gibi Irak'taki bir depremde değil, 2013'te Halep'te yaşanan bir hava saldırısının ardından çekilmiştir. Merdivenleri yapan firmanın adı ise belirlenememiştir (teyit.org, 2020). Söz konusu içerik geçmiş yıllarda pek çok kez gündeme gelmiş ve gerçekleşen depremler ile ilişkilendirilmiştir. İçerik son olarak 6 Şubat depremlerinde tekrar gündeme gelmiştir. İçerik, orijinal görüntüsünde var olmayan merdivenin montajlama dolayısıyla fotoğrafa eklenmesi bakımından manipülasyon olarak değerlendirilebilir. Öte yandan uzun yıllardır gündeme gelen eski bir görselin yeni bir bağlam kazandırılarak gündeme gelmesi bakımından da bağlamından koparma türü ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca belli bir kesimi yermek ve başka bir kesimi övmek maksadı taşıyan açıklama metni içeriğin çarpıtma türüyle de ilişkilendirilmesini sağlamaktadır. 4.6 milyon görüntülenme ile yüksek etkileşim yakalaması, reyting endişesi taşıyan bir kişi veya kurum tarafından üretildiği düşüncesini akıllara getirmektedir. Bu da içeriğin kasıtlı hatalı ilişkilendirilme kapsamında değerlendirilmesini sağlamaktadır.

Şekil 67. Yanlış Bilginin Birden Fazla Türünü Barındıran İçerik Örneği (teyit.org, 2020; aa.com.tr, 2023)

3.8.2.7. Uydurma

Tamamı üretilmiş ya da hiçbir gerçeklik payı bulunmayan içerikler uydurma içerik olarak ifade edilmektedir (Wardle, 2020; Önen, 2023, s. 130). Çalışma kapsamında gerçekleştirilen

366 X kaynaklı içerikten uydurma haber kategorisine giren 106 iddia tespit edilmiştir. Bu da içeriklerin yüzde 26.1'inin uydurma olduğunu göstermektedir.

Deprem sürecinde pek çok konu hakkında uydurulmuş yanlış bilgiler üretilmiştir. Burada bahsedilmek üzere seçilen uydurma içerikler zarar verme potansiyel ve oranlarına göre belirlenmiştir. Toplumun endişe ve paniğe sevk edilmesine ve kaotik bir ortam oluşmasına yol açan uydurma türündeki yanlış bilgiler özel olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda “baraj patladı” haberi süreç içerisinde halihazırda var olan kaotik ortamı besleyen en önemli yanlış bilgi olarak gösterilebilir. Enkaz altında kalanlara ait adreslerin yanlış çıkması da süreci zorlaştıran yanlış bilgilerin arasında yer almaktadır (Katılımcı 3 ile yüz yüze görüşme, 13 Mart 2025). Buna göre zarar verme potansiyelleri en yüksek olan uydurma içerikler şu şekildedir: “Fay hatlarının, yayıldığı ve farklı bölgelerdeki şehirlerde depreme neden olacağı”, “AFAD, Akşam Saatlerinde 8.5 Şiddetinde Deprem Beklendiğini Açıkladı”, “Samsun’da Bir Saat İçerisinde 6.3 Şiddetinde Deprem Olacak.” Deprem gerçekleştiği gün itibarıyla başlayan yeni ve büyük depremlerin gerçekleşeceğine dair tamamı uydurma olan yanlış bilgiler halkın panik, stres ve kaos içerisinde olmasına neden olmuştur. Başta X olmak üzere yeni depremlerin olacağı ihtimaliyle vatandaşlar tedbiren saatlerce dışarıda beklemek durumunda kalmıştır.

Deprem bölgelerinde gündeme gelen salgın hastalıklarla ilgili uydurma içerikli yanlış bilgiler yine halkın endişe ve panik içerisinde hareket etmelerine neden olmuştur. Salgınlarla ilgili uydurma içerikli iddialar şu şekildedir: “Pazarcık’ta salgın başladı”, “Hatay’da salgın hastalık olduğu” iddiası, “Diyarbakır’daki çadır kentlerde uyuz salgını başladığı” iddiası, “Deprem bölgesinde kolera salgını başladığı” iddiası...

Suriye iç savaşı nedeniyle Türkiye’ye gelen ve burada yaşamını sürdüren Suriyeli mülteciler hususunda ülkenin içinde bulunduğu kaosu üzerine deprem sürecinde Suriyelilere tanınan ayrıcalıklar noktasında uydurulan yanlış bilgiler gündemdeki Suriye sorununu daha da büyütülmüştür. “Sınırlarımız açık, mülteciler gelmeye devam ediyor” iddiası, “Katar’ın Hatay’a gönderdiği konteynerlerde Suriyeli sığınmacıların yerleştirildiği” iddiası, “Deprem bölgesindeki hırsızlık olaylarının ardından ÖSO komutanının, Türkiye’yi Suriyeli sığınmacılar konusunda uyardığı” iddiası, “Afet bölgesindeki yardım dağıtımında Suriyelilere öncelik veriliyor” iddiası, “Depremin Vurduğu Hatay, Antakya ve Gaziantep’te Tarlalar Suriyelilere Satılıyor” iddiası gibi asılsız haberler deprem bölgesinde Suriyeli vatandaşlarla aynı ortamı paylaşan Türk vatandaşlar arasında sürtüşmelerin yaşanmasına/artmasına neden olmuştur.

Deprem sürecinde askeri desteğin eksikliği ile ilgili oluşturulan uydurma haberler halk-devlet-asker üçlüsünde gerilimlerin yaşanmasına neden olmuştur. “Afet Bölgelerindeki Arama Kurtarma Çalışmalarında TSK Devreye Girmediyi” iddiası, “Asker depremin ardından sokakta yoktu askere çık emri geç verildi” iddiası, “Askeri Hava Araçları Deprem Bölgesi İçin Seferber Edilmedi” iddiası gibi içerikler askeri yardımlar hususunda güvensiz bir atmosfer oluşmasına sebep olmuştur.

Bölgede gerçekleştiği ifade edilen gasp, yağma, taciz, tecavüz ve istismar gibi bireyleri kaosa sürükleyen ve gruplar arasında örgütlü suç işlemeye teşvik eden olaylarla ilgili asılsız haber ve içerikler üretilmiştir. “Hatay T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda Deprem Sonrası Yaşanan Olaylarda Kadın Hükümlü ve Tutuklulara Tecavüz Edildiği” iddiası, “13-14 yaşındaki depremzedelerin istismar edildiği” iddiası, “Deprem bölgesine yardım götüren Fenerbahçe tırının yağmalandığı” iddiası gibi çeşitli suçların işlendiğine dair oluşan uydurma haberler, güvensiz bir ortama dair yeni bir kriz havası oluşturmıştır.

Deprem bölgesine gönderilen ve depremzedelere yapılacak yardımlara dair oluşan uydurma içerikler vatandaş-devlet ilişkisinin zedelenmesine zemin hazırlayabilmektedir. Özellikle partizan fikirlere taraftar oluşturmak için üretilen uydurma haberler birlik beraberlik duygusuna zarar verme potansiyeli taşımaktadır. Bu anlamda örnek verilecek uydurma içerikler şu şekildedir: “AFAD'a kayıt yaptırmayan depremzedeler yardım alamayacak” iddiası, “Konteyner için önceliğin ev sahiplerine verildiği” iddiası, “AFAD’ın Tuborg ve Efes logolu polarları kabul etmediği” iddiası, “Deprem mağdurlarına yardım yapılmadan önce GBT yapılıyor” iddiası, “Mersin’e gönderilen akaryakıt gemisi EPDK (Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu) tarafından engellendi” iddiası, “Diyanet Elazığ’daki Harput külliyesini depremzedelere açmadı” iddiası, “Kültür ve Turizm Müdürlüğü afetzedeler otellere alınmamasını istediği” iddiası, “Hakkâri Valiliği afet bölgesine yardım götüren aracı engelledi” iddiası, “Hatay Valiliği, Bodrum Belediyesinin Yardım Çabalarını Engelledi” iddiası, “Hatay Altınözü İlçesi Sarıbük Mahallesi Bağı Firri Çiftliğinde Yaşayan 60 Kişiyi, AK Partili Olmadıkları İçin Yardım Edilmedi” iddiası, “Hatay’da Çadır Olmaması Sebebiyle Seralarda Kalan Bazı Vatandaşlar, Sobadan Çıkan Gazdan Zehirlenerek Hayatını Kaybetti” iddiası, “Kızılhaç Türkiye’ye yardım etmedi” iddiası, “Hatay Valiliği’nin konteynerleri kaldırmaya çalıştığı” iddiası, “İBB’nin yardım gemisinin zorla geri gönderildiği” iddiası, “Deprem bölgesinde Kızılay çadırının olmadığı” iddiası, “Ece Üner’in ‘Haluk Levent ve Oğuzhan Uğur, Cumhurbaşkanından daha çok ülkeyle ilgileniyor’ dediği” iddiası, “Ahbap platformunun çalışmaları engelleniyor” iddiası.

3.8.3. X Platformu ve Yanlış Bilgi Bağlamında Gerçekleştirilen Yüz Yüze Görüşmelerin Analizi

Çalışma kapsamına dahil edilen 5 teyit platformundan 4'ü ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde çalışmanın etik sınırlılıkları gereği platform yetkililerinin isimleri Teyit.org Yazı İşleri Müdürü Katılımcı 1, Doğrula.org Direktörü Katılımcı 2, AA Teyit Hattı Yardımcı Muhabiri Katılımcı 3, Doğruluk Payı Şef Editörü Katılımcı 4 şeklinde ifade edilmektedir. Buna göre sektörde yer alan uzman kişilerin görüşleri şu şekildedir:

Yanlış bilgiyle mücadele kapsamında çalışan teyit platformu ekipleri yanlış bilginin en çok seçim, kriz ve afet dönemlerinde ivme kazandığını ifade etmektedir. Bu dönemler içinde de krizlerin -burada kriz ifadesi; seçim, afet ve olağanüstü diğer durumları kapsayacak biçimde kullanılmaktadır- başlangıç (ortaya çıkma/başlama) aşamasında toplumda hâkim olan panik ve endişe durumu, bilgilerin mezenformasyona dönüşmesini kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda kriz zamanlarını olumsuz anlamda fırsata çevirmek isteyen kişiler de oluşturdukları içeriklerle dezenformasyona sebebiyet vermektedir. Her iki şekilde de yanlış bilgi kriz süreçlerinin ilk anlarında ortaya çıkmakta, kriz dönemi olgunlaştıkça, olay yerine müdahale imkânı arttıkça yanlış bilgileri tespit etme ve düzeltme süreçleri iyileştirilebilmektedir. Dolayısıyla kriz dönemlerinde en kritik süreç krizin ortaya çıktığı an olarak ifade edilebilmektedir (Katılımcı 1 ile yüz yüze görüşme, 10 Aralık 2024; Katılımcı 2 ile yüz yüze görüşme, 11 Mart 2025).

Katılımcı 1 (2024) ve Katılımcı 2 (2025)'ye göre kriz zamanları insanların yardım etme isteklerinin ön planda olduğu ve daha duygusal davrandıkları dönemlerdir. “İnsanların kriz dönemlerinde yardım etme içgüdüğü bilgi akışını hızlandırmaktadır. Emin olmadıkları bilgileri paylaşabilmektedirler. Ayrıca panik hali ister istemez infial yaratarak yanlış bilgiye sebebiyet verebilmektedir.”

Katılımcı 4'ün görüşleri, Katılımcı 1 ve Katılımcı 2'nin görüşlerini destekler niteliktedir. Katılımcı 4 (2025)'e göre; kriz dönemleri, kimsenin konu hakkında bilgi sahibi olmadığı rasyonelliğin geri planda olduğu ve duyguların ön plana çıktığı bir dönem olarak ifade edilebilir. “Duygular öne çıktığı için gözünüz çok fazla doğru ya da yanlış göremiyor. Ayrıca bu duygu durumu kişileri, suçlu aramaya yönelik harekete geçiriyor. Kullanıcılar çaresizlik durumu içerisinde ortaya çıkan bilgi kırıntılarına ani tepkiler verilebiliyor. Öte yandan insanlar bu dönemde hiçbir şey yapamadıkları için üzerlerine en azından paylaşım

yaparak destek olmak gibi bir misyon yükleniyorlar. İşte mezenformasyonu oluşturan en temel argümanlar bu ihtiyaçlardan doğuyor.”

Katılımcı 3’ün görüşleri ise Katılımcı 1 ve Katılımcı 2’nin kriz dönemlerinde yanlış bilginin ortaya çıkması noktasındaki görüşleri ile uyumludur. Buna göre Katılımcı 3 (2025); “Kriz anlarında fayda sağlamak isteyen kullanıcılar, ulaştıkları bilgileri tekrar paylaşarak mezenformasyon ve dezenformasyonun yayılmasında daha etkili olurlar. Kullanıcılar doğru kabul ettikleri içerikleri yayıyorlar ve içerikleri daha görünür hale getiriyorlar. Yüksek etkileşim alan içeriklerin doğru olduğu düşüncesi de devreye girince yanlış bilgiler kullanıcılar tarafından doğru olarak kabul edilmeye başlanıyor. Ayrıca kriz dönemlerinde yanlış bilgi oluşumuna zemin hazırlayan önemli bir diğer unsur da insanların bilgiye olan ihtiyacının artmasıdır. Bu ihtiyaçla büyük bir arayışı giren insanlar ulaştıkları her bilginin doğru olduğunu düşünerek hemen hemen her bilgiyi benimserler. Bu durum da yanlış bilgilerin çok çabuk benimsenmesine neden olmaktadır” ifadelerini kullanmaktadır.

Katılımcı 4’ün afet dönemlerinde yanlış bilgilerin riskli yanlarına yönelik ifadeleri oldukça dikkat çekicidir. Buna göre Katılımcı 4 (2025)’ün ifadeleri şu şekildedir: “Bir içeriği görme ile paylaşma arasındaki zaman daraldıkça yanlış bilgiler artmaktadır. Ayrıca normal bir zaman dilimi içerisinde kullanıcıların inanmayacağı herhangi bir bilgi kriz zamanlarında daha inanılır hale gelmektedir. Bu şekilde etkileşimi artan yanlış bilgiler bir raddeden sonra yalnızca yüksek etkileşim almaları nedeniyle daha da inanılır ve doğruluğundan şüphe edilemez bir hal almaktadır. Afet durumlarının en tehlikeli kısmı budur. Herhangi bir filtreden geçmeyen ve büyük bir ekosistemi oluşturan bilgiler, yanlış bilgi temelini oluşturmaktadır.”

Katılımcı 2 (2025)’ye göre kriz dönemlerinin haricinde toplum içerisinde yanlış bilginin yerleşik bir sosyolojisi bulunmaktadır. “Taraf olunan düşünceler hakkındaki iyileştirmeye yönelik söylemler ve karşıt olunan düşünceler ile ilgili nefret söylemi oluşturmaya yönelik adımlar yanlış bilginin temelini oluşturmaktadır. Bu anlamda yanlış bilgiler sosyal dinamiklere dayanmaktadır.”

Katılımcılar tarafından teyit tarihindeki en büyük kriz olarak nitelendirilen 6 Şubat depremleri, yanlış bilginin hat safhaya ulaştığı önemli bir afet dönemi olarak değerlendirilmektedir. Katılımcıların görüşlerine göre 6 Şubat 2023 tarihinden itibaren sosyal medyada birçok konu hakkında yanlış bilgi içeren bilgiler paylaşılmaya başlanmıştır. Buna göre depremin ilk 72 saatinde; eski tarihli deprem görüntülerinin 6 Şubat

depremlerinde çekildiği, yeni ve daha büyük depremlerin gerçekleşeceği, bazı barajların patladığı ya da patlayacağı ve depremin bilinçli üretildiği üzerine çeşitli yanlış bilgi türlerinin bulunduğu iddialar gündemi meşgul etmiştir. Katılımcıların görüşlerine göre 6 Şubat depremlerinden, yanlış bilgi akışının siyasileştiği bir kriz dönemi olarak bahsetmek mümkündür. Buna göre söz konusu süreç içerisinde siyasileşme ve partizan hareketlenmelere yönelik yanlış bilgi içeren paylaşımların arttığı gözlemlenmiştir (Katılımcı 1 ile yüz yüze görüşme, 10 Aralık 2024; Katılımcı 2 ile yüz yüze görüşme, 11 Mart 2025; Katılımcı 3 ile yüz yüze görüşme, 13 Mart 2025; Katılımcı 4 ile yüz yüze görüşme, 21 Mart 2025)

3.8.3.1. Yanlış Bilginin Ana Yayılım Kaynağı Olarak X Platformu

Katılımcı 1, X mecrasının geçmişten bugüne yanlış bilginin ana merkezi olduğunu ileri sürmektedir. Katılımcı 1 konuyla ilgili şu ifadelerle yer vermiştir: “Yanlışın, doğrudan çok daha fazla paylaşıldığı, ilgi gördüğü ve görüldüğü internet dünyasında diğer mecralara kıyasla X’i yapısı ve politize edilmişliği bağlamında bilgi bombardımanının en yüksek olduğu mecra olarak tanımlayabiliriz. Buna mukabil X’teki yanlış bilgiler çok daha fazladır. Yanlış bilgi çokluğunu platformlara göre ele aldığımızda X ön plana çıkmaktadır. Bir ay içerisinde yanlışladığımız tüm bilgilerin %70’i X’te paylaşılmış durumdadır (Katılımcı 1 ile yüz yüze görüşme, 10 Aralık 2024).”

Katılımcı 2 de X platformunun yoğun bir yanlış bilgi ekosistemine sahip olduğunu belirtmektedir. Katılımcı 2 ifadelerini şu şekilde desteklemektedir: “Haberleşme ve iletişim X mecrası üzerinden sağlanmaktadır. Bu nedenle bilgi akışı X’te oldukça yoğundur. Dolayısıyla bilgi bolluğu, bilgi kirliliği ve yanlış bilgi içeren paylaşımlar X mecrasında yoğun biçimde bulunmaktadır. Bununla beraber günümüzde Instagram platformu da iletişim ve haberleşme anlamında büyük bir ihtiyacı karşılamaktadır ve burada da oldukça yoğun bir yanlış bilgi ekosistemi bulunmaktadır. Teknik olarak X ve Instagram’ın yanlış bilgi oranını kıyaslamak mümkün değildir. X’te etkileşime dayalı bir büyüme söz konusu iken Instagram’da reytinge dayalı bir büyüme söz konusudur. Instagram, yapısı gereği taramaya, araştırma ve analiz yapmaya uygun bir ortam sunmamaktadır. Buna mukabil X, paylaşımlarda kullanılan anahtar kavramlara odaklanmakta ve bunlardan en çok konuşulan kavramları ayıklayarak ön plana çıkarmaktadır. Bu durum gündemde nelerin yer aldığına dair bilgi verirken tarama ve araştırma süreçlerinde belli başlı verileri kullanıcıya

sunmaktadır. Bu anlamda X mecrası hem yanlış bilginin en çok yayıldığı hem de en çok çözümlenebildiği bir mecra olarak karşımıza çıkmaktadır (Katılımcı 2 ile yüz yüze görüşme, 11 Mart 2025).

Katılımcı 3, X'in gündemin belirlenmesi bağlamında güçlü bir noktada bulunduğunun altını çizmektedir. Katılımcı 3 konuya ilişkin şunları söylemiştir: "X'te çok büyük bir veri akışı var. Bu sebeple yanlış bilgi yoğunluğa da diğer platformlara göre burada daha çok oluyor. Ele aldığımız iddiaların çıkış noktasına baktığımızda genellikle X mecrasıyla karşılaşıyoruz. Ayrıca teyit platformu olarak X'i özel olarak da tarıyoruz. Zira gündemin burada belirlendiğini biliyoruz. Kullanıcıların haberleşme ve iletişim kurma bakımından da sürekli tercih ettiği bu mecra oldukça güçlü bir yapıya sahip. Buradaki içeriklerin özel olarak incelenmesi şart (Katılımcı 3 ile yüz yüze görüşme, 13 Mart 2025)."

Elon Musk tarafından satın alındıktan sonra birçok yenilik getirilen X platformu Katılımcı 1'e göre güvenli bir mecra olma yolundan giderek uzaklaşmaktadır. Katılımcı 1 temel sorunları şu şekilde ifade etmektedir: "X, yeni sahibi, yeni yönetim yapısıyla, yeni fikirleriyle doğru bilgiyi yaymayı bırakın, yanlış bilginin tam manasıyla ortaya çıktığı ve buna alan açıldığı, komplo teorisyenleri ile dolup taşıdığı ve sahibinin de komplo teorileri paylaştığı bir alana evrildi. Elon Musk tarafından satın alınmadan önce X, yine yanlış bilgilerin olduğu bir mecraydı fakat yanlış bilgi ile mücadele etmek daha kolaydı. X platformu şimdilerde virallığe para verilen, her şeyin paylaşım olduğu, para kazanma odaklı bir mecra haline geldi. Elon Musk'ın X'i satın aldıktan sonra yaptığı ilk şeylerden bir tanesi, çok büyük etki alanı olan Alex Jones isimindeki Amerikalı ünlü komplo teorisyeninin askıya alınan hesabını açmak oldu. Jones şu an özgürce paylaşım yapmaya devam ediyor. X'in şu anki amacının yanlış bilginin önüne geçmek, mücadele etmek olmadığını ve asıl amacın ticari ve etkileşim üzerine kurulduğunu ifade etmek yanlış olmaz. Bu ve benzer nedenler sebebiyle platformda içerik üreten birçok güvenilir kaynak X'den çekilme kararı aldı. Örneğin The Guardian gazetesi X hesaplarını kapatacaklarını açıkladı. X, gazetecilerin ve teyitçilerin de terk etmeye başladığı bir mecra haline geldi. Bununla birlikte bir hesabı güvenilir hale getiren mavi tik özelliği artık para ile kolayca satın alınabilir hale getirildi. Bu durum da yine X'in güvenilirliğini zedeleyen unsurların içerisinde yer almaktadır. Zira mavi tik almış sahte veya taklit hesapların varlığı güven problemini ortaya çıkarmaktadır (Katılımcı 1 ile yüz yüze görüşme, 10 Aralık 2024)."

Konu ile ilgili benzer noktalara dikkat çeken Katılımcı 2 ise yanlış bilginin oluşumuna zemin hazırlayan unsurların başında sahte hesapların geldiğini ifade etmektedir. Katılımcı 2 söz

konusu problemi şöyle açıklamaktadır: “Yanlış bilgi yayan kullanıcıların çoğu sahte (fake) hesaplar üzerinden bu bilgileri yayıyor. Bireylerin kendi duygu ve düşüncelerini, kanaatlerini, şüphe ve endişelerini, doğruluğundan emin olmadığı bilgileri kişisel hesaplarından paylaşmadığı oldukça açık biçimde gözler önündedir. Özellikle nefret ve kin gibi olumsuz söylemlere dair içerikler sahte hesaplardan paylaşılmaktadır. Bu noktada sahte hesap problemini çözmek sorunu yarıya indirmek demektir (Katılımcı 2 ile yüz yüze görüşme, 11 Mart 2025).”

Musk tarafından satın alındıktan sonra X’te oluşturulan Community Notes (Topluluk Notları), yanıltma potansiyeline sahip içeriklere karşı müdahale etme imkânı tanıyan bir yenilik olarak kullanıcıların kullanımına sunulmuştur. Katılımcılar söz konusu uygulamanın işlevselliğini şu şekilde ele almaktadır:

Katılımcı 2, Katılımcı 3 ve Katılımcı 4 yanlış bilgi ile mücadele noktasında Topluluk Notları’nı önemli bir adım olarak değerlendirmekte ancak bu yeniliğin halihazırda fonksiyonel bir yapıda olmadığı üzerine fikir birliğinde bulunmaktadır. Katılımcı 2’ye göre “Topluluk Notları yanlış bilgi ile mücadele kapsamında X’in attığı önemli bir adımdır. Halihazırda editoryal manada düzenlemenin yeterli olmadığı görülüyor. Bu nedenle gerekli faydayı sağlamıyor fakat yeterli ve doğru müdahaleler ile yanlış bilginin önüne geçme noktasında önemli bir başlangıç” olarak değerlendirilmektedir (Katılımcı 2 ile yüz yüze görüşme, 11 Mart 2025).

Katılımcı 4 ise söz konusu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Topluluk notları sayesinde yanlış bilgi ile ilgili bir içerikle karşılaştığımızda bu içeriği bildirebiliyoruz ya da altına açıklama yapabiliyoruz. Bunu doğrulama platformlarının yapabildiği gibi sıradan kullanıcılar da yapabiliyor. Mevcut duruma getirilebilecek düzenlemelerle durumun iyileştirilebileceğini ve topluluk notlarının yanlış bilgiyi ölçme ve işaretleme noktasında önemli bir noktaya yerleşebileceğini düşünüyorum. Ancak halihazırda güvenilir bir yöntem olarak değerlendirilmez (Katılımcı 4 ile yüz yüze görüşme, 21 Mart 2025).”

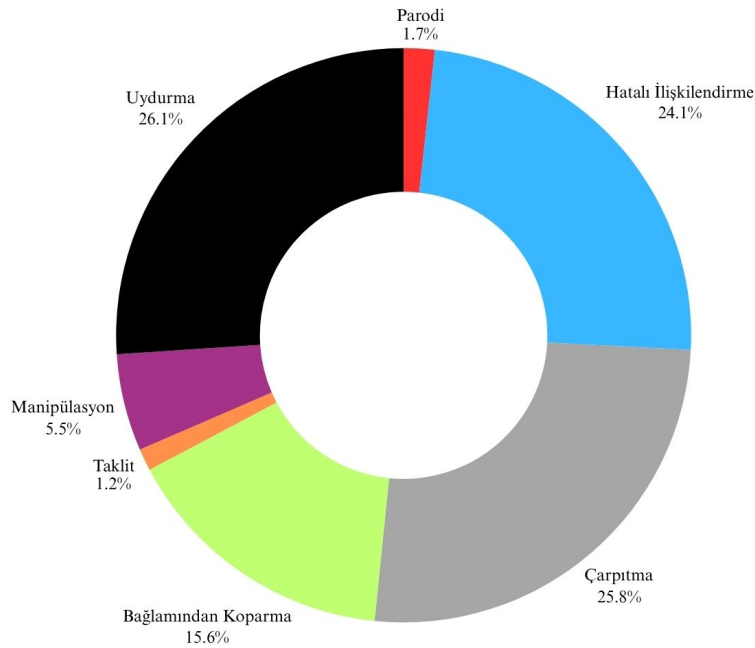
Katılımcılar yanlış bilgi ile mücadele noktasında çeşitli öneriler geliştirmektedirler. Buna göre öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Sosyal medya platformları yanlış bilgiyi bir sorun olarak algılayıp bununla ilgili bir adım atmalıdır.
- İlkokul çağından itibaren dijital okuryazarlık eğitiminin verilerek insanların bilinçlendirilmesi gereklidir.

- Farkındalık yaratmak, bilinç oluşturmak yanlış bilgi ile ilgili sorunları çözme de önemli bir adım olarak görülebilir.
- Kullanıcıyı güçlendirmek, şüphe kası geliştirmek, kullanıcıya yatırım yapmak üzerine çalışmalar gerçekleştirilmelidir.
- Yanlış bilgiyi paylaşma motivasyonu ve niyeti ile ilgili problemler çözülmelidir.

Alanda çalışan yetkili kişilerden özel olarak oluşturulan katılımcı grubu, afet dönemlerinde yanlış bilgilerin yoğunluk kazandığı ve platformlar arasında X'in yanlış bilginin üretildiği ve paylaşıldığı büyük bir mecra olduğu savını desteklemektedir. Katılımcıların görüşleri mezenformasyonun dezenformasyon kadar yoğunlukta olduğu düşüncesi etrafında toplanmaktadır. Mezenformasyonun süreç içerisinde dezenformasyona dönüşebildiği veya iç içe geçebildiği olay ve durumlar dikkate alındığında mezenformasyonun zarar verme potansiyeli dezenformasyonla başa baş ilerleyebilmektedir. Bu durum da bilgi düzensizliği olarak ifade edilen yanlış bilgi türlerinin risklerini artırmaktadır. Görüşmelerden elde edilen verilere göre yanlış bilgiyle mücadele noktasında 3 temel done bulgulanmıştır. Buna göre yanlış bilginin yayıldığı platformun yapısı, kullanıcı bilinci/farkındalığı ve içinde bulunan zaman dilimi oldukça önemlidir.

3.8.4. Elde Edilen Bulgulara Yönelik Genel Bir Değerlendirme

Şekil 68. Teyit Platformlarında Yer Alan Yanlış Bilgilerin Türlerine Ait Halka Grafiği

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen analizlere göre X kaynaklı 366 yanlış içerik tespit edilmiştir. Buna göre 366 X kaynaklı yanlış bilgiden uydurma kategorisinde 105 içerik, çarpıtma kategorisinde 104 içerik, hatalı ilişkilendirme kategorisinde 97 içerik, bağlamından koparma kategorisinde 63 içerik, manipülasyon kategorisinde 22 içerik, parodi kategorisinde 7 içerik, taklit kategorisinde ise 5 içerik bulunduğu tespit edilmiştir. Elde edilen verilerin halka grafiği şekil 68'deki gibidir.

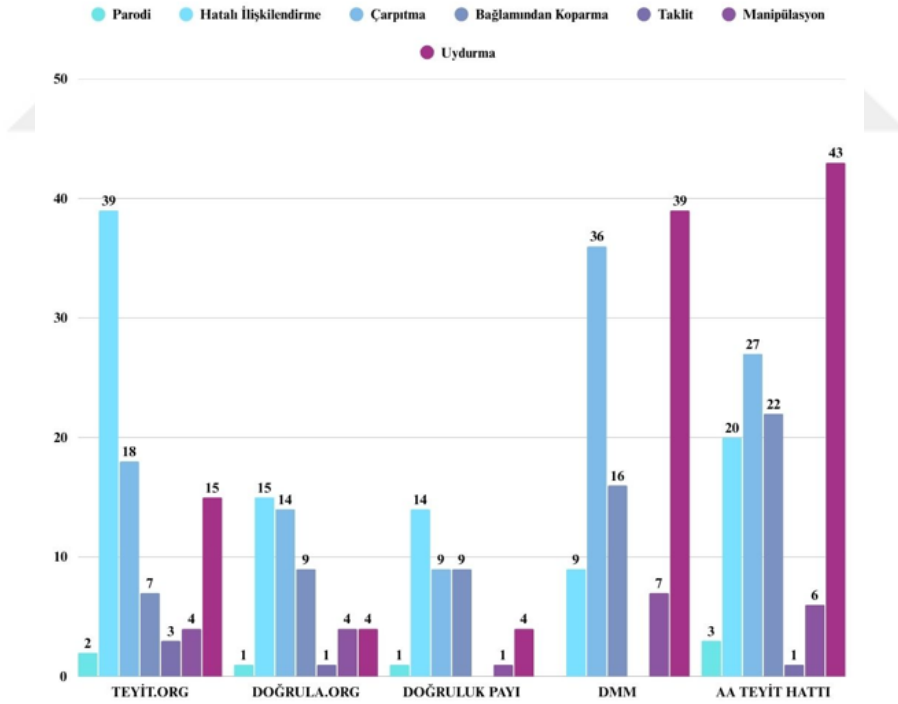
X platformunda yanlış bilginin üretilmesi ve yayılması noktasında önemli görülen hususların başında kullanıcı kimlikleri gelmektedir. Kullanıcı kimliği yanlış bilgi ile mücadele noktasında önemli bir faktördür. Yanlış bilginin kaynağı olan kullanıcı kimliklerinin incelenmesi içeriğin hangi amaç ile üretildiğine dair fikir vermektedir. Problemleri ve nedenlerini kavramanın ona dair çözüm yollarını da beraberinde getirdiği düşünülmektedir. Dolayısıyla yanlış bilgi ile mücadele etme noktasında içeriklerin üretilme amaçları ve kaynaklarının belirlenmesi, çözüme yönelik hareket etmeyi sağlamaktadır. Çalışma kapsamında öne çıkan yanlış bilgilerden uydurma, çarpıtma ve hatalı ilişkilendirme türündeki içerikler incelendiğinde kullanıcı kimliklerinin haber kurumu ya da toplum tarafından tanınan, bilinen, bazı kesimler tarafından kanaat önderi olarak görülen siyasetçilere, gazetecilere ve sanatçılara ait olduğu gözlenmiştir. Bu bulgu kullanıcıların sahip olduğu ideoloji, inanç ve yaşam biçimleriyle uyumlu yanlış bilgileri ürettiği ya da yaydığı düşüncesini akıllara getirmektedir. Bu düşünce Katılımcı 2'nin düşüncesi ile uyumludur. Bu bağlamda yanlış bilgiyle mücadele noktasında tatbik edilmesi gereken uygulama, belirli bir kitleye sahip olan, toplumda yer edinmiş kişi veya medya grupları üzerinde sıkı bir denetim mekanizmasının devreye alınması ve gerekli yaptırımların yürürlüğe alınması şeklinde ifade edilebilir. Özellikle afet dönemlerinde yanlış bilginin önemli bir kısmının çıkış kaynağı olduğu varsayımıyla, diğer kullanıcıları etkileme potansiyeli yüksek olan bu kişilere (kanaat önderi de denilebilir) yönelik yaptırımlar, sorunun çözümüne yönelik önemli bir adım olarak düşünülmektedir.

Tablo 5. Yanlışlanan İddialarda Sıklıkla Tekrarlanan Sözcükler

Sözcük	İddia Sayısı	Sözcük	İddia Sayısı
Deprem	210	AFAD	10
Yardım	41	Enkaz	9
Hatay	39	Kızılay	8
Kahramanmaraş	37	Adıyaman	8
Bağış	12	Salgın	6
Çadır	11	Baraj	6

Çalışma kapsamında incelenen iddia başlıkları arasında deprem sözcüğünden sonra en çok kullanılan sözcükler “yardım”, “Hatay” ve “Kahramanmaraş” olarak bulgulanmıştır. Bu bağlamda “yardım, Hatay ve Kahramanmaraş” olmak üzere 3 konuda önemli oranda yanlış bilgi üretildiği ifade edilebilir. İddialar arasında sıklıkla tekrarlanan diğer sözcükler tablolastırılmıştır (Tablo 5). Bulgulanan verilere göre afet dönemlerinde hasarın büyük olduğu merkezlerde vatandaşların temel ihtiyaçları ile ilgili yanlış bilgiler çoğunluktadır. Bu durum afet dönemlerinde hasar tespitini ve çözümünü yönetmenin önemini işaret etmektedir.

Koçyiğit (2024) ve Kaplan (2025)’in çalışması X’in önemli oranda yanlış bilgi kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Adba Analytics²²’in verilerine göre depremden sonraki iki gün içerisinde sosyal medya platformlarında 52 milyon paylaşım yapıldığı ve bu paylaşımların yüzde 98’inin X kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. Literatürde yer alan afet dönemleriyle ilgili çalışmalar, sosyal medya platformlarında yer alan yanlış bilgilerin büyük bir kısmının X mecrasından yayıldığını işaret etmektedir. Bu çalışma kapsamında elde edilen veriler ile literatürdeki diğer araştırma sonuçlarının uyumlu olduğu saptanmıştır.

Şekil 69. Doğrulama Platformlarındaki 7 Yanlış Bilgi Türünün Sütun Grafiği

İncelenen 5 doğrulama platformundan elde edilen verilere göre iddiaların ait olduğu yanlış bilgi türleri Şekil 69’da görselleştirilmiştir. Odak noktası yanlış bilgi olan diğer

²² <https://x.com/adbaanalytics>

araştırmalarda uygulanan sistematik ölçütler ile bu çalışmada izlenen metodoloji kapsamında benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Bu anlamda Topçu ve Çaycı (2022)'nın COVID-19 pandemisiyle ilgili yaptığı araştırmada da bu çalışmada olduğu gibi sosyal medya platformlarında yanlış bilgi türlerinden uydurma, hatalı ilişkilendirme ve çarpıtma başlıkları öne çıkmıştır. Bir kriz dönemi olarak ifade edilebilecek pandemi sürecinde ve deprem sürecinde ulaşılan sonuçların birbirini destekler nitelikte olması, kriz dönemlerinde oluşabilecek yanlış bilgi türlerini belirginleştirmektedir.

Çalışma kapsamında doğrulama platformlarının günlük analiz verileri incelendiğinde elde edilen bulgulara göre afet dönemleri, seçim süreçleri, dünya gündemini etkileyen güncel olaylar gibi önemli zaman dilimlerinde yanlış bilgi ekosisteminde artış gözlemlenmektedir. Bu da kriz dönemlerinde yanlış bilginin arttığını ortaya koyan literatürdeki diğer çalışmaları destekleyen önemli bir argümandır (Bahar, 2024). Afet dönemlerinde ve kriz anlarında, bilişsel yük altında eleştirel düşünme yetilerini yitirmiş biçimde, aktif birer sosyal medya kullanıcısına dönüşen bireyler ve kurumlar, bilgiye ulaşma/yayma isteği ile genişleyen yanlış bilgi ekosisteminin oluşturduğu karbondioksiti teneffüs etmektedir. Ancak sağlıklı bir yaşam için bireylerin ihtiyacı olan oksijendir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma kapsamında 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri ile ilgili X mecrasından yayılan yanlış bilgiler incelenmiştir. Çalışma kapsamına dahil edilen içerikler belirli kriterler doğrultusunda seçilen 5 doğrulama platformunda yer alan X kaynaklı içeriklerden oluşmaktadır. Kahramanmaraş deprem felaketi Türkiye’de yalnızca fiziksel yıkama değil aynı zamanda dijital ortamda kitlesel dezenformasyonun yayılmasına da neden olmuştur. Bu nedenle çalışma 6 Şubat depremleri sürecinde X (eski adıyla Twitter) platformunda yayılan yanlış bilgilerin yapısını, yayılım dinamiklerini ve toplumsal etkilerini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmada Türkiye’de Uluslararası Doğruluk Kontrolü Ağı (IFCN)’nın üç yerli üyesi olan doğrulama platformlarının (Teyit.org, Doğrula.org, Doğruluk Payı) ve devletin resmî kurumlarının (DMM ve AA Teyit Hattı) verileri temel alınarak afet dönemlerinde yanlış bilginin türleri, kaynakları ve zarar verme potansiyelleri sistematik bir şekilde analiz edilmiştir. Ek bir yöntem olarak doğrulama platformlarındaki yetkili kişiler ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın odak noktası afet dönemlerinde yanlış bilginin hangi zaman diliminde yoğun olarak öne çıktığı, hangi aktörler tarafından üretildiği ve hangi yanlış bilgi türlerinin öne çıktığıdır. Bu bağlamda doküman incelemesi ve yüz yüze görüşmelerden elde edilen veriler, yanlış bilginin afet yönetimi ve toplumsal güven/düzen üzerindeki yıkıcı etkilerini ortaya koymaktadır. Buna göre çalışmada 529 teyit edilmiş içerik incelenmiştir. Bunların %69.2’sinin (366 içerik) X kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, X platformunun yanlış bilginin ana yayılım kaynağı/kanalı olduğu tezini desteklemektedir.

Çalışma kapsamında devlet kaynaklı resmi doğrulama platformları ile özel teşebbüs doğrulama platformları arasındaki ideolojik yaklaşım farklılıklarının içerik seçimlerine yansıdığı görülmüştür. Elde edilen bulgulara göre teyit platformları arasında kriz dönemlerinde incelediği 189 iddia ile en çok DMM platformu doğrulama yapmıştır. Bunu takip eden diğer doğrulama platformları ise şu şekildedir: AA Teyit Hattı’nın 113, Teyit.org’un 109, Doğruluk Payı’nın 42, Doğrula.org’un 39 yanlış içeriği teyit ettiği tespit edilmiştir. Platformlarda incelenen içerik sayıları arasındaki makasın açılması platformların seçme ve eleme noktasında belli başlı konu ve alanı tercih ettiğini gösteren önemli bir parametredir. Platformlarda yer alan yanlış bilgi türleri incelendiğinde AA Teyit Hattı ve

DMM’de uydurma ve çarpıtma kategorilerindeki içeriklerin yoğunlukta olduğu görülmüştür. Teyit, Doğrula ve Doğruluk Payı platformlarının verileri incelendiğinde hatalı ilişkilendirilen içeriklerin yoğunlukta olduğu bulgulanmıştır. Bu durum içerik tercihi noktasında yayın politikalarındaki farklılıkların etkili olduğu düşüncesini desteklemektedir. Bütünsel biçimde değerlendirilen X kaynaklı 366 içerik Wardle’ın yanlış bilgi türleri sınıflandırması temel alınarak tasnif edilmiştir. Buna göre en yaygın türün uydurma ve çarpıtma içeren yanlış bilgiler olduğu bulgulanmış, bunları takip eden bir diğer türün hatalı ilişkilendirme olduğu tespit edilmiştir.

Doğrulama platformlarında yer alan iddialardan öne çıkan uydurma kategorisindeki içerik oranının yüzde 26.1 olduğu saptanmıştır. Uydurma kategorisi tamamen üretilen asılsız bilgileri kapsamaktadır. Zarar verme potansiyeli bakımından uydurma bilgiler Wardle’a göre en riskli tür olarak ifade edilmektedir. İncelenen içeriklerde birçok konuda ortaya atılan uydurma bilgiler toplumu kriz anında yeni bir kriz yaşamaya sevk etmiş, halkın endişe ve panik içerisinde hareket etmesini sağlayacak kaotik bir ortamın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Uydurma türündeki yanlış bilgilerin toplumdaki vatandaş-devlet ilişkisinin zedelenmesine, bireyleri kaosa sürükleyen olayların yaşanmasına, halihazırda var olan mülteci sorununun pekişmesine neden olduğu bulgulanmıştır. Bu türdeki yanlış bilgilerin depremin ilk 72 saatinde yoğun biçimde paylaşıldığı tespit edilmiştir. Buna göre uydurma kategorisinde değerlendirilen konular şu şekildedir:

- Enkaz altındaki kişilere ait olmayan konum bilgileri
- Yeni ve büyük depremlerin gerçekleşeceğine dair yanlış bilgiler
- Baraj, santral ve volkanik patlamaların gerçekleştiğine ve gerçekleşeceğine dair yanlış bilgiler
- Depremin dışardan müdahale ile oluşturulduğuna ve ülkenin büyük bir saldırı altında olduğuna dair üretilen komplo teorileri
- Bölgeye ulaştırılan yardımlar ile ilgili çeşitli yanlış bilgiler

Uydurma kategorisini takip eden bir diğer başlık türü çarpıtma içerikli yanlış bilgilerdir. İncelenen 366 içerikten yüzde 25.8’lik kısım çarpıtılmış içeriklerden oluşmaktadır. Kasıtlı biçimde çarpıtılan içeriklerin kişi veya kurumlara zarar vermek amacıyla hazırlandığı bilinmektedir. Deprem sürecinde çarpıtılan birçok X paylaşımı bulunmaktadır. Çarpıtma kategorisinde içerik paylaşımı yapan kullanıcılar belli bir ideolojiye sahip kişi, kurum, haber medyası, siyasetçi ve politize olmuş kişilerden oluşmaktadır. Çalışma kapsamında kamuya

mal olmuş kişi, ajans, ünlü ve sanatçıların paylaşımları açık biçimde verilmiştir. Diğer X kullanıcılarına ait yanlış bilgi içeren iddiaların yer aldığı paylaşımlarda ise kullanıcı kimliği kişisel verilerin gizliliği kapsamında açık biçimde verilmemiştir.²³ Çarpıtılmış içerik olarak değerlendirilen iddialarda kullanıcı kimliği dikkate alınmıştır. Bu anlamda çarpıtılan içeriklerin hareket noktasının politik görüşler olduğu tespit edilmiştir. Mevcut iktidar/muhalefet parti taraftarları ve ideolojik paydada birleşen haber medyalarının çarpıtma içeriklerin çıkış kaynağı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu sonuç deprem krizi kullanılarak siyasi görüşlere taraftar oluşturma motivasyonu ile kasıtlı biçimde yanlış bilgi oluşturulduğu düşüncesini güçlendirmektedir.

En çok rastlanılan bir diğer yanlış bilgi türü ise hatalı ilişkilendirme. 366 içeriğin yüzde 24.1'lik kısmını hatalı ilişkilendirilen yanlış bilgiler oluşturmaktadır. Hatalı ilişkilendirmeler genellikle reyting ve etkileşim kaygısıyla üretilmektedir. Bu kapsamda incelenen içeriklerde başka bir olaya ait olan görüntülerin 6 Şubat depremlerinde kaydedildiğine dair hatalı ilişkilendirmeler yapıldığı tespit edilmiştir. Hatalı ilişkilendirmelerin bazı hassas konular dışında zarar verme potansiyelleri pek bulunmamaktadır. Ancak yağma, hırsızlık ve mülteciler ile ilgili konularda yapılan hatalı ilişkilendirmelerin toplumdaki kaos ortamının artmasına neden olduğu saptanmıştır. Çarpıtma ve hatalı ilişkilendirme türündeki içeriklerin depremin ilk 72 saatinde yoğun biçimde üretildiği sonraki süreçte de üretilmeye devam edildiği bulgulanmıştır. En az rastlanılan içerik türleri ise parodi ve taklit kategorisindeki yanlış bilgilerdir.

Derinlemesine gerçekleştirilen analizlere göre bazı içeriklerin yanlış bilginin birden fazla türünü kapsadığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda iddiada öne çıkan özellikler hangi türü işaret ediyorsa içerik öncelikli olarak o başlık altında değerlendirilmiştir. Bu anlamda 366 içerikten 43'ünün birden fazla yanlış bilgi türünü barındırdığı bulgulanmıştır. Ayrıca X kaynaklı yanlış bilgilerin organize biçimde diğer sosyal medya ve haber medyalarında da paylaşıldığı tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında detaylı biçimde incelenen iddialar, birtakım kıstaslar doğrultusunda belirlenmiştir. İddianın iki veya daha fazla doğrulama platformunda yer alması, ülke gündemini olumsuz anlamda etkilemesi, zarar verme potansiyelinin yüksek olması, birden

²³ Topluma zarar verebilecek nitelikteki paylaşımlara dikkat çekmek amacıyla teyit platformları tarafından bazı sosyal medya hesapları açık şekilde teşhir edilmiştir. Bu nedenle, çalışmada bu örneklerle yer verilirken ilgili hesaplar açık bir şekilde sunulmuştur.

fazla mecrada ve geleneksel medyada yer edinmesi gibi kriterler dikkate alınarak söz konusu örnekler seçilmiştir. Ayrıca her bir teyit platformunun farklı ayrıntılara yer verdiği iddialar, aldığı etkileşim sebebiyle toplumda olumsuz sonuçların doğduğu iddialar, benzer konular ile farklı şekilde gündeme gelen iddialar, iki ya da daha fazla yanlış bilgi türü barındıran iddialar, toplumda büyük kitlelere sahip kişilerin oluşturduğu iddialar gibi kıstaslar da ölçüt olarak kullanılmış ve özel olarak bazı iddiaların öne çıkarılmasında etkili olmuştur.

Bu araştırmada, çalışma kapsamına dahil edilerek incelenen iddialar teyit edilmeleri bakımından birtakım kanıtlara dayanmaktadır. Bu nedenle X kaynaklı deprem iddialarından yanlışlandığı kesin şeylere dayanan içerikler değerlendirmeye alınmıştır. Değerlendirmeye alınan içeriklerde şu kriterlere dikkat edilmiştir:

- Doğruluğunun açık kaynaklar ve sistematik bir metodoloji kullanılarak kanıtlanması ya da iddianın çürütülmesi,
- İddianın muhatabı (kişi veya kurum) ile doğrudan iletişime geçilmesi/bilgi alınması,
- İddianın gerçekleştiğine/gerçekleşmediğine dair somut/akli delillere ulaşılması,
- İddiayı doğrulayan ya da yanlışlayan kişi veya kurumlar ile görüşülmesi/kaynak gösterilmesi,
- Görüşülen ve bilgi teyit edilen yetkili kişilerin isimleri ve statülerinin açıkça verilmesi ayrıca bu kişilerin konuyla ilgili geçerli yetkinlikte olmaları,
- Hangi yöntemler ile iddianın yalanlandığı,
- Sonuçlandırılması mümkün olan yeterlilikteki kanıtlara dayandırılması gibi kesin argümanlara dayanan iddialar.

Kanıtlanması kesin argümanlara dayanmayan içerikler dışarıda bırakılmıştır. Örneğin, “Canlı yayında TEM yelekli bir kişinin çekim yapan muhabire tekme attığı” iddiası kanıtlanması kesin bilgilere dayanmayan bir iddiadır. Muhabirin canlı yayın sırasında kendisine tekme atıldığını ifade etmesi fakat bunu kanıtlayacak herhangi bir somut veri sunmaması (olayın gerçekleştiği ana dair fotoğraf ya da görüntü, şikâyetle bulunduğu dair herhangi bir başvuru belgesi ya da tanıklık yapacak herhangi biri vs.) olayın gerçekliğiyle ilgili şüphe uyandırmaktadır. Öte yandan ilgili teyit platformunun böyle bir olaya dair emniyet yetkililerine bilgi verilmediği için iddiayı doğrudan yalanlamış olması (somut veri sunmadan, olayı yalanlamak için yeterli ve kesin başka kanıt bulunmaması bakımından) şüpheli bir durumu işaret etmektedir. Bu ve benzeri şekilde teyit edilmiş iddialar çalışmanın ekler kısmında başlık olarak verilmiş ancak yanlış bilgi olarak değerlendirilmeye tabi

tutulmamıştır. Bu bağlamda belirlenen iddia çerçevesi ile ilgili Özgür (2024)'ün çalışmasındaki ölçütlerin uyumlu olduğu bulgulanmıştır. Buna göre bir doğruluk platformunun iddiaları çürütmeye yönelik kullandığı argümanlar içeriğin kullanıcılar tarafından ikna ediciliğini etkilemektedir.

Nihai değerlendirme olarak; krizin dinamikleri ve yanlış bilginin artışı noktasında depremin ilk 72 saatinde iletişim altyapısının çökmesi, resmi kanallardan bilgi akışının kesintiye uğramasına neden olmuştur. Bu nedenle yanlış bilgi ve komplo teorileri hızla yayılmıştır. Ayrıca bu süreçte kullanıcıların doğrulama yapmadan bilgi paylaştıkları tespit edilmiştir. Sahte konum paylaşımlarının (yardım ekiplerinin yanlış yönlendirilmesine yol açmıştır), yeni ve daha büyük bir depremin olacağına dair iddiaların (toplumsal paniği artırmıştır), komplo teorilerinin panik ve kaos ortamını derinleştirmesine neden olduğu belirlenmiştir. Bulgular, Mendizabal (2012), Vosoughi vd., (2018), Çavuş (2018), Çetiner (2022) ve Çetindemir (2025)'in çalışmalarıyla uyumlu olarak yanlış bilginin doğru bilgiden (6 kat) daha hızlı yayıldığını desteklemektedir. Amerikan Psikoloji Derneği (American Psychological Association) yanlış bilgiye maruz kalma çokluğunun yanlış bilgiye inanma olasılığını artırdığını ve bu durumun da yanlış bilgiyi yayma olasılığını artırdığını savunmaktadır. Öte yandan yanlış bilgiler düzeltildikleri halde yanlış biçimleri ile sosyal medya platformlarında yayılmaya devam etmektedir (Mendizabal, 2012). Deprem gibi maddi ve manevi yıkımların hat safhaya çıktığı afet dönemlerinde ortaya çıkan ve kontrol edilemeyen yanlış bilgi sorunu özellikle kriz dönemlerinde daha önemli bir hal almaktadır. Hassasiyetin ivme kazandığı bu dönemlerde ortaya çıkan yanlış bilgilerin oluşum süreçlerini derinlemesine incelemek ve yanlış bilgi sorununu oluşturun unsurları tespit etmek problemin çözümüne yönelik önemli bir katkı sağlamaktadır.

Bu çalışma afet dönemlerinde yanlış bilginin ikincil bir felakete dönüşerek deprem kadar yıkıcı olduğunun altını çizmektedir. Araştırma, yanlış bilginin afet dönemlerindeki artışını ortaya koymaktadır. X platformu hız ve denetimsizlik nedeniyle bu süreci tetikleyen riskli bir araç olarak öne çıkmıştır. Ayrıca çalışmada dezenformasyonla mücadele kapsamında doğrulama platformlarının etkin bir rol oynadığına dikkat çekilmek istenmiştir. Yanlış bilgi ile mücadelede teknik, hukuki ve eğitimsel önlemlerin bütünleşik bir şekilde uygulanmasının gelecekteki krizlerin etkisini azaltmada hayati rol oynayacağı düşünülmektedir. Toplumsal direnç için devlet, medya ve vatandaş iş birliği şarttır. Sonuç olarak yanlış bilgi sorunu ile mücadele kapsamında problemi oluşturun unsurların tespit edilmesinden hareketle alınabilecek önlem ve öneriler şu şekilde ifade edilebilir:

- AFAD ve Kızılay gibi afet dönemlerinde devreye giren kurumlar tarafından resmi bilgi akışını hızlandırmak için sosyal medya ile entegre çalışan kriz masaları oluşturulabilir.
- Yanlış bilginin yayılımını önlemek için 7/24 çalışan dijital kriz ekipleri ya da sosyal medya izleme ekipleri oluşturulabilir.
- Afet dönemlerinde resmî kurumlar ve doğrulama platformları arasında koordinasyonu sağlayacak merkezi bir doğrulama birimi kurulabilir.
- Sosyal medya platformları, kriz dönemlerinde gerçek zamanlı doğrulama sistemlerini (otomatik doğrulama algoritmalarını) devreye alabilir ve şüpheli içerikleri “önce doğrula” uyarısıyla işaretleyebilir.
- RTÜK ve BTK yanlış bilgiyi yayan hesaplara yönelik anında müdahale protokolleri geliştirebilir.
- İdeolojik önyargıları en aza indirecek yeni bağımsız denetim mekanizmaları kurulabilir ya da var olanlar çoğaltılabilir.
- Medya okuryazarlığı eğitimleri ilkokul seviyesine indirgenerek zorunlu hale getirilebilir özellikle duygusal paylaşımın riskleri vurgulanabilir. Bununla beraber toplumun yanlış bilgiye direnç göstermesi için teyitçilik eğitimleri müfredata eklenebilir.

KAYNAKÇA

- Aşkın, A. C. (2015). *Küresel ve yerel dezenformasyon "aldatma amacıyla eksik, hatalı ya da yanıltıcı enformasyon yaymak"*. Ankara: Epos Yayınları.
- AA. (2023, 4 Şubat). *Dezenformasyon nedir?* Anadolu Ajansı Teyit Hattı: <https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/teyit-sozlugu/dezenformasyon-nedir/1815390>
- Açan, B. (2024). Sosyal medya pazarlaması ve sosyal medya türleri. *Turkish Journal of Marketing Research*, 3(1), 46-66. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4265366>
- Ablak, K. (2021). Sosyal medyada algı yönetimi. *İlkadim Dergisi* <https://ilkadimdergisi.net/baciyani/yazi/sosyal-medyada-algi-yonetimi-4169>
- Acanerler, A. (2020, 25 Haziran) *Anadolu Ajansı'nın mizahi bir Fransız dergisinin haberini gerçek sandığı iddiası*. Teyit.org. <https://teyit.org/analiz/anadolu-ajansinin-mizahi-bir-fransiz-dergisinin-haberini-gercek-sandigi-iddiasi>
- Acar, S. (2023, 16 Şubat). *Diyanet işleri başkanı'nın şahsi olarak 310 milyon TL bağışladığı iddiası*. Doğrula.org. <https://www.dogrula.org/dogrulamalar/diyanet-isleri-baskaninin-sahsi-olarak-310-milyon-lira-bagisladigi-iddiasi/>
- Acar, S. (2023, 11 Şubat). *Avusturyalı arama kurtarma ekibine ilişkin iddialar*. Doğrula.org. <https://www.dogrula.org/dogrulamalar/avusturyali-arama-kurtarma-ekibine-iliskin-iddialar/>
- Acerbi, A. (2019). Cognitive attraction and online misinformation. *Palgrave Communications*, 1-7. <https://www.nature.com/articles/s41599-019-0224-y>
- Adam, B. (1997). Tevrat'ın tahrifi meselesine müslüman ve yahudi cephesinden bir bakış. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36 (1-2), 359-404.
- Agee, W. K., Ault, P. H. ve Emery, E. (1985). Introduction to mass communication. New York: Harper and Row Publishers, Inc. <https://www.bdu.ac.in/cde/SLM/M.A.%20Journalism/M.A%20Journalism%20I%20Year/Introduction%20to%20mass%20comm/Lesson.ii%20docx.pdf>

- Akca, F. (2023, 22 Şubat). *Aydın Büyükşehir Belediye Başkanı'nın deprem yardım ürünlerine kendi fotoğrafını koyduğu iddiası*. Doğrula.org. <https://www.dogrula.org/dogrulamalar/aydin-buyuksehir-belediye-baskaninin-deprem-yardim-urunlerine-kendi-fotografini-koydugu-iddiasi/>
- Akca, F. (2023, 15 Şubat). *İzmir marşı çalan aracın deprem bölgesinde görüntülenendiği iddiası*. Doğrula.org. <https://www.dogrula.org/dogrulamalar/izmir-marsi-calan-aracin-deprem-bolgesinde-goruntulendigi-iddiasi/>
- Aktan, E. (2022). Sosyal medya ve infobezite. M. İşliyen ve F. Şimşek İşliyen (Ed.) *Dijital Sis: Yeni Medya Çağında Bilginin ve Gerçeğin Değişen Konumu* içinde (ss. 231-246). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Alay, O. (2018). Yergi, ironi ve mizahla ilintili kavramlara dair bir değerlendirme. *Türk Dili, Türk Dil Kurumu* (804), 29-46.
- Aldemir, S. (2019). *Bir siyasal iletişim aracı olarak sosyal medya kullanımı: 24 haziran 2018 cumhurbaşkanlığı ve genel seçimleri twitter örneği*. (Yayın No: 551447) (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi). YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Allcott, H. ve Gentzkow M. (2017). Social media and fake news in the 2016 Election. (s. 211-236), 31 (2). *Journal of Economic Perspectives*.
- Alper, A., Akyol, C., Ünal, E., Aydın, F., Debbağ, G., Öztürk, S., Kemeriz, Z. (2012). *Sosyal ağlar: Twitter*. Ankara: Pelikan Yayıncılık LTD. ŞTİ.
- American Psychological Association, (2023, 29 Kasım). *Yanlış bilgi nasıl ve neden yayılıyor? APA:* <https://www.apa.org/topics/journalism-facts/how-why-misinformation-spreads>
- Arıkan, A. (2020). *Yeni medya trendleri “yeni medya, iletişim, teknoloji, toplum ve iş dünyası için perspektifler”*. İstanbul: Hiperlink Eğitim ve İletişim Yayınları.
- Arabacı, A. O. (2019, 18 Ekim). *Hicri içeriklerinin yarattığı gerçeklik yanılgısı*. Teyit.org. <https://teyit.org/ekipten/hiciv-iceriklerin-yarattigi-gerceklik-yanilgisi>
- Arabacı, A. O. (2020, 3 Eylül). *AA'nın tarihçi İlber ortaylı'nın önünden Kadir Mısırhoğlu'nu eleştirdiği için mikrofonu aldığı iddiası*. Teyit.org <https://teyit.org/analiz/aanin-tarihci-ilber-ortaylinin-onunden-kadir-misirlioglunu-elestirdigi-icin-mikrofonu-aldigi-iddiasi>

- Arabacı, A. O. (2021, 5 Ocak). *Şef Somer Sivrioğlu'nun Türk mutfağı dünyada ilk ona giremez dediği iddiası*. Teyit.org. <https://teyit.org/analiz/sef-somer-sivrioglunun-turk-mutfagi-dunyada-ilk-10a-giremez-dedigi-iddiasi>
- Arabacı, A. O. (2021, 3 Ağustos). *TIME dergisinin Türkiye'deki orman yangınları kapaktan haber verdiği iddiası*. Teyit.org. <https://teyit.org/analiz/time-dergisinin-turkiyedeki-orman-yaninlari-kapaktan-haber-verdigi-iddiasi>
- Arklan, Ü. ve Koçyiğit, İ. (2024). Afet dönemlerinde sosyal medyada dezenformasyonun yayılımı: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri örneği. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(2), 525-546. <https://doi.org/10.11616/asbi.1453304>
- Arslantaş, H. (2023, 4 Mart). “Tüm kredi kartları geçerlidir” yazan Kızılay çadırı fotoğrafının gerçek olduğu iddiası. Teyit.org. <https://teyit.org/analiz/tum-kredi-kartlari-gecerlidir-yazan-kizilay-cadiri-fotografinin-gercek-oldugu-iddiasi>
- Atabek, N. (2012). Gündem belirleme yaklaşımı. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 155-174. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/212894>
- Ateş, A. (2022). Dezenformasyonla mücadele: kavramlar ve kurumlar. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 21(3), 1574-1586. <https://doi.org/10.21547/jss.1066605>
- Avcı, N. (2019). *Enformatik cehalet*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Avcı, N. (2021, Ekim). *Enformatik cehaletten enformatik zircehalet* (Konferans). Aksaray Üniversitesi İletişim Buluşmaları. Aksaray, Türkiye. <https://www.aksaray.edu.tr/enformatik-cehalet-enformatik-zircehalet-donustu>.
- Aydeniz, H. (2011). *Bilinçli medya kullanımı*. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. https://www.aile.gov.tr/media/92217/04_03_bilincli-medya-kullanimi.pdf
- Aydoğan, F. (2017). *Yeni medya kuramları*. İstanbul: Der Kitabevi.
- Aydoğan, F. ve Kırık, A. M. (2012). Alternatif medya olarak yeni medya. *Akdeniz İletişim Dergisi*. (18) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akil/issue/48077/607860>
- Bahar, A. (2020). Polislik perspektifinden dijital misenformasyon ve dezenformasyon: covid-19 örnek olayı bağlamında bir analiz. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16 (30), 2762-2794. <https://doi.org/10.26466/opus.783266>
- Bahar, A. (2024). Büyük çaplı krizlerde emniyet genel müdürlüğünün kullandığı stratejik iletişim yöntemleri: x sosyal medya platformu örneği. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*,

- 26(2)156-179. <https://guvenlikcalismalari.pa.edu.tr/Upload/DergiDosya/buyuk-capli-krizlerde-emniyet-genel-mudurlugunun-kullandigi-stratejik-iletisim-yontemleri-x-sosyal-medya-plattformu-ornegi-dergidosya681d1f8e-f9de-43da-8e5d-eeff273e76a7.pdf>
- Bahçe, Z. (@zekibahce). (2024, 30 Nisan). *Ankara 'da yağmur yağdı vatandaş Mansur kaldı.* (Fotoğraf ekli gönderi)
<https://x.com/zekibahce/status/1785412644473643512>
- Baritci, Z. F. ve Kaynak, H. (2022). Hakikat sonrası çağda parodi haberlerin "gerçek(!)" olarak sunumu. M. İşliyen ve F. Şimşek İşliyen (Ed.), *Dijital Sis Yeni Medya Çağında bilginin ve gerçeğin değişen konumu* içinde (ss. 157-182). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Bayraktutan, G., Binark, M., Çomu, T., Doğu, B., İslamoğlu, G. ve Aydemir, A. T. (2014). Siyasal iletişim sürecinde sosyal medya ve Türkiye’de 2011 genel seçimlerinde twitter kullanımı. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (68) 60-96.
<https://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423872922.pdf>
- BBCNews. (2020, 2 Temmuz). *Türkiye’de sosyal medya ne kadar ve nasıl kullanılıyor?* BBC. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53259275>
- Bilal, E. (2020, 18 Ocak). *Yanlış ve sahte bilginin 7 türü.* [erenbilal.medium.com: https://erenbilal.medium.com/yanl%C4%B1%C5%9F-ve-sahte-bilginin-7-t%C3%BCr%C3%BC-400674d92d6d](https://erenbilal.medium.com/yanl%C4%B1%C5%9F-ve-sahte-bilginin-7-t%C3%BCr%C3%BC-400674d92d6d)
- Binark, M. (2014). *Yeni medya çalışmalarında araştırma ve yöntem teknikleri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bode, L., Edgerly, S., Sayre, B., Vraga, E. K. ve Şah, D. V. (2012). Digital democracy, the international encyclopedia of media studies. *Wiley Online Library*, 505-524.
<https://doi.org/10.1002/9781444361506.wbiems128>
- Boin, A. (2004). Managing crises in the twenty-first century. *The Forum*. Hollanda: *International Studies Review* 6(1), (165-194). https://doi.org/10.1111/j.1521-9488.2004.393_1.x
- Boyd, D. ve Ellison, N. B. (2007). Social network sites: definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, Volume 13, 210-230.
<https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x>

- Bulut, E. (2014). Pazarlama iletişiminde yeni yaklaşımlar kapsamında sosyal medya uygulamaları. E. Baştürk Akça (Ed.), *Yeni medya; yeni pratikler, yeni olanaklar* içinde (ss. 191-218). İstanbul: Umuttepe Yayınları.
- Bulut, S. (2022). Dijital habercilikte yeni bir kara delik: yalan haber ve bilgi kirliliği ile ilişkisi bakımından black hat seo. Y. Kesgin ve E. Karakoç Keskin (Ed.), *Yeni Medyada Yanlış Bilgi Komplo Teorileri ve Bilimin İnkarı* içinde (ss. 135-156). İstanbul: Kriter Yayınları.
- Bukhari, D. (2024, 23 Kasım). 2024'te bilmeniz gereken x (twitter) istatistikleri ve trendleri. Digital Web Solutions. <https://www.digitalwebsolutions.com/blog/twitter-x-statistics/>
- Burke, P. (2001). *Bilginin toplumsal tarihi (a social history of knowledge)*. (Çeviri eser: Mete Tunçay). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Cambridge Dictionary. (t.y.). Disinformation. *dictionary.cambridge.org Güncel Sözlük* içinde. 20 Aralık 2024 tarihinde <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/disinformation> adresinden erişilmiştir
- Cambridge Dictionary. (t.y.). Info. *dictionary.cambridge.org Güncel Sözlük* içinde. 28 Aralık 2024 tarihinde <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/info> adresinden erişilmiştir
- Cambridge Dictionary. (t.y.). Pollution. *dictionary.cambridge.org Güncel Sözlük* içinde. 30 Aralık 2024 tarihinde <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce-t%C3%BCrk%C3%A7e/pollution?q=pollution+> adresinden erişilmiştir
- Cambridge Dictionary. (t.y.). Sosyal ağ nedir? *dictionary.cambridge.org Güncel Sözlük* içinde. 19 Aralık 2024 tarihinde <https://marketing-dictionary.org/s/social-network/> adresinden erişilmiştir
- Castells, M. (2008). *Ağ toplumunun yükselişi "enformasyon çağı: ekonomi, toplum ve kültür"*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Comfort, L. K. (2007). Crisis management in hindsight: cognition, communication, coordination, and control. *Public Administration Review (Special Issue)*, 189-197. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2007.00827.x>
- Constantinides, E., ve Fountain, S. J. (2007). Web 2.0: conceptual foundations and marketing issues. *Journal of Direct, Data and Digital Marketing Practice*, 9, 231-244. <https://link.springer.com/article/10.1057/palgrave.dddmp.4350098>
- Çalık, D. ve Çınar, Ö. P. (2009). Geçmişten günümüze bilgi yaklaşımları bilgi toplumu ve internet. - XIV. Türkiye'de İnternet Konferansı Bildirileri (s. 77-88). İstanbul: Bilgi Üniversitesi. https://inet-tr.org.tr/inetconf14/kitap/calik_cinar_inet09.pdf
- Çalıkoğlu, E. B. (2024, 10 Mayıs). Videonun Ankara'da otobüsü su bastığını gösterdiği iddiası. Teyit.org. <https://teyit.org/analiz/videonun-ankarada-otobusu-su-bastigini-gosterdigi-iddiasi>
- Çanakçı, M., Öztürk, S. ve Şaşmazlar, C. (2022). Afet ve kriz yönetiminde sosyal medyanın kullanımı üzerine bir araştırma: Twitter örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11 (3), 882-897. <https://doi.org/10.37989/gumussagbil.1136584>
- Çapcıoğlu, F. ve Kalkan Açıkgoz, Ö. (2022). Nitel araştırmalarda kullanılan araştırma teknikleri. Ö. Güngör (Ed.), *Bilimsel araştırma süreçleri yöntem teknik ve etiğe giriş* içinde (ss. 209-226). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çavuş, G. (2018, 9 Mart). Araştırmaya göre yanlış haber gerçeklerden daha hızlı yayılıyor. Teyit.org. <https://teyit.org/teyitpedia/arastirmaya-gore-yanlis-haber-gerceklerden-daha-hizli-yayiliyor>
- Çetindemir, Ç. (2025, 2 Nisan). Yanlış bilgi ile mücadele aracı teyit bitti. AA. <https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/blog/yanlis-bilgiyle-mucadele-araci-teyit-bitti/1818929>
- Çetiner, M. H. (2022, 28 Nisan). Yanlış bilgi doğru bilen neden daha hızlı yayılıyor? Doğruluk Payı. <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/yanlis-bilgi-dogru-bilgiden-neden-daha-hizli-yayiliyor>
- Demir, M. (2013). *Yeni medya üzerine*. Konya: Literatürk.
- Demir, M. (2014). *Yeni medya üzerine vol 2*. Konya: Literatürk.

- Demir, Y. ve Ayhan, B. (2020,). Sosyal medyanın gündem belirleyicileri: Twitter’da gündem belirleme süreci üzerine bir sosyal ağ analizi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi Süreli Elektronik Dergi*, (51), 1-19. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ikad/issue/57520/775120>
- Demirhan, T. ve Hacıoğlu, İ. (2024). 6 Şubat 2023 Türkiye’deki deprem fırtınasının x (twitter) özelinde tanımlayıcı analizlerinin yapılması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34 (1), 285-300. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.1384400>
- Digital, c. (2023, 1 Ağustos). *We are social 2023 global ve Türkiye raporu*. Clickus. <https://www.clicksus.com/we-are-social-2023-global-ve-turkiye-raporu>
- Dijk, J. V. (2016). *Ağ toplumu*. İstanbul: Kafka Epsilon Yayıncılık.
- Donovan, J. (2020). Medya manipülasyonunun yaşam döngüsü. C. Silverman (Ed.), *Dezenformasyon ve medya manipülasyonu üzerine doğrulama el kitabı* içinde (ss. 16-21). European Journalism Centre.
- Durandin, G. (1994). L’information, la désinformation et la réalité (bilgi, dezenformasyon ve gerçeklik). *Revue d’études comparatives Est-Ouest (Doğu-Batı Karşılaştırmalı Araştırmalar Dergisi)*, 169-170. https://www.persee.fr/doc/bupsy_0007-4403_1993_num_46_412_15434_t1_0822_0000_3
- Dursun, D. (1992). Bürokrasi teorisi ve yönetim. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (37), 133-149. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/921/10411>
- Erbaşlar, G. (2013). *Sosyal medya’da mısınız? asosyal medya’da mısınız?* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Erbaysal Filibeli, T. (2018). Kullanıcı türevli içerik ve yurttaş medyası: haberin dönüşümü, sınırlar ve olanaklar. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. (29. Özel Sayı). <https://doi.org/10.31123/akil.456219>
- Ercan, E. E. (2021). Haber ve misenformasyon bağlamında yeni gazetecilik pratikleri: veri mecra ve robot gazeteciliği. S. S. Akyüz (Ed.), *Dezenformasyon çağı* içinde (ss. 55-76). İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Erracgha, N. ve Romdhane, R. (2014). Social networks as marketing tools. *Journal of Internet Banking and Commerce* <https://www.icommercecentral.com/open-access/social-networks-as-marketing-tools.php?aid=37961>

- Ersöz, B. ve Kahraman, Ü. G. (2020). Bilişim çağında bilginin değişen yüzü: infobezite üzerine kavramsal bir inceleme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 4(2), 431-444. <https://doi.org/10.31200/makuubd.779273>
- Ersen, E. T. (2023, 19 Şubat). *Protez bacağı ile Türkiye’de kurtarma çalışmalarına katıldığı iddiası*. AA. <https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/blog/protez-bacagiyla-turkiyede-kurtarma-calismalarina-katildigi-iddiasi/1815464>
- Ersen, E. T. (2023, Şubat 23). *Fotoğrafın deprem bölgesinde yakalanan yağmacıyı gösterdiği iddiası*. AA. <https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/aktuel/fotografın-deprem-bolgesinde-yakalanan-yagmaciyi-gosterdigi-iddiasi/1815507>
- Ertem, Y. E. (2019). *Sosyal medyada dezenformasyon*. (Yayın No: 549869) (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi). YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Euronews, (2023, 11 Şubat). *Yaşama veda eden Deniz Baykal’ın yarım asırlık siyasi hayatının dönüm noktaları*. Euronews. <https://tr.euronews.com/2023/02/11/yasama-veda-eden-deniz-baykalin-yarim-asirlik-siyasi-hayatinin-donum-noktalari>
- Foça, M. A. (2019, 1 Mart). *Sözlük: Yanlış bilginin en yaygın yedi türü*. Teyit.org. <https://teyit.org/ekipten/sozluk-yanlis-bilginin-en-yaygin-7-turu>
- Furuncı, P. (2018, 28 Kasım). *2018 yılının kelimesi seçildi*. Teyit.org. <https://teyit.org/teyitpedia/misinformation-dictionary-com-tarafından-2018-yilinin-kelimesi-secildi>
- Güdekli, A. (2016). Gündem belirleme kuramı bağlamında yazılı basın ile twitter gündeminin karşılaştırmalı analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 151-163. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbed/issue/61815/924867>
- Gül, K. (2024). Yeni medyada yalan haber olgusu ve doğrulama platformu olarak teyit.org üzerine bir inceleme. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(3), 419-458. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iausos/issue/86239/1433509>
- Gümen, S. (2023, 17 Şubat). *Videoda İsrail meclis üyeleri vekile deprem taziyesi bulunduğu için mi tepki veriyor?* Doğrula.org. <https://www.dogrula.org/dogrulamalar/videoda-israil-meclis-uyeleri-vekile-deprem-taziyesinde-bulundugu-icin-mi-tepki-gosteriyor/>

- Gündüz, U. ve Pembecioğlu, N. (2013). Bilgi kaynağı olarak sosyal ağlar ve sosyal medya. M. Demir (Ed.), *Yeni medya üzerine: yeni iletişim teknolojileri* içinde Konya: Literatürk Yayınları.
- Güngör, E. (2023, 28 Şubat). *Görseldeki tweet'in Oğuzhan Uğur'a ait olduğu iddiası*. Teyit.org. <https://teyit.org/analiz/gorseldeki-tweetin-oguzhan-ugura-ait-oldugu-iddiasi>
- Gangadharbatla, H. (2011). Motivations for social networking site adoption. *University of Oregon, USA*, 262-274.
<http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/49859/1/241.pdf#page=291>
- Genel, M. G. (2015). *Yeni medya araştırmaları "güncel araştırmalar ekseninde"*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Hülür, H. ve Yaşın, C. (2016). *Yeni medya kullanıcının yükselişi*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Hülür, H. ve Yaşın, C. (2017). Yeni medya ve gazeteciliğin geleceğini çerçevelemek. H. Hülür ve C. Yaşın (Ed.), *Yeni medya: geleceğin gazeteciliği* içinde Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, (2024, 27Ağustos). *Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması*. Türkiye İstatistik Kurumu. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492)
- Hricko, M. (2010). Using microblogging tools for library services. *Journal of Library Administration*, 684-692. <https://doi.org/10.1080/01930826.2010.488951>
- İkbal, M. (2024, 18 Ekim). *Twitter istatistikleri*. www.businessofapps.com.
<https://www.businessofapps.com/data/twitter-statistics/>
- İltir, M. (2023, 14 Mart). *Fotoğraf Kılıçdaroğlu'nun deprem bölgesine özel uçakla gittiğini mi gösteriyor?* Doğruluk Payı. <https://www.dogrulukpayi.com/dogruluk-kontrolu/fotograf-kilicdaroglu-nun-deprem-bolgesine-ozel-jetle-gittigini-mi-gosteriyor> adresinden alındı
- Java, A., Song, X., Finin, T. ve Tseng, B. (2009). Why we twitter: understanding microblogging usage and communities. *Advances in Web Mining and Web Usage Analysis: 9th International Workshop on Knowledge Discovery on the Web*, (118-

- 138). Springer, Berlin, Heidelberg.
https://ebiquity.umbc.edu/_file_directory_/papers/369.pdf
- Jay, G. (2024, 5 Ağustos). *Twitter-stats*. famewall.io: <https://famewall.io/statistics/twitter-stats/>
- Jenkins, H. (2016). *Cesur yeni medya "teknolojiler ve hayran kültürü"*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Küçükaksu, I. ve Cevahiroğlu, A. (2023, 20 Şubat). *Çöken apartmanı az hasarlı raporu verildiği iddiası*. AA. <https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/blog/coken-apartmana-az-hasarli-raporu-verildigi-iddiasi-/1815480>
- Küçükcan, U. (2016). Mobil insana doğru. N. Bayram (Ed.), *Toplum ve iletişim içinde* (ss. 179-206). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Kılıç, İ. (2023, 12 Ağustos). <https://teyit.org/analiz/goruntulerin-10-agustos-2023-malatya-depreminden-oldugu-iddiasi-adresinden-alindi>
- Kılıç, İ. (2024, 12 Aralık). *HTŞ lideri Muhammed Colani'nin gömleği İsrail üretimi bir markaya mı ait?* Teyit.org. <https://teyit.org/analiz/hts-lideri-muhammed-colaninin-gomlegi-israil-uretimi-bir-markaya-mi-ait>
- Kırdemir, B. (2020, Ağustos). Türkiye'nin dezenformasyon ekosistemi genel bakış. Siber Politikalar ve Dijital Demokrasi. *Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi* (EDAM). <https://edam.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/T%C3%BCrkiyenin-Dezenformasyon-Ekosistemi-Genel-Bak%C4%B1%C5%9F-Bar%C4%B1%C5%9F-K%C4%B1rdemir.pdf>
- Kandil, Z. (2019). *Rol-model almada ve benliğin sunumunda yeni bir alan olarak instagram*. (Yayın No: 551447) (Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi). YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kaplan, A. M. ve Haenlein, M. (2009). The fairyland of second life: virtual social worlds and how to use them. *Business Horizons*, 563-572. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2009.07.002>
- Kaplan, A. M. ve Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! the challenges and opportunities of social media. *Business horizons*, 59-68.

- Kaplan, A. M. ve Haenlein, M. (2011). The early bird catches the news: Nine things you should know about micro-blogging. *Business Horizons*, 105-113. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2009.09.003>
- Kaplan, A. M. ve Haenlein, M. (2016). Dünyanın bütün kullanıcıları birleşin! sosyal medyanın zorlukları ve sağladığı fırsatlar. H. Hülür ve C. Yaşın (Ed.), *Yeni medya: kullanıcının yükselişi içinde* (ss. 352-372). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Kaplan, İ. (2025). Sosyal medya ve dezenformasyon: İsrail'in Gazze saldırıları örneği. *TRT Akademi Dergisi*, 10(23), 182-207. <https://doi.org/10.37679/trta.1559858>
- Kara, T. (2013). *Sosyal medya endüstrisi: insan, toplum, ekonomi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Karadeniz, S. (2023, 16 Şubat). *Twitter hesabının Hakan Ural'a ait olduğu iddiası*. Teyit.org. <https://teyit.org/analiz/twitter-hesabinin-hakan-urala-ait-oldugu-iddiasi>
- Karahisar, T. (2013). Sosyal medyanın psikolojik ve toplumsal yansımaları. M. Kuyucu ve T. Karahisar (Ed.), *Yeni iletişim teknolojileri ve yeni medya içinde* (ss. 52-113). İstanbul: Zinya Yayınları.
- Karakoç, E. ve Zeybek, B. (2022). Görmek inanmaya yeter mi? görsel dezenformasyonun ayırt edici biçimi olarak siyasi deepfake içerikler. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 17 (57), 50-72.
- Karapınarlı, S. (2024, 13 Eylül). *Video Ukrayna'daki askerlerin bir esiri parçalamasını mı gösteriyor?* Teyit.org. <https://teyit.org/analiz/video-ukraynadaki-askerlerin-bir-esiri-parcalamasini-mi-gosteriyor>
- Karatabanoğlu, S. (2023, 18 Nisan). *Celal Şengör'ün İstanbul depreminde Muharrem İnce'nin başkan olmasını istediği iddiası*. Teyit.org. <https://teyit.org/analiz/celal-sengorun-istanbul-depreminde-muharrem-incenin-baskan-olmasini-istedigi-iddiasi>
- Karatabanoğlu, S. (2023, 14 Mart). *Kılıçdaroğlu'nun deprem bölgesine uçakla gittiğini iddia eden fotoğraf güncel mi?* Teyit.org. <https://teyit.org/analiz/fotografin-kilicdaroglunun-deprem-bolgesine-ucakla-gittigi-guncel-fotografi-gosterdigi-iddiasi>
- Kemp, S. (2023, 19 Ekim). *Dijital 2023: Ekim küresel istatistik raporu*. We Are Social. <https://datareportal.com/reports/digital-2023-october-global-statshot>
- Kemp, S. (2024, 23 Şubat). *Dijital 2024: Türkiye*. We Are Social.

<https://datareportal.com/reports/digital-2024-turkey>

Kemp, S. (2024, 31 Ocak). *Dijital 2024: küresel genel bakış raporu*. We Are Social.

<https://datareportal.com/reports/digital-2024-global-overview-report>

Keskin, Ö. H. (2020, 8 Haziran). *Şener Şen'e ait olduğu iddia edilen Twitter hesabı sahte*. Teyit.org. <https://teyit.org/analiz/sener-sene-ait-oldugu-iddia-edilen-twitter-hesabi-sahte>

Keskin, Ö. H. (2023, 16 Şubat). *Videonun İspanyol askerlerinin Türkiye'de devriye gezdiğini gösterdiği iddiası*. Teyit.org. <https://teyit.org/analiz/videonun-ispanyol-askerinin-turkiyede-devriye-gezdigini-gosterdigi-iddiasi>

Keskin, Ö. H. (2023, 28 Mart). *Süleyman Soylu'nun deprem sonrası güncel halini gösterdiği iddia edilen fotoğraf*. Teyit.org. <https://teyit.org/analiz/suleyman-soylunun-deprem-sonrasi-guncel-halini-gosterdigi-iddia-edilen-fotograf>

Koçyiğit, A. (2023). Olağanüstü hallerde sosyal medyada dezenformasyonla mücadele ve kriz iletişimi: kahramanmaraş depremi üzerine bir analiz. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, (10), 68-86.

Koçyiğit, A. (2024). Afet ve kriz dönemlerinde bireylerin sosyal medya kullanım pratikleri ve infobezite: kahramanmaraş depremi örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 12 (1), 62-87.

Koçyiğit, M. ve Koçyiğit, A. (2018). Değişen ve gelişen dijital iletişim: yazılabilir web teknolojisi (web 2.0). V. Çakmak ve S. Çavuş (Ed.), *Dijital kültür ve iletişim içinde* (ss. 19-48). Konya: Literatürk Yayınları.

Kuş, O. (2022). Yanlış bilgiyle mücadele bağlamında açık verinin işlevini sorgulamak. Y. Kesgin ve E. Karakoç Keskin (Ed.), *Yeni medyada yanlış bilgi komplo teorileri ve bilimin inkarı içinde* (ss. 105-118). İstanbul: Kriter Yayınları.

Kunt, R. (2024, 16 Eylül). *Japonya Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına vize zorunluluğu getirdi mi? Doğruluk Payı*. <https://www.dogrulukpayi.com/dogruluk-kontrolu/japonya-turkiye-cumhuriyeti-vatandaslarina-vize-zorunlulugu-getirdi-mi>

Kunt, R. (2024, 16 Ekim). *Görüntüler 16 Ekim'de meydana gelen Malatya depremini mi gösteriyor? Doğruluk Payı*. <https://www.dogrulukpayi.com/dogruluk-kontrolu/goruntuler-16-ekimde-meydana-gelen-malatya-depremini-mi-gosteriyor>

- Kux, D. (1985). Soviet active measures and disinformation: overview and assesment (Sovyet aktif önlemler ve dezenforlama: genel bakış ve değerlendirme). *The US Army War Collage Quarterly: Parameters*, 19-28. <https://press.armywarcollege.edu/parameters/vol15/iss1/17/>
- Kuyucu, M. (2013). Yeni medya yeni ekonomi ve yeni fırsatlar: geleneksel ekonominin yeni ekonomiye dönüşümünün kilometre taşları. M. Kuyucu ve T. Karahisar (Ed.), *Yeni iletişim teknolojileri ve yeni medya* içinde (ss. 13-51). İstanbul: Zinde Yayıncılık.
- Kuyucu, M. ve Karahisar, T. (2013). *Yeni iletişim teknolojileri ve yeni medya*. İstanbul: Zinde Yayıncılık.
- Kwak, H., Lee, C., Park, H. ve Moon, S. (2010). What is Twitter, a social network or a news media? *WWW '10: Proceedings of the 19th international conference on World wide web* (s. 591-600). New York USA. <https://doi.org/10.1145/1772690.177275>
- Lim, T. (2010). The use of Facebook for online discussions among distance learners. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 11(4), 72-81. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tojde/issue/16910/176376>
- Mangold, W. G. ve Faulds, D. J. (2009). Social media: the new hybrid element of the promotion mix. *Kelley School Of Business*, 357-365. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2009.03.002>
- Maulidina, M. (2025, 28 Nisan). *Blog Nedir? Blog Türleri ve Faydaları Nedir?* Hostinger. <https://www.hostinger.com/tutorials/what-is-a-blog>
- Marwick, A. E. ve Boyd, D. (2016). Dürüstçe tweetlerim, tutkuyla tweetlerim - twitter kullanıcıları, bağlam çöküşü ve hayali izleyiciler. H. Hülür ve C. Yaşın (Ed.), *Yeni medya kullanıcının yükselişi* içinde (ss. 108-136). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Mayfield, A. (2008, 8 Ağustos). *An ebook from icrossing*. Crmxchange.com. https://crmxchange.com/uploadedFiles/White_Papers/PDF/What_is_Social_Media_iCrossing_ebook.pdf
- McCarthy, E. D. (2002). *Bilgi kültürü*. (Çeviri Eser: Figen Yılmaz). İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- McCombs, M. E. ve Shaw, D. L. (1993). The evolution of agenda-setting research: twenty-five years in the marketplace of ideas. (*Symposium / The Evolution of Agenda-Setting*

- Research). *Journal of Communication*, 58-67. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01262.x>
- Mendizabal, E. (2012, 4 Ekim). *Paradox-of-hoaxes-how-errors-persist-even-when-corrected*. Onthinktanks.org. <https://onthinktanks.org/articles/paradox-of-hoaxes-how-errors-persist-even-when-corrected/>
- Musser, J. ve O'Reilly, T. (2007). *Web 2.0 principles and best practices*. USA: O'Reilly Media Inc.
- Mutlu, B. ve Bazarcı, S. (2017). Marka işbirlikleri için yeni bir alan: youtube içerik üreticileri ve kanal toplulukları üzerine netnografik bir araştırma. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (27), 28-45. <https://doi.org/10.31123/akil.437267>
- Müslümanoğlu, A. (2020, 18 Kasım). *Fotoğraftaki merdivenler gerçek değil montaj*. Teyit.org. <https://teyit.org/analiz/fotograftaki-merdivenler-gercek-degil-montaj>
- Nastasıu, C. (2020). Book review of Truth Decay. An Initial Exploration of the Diminishing Role of Facts and Analysis in American Public Life by Jennifer Kavanagh and Michael D. Rich. Romania: *Romanian Journal of Communication and Public Relations*, 22(2). <https://doi.org/10.21018/rjcpr.2020.2.305>
- Odabaşı, H. F., Mısırlı, Ö., Güneş, S., Timar, Z. Ş., Ersoy, M., Som, S., Erol, O. (2012). Eğitim için yeni bir ortam: Twitter. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 2(1), 89-103. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ajesi/issue/1526/18737>
- Onay, A. (2018). Haber içeriklerinde dijital dönüşüm-bbc türkçe incelemesi. O. Uçak (Ed.), *Dijital medya ve gazetecilik içinde* (ss. 77-94). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Orman, L. (1984). Fighting information pollution with decision support systems. *Journal of Management Information Systems*, 1(2), 64-71. <https://www.jstor.org/stable/i40018251>
- Oymak, H. (2022). Kamuoyunda dezenformasyon yasası olarak bilinen, 7418 sayılı “basın kanunu ile bazı kanunlarda değişiklik yapılmasına dair kanun”un getirdikleri. *Yeni Medya Hakemli Uluslararası e-Dergi*, (13), 504-514. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yenimedya/issue/73764/1226237>
- Önen, A. (2023). *Yeni medya ekosisteminde dönüşen dönüşen habercilik ve teyitçilik: hakikat sonrası çağda dezenformasyonun kontrolü*. İstanbul: Urzeni Yayınevi.

- Öz, Z. O. (1997, Şubat). *Toplumsal değişme sürecinde halk kütüphanelerinin yeri ve yeniden organizasyonu için bir model önerisi*. (Yayın No: 63874) (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe). YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Özbakır, B. (2023, 21 Şubat). Hatay'ın depremden hemen önce Google haritalardan silindiği iddiası. AA. <https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/aktuel/hatayin-depremden-hemen-once-google-haritalardan-silindigi-iddiasi/1815491>
- Özdemir, Ö. (2018). Politik mizahın ve toplumsal muhalefetin alternatif söylemsel alanı olarak Zaytung. *Ankara Üniversitesi İLEF Dergisi*, 5 (2), 7-28.
- Özdemir, S. (2015). Alaycı taklit' ile 'yeniden yazma' arasında bir teknik: parodi. *Türk Dili, Türk Dil Kurumu*, 78-80. <https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/05/20150522.pdf>
- Özdemir, Ş. (2016). Individual contributions to infollution (information pollution): trust and share. *International Journal on New Trends in Education and Their Implications*, 23-33.
- Özenç Uçak, N. (2010). Bilgi: çok yüzlü bir kavram. *Türk Kütüphaneciliği*, 24 (4), 705-722. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tk/issue/48858/622489>
- Özgür, Ö. F. (2024). Algı yönetimi bağlamında x platformunun dezenformasyonla mücadelede bir araç olarak kullanımı: dezenformasyonla mücadele merkezi örneği. (13), *İletişim ve Diplomasi*, 5-27. <https://doi.org/10.54722/iletisimvediplomasi.1566703>
- Özgen, E. (2024, 13 Şubat). *Afet dönemlerinde farkındalığın önemi: Afet okuryazarlığı*. Pratolye. <https://www.pratolye.com/afet-donemlerinde-farkindaligin-onemi-afet-okuryazarligi>
- Özkahraman, N. (2023, 21 Şubat). *Görüntülerin 20 Şubat'ta hatay'da gerçekleşen depreme ait olduğu iddiası*. Doğrula.org. <https://www.dogrula.org/dogrulamalar/goruntulerin-20-subatta-hatayda-gerceklesen-depreme-ait-oldugu-iddiasi/>
- Öztürk, İ. B. ve Zeybek, B. (2022). Sosyal medyada dezenformasyon aracı olarak sanat konulu görseller: sanatın yalanı ile yalanın sanatını yaratmak. Y. Kesgin ve E. Karakoç Keskin (Ed.), *Yeni medyada yanlış bilgi: komplo teorileri ve bilimin inkarı* içinde (ss. 73-94). İstanbul: Kriter Yayınevi.

- Öztürk, E. (2015). E-paylaşım. R. N. Tanrıbilir (Ed.), *Yeni medya ve iletişimel yaklaşımlar* içinde. Kriter Yayınları.
- Pınarbaşı, T. E. ve Astam, F. K. (2020). Haberin dönü(şü)mü: sosyal medya gazeteciliği pratikleri. *İNİF E-Dergi*, 5 (1), 70-87. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/inifedergi/issue/55020/717704>
- Pembecioğlu, E. N., Gündüz, U. ve Akın , A. (2021). Medya ve bilgi kirliliği. *İstanbul University Press Tıp Bilişimi*, 1035-1093. <https://doi.org/10.26650/B/ET07.2021.003.41>
- Ramonet, İ. (2009). Introducción. P. Serrano (Ed.), *Desinformación* içinde (ss. 75-81). Barcelona: Ediciones Península.
- Rukancı, F. ve Anameriç, H. (2004). Bilgi toplumu ve toplumun bilgilenmesinde kütüphanelerin rolü. *Kütüphaneciliğin Destanı Uluslararası Sempozyumu* (s. 1-11). Ankara: Ankara Üniversitesi. http://eprints.rclis.org/11278/1/Bilgi_Toplumu_ve_Toplumun_Bilgilenmesinde.pdf
- Ryan, D. (2016). *Dijital pazarlama: dijital kuşağa seslenmek için pazarlama stratejileri* (Çeviri Eser: Mehmet Murat Kemaloğlu). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sabancıoğlu, M. (2021, 27 Mayıs). *Bilim akademilerinden bilgi kirliliğine dair bir rapor*. Sarkaç. <https://sarkac.org/2021/05/bilim-akademilerinden-bilgi-kirliligine-dair-bir-rapor/>
- Sarıkaya Tunalp, B. F. (2025). Dijital çağda dezenformasyon: x'te maymun çiçeği virüsü. *TRT Akademi Dergisi*, 10 (23), 304-329. <https://doi.org/10.37679/trta.1564114>
- Sarsılmaz, M. (2023, 13 Şubat). *Fotoğrafın Irak'ta deprem sonrası japon şirketi tarafından yapılan merdiveni gösterdiği iddiası*. AA. <https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/aktuel/fotografın-irakta-deprem-sonrasi-japon-sirketi-tarafından-yapılan-merdiveni-gosterdiği-iddiası/1815378>
- Satıl, C. (2020, 24 Aralık). *COVID-19 nedeni ile hayatını kaybedenlerin yıkılacağı iddiası*. Doğruluk Payı. <https://www.dogrulukpayi.com/dogruluk-kontrolu/covid-19-nedeni-ile-hayatini-kaybedenlerin-yakilacagi-iddiasi>
- Scott, P. R. ve Jacka, J. M. (2013). *Sosyal medya kurumsal yönetim ve risk rehberi*. İstanbul: (Çeviri: Tuğrul Bozbey) Türkiye İç Denetim Enstitüsü Yayınları (Yayın No:6)

- Sezen, A. (2007). *Bir internet gazetesinin kuruluşu ve gazeteport örneği*. (Yayın No: 219498) (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi). YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Sims, A. (2015, 8 Ağustos). *Syrian conflict has killed quarter of a million people*. Independent.co.uk. <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/syrian-conflict-has-killed-quarter-of-a-million-people-10446650.html>
- Sosyal Medya Reklamları* (2024, 28 Aralık). *Sosyal medya reklamları*. egbilisim.com. <https://www.egbilisim.com.tr/sosyal-medya-reklamlari>
- Sutton, J. League, C., Sellnow, T.L., Sellnow, D.D. (2015) Alerting the public to emergency situations: the role of social media in disaster communication. *Journal of Emergency Management*, (301-312).
- Şeko, Y. A. (2023, 20 Şubat). *Bağış kampanyaları hakkında konuşan kişinin imam olduğu iddiası*. AA. <https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/blog/bagis-kampanyalari-hakkinda-konusan-kisinin-imam-oldugu-iddiasi-/1815474>
- Şeko, Y. A. (2023, 22 Şubat). *Fotoğrafın depremden sonra Türkiye’de çekildiği iddiası*. AA. <https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/aktuel/fotografin-depremden-sonra-turkiyede-cekildigi-iddiasi/1815497>
- Şimşek İşliyen, F. (2022). Yanlış bilgiyi doğru okumak adına genel bir değerlendirme. M. İşliyen ve F. Şimşek İşliyen (Ed.), *Dijital sis: yeni medya çağında bilginin ve gerçeğin değişen konumu* içinde (ss. 69-98). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Şimşek İşliyen, F. (2023). Parodi haber-parody news. *İletişim Ansiklopedisi*. <https://iletisimansiklopedisi.com/2023/11/02/parodi-haber-parody-news/>
- Şimşek İşliyen, F. (2024). Sosyal medyada the simpsons ile ilişkilendirilen komplo teorilerinin yanlış bilgi türleri bağlamında değerlendirilmesi. B. Ayhan ve M. Karakuş (Ed.), *Dijital ve iletişim* içinde (ss. 119-152). Konya: Tablet Kitabevi Yayınları.
- Şimşek İşliyen, F. ve İşliyen, M. (2020). *İki tablet arasında: kitle iletişim araçlarının tarihi ve toplumsal değişim*. Konya: LiteraTürk Academia.
- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemler*. Ankara: Seçkin Yayınları.

- Taşcı, E. (2010). Sosyal medya araçlarının yerel yönetimlere etkisi ve katkısı: belediye 2.0. *Türkiye Bilişim Derneği Bilişim Dergisi* (126), 72-75. <https://www.bilisimdergisi.org.tr/s126/pdf/72-75.pdf>
- Tandoc, E. C., Lim, Z. W. ve Ling, R. (2018). Defining "fake news". *Digital Journalism* , 1146-1151. <https://doi.org/10.1080/21670811.2017.1360143>
- Tanrıbilir, R. N. (2015). *Yeni medya ve iletişimel yaklaşımlar*. Kriter Yayınları.
- Tekeş, A. F. (2023, 30 Nisan). *TIME dergisinin 2022 kapağında Türkiye haritasının yer aldığı iddiası*. AA. <https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/aktuel/time-dergisinin-2022-kapaginda-turkiye-haritasinin-yer-aldigi-iddiasi-/1815855>
- Tekeş, A. F. (2024, 12 Şubat). *Deprem yardımları Üsküdar Belediyesi otoparkında bekletiliyor iddiası*. AA. <https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/ekonomi/deprem-yardimlari-uskudar-belediyesi-otoparkinda-bekletiliyor-iddiasi/1817385>
- Tekeş, A. F. ve Ersen, E. T. (2023, 23 Şubat). *TOKİ konutlarının tarım arazisine yapıldığı iddiası*. AA. <https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/blog/toki-konutlarinin-tarim-arazisine-yapildigi-iddiasi/1815622>
- Teyit.org. (2024, 27 Ağustos). *Teyit Sözlük: Dezenformasyon nedir?* Teyit.org. <https://teyit.org/teyitpedia/teyit-sozluk-dezenformasyon-nedir>
- Teyit.org, (2024, 9 Ekim). *X'te yanlış bilgiye maruz kalmak artık hiç olmadığı kadar kolay*. Teyit.org <https://teyit.org/teyitpedia/xte-yanlis-bilgiye-maruz-kalmak-artik-hic-olmadigi-kadar-kolay>
- Timisi, N. (2023). Dijital çağda haber ve gerçeklik. A. Önen (Ed.), *Yeni medya ekosisteminde dönüşen habercilik ve teyitçilik: hakikat sonrası çağda dezenformasyonun kontrolü* içinde (ss. 9-12). İstanbul: Urzeni Yayınevi.
- Tiryaki, S. ve Karakuş, M. (2022). Bilgi toplumu , bilgi açlığı ve dijital bölünme. M. İşliyen ve F. Şimşek İşliyen (Ed.), *Dijital sis: yeni medya çağında bilginin ve gerçeğin değişen konumu* içinde (ss. 205-230). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Toffler, A. (1981). *'Gelecek korkusu' şok*. Altın Kitaplar Yayınevi. (Çeviri: Selami Sargut). (E-kitap). <https://www.docdroid.net/bajK01H/alvin-toffler-sok-altin-kitaplar-pdf#page=4>
- Toffler, A. (2018). *Üçüncü dalga "bir fütürist ekonomi analizi klasiği"*. Koridor Yayıncılık.

- Topçu, B. ve Çaycı E. (2022). Sosyal medyada dezenformasyon: covid-19 pandemi örneği. *Tam Akademi Dergisi*, 1(2), 161-192.
- Toprak, E. (2023, 7 Şubat). *Twitter hesaplarının AHBAP'ın resmi hesapları olduğu iddiası*. Teyit.org. <https://teyit.org/analiz/twitter-hesaplarinin-ahbapin-resmi-hesaplari-oldugu-iddiasi>
- Topsakal, T. (2021). Dijital ortamda yanlış bilgi ve haberlerin yayılması: koronavirüs salgın haberlerine dair bir inceleme. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6 (1), 192-222. <https://doi.org/10.47107/inifedergi.867934>
- Tufan Yeniçikti, N. (2016). *Sosyal medya kullanım motivasyonları: facebook ve twitter kullanıcıları üzerine kullanımlar ve doyumlar araştırması*. (Yayın No: 471151) (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi). YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Türk Dil Kurumu (t.y.) Medya. *Sozluk.gov.tr Güncel Türkçe Sözlük* içinde. 23 Aralık 2024 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Türk Dil Kurumu (t.y.) Parodi. *Sozluk.gov.tr Güncel Türkçe Sözlük* içinde. 2 Kasım 2024 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Türk Dil Kurumu (t.y.) Sosyal. *Sozluk.gov.tr Güncel Türkçe Sözlük* içinde. 23 Aralık 2024 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/?ara=sosyal> adresinden erişilmiştir.
- Türk Dil Kurumu (t.y.) Sosyal Medya. *Sozluk.gov.tr Güncel Türkçe Sözlük* içinde. 23 Aralık 2024 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/?ara=sosyal%20medya> adresinden erişilmiştir.
- Uçar, A. K. (2017). Bir yurttaş gazateciliği mecrası olarak yeni medya: twitter örneği. *Social Sciences Studies Journal*, 3(8), 668-679. <https://sssjournal.com/DergiTamDetay.aspx?ID=95>
- Ünal, Y. (2009). Bilgi toplumunun tarihçesi. *Tarih Okulu Dergisi*, Cilt 2009, Sayı V, 123-144. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/144913>
- Vardarlıel, P. ve Onarman, B. (2020). İletişim ve sosyal medya. B. A. Arıkan (Ed.), *Yeni medya trendleri: yeni medya, iletişim, teknoloji, toplum ve iş dünyası için perspektifler* içinde (ss. 20-41). İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Vosoughi, S., Roy, D. ve Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *Science*, 1146-1151. <https://www.science.org/doi/10.1126/science.aap9559>

- Wardle, C. (2020). Bilgi düzensizliği çağı. C. Silverman (Ed.), *Dezenformasyon ve medya manipülasyonu üzerine doğrulama el kitabı* (Teyit tarafından Türkçeye çevrilmiş eser) (s. 9-15). European Journalism Centre. <https://teyit.org/files/publication-preview/tr/18-dogrulama-el-kitabi.pdf>
- Wardle, C. (2020). *Understanding information disorder*. First Draft. Retrieved from: <https://firstdraftnews.org/long-form-article/understanding-information-disorder/>.
- Wardle, C. ve Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. (Avrupa Konseyi Raporu). First Draft. <https://firstdraftnews.org/glossary-items/pdf-wardle-c-derakhshan-h-2017-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making-council-of-europe/>
- Wardle, C., Greason, G., Kerwin, J. ve Dias, N. (2018). *Information disorder: the essential glossary. shorenstein center on media, politics and public policy*. First Draft. https://firstdraftnews.org/wp-content/uploads/2018/07/infoDisorder_glossary.pdf
- We Are Social. (2023, 19 Eylül). *Dijital 2023 Ekim küresel statshot raporu*. We Are Social. <https://wearesocial.com/au/blog/2023/10/digital-2023-october-global-statshot-report/>
- We Are Social. (2024, 31 Ocak). *2024 yılında dünyada sosyal medya platformlarının kullanım oranları*. Omg İletişim. <https://omgiletisim.com/we-are-social-dijital-2024-global-raporu>
- We Are Social. (2025, 5 Şubat). *Digital 2025 the essential guide to the global state of digital*. We Are Social. <https://wearesocial.com/uk/blog/2025/02/digital-2025-the-essential-guide-to-the-global-state-of-digital/>
- Webster Dictionary. (t.y.). Disinformation. *Merriam Webster Güncel Sözlük* içinde. 24 Ekim 2024 tarihinde <https://www.merriam-webster.com/dictionary/disinformation> adresinden erişilmiştir.
- Whittaker, J. (2009). *Producing for web 2.0: a student guide*. Taylor ve Francis Group. <https://doi.org/10.4324/9780203882030>
- Wikipedia, (2024, 15 Aralık). *Mikroblog nedir?* Wikipedia. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Mikroblog>

- Wikipedia, (2024, 14 Ekim). *Deepfake nedir?* Wikipedia.
<https://tr.wikipedia.org/wiki/Deepfake>
- World Economic Forum, (2024, 10 Ocak). *Küresel riskler raporu 2024*. WEF.
<https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2024/digest/>
- Yüksel Akın, E. (2014, 23 Kasım). *Twitter'ın kuruluş öyküsü*. Medya Akademisi.
<https://www.medyaakademi.org/2014/11/06/twitterin-kurulusu-ve-tarihi/>
- Yıldırım, A. (2014). Sosyal medya ağı ve halkla ilişkiler aracı olarak Twitter. *E-GİFDER*, 2(14), 234-253. <https://doi.org/10.19145/guifd.88026>
- Yıldırım, S. (2024, 10 Aralık). *Fotoğraf Sednaya Hapishanesi'nden kurtarılan birini mi gösteriyor?* Teyit.org. <https://teyit.org/analiz/fotograf-sednaya-hapishanesinden-kurtarilan-birini-mi-gosteriyor>
- Yılmaz, C. (2023, 23 Şubat). *Video Kahramanmaraş depremlerinin ilk haftasından beri dolaşımda*. Doğruluk Payı. <https://www.dogrulukpayi.com/dogruluk-kontrol/video-kahramanmaraş-depremlerinin-ilk-haftasından-beri-dolasimda>
- Yılmaz, C. (2024, 21 Aralık) *Spekülasyon ve manipülasyon*. ansiklopedi.tubitak.gov.tr.
https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/spekulasyon_ve_manipulasyon
- Yılmaz, M. C. (2018, 9 Nisan). *Uzayda beş ay kalan astronota 1.400.000 \$ telefon faturası geldiği iddiası*. Teyit.org. <https://teyit.org/analiz/uzayda-5-ay-kalan-astronota-1-4-milyon-dolar-telefon-faturasi-geldigi-iddiasi>
- Yılmaz, N. (2021, 26 Haziran). *Ülke ülke COVID-19 aşılmasına bağlı ölümleri gösterdiği öne sürülen tablo*. Teyit.org. <https://teyit.org/analiz/ulke-ulke-covid-19-asilarina-bagli-olumleri-gosterdigi-one-surulen-tablo>
- Yılmaz, Y. A. (2024, 20 Ağustos). *Tavşanın yangından kurtarıldığı anları gösteren video İzmir'den mi?* Teyit.org. <https://teyit.org/analiz/tavsanin-yangindan-kurtarildigi-anlari-gosteren-video-izmirden-mi>
- Yılmaz, Y. A. (2024, 17 Ağustos). *Videonun İzmir'deki yangından köpeğini kurtaran kişiyi gösterdiği iddiası*. Teyit.org. [https://teyit.org/analiz/videonun-izmirdeki-yangindan-kopeğini-kurtaran-kisiyi-gosterdigi-iddiasi](https://teyit.org/analiz/videonun-izmirdeki-yangindan-kopeгинi-kurtaran-kisiyi-gosterdigi-iddiasi)
- Yaylagül, L. (2006). *Kitle iletişim kuramları: egemen ve eleştirel yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları.

- Yağmurlu, A. (2011). Kamu yönetiminde halkla ilişkiler ve sosyal medya. *Selçuk İletişim*, 7(1), 5-15. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/josc/issue/19023/200585>
- Yengin, D. (2014). *Yeni medya ve dokunmatik toplum*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Yoloğlu, N. (2021). Aktüel enformasyonun yeni yol haritası: dezenformasyon. S. S. Akyüz (Ed.), *Dezenformasyon çağı* içinde (ss. 9-24). İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Zamur Tuncer, R. (2022). Kolektif Bellekte çarpıtma dinamikleri bağlamında bir infodemi okuması. Y. Kesgin ve E. Karakoç Keskin (Ed.), *Yeni medyada yanlış bilgi komplo teorileri ve bilimin inkarı* içinde (ss. 21-46). İstanbul: Kriter Yayınları.

EKLER

Ek 1. Platformlara Göre İncelenen İddialar

Tablo 6. AA Teyit Hattı Platformu İncelenen İddialar

İddia	Türü
Deprem Yardımları Üsküdar Belediyesi Otoparkında Bekletiliyor İddiası	Çarpıtma
Listede Bulunan Ülkelerin Depremden 24 Saat Önce Büyükelçiliklerini Çektiği İddiası	Çarpıtma
İBB Başkan Adayı Murat Kurum, 6 Şubat Depremlerinde 130 Bin Kişinin Öldüğünü Söyledi İddiası	Çarpıtma
Depremde Hayatını Kaybedenlerin Ceset Torbalarıyla Kamyon Kasasında Taşındığı İddiası	Çarpıtma
Kurtarma Faaliyetinin Kurmaca Olduğu İddiası	Uydurma
Elon Musk'ın Starlink Uyduları, Afet İçin Türkiye'de Faaliyette İddiası	
Deprem Sonrası Oluşturulan Sahte Bağış Hesaplarına Dikkat!	Uydurma-Taklit
Deprem Bölgesinde Görevlendirilen Savcıların İzne Ayrıldığı İddiası	Uydurma
Kurtardığı Bebeği Ambulansa Götürmek Yerine Canlı Yayın Açtı İddiası	Manipülasyon
Hatay'da Kimliği Belirlenemeyen Cenazelerin Vefat Sayısına Eklenmediği İddiası	Uydurma
İspanyol Askerlerin Keşif Devriyesi Yaptığı İddiası	Bağlamından Koparma
İTÜ'nün HAARP Projesine Karşı Çalışma Başlattığı İddiası	Uydurma
Sınırlarımız Açık, Mülteciler Gelmeye Devam Ediyor İddiası	Uydurma
Üçüncü Deprem Kamuoyundan Saklandı İddiası	Uydurma
Uzaydan Gönderilen Titanyum Çubukla Deprem İddiası	Manipülasyon
İsrail Sağlık Personeli Kurduğu Sahra Hastanesinden Güvenlik Gerekçesiyle Çekildi İddiası	Çarpıtma
Kızılhaç Türkiye'ye Yardım Etmedi İddiası	Uydurma
Depremzede Çocuklar Vakıf Evlerine Teslim Ediliyor İddiası	Çarpıtma
Videonun Kahramanmaraş Depremlerinden Sonra Kurtarılan Köpek ve Yavrularını Gösterdiği İddiası	Bağlamından Koparma-Hatalı İlişkilendirme
Protez Bacağıyla Türkiye'de Kurtarma Çalışmalarına Katıldığı İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Pazarcık'ta Salgın Başladı İddiası	Uydurma
Kontrollü Yıkılan Elbistan Belediyesi Enkazında Resmi Evrak Kaldı İddiası	
Videonun Türkiye'de 6 Şubat'ta Meydana Gelen Depremi Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Fotoğrafın Deprem Bölgesinde Yakalanan Yağmacıyı Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Hatay Valiliği'nin Konteynerleri Kaldırmaya Çalıştığı İddiası	Uydurma
Gaziantep'te Yıkılmayan Binaları Japon Mühendislerin İnşa Ettiği İddiası	Uydurma
Bağış Kampanyaları Hakkında Konuşan Kişinin İmam Olduğu İddiası	Bağlamından Koparma
Enkaz Altından Kurtarılan Kedi Videosunun Türkiye'de Kaydedildiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Videonun Depremden Sonra Hatay'da Kaydedildiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme

Tablo 6 (Devam). AA Teyit Hattı Platformu İncelenen İddialar

Çöken Apartmana 'Az Hasarlı' Raporu Verildiği İddiası	Bağlamından Koparma
Görüntülerin 20 Şubat'taki Depreme Ait Olduğu İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Karaçay Barajı'nın Patladığı İddiası	Uydurma
Fotoğraftaki Kişinin Hatay'a Yardım Eden 'Afrika Prens'i' Olduğu İddiası	Parodi-Bağlamından Koparma
Deniz Suyu Çekilmelerinin Daha Büyük Depremlerin Habercisi Olduğu İddiası	Çarpıtma
Hatay'ın Depremden Hemen Önce Google Haritalar'dan Silindiği İddiası	Manipülasyon
Soruşturma Dosyasına Gizlilik Kararı Getirildiği İddiası	Uydurma
Fotoğrafın Depremden Sonra Türkiye'de Çekildiği İddiası	Manipülasyon
AFAD'ın Mobil Ekmek Fırınının 15 Temmuz Töreni İçin Deprem Bölgesinde Konya'ya Getirildiği İddiası	Bağlamından Koparma
Toki Konutlarının Tarım Arazisine Yapıldığı İddiası	Çarpıtma
Kahramanmaraş'taki Çadırlardan Elektrik Parası Alınacağı İddiası	Çarpıtma-Bağlamından Koparma
Kızılay Çadırlarında "Tüm Kredi Kartları Geçerlidir Yazısının Olduğu İddiası	Parodi-Manipülasyon
Çalınan Televizyon Bakanlığa Ait Tırın Altına Gizlendi İddiası	Bağlamından Koparma
Hatay'da İçme Suyu Stoku Olmadığı İddiası	Çarpıtma
Videonun Depremzede Bir Kız Çocuğunu Gösterdiği İddiası	Bağlamından Koparma
Deprem Sonrası NATO Müdahalesi İddiası	Çarpıtma
Hatay'daki 659 Yıllık Kilise İçin Yıkım Kararı Alındığı İddiası	Çarpıtma
Uşak'ta 100 Liralık Battaniyelerin Fiyatı 250 Liraya Fırladı İddiası	Çarpıtma
Neredeyim Yazıp 7777'ye Gönderildiğinde Yetkililere Konum Bildirildiği İddiası	Bağlamından Koparma
Görüntülerin Kahramanmaraş Depremine Ait Olduğu İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Kahramanmaraş Depreminde Atatürk Barajı'nın Hasar Aldığı İddiası	Uydurma
Sakarya'da 5,5 Büyüklüğünde Deprem Olduğu İddiası	Uydurma
Adana Havalimanı'nın Uçuş Trafikine Kapatıldığı İddiası	Uydurma
"Deprem Sonrası Türkiye'de Tsunami Dalgaları Oluşturdu" İddiası	Hatalı İlişkilendirme
"Depremlerin Boğaz'daki ABD Savaş Gemisiyle Alakalı Olduğu" İddiası	Çarpıtma-Bağlamından Koparma
Gaziantep'te Kız Öğrenci Yurdu Yıkıldı ve Tek Bir Kişi Kurtuldu İddiası	Uydurma
Samandağ'da Aynı Adrese Kayıtlı 300 Seçmen İddiası	Çarpıtma
Time Dergisi'nin 2022 Kapağında Türkiye Haritasının Yer Aldığı İddiası	Manipülasyon
Katar'ın Hatay'a Gönderdiği Konteynerlerde Suriyeli Sığınmacıların Yerleştirildiği İddiası	Uydurma
Video HAARP Tesisini Yıkın Brezilyalıları Mı Gösteriyor?	Uydurma-Hatalı İlişkilendirme
İBB'nin Yardım Gemisinin Zorla Geri Gönderildiği İddiası	Uydurma
Deprem Çadırlarına Haziran Ayından İtibaren Elektrik Faturası Kesilecek İddiası	Bağlamından Koparma
Hatay'da Salgın Hastalık Olduğu İddiası	Parodi Uydurma

Tablo 6 (Devam). AA Teyit Hattı Platformu İncelenen İddialar

Malatya'daki Aşevinin Kapatıldığı İddiası	Çarpıtma- Bağlamından Koparma
Videonun Kahramanmaraş Depremi Sonrasında Meydana Gelen Patlamayı Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Malatya'da Depremde Yıkılan Binanın Üç Yıllık Olduğu İddiası	Bağlamından Koparma
Mersin Şehir Hastanesi Depremde Kullanılamaz Hale Geldi İddiası	Uydurma
Akkuyu Nükleer Güç Santrali'nin Depremde Zarar Gördüğü İddiası	Uydurma
Fotoğrafların Kahramanmaraş Depreminde Çekildiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
CHP Genel Başkanı Kılıçdaroğlu'nun "Hatay Havalimanını Onarıyoruz, Gelsinler Tutuklasınlar" İddiası	Çarpıtma
Videoların Kahramanmaraş Depreminde Çekildiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Deprem Bölgesine Giden Fenerbahçe Yardım Tırının Yağmalandığı İddiası	Uydurma
Afet Bölgesinde Sinyal Bozucu Jammer Gezdirildiği İddiası	Bağlamından Koparma
Fotoğrafların Kahramanmaraş'ın Depremden Öncesi ve Sonrası Gösterdiği İddiası	Çarpıtma
"Deprem Bölgesine Gönderilen Yardımların Alkollü İçecek Logosu Yüzünden Geri Çevrildiği" İddiası	Uydurma
Deprem Bölgesinde Kızılay Çadırının Olmadığı İddiası	Uydurma
Kuşkayası Dağında Volkanik Hareket İddiası	Çarpıtma
AFAD'a Kayıt Yaptırmayan Depremzedeler Yardım Alamayacak İddiası	Uydurma
Deprem Bölgelerinde Savcıların Mesailerinin Bittiği Gereğiyle İşlem Yapmadığı İddiası	Uydurma
Mersin'e Gönderilen Akaryakıt Gemisi Engellendi İddiası	Uydurma
Evrak Karartmak İçin Hatay İl Müdürlüğü Hizmet Binasının Yıkıldığı İddiası	
Videodaki Aracın Yardım Tırı Tarafından Ezildiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Ücretsiz Bilet Kotası Dolduğu Gereğiyle Yüzlerce Depremzede Havalimanında Bekletiliyor İddiası	Uydurma
Videonun Türkiye'de 6 Şubat'ta Meydana Gelen Depremi Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Şehrin Başka Yerinde Yıkılan Binaların Molozu Sahil Şeridine Dökülüyor İddiası	Çarpıtma
Diyarbakır'daki Çadır Kentlerde Uyuz Salgını Başladığı İddiası	Uydurma
İDDEF'in Depremden Sonra Başış Toplaması İçin 'Kamu Yararına Çalışan Dernek' Statüsüne Alındığı İddiası	Çarpıtma
Adıyaman'da Depremzedelerden Kimlik Kartı İçin Fotoğraf İstendiği İddiası	Çarpıtma
Videonun Deprem Tetikleyen Titanyum Çubukları Gösterdiği İddiası	Bağlamından Koparma
Görüntülerin Deprem Bölgesinde Kayda Geçtiği İddiası	Çarpıtma
Afet Bölgesinde Yağma Yapan Kişinin Kulağı Kesildi İddiası	Bağlamından Koparma
ABD'li Petrol Şirketinin Kahramanmaraş'ta Petrol Ararken Depremi Tetiklediği İddiası	Çarpıtma- Hatalı İlişkilendirme- Bağlamından Koparma
Halkbank ve İş Bankası'nın Enkazdan Kasalarını Kurtarmaya Çalıştığı İddiası	Uydurma
Videonun Kahramanmaraş Depreminde Önce Çekildiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme

Tablo 6 (Devam). AA Teyit Hattı Platformu İncelenen İddialar

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Harput'taki Külliye'yi Depremzedelere Açmadığı İddiası	Uydurma
Kızılay'ın Depremzedeler İçin Konteyner Üretmediği İddiası	
Hasar Gören Barajlardan Irak'a Su Tahliye Edildiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Gökyüzündeki Işığın Depremden Önce Türkiye'de Gözlemlendiği İddiası	Uydurma- Hatalı İlişkilendirme
Konteyner İçin Önceliğin Ev Sahiplerine Verildiği İddiası	Uydurma
Josef De Souza Afettede Bir Kız Çocuğunu Evlat Edindi İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Tayvan Arama-Kurtarma Ekibinin Enkaz Bölgesinden Zorla Uzaklaştırıldığı İddiası	Uydurma
Video Kahramanmaraş'ta Deprem Bölgesini Ziyaret Eden İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'yu Gösteriyor İddiası	Bağlamından Koparma
Şanlıurfa'da Artçı Depremde Üç Binanın Yıkıldığı İddiası	Uydurma
Daha Fazla Yardıma İhtiyaç Yok İddiası	Uydurma
15 Gün İçinde Hasar Tespit Başvurusunda Bulunmayanlar Dask'tan Ödeme Alamayacak İddiası	Bağlamından Koparma
İstanbul'da Deniz Suyunun Çekilmesinin Depremle Alakalı Olduğu İddiası	Çarpıtma
Çizgi Filmin Depremi Önceden Haber Verdiği İddiası	Çarpıtma- Bağlamından Koparma
Otellere 'Depremzede Kabul Etmeyin' Talimatı Gönderildiği İddiası	Uydurma
Videonun "Türkiye'ye Girmek İsteyen Beni Arasın" Diyen İnsan Kaçakçısını Gösterdiği İddiası	Bağlamından Koparma
Şanlıurfa'da Yaşam Belirtisi Bulunan Enkazda Temizlik Çalışması Yapıldı İddiası	Uydurma
Deprem Bölgesinde Kolerla Salgını Başladığı İddiası	Uydurma
Videonun Deprem Bölgesine Giden Konteyner Evleri Gösterdiği İddiası	Çarpıtma
Hakkâri Valiliği'nin Deprem Bölgesine Yapılan Yardımlara Engel Olduğu İddiası	Uydurma

Tablo 7. Doğruluk Payı Platformu İncelenen İddialar

İddia	Türü
Köpeklerin Kurtarıldığı Video Kahramanmaraş Depremleri Sonrasında Çekilmedi	Bağlamından Koparma- Hatalı İlişkilendirme
Kahramanmaraş Depremleri Sonrası Yanardağ Oluşmadı	Çarpıtma
Suriyeli Çocuğu Gösteren Video Kahramanmaraş Depremlerinden Değil	Bağlamından Koparma
Atatürk Büstü Taşıyan Arabanın Görüntüleri Depremden Sonra Çekilmedi	Çarpıtma- Hatalı İlişkilendirme
Video, 20 Şubat 2023 Tarihinde Hatay'da Meydana Gelen Depremlerden Sonra Çekilmedi	Hatalı İlişkilendirme
Video, Türkiye'de Deprem Anında Kırılan Yer Kabuğunu Göstermiyor	Hatalı İlişkilendirme
Aydın Büyükşehir Belediye Başkanının Deprem Bölgesine Gönderdiği Bebek Bezlerini Gösterdiği İddiasıyla Paylaşılan Fotoğraf Güncel Değil	Çarpıtma
Elâzığ Eski Valisi'nin Süleyman Soylu'ya "Kamuoyunda Şu An Algı Çok İyi" Deddiği Video, 2020'deki Elâzığ Depremi Sonrası Çekilmiş	Bağlamından Koparma
Video, Kahramanmaraş Depremlerinin İlk Haftasından Beri Dolaşımda	Bağlamından Koparma

Tablo 7 (Devam). Doğruluk Payı Platformu İncelenen İddialar

NATO Ülkeleri Yaptıkları Tatbikatla Depremden Sonra Türkiye'yi İşgale Mi Hazırlanıyor?	Çarpıtma
Video, 6 Şubat Depremlerinden Sonra Bölgede Yapılan Çalışmaları Mı Gösteriyor?	Hatalı İlişkilendirme
Fotoğraf Kılıçdaroğlu'nun Deprem Bölgesine Özel Uçakla Gittiğini Mi Gösteriyor?	Hatalı İlişkilendirme
İddiadaki Ülkeler 6 Şubat Depremi Öncesi Elçiliklerini Türkiye'den Çektiler Mi?	Bağlamından Koparma
Fotoğraf Depremzedeler İçin Yapılan Konutları Mı Gösteriyor?	Hatalı İlişkilendirme
Celal Şengör, İstanbul Depreminde Muharrem İnce'nin Başkan Olması Gerektiğini Mi Söyledi?	Parodi-Uydurma
Ekrem İmamoğlu İstanbul'un Deprem Sorununun 100 Yılda Çözülebileceğini Söyledi Mi?	Bağlamından Koparma
Video'nun 18 Nisan'da Tokat'ta Gerçekleşen Depremden Sonra Kaydedildiği İddiası Doğru Mu?	Hatalı İlişkilendirme
Görüntüler 16 Ekim'de Meydana Gelen Malatya Depremini Mi Gösteriyor?	Hatalı İlişkilendirme
Videodaki Bina, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi'nde Yıkılmadı	Hatalı İlişkilendirme
AFAD, Samsun'da Bir Saat İçinde Deprem Olacak Uyarısı Yapmadı	Uydurma
Bir Kişinin Yüksekten Düştüğünü Gösteren Video, 6 Şubat 2023 Depremi Sırasında Kaydedilmedi	Hatalı İlişkilendirme
Video, Deprem Sırasında Türkiye'de Patlayan Nükleer Santrali Göstermiyor	Hatalı İlişkilendirme
Taşın Üstünde Ağlayan Çocuk Fotoğrafı, 6 Şubat Depremi Sonrası Çekilmedi	Hatalı İlişkilendirme
Sakarya'da 6 Şubat 2023 Tarihinde 5,5 Büyüklüğünde Deprem Olmadı	Uydurma
Kemal Kılıçdaroğlu'nun Yer Aldığı Fotoğraf 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depreminin Sonra Çekilmedi	Çarpıtma
Fenerbahçe'nin Deprem Bölgesine Gönderdiği Yardım Tırı Yağmalanmadı	Uydurma
Dünya Kupası'nın Gelirleri Değil, Katar Kupası'nın Yarı Finalinin Gelirleri Depremzedelere Bağışlanacak	Bağlamından Koparma
İspanyol Sismolog, Türkiye'deki Depremin Japonya'dakinden 30 Kat Büyük Olduğunu Söylememiş	Bağlamından Koparma
Fotoğrafların İki De Pazarcık Depreminin Ardından Kahramanmaraş'ı Gösteriyor	Çarpıtma-Hatalı İlişkilendirme
Depremin Sebebi Depremden Önce Boğaz'dan Geçen ABD Gemisi Değil	Çarpıtma-Bağlamından Koparma
Konteyner Ev Taşıdığı İddia Edilen Trenlerin Videosu Türkiye'de Çekilmedi	Çarpıtma
Videoda Avusturyalı Arama Kurtarma Ekipleri, Türk Ekiplerden Bahsetmiyor	Manipülasyon-Çarpıtma

Tablo 8. Doğrula.Org Platformu İncelenen İddialar

İddia	Türü
Videonun 6 Şubat 2023 Depreminde Yıkılan Binayı Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Görüntünün Deprem Sonrası Adana’da Yaşanan Tsunamiyi Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
6 Şubat 2023’te Sakarya’da Deprem Meydana Geldiği İddiası	Uydurma
Fay Hatlarının, Yayıldığı ve Farklı Bölgelerdeki Şehirlerde Depreme Neden Olacağı İddiası	Uydurma
Videonun Kahramanmaraş Depremi Dolayısıyla Patlayan Nükleer Santrali Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Fotoğrafın 6 Şubat Depreminin Ardından Arama Kurtarmaya Katılan Köpekleri Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Görüntünün 6 Şubat Depreminden Sonra Kabe’de Türkiye İçin Okunan Duayı Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme Manipülasyon
Görüntülerin Kahramanmaraş’ta Deprem Öncesi ve Sonrasını Gösterdiği İddiası	Çarpıtma- Hatalı İlişkilendirme
Fotoğrafın 6 Şubat Güneydoğu Depreminin Sonrasında Çekildiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Simpsonlar’ın Kahramanmaraş’taki Depremi Önceden Bildiği İddiası	Çarpıtma- Bağlamından Koparma
Milano Başkonsolosluğu’nun Deprem Yardımları İçin Yalnızca Diyanet Vakfı’nı Gösterdiği İddiası	Çarpıtma
Darülaceze’ye Nakledilecek Depremzede Çocuklar İçin Gönüllülere İhtiyaç Olduğu İddiası	Uydurma
Deprem Yarattığı Hasarın 4 Milyar Dolar Olduğu İddiası	Bağlamından Koparma
Katar’ın 2022 Dünya Kupası’nın Gelirlerini Depremden Etkilenenlere Göndereceği İddiası	Çarpıtma
Fotoğrafın Suriye’ye Deprem Yardımı Götüren Lübnan Konvoyunu Gösterdiği İddiası	Bağlamından Koparma
Deprem Bölgesindeki Hırsızlık Olaylarının Ardından Öso Komutanının, Türkiye’yi Suriyeli Sığınmacılar Konusunda Uyardığı İddiası	Uydurma
Video 6 Şubat Depremi Öncesindeki Gökyüzünü Mü Gösteriyor?	Bağlamından Koparma
Fotoğrafın Kahramanmaraş’ta Depremzede Bir Aileyi Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
İzmir Marşı Çalan Aracın Deprem Bölgesinde Görüntülendiği İddiası	Çarpıtma
Video Deprem Bölgesine Giden Konteyner Evleri Mi Gösteriyor?	Çarpıtma
Deprem İçin Yapılan Yardım ve Bağışların Tümünün Vergiden Düşüleceği İddiası	Çarpıtma
Diyanet İşleri Başkanı’nın Deprem Bölgesine Şahsi Olarak 310 Milyon Lira Bağışladığı İddiası	Bağlamından Koparma- Çarpıtma
Videoda İsrail Meclis Üyeleri, Vekile Deprem Taziyesinde Bulunduğu İçin Mi Tepki Gösteriyor?	Manipülasyon
Video Cebinde Bisküvi Taşıyan Depremzede Şerif Ölmez’in Oğluna Sarıldığı Anı Mı Gösteriyor?	Taklit-Hatalı İlişkilendirme
Videonun Deprem Sonrası Hatay’da Oluşan Devasa Bir Yarığı Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Görüntülerin 20 Şubat’ta Hatay’da Gerçekleşen Depreme Ait Olduğu İddiası	Hatalı İlişkilendirme

Tablo 8 (Devam). Doğrula.Org Platformu İncelenen İddialar

Videonun Hatay’da Meydana Gelen Deprem Esnasında Kaydedildiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Meral Akşener’in Deprem Bölgesindeki Videosu Güncel Mi?	Bağlamından Koparma
Türkiye Haritasındaki Patlama Simgeleri 6 Şubat Depremi Mi İşaret Ediyor?	Çarpıtma
Atatürk Heykelini Taşıyan Traktörü Gösteren Fotoğrafın Depremle İlişkili Olduğu İddiası	Çarpıtma- Hatalı İlişkilendirme
Dünya Bankası’nın Deprem Kredisi Verdiği İllerin Başında Kahramanmaraş’ın Geldiği İddiası	Bağlamından Koparma
Üşüyen Kız Çocuğunu Gösteren Video Türkiye’deki Deprem Bölgesinde Mi Kaydedildi?	Bağlamından Koparma
Ekrem İmamoğlu’nun İstanbul’un Depreme Hazırlıklı Olması İçin 100 Yıl Lazım Deddiği İddiası	Çarpıtma- Bağlamından Koparma
Fotoğrafın Kemal Kılıçdaroğlu’nun Deprem Bölgesine Özel Jetle Geldiğini Gösterdiği İddiası	Çarpıtma- Parodi- Manipülasyon- Hatalı İlişkilendirme
Videonun 10 Ağustos Malatya Depreminden Olduğu İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Video 6 Şubat Depremlerine HAARP Faaliyetinin Neden Olduğunu Mu Gösteriyor?	Çarpıtma
Videoda Avusturyalı Arama Kurtarma Ekipleri Türk Ekiplerden Bahsediyor Mu?	Manipülasyon- Çarpıtma

Tablo 9. Teyit.Org Platformu İncelenen İddialar

İddia	Türü
Yıkılan Binanın 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depreminden Olduğu İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Malatya’da Yıkılan Trend Garden Residence İsimli Binanın Üç Yıllık Olduğu İddiası	Çarpıtma
Simpsonların 6 Şubat 2023 Güneydoğu Depremi Bildiği İddiası	Çarpıtma
Sakarya’da 6 Şubat 2023’te Deprem Meydana Geldiği İddiası	Uydurma
Videonun 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depreminden Olduğu İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Süleyman Soylu’nun Deprem Sonrası Güncel Halini Gösterdiği İddia Edilen Fotoğraf	Manipülasyon
Tablonun Deprem Bölgesel Şiddetini Gösterdiği İddiası	Uydurma
Videonun Kılıçdaroğlu’nun Deprem Bölgesinde “Bozkurt” Sloganıyla Karşılandığını Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Videonun Deprem Bölgesinde Konut İnşasına Başlandığını Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Videonun Kılıçdaroğlu’nun Cami Önünde Açıklama Yaptığını Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme Uydurma
Hatay Defne’deki Ağır Hasarlı Binaya Az Hasarlı Raporu Verildiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
“Tüm Kredi Kartları Geçerlidir” Yazan Kızılay Çadırı Fotoğrafının Gerçek Olduğu İddiası	Parodi- Manipülasyon
Kız Çocuğunu Gösteren Videonun Güncel Olduğu İddiası:	Hatalı İlişkilendirme
Videonun Suriyelilere 10 Bin TL’lik Nakdi Yardım Kuyruğundan Olduğu İddiası	Çarpıtma
Görseldeki Tweetin Oğuzhan Uğur’a Ait Olduğu İddiası	Manipülasyon

Tablo 9 (Devam). Teyit.Org Platformu İncelenen İddialar

"Siyasi Başkan İstemiyoruz" Sloganı Atılan Görüntülerin Güncel Olduğu İddiası	Hatalı İlişkilendirme
A Haber'in Laiklik Sloganını Kestiği Yayının Güncel Olduğu İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Bülent Ecevit'in 17 Ağustos Depreminde Afet Bölgesine Günler Sonra Gittiği İddiası	Çarpıtma
Tunç Soyer'in Depreme Tedbir İçin Sokakta Atatürk Heykeli Dolaştırdığı İddiası	Uydurma- Hatalı İlişkilendirme
Lütfü Savaş'ın Yurttaşlarla Tartışmasını Gösteren Videonun Güncel Olduğu İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Karot Testinin Sağlam Binalara Zarar Verdiği İddiası	Çarpıtma
Videodaki Siyah Çizgilerin Titanyum Oklarla Hatay'ın Vurulma Anını Gösterdiği İddiası	Çarpıtma
Meral Akşeneri'nin Deprem Bölgesindeki Vidosunun Güncel Olduğu İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Elâzığ Valisiyle Süleyman Soylu'nun Konuşmasının Güncel Olduğu İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Hırsızlık Yaptığı Belirtilen Kişiyi Gösteren Fotoğrafın Kahramanmaraş'tan Olduğu İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Fotoğrafların 20 Şubat'taki Depremden Önce Suriye'de Çekildiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Fotoğraftaki Kişilerin Ahbap Tarafından Dolandırıldığı İddiası	Hatalı İlişkilendirme Bağlamından Koparma
Fotoğrafın Aydın Büyükşehir Belediyesinin Deprem Bölgesine Yardımlarını Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Görüntülerin 10 Ağustos 2023 Malatya Depreminden Olduğu İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Celal Şengör'ün İstanbul Depreminde Muharrem İnce'nin Başkan Olmasını İsteddiği İddiası	Parodi- Uydurma
Fotoğrafın Depremzedeler İçin Yapılan Konutları Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
İsrail'deki Türkiye Haritasının Depremleri Öngördüğü İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Videonun 20 Şubat'ta Hatay'da Meydana Gelen Deprem Sonrası Kaydedildiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Videonun Kahramanmaraş Depremlerinden Sonra Oluşan Yarıkları Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
A Haber'in Yayında Kahta İlçesini Adıyaman Kent Merkezi Gibi Gösterdiği İddiası	Çarpıtma
Süleyman Soylu'nun Sadece İstanbul Depremi İçin Hazırlık Yapıldığını Söylediği İddiası	Bağlamından Koparma
Videonun Filistinli Vekilin Deprem Taziye Mesajına Verilen Tepkiyi Gösterdiği İddiası	Çarpıtma
Videonun İspanyol Askerinin Türkiye'de Asayışı Sağlamak İçin Devriye Gezdiğini Gösterdiği İddiası	Bağlamından Koparma
Videonun Babala TV Ekibinin Yardım Merkezinde Film İzlediğini Gösterdiği İddiası	Çarpıtma- Hatalı İlişkilendirme
Deprem İçin Yapılan Yardımların Vergiden Düşüleceği İddiası	Çarpıtma
@Hknural Hesabının Hakan Ural'a Ait Olduğu İddiası	Taklit
Videodaki Atatürk Büstlü Aracın Depremzedelere Yardım Götürdüğü İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Prof. Dr. Cenk Yaltırak'ın 6 Şubat Depremlerinden Sonra "İstanbul'da 2026'ya Kadar Deprem Olacak" Dediği İddiası	Bağlamından Koparma
Twitter Hesabının Kenan İmirzalıoğlu'na Ait Olduğu İddiası	Taklit

Tablo 9 (Devam). Teyit.Org Platformu İncelenen İddialar

Videonun Kahramanmaraş'taki Deprem Sonrası Kaydedildiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Haluk Levent'in Bir Özel Uçakta Çekilen Fotoğrafının Güncel Olduğu İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Fotoğrafın Macaristan Başbakanının Kızını Gösterdiği İddiası	Çarpıtma- Hatalı İlişkilendirme
Enkazdan Çıkan Fotoğrafın Depremden Etkilenen Bir Aileyi Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
ÖSO Komutanının Deprem Sonrası Suriyelilerle İlgili Türkiye'ye Seslendiği İddiası	Uydurma
Videonun Yardım Bahanesiyle Suriyelileri Türkiye'ye Taşıyan Kaçakçıları Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
ABD'li Petrol Şirketinin Kahramanmaraş'ta Petrol Ararken Depremi Tetiklediği İddiası	Uydurma- Hatalı İlişkilendirme
Videonun Hindistan'ın Türkiye'ye Yardımlarını Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Fotoğrafın Gaziantep'te Yağma Yaparken Dövülen Suriyeliyi Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Seçmenlerin Genel Seçimler İçin 14 Şubat Tarihine Kadar Adres Değişikliği Yapmaları Gerektiği İddiası	Çarpıtma
Jordi Diaz'ın Türkiye Depremlerinin, Japonya Depreminden 30 Kat Şiddetli Olduğunu Söylediği İddiası	Bağlamından Koparma
Fotoğrafın Hatay'da "Devlet Yok, Açlıktan Ölüyoruz" Diyen Kişiyi Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Videonun Süleyman Soylu'yu Kahramanmaraş Depremi Sonrası Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Fuat Oktay'ın Konuşması Sırasında Suriyeli Birinin Cep Telefonu Çaldığı İddiası	Çarpıtma
Katar'ın Dünya Kupası Gelirlerini Türkiye'ye Bağışladığı İddiası	Çarpıtma
Jeoloji Profesörü Cenk Yalıtırak'ın Depremin Şiddetinin 11 Olduğunu Söylediği İddiası	Uydurma
Deprem Bölgesine Yardım Götüren Fenerbahçe Tırının Yağmalandığı İddiası	Uydurma- Hatalı İlişkilendirme
2010 Haiti Depremi Sonrası Kaybolan Çocukları UNICEF'in Kaçırıldığı İddiası	Uydurma
Enkazdan Çıkan Kişiyi Fazla Su Verilmesi Halinde Ölebileceği İddiası	Çarpıtma
Darülaceze'nin Depremzede Çocuklar İçin Gönüllü Anne Aradığı İddiası	Uydurma
Afad'ın Tuborg ve Efes Logolu Polarları Kabul Etmediği İddiası	Uydurma
Nato Ülkelerinin Yaptığı Tatbikatta Deprem Sonrası Türkiye'yi İşgale Hazırlandıkları İddiası	Çarpıtma
Kahramanmaraş Depreminin Dünyanın En Büyük Kara Depremi Olduğu İddiası	Çarpıtma
Ece Ünür'in "Haluk Levent ve Oğuzhan Uğur, Cumhurbaşkanı'dan Daha Çok Ülkeyle İlgileniyor" Dediği İddiası	Uydurma
Videodaki Kişinin Ak Parti Kahramanmaraş Milletvekili Habibe Öçal Olduğu İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Milano Başkonsolosluğu'nun Deprem Yardımları İçin Yalnızca Diyanet Vakfı'nı Gösterdiği İddiası	Bağlamından Koparma
Görüntülerin Kahramanmaraş'ın Depremden Önce ve Sonrasını Gösterdiği İddiası	Çarpıtma- Hatalı İlişkilendirme
Videodaki Işıkların HAARP Nedeniyle Oluştugu İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Twitter Hesaplarının Ahbap'ın Resmi Hesapları Olduğu İddiası	Taklit
Videonun Türkiye'deki Depremin Ardından Kabe'de Okunan Duayı Gösterdiği İddiası	Uydurma- Manipülasyon

Tablo 9 (Devam). Teyit.Org Platformu İncelenen İddialar

Videonun Türkiye'deki Depremi Ardından Yaşanan Nükleer Patlamayı Gösterdiği İddiası	Bağlamından Koparma
Videonun Adana'daki Tsunamiyi Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Adana Havalimanı'nın Uçuşlara Kapatıldığı İddiası	Uydurma

Tablo 10. CİB DMM Platformu İncelenen İddialar

İddia	Türü
Sakarya'da 5.5 Büyüklüğünde Deprem Meydana Geldi İddiası	Uydurma
Adana Havalimanı İkinci Bir Karara Kadar Uçuşlara Kapatıldı İddiası	Uydurma
AFAD, Akşam Saatlerinde 8.5 Şiddetinde Deprem Beklendiğini Açıkladı İddiası	Uydurma
Deprem Sonrası Uşak'ta 100 Liralık Battaniye Bir Günde 250 Lira Oldu İddiası	Uydurma-Çarpıtma
Kahramanmaraş'ta Deprem Anı İddiasıyla Paylaşılan Bazı Görüntüler	Hatalı İlişkilendirme
Samsun'da Bir Saat İçerisinde 6.3 Şiddetinde Deprem Olacak İddiası	Uydurma
Afet Bölgelerindeki Arama Kurtarma Çalışmalarında TSK Devreye Girmedi İddiası	Uydurma
Osmaniye'de Deprem Felaketi Yaşanırken MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli Partisinin Yıldönümünü Kutluyor İddiası	Çarpıtma
Deprem Sonrasında Atatürk Barajı'nda Çatlaklar Oluşturdu İddiası	Uydurma
Afet Bölgesine Giden İş Makinaları Engelleniyor İddiası	Çarpıtma
Milano Başkonsolosluğu, İtalyanlardan Diyanet Vakfı'na Bağış Göndermesini İstedi İddiası	Çarpıtma
İsrail'den Gelen Yardım Ekibi Bekletiliyor İddiası	Çarpıtma
Hatay Havalimanı'nın Ankara Büyükşehir Belediyesi Tarafından Onarıldığı İddiası	Çarpıtma
HDP'li Ağrı Patnos Belediyesi'nin Deprem Bölgesine Ulaştırmaya Çalıştığı Yardım Aracına Kaymakamlık Tarafından El Konuldu İddiası	Çarpıtma
Hatay'da Yıkılan Binaları Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Ödül Verdiği Servet Altaş'ın Firması Ser-Al İnşaat Yaptı İddiası	Çarpıtma
Deprem Bölgesinde Millet Cenazelerini Toprağa Veremiyor, Savcılar Mesai Bitti Diye İşlem Yapmıyor İddiası	Uydurma
Hatay T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda Deprem Sonrası Yaşanan Olaylarda Kadın Hükümlü ve Tutuklulara Tecavüz Edildiği İddiası	Uydurma
Kızılay'ın Afet Bölgesinde Hiç Çadırı Olmadığı Kızılay Başkanının Afet Yardım Tecrübesi Olmadığı ve İlahiyat Mezunu Olduğu İddiaları	Uydurma
Deprem Bölgesinde Kullanılacak Ekipman ve İş Makinası Gibi Kritik Araçların Gümrük Vergilerinin Kaldırılmadığı İddiası	Uydurma
Fenerbahçe'nin Depremzedelere Gönderdiği Yardım Tırı Yağmalandı İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Türkiye'deki Deprem Sırasında Nükleer Santral Patladı İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Elektrik Mühendisleri Odasının Destek Verme Talebinin AFAD Tarafından Reddedildiği İddiası	
İtfaiye Erinin Telefonunu Çalan Suriyeli İddiası	Çarpıtma
Şiddet Uygulanan Çocuğun Depremzede Olduğu İddiası	Bağlamından Koparma
Ahbab Platformunun Çalışmaları Engelleniyor İddiası	Uydurma
Arap Ülkelerinden Deprem Yardımı Gelmedi İddiası	Uydurma
AFAD'a Kişinin Yaşadığına Dair İhbar Gelmedikçe Arama Kurtarma Çalışması Yapılmıyor İddiası	Uydurma
Binlerce Yurttaşın Öldüğü Antakya'da Cenazeler İsim Yerine Numara Verilerek Gömülüyor İddiası	Bağlamından Koparma

Tablo 10 (Devam). CİB DMM Platformu İncelenen İddialar

Deprem Mağdurlarına Yardım Yapılmadan Önce GBT Yapılıyor İddiası	Uydurma
Mersin'deki KYK Yurdu ile İlgili İddialar	Uydurma
Avusturyalı Kurtarma Ekibi Çocuğu Kurtaracakken Türk Ekibin Durdurduğu İddiası	Manipülasyon
13-14 Yaşındaki Depremzedeler İstismar Edildiği İddiası	Uydurma
Hatay'da Baraj Patladı İddiası	Uydurma
Kurtarma Çalışmalarını Takip Eden Muhabire Polis Tekme Attı İddiası	
Kahramanmaraş'taki Depreme ABD'li Şirketin Açtığı 6 Bin Metrelik Petrol Kuyusu Sebep Oldu İddiası	Çarpıtma-Hatalı İlişkilendirme-Bağlamından Koparma
Hatay'da Yapı Denetim Müdürlüğündeki Evraklar Yok Edilmeye Çalışılıyor İddiası	
Mersin'e Gönderilen Akaryakıt Gemisi EPDK (Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu) Tarafından Engellendi İddiası	Uydurma
Kahramanmaraş'ta Volkanik Hareketlilik Var İddiası	Çarpıtma
Bu Numaralar MÜSIAD Çadırı Ekibine Aittir İddiası	Uydurma
Binayı Yapan Iraklı Müteahhit, Merdiveni Yapan Japon Şirketi İddiası	Manipülasyon-Hatalı İlişkilendirme-Çarpıtma-Bağlamından Koparma
Kapılar Açıldı Suriye'den 100 Binlerce Sığınmacı Getiriliyor İddiası	Çarpıtma
Hasar Tespit Çalışmalarını Öğretmenler ve İmamlar Yaptı İddiası	
Diyanet Elazığ'daki Harput Külliyesini Depremzedelere Açmadı İddiası	Uydurma
Yüzlerce Afetzedede Ankara Esenboğa Havalimanı'ndan Bekletiliyor İddiası	Uydurma
Kızılay'ın Konteyner Üretemeyen Fabrikasını Torpille Gelen Kebapçı Genel Müdür Yönetiyor İddiası	
Afetzedeler Çöp Konteynerleri Arasında Yaşıyor İddiası	Manipülasyon-Çarpıtma-Bağlamından Koparma
Yakalanan Yağmacı Direğe Bağlandı İddiası	Bağlamından Koparma Manipülasyon
Erbil'den Adıyaman'a Gelen İş Makinaları Bekletiliyor Engelleniyor İddiası	
Tayvan Ekibi Tam Enkaz Altındaki Afetzedeye Ulaşacakken Uzaklaştırıldı İddiası	Uydurma
Dask Hasar İhbarı İçin 15 Gün İçinde Başvuru Zorunluluğu Var İddiası	Bağlamından Koparma
Futbolcu Josef De Souza Bir Afetzedede Kız Çocuğunu Evlat Edindi İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Kültür ve Turizm Müdürlüğü Afetzedeler Otellere Alınmamasını İsteddiği İddiası	Uydurma
Malatya'da Hasar Tespit Çalışmaları İptal Edildi Yurt Dışından Teknik Eleman Bekleniyor İddiası	Uydurma
Çinli Kurtarıcıyı Yapay Zekayla Müslüman Yaptılar İddiası	Manipülasyon
Hakkâri Valiliği Afet Bölgesine Yardım Götüren Aracı Engelledi İddiası	Uydurma
Hatay'da ATM'ler Yağmalanıyor İddiası	Bağlamından Koparma
Marmara Denizi'ndeki Su Seviyesi Değişimi İstanbul'da Depremin Habercisi İddiası	Çarpıtma
İspanyol Ordusu İskenderun'da Devriye Görevi Gerçekleştiriyor İddiası	Bağlamından Koparma
Toplanan Yardımlara El Koymak İsteyen Kişiler Cemevine Silahlı Saldırı Düzenlediği İddiası	Bağlamından Koparma

Tablo 10 (Devam). CİB DMM Platformu İncelenen İddialar

Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş'ın 310 Milyon TL Şahsi Bağış Yaptığı İddiası	Çarpıtma- Bağlamından Koparma
Afet Bölgesindeki Yardım Dağıtımında Suriyelilere Öncelik Veriliyor İddiası	Uydurma
Cenazeler Kimsesizler Mezarlığına Gömülüyor İddiası	Çarpıtma
Hatay'da Yabancılar Mülk Satılıyor İddiası	Uydurma
Gaziantep'teki Mehmet Şahan Camii'nin İmamı Depremzedeleri Camiden Çıkararak Kapıları Kilitledi İddiası	
Merkez Bankası Tarafından AFAD'a Bağış Yapıldığı İçin Yapılacak Olan Harcamaların Sayıştay Denetiminden Muaf Olduğu İddiası	Çarpıtma
Kahramanmaraş'ta Salgın Hastalık Başladı Şehrin Tahliye Edilmesi Gerekliyor İddiası	Uydurma
İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun Manipüle Edilen Konuşması	Bağlamından Koparma
Devletin Afetzedelere Yaptığı 10.000 TL'lik Yardımlara Vergi Dairelerince Haciz Konuyor İddiası	Çarpıtma
Asker Depremi Ardından Sokakta Yoktu Askere Çık Emri Geç Verildi İddiası	Uydurma
20 Şubat'taki Hatay Depreminde Kaydedildiği İleri Sürülen Görüntüler	Hatalı İlişkilendirme
Kızılay'ın Yardım Kolileri Açılıp, İçindeki Malzemeler Suriyeli Derneğin Kolilerine Yerleştirildi İddiası	Çarpıtma
Askerler Yardım Aracındaki Kolileri Yağmalıyor İddiası	Çarpıtma
20 Şubat'ta Meydana Gelen Hatay Depremi Sırasında, Hatay Adliyesi'nde Duruşmalar Devam Ediyordu İddiası	Çarpıtma
Osmaniye'deki Karaçay Barajı Patladığı İddiası	Uydurma
Hatay Valiliği, Bodrum Belediyesinin Yardım Çabalarını Engelledi İddiası	Uydurma
Hatay'daki Deprem Anında Çekildiği İddia Edilen Görüntüler	Hatalı İlişkilendirme
Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Deprem Bölgesinde Hep Bir Ağızdan Komando Andını Okuduğu İddiası	Çarpıtma
Grand İsis Otel İçin Başlatılan Soruşturma Dosyasına Gizlilik Kararı Getirildiği İddiası	Uydurma
Hatay'da Meydana Gelen Depremi Ardından 112 Acil Çöktü İddiası	Çarpıtma
Bankalar, Sermayelerinin Binde Dördünden Fazla Bağış Yapamayacakları İçin Yaptıkları Bağışlar İptal Edildi İddiası	Çarpıtma
Adıyaman'da Ayakta Kalan Fotoğrafçı Yok Ama Kimlik İçin Fotoğraf İsteniyor İddiası	Çarpıtma
Google Haritadan Hatay'ı Sildi İddiası	Manipülasyon
Suriyelilere Dağıtılan Aylık 10 Bin TL Nakit Yardım Kuyruğu" İddiası	Çarpıtma
Hackerlar, Türkiye'deki Deprem Felaketi İçin New York'taki Elektronik Billboardları Hackleyerek Yardım Çağrısında Bulundu İddiası	Manipülasyon
Prof. Dr. Övgün Ahmet Ercan, Hükümetin Deprem Politikalarını Eleştirdiği İçin Gözaltına Alındı İddiası	Bağlamından Koparma
Depremde İskenderun Devlet Hastanesinin Jeneratörleri Çalışmadığı İçin Birçok Hasta Hayatını Kaybetti İddiası	Çarpıtma
Malatya Doğanşehir Erkenek Göleti ve Sulaması Depremde Gördüğü Zarardan Dolayı Gövde Seti En Az 3 Metre Kaydı İddiası	Uydurma
Depremi Ardından Türkiye'nin Suriye Sınırı ve Mültecilerle İlgili İddialar	Bağlamından Koparma
Diyarbakır'da Bulunan Çadıkentte Uyuz Salgını Başladı İddiası	Uydurma
Afet Bölgesine Gelen Yardımları Stoklayanlar, Bu Malzemeleri Mersin'deki Mavi Boncuk Parkı'nda Satıyor İddiası	Bağlamından Koparma
Hatay'daki 659 Yıllık Aziz Georgios Kilisesi İçin Tarihi Eser Statüsünde Olmadığı Gerekçesiyle Yıkım Kararı Verildi İddiası	Çarpıtma
Türkiye'deki Deprem Bölgesinde Kaydedildiği İddia Edilen Görüntüler	Çarpıtma
Hatay Altınözü İlçesi Sarıbük Mahallesi'ne Bağlı Firri Çiftliğinde Yaşayan 60 Kişiye, Ak Partili Olmadıkları İçin Yardım Edilmedi İddiası	Uydurma

Tablo 10 (Devam). CİB DMM Platformu İncelenen İddialar

İskenderun'da Yıkılan Binaların Enkazı Sahile Dökülüyor İddiası	Çarpıtma
Askeri Hava Araçları Deprem Bölgesi İçin Seferber Edilmedi İddiası	Uydurma
Asker, Depremzedeleri Kurtarmak Yerine, Depremden Hemen Sonraki Gün Suriye ve Irak'ta Sivilleri Bombaladı İddiası	Çarpıtma
Hatay'da Çadır Olmaması Sebebiyle Seralarda Kalan Bazı Vatandaşlar, Sobadan Çıkan Gazdan Zehirlenerek Hayatını Kaybetti İddiası	Uydurma
Hatay ve Adıyaman'da Su Yok" İddiası	Çarpıtma
Paylaşılan Bir Fotoğrafın "6 Şubat Kahramanmaraş Depremi Sonrası Bir Depremzedeyi Gösterdiği İddiası	Hatalı İlişkilendirme
Hatay AFAD Koordinasyon Merkezi'nde Bulunan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Tırının Altındaki Çalıntı Televizyon İddiası	Bağlamından Koparma
Deprem Vurduğu Hatay, Antakya ve Gaziantep'te Tarlalar Suriyelilere Satılıyor İddiası	Uydurma
İskenderun'da Kurulan Sahra Hastanesi Çökmüş Durumda, Bölgede Çadır Yok İddiaları	Çarpıtma
GBT'sine Bakılan Depremzede Aile Yurda Alınmadı İddiası	
Hazine ve Maliye Bakanlığı Ek Bütçe İhtimalini Gündemine Aldı İddiası	
Depremden Etkilenen Adıyaman'a Bağlı Uzunköy'e Bir Aydır Yardım Gitmedi İddiası	
Deprem Sonrası Adıyaman'a Yapılacak Toki Konutları, AK Parti Adıyaman Milletvekili Ahmet Aydın'ın Tarım Arazilerine İnşa Ediliyor İddiası	Çarpıtma
AFAD, Can Pazarında Vinç Ticareti Yapmış: Vatandaşlar Vincin Çalıştığı Her Saat İçin 10 Bin TL Ödüyor İddiası	Çarpıtma

Ek 2. Görüşme ve Mülakat

Yüz Yüze Görüşmeler:

Katılımcı 1: Teyit.org Yazı İşleri Sorumlusu (10 Aralık 2024), Yüz Yüze Görüşme.

Katılımcı 2: Doğrula.org Direktörü (Şef Editör) (11 Mart 2025), Yüz Yüze Görüşme.

Katılımcı 3: AA Teyit Hattı Yardımcı Muhabiri (13 Mart 2025), Yüz Yüze Görüşme.

Katılımcı 4: Doğruluk Payı Şef Editörü (21 Mart 2025), Yüz Yüze Görüşme.

Yarı Yapılandırılmış Mülakat Tekniği Soruları:

- 1) Platformun kuruluş amacından, çalışma prensibinden bahsedebilir misiniz? Bir teyit mekanizması nasıl işler anlatır mısınız?
- 2) Çalışanlarınızdan bahseder misiniz? (Deneyim, yaş, kaç kişilik ekip)
- 3) Temasta olduğunuz, iş birliği ile çalıştığınız bir başka teyit platformu var mı?
- 4) Kriz dönemlerinde ortaya çıkan yanlış bilgilerle nasıl mücadele ediyorsunuz? Süreçleri nasıl yönetiyorsunuz?
- 5) Profesyonel olarak sizden destek alan medya kurumları var mı?
- 6) 6 Şubat depremlerinde ve sonraki süreçte nasıl çalıştınız, neler yaptınız?
- 7) Depremde ve sonraki süreçte yanlış bilgi yayılımını teyit mercii olarak değerlendirir misiniz?
- 8) Özellikle afet dönemlerinde dezenformatif bilgilerin artışa geçmesini neye bağlıyorsunuz?
- 9) İçinde bulunduğumuz yanlış bilgi ekosisteminde doğru bilgiye erişimin zorluğu nedir?
- 10) X, eski adıyla Twitter platformunda yanlış bilgi oluşumu ve paylaşımını değerlendirir misiniz?
- 11) X'teki bilgilerin gündemi etkilemedeki yeri ve önemi nedir?
- 12) Yanlış bilgi oluşumunu önlemenin ve bunun yayılmasını engellemenin öneminden ve yöntemlerinden bahseder misiniz?

Ek 3. Etik Kurul Raporu

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
İnsan Araştırmaları Etik Kurulu

Sayı : E-34183927-020-00001059032
Konu : 2025-143 Protokol Numaralı Başvurunuz
Hk

18.03.2025

Sayın Sümeyye ÇALIŞKAN

"Afet Dönemlerinde Sosyal Medya Paylaşımlarının Yanlış Bilgi Bağlamında İncelenmesi: 6 Şubat Depremleri Örneği" başlıklı ve 2025-143 protokol numaralı başvurunuz kurulumuz tarafından incelenmiş ve başvurunuz hakkında “**UYGUNDUR**” kararı verilmiştir.

Prof. Dr. Eyup AKIN
Kurul Başkanı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: 93694031-C2AD-4C4A-9B48-10CDCF8C044E

Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/aksaray-universitesi-ebys>

Adres: Aksaray Üniversitesi

Telefon No: 03822883078 Faks No: 03822883007

e-Posta: Internet Adresi: https://www.aksaray.edu.tr/

KEP Adresi:

Ayrıntılı bilgi için: Tuğba YİĞİT(ETİK K.)

Memur

Telefon No: 03822883078

1 / 1

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU		
Öğrencinin Adı Soyadı: Sümeyye ÇALIŞKAN		EVET
Kapak		
1	Tez başlığı, tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, abstract, giriş, sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyormu?	
10	İkinci ve üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi APA 7 ☐ CMS ☐ İSNAD ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşlukları ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	

İmza:

Danışman Adı Soyadı: Doç. Dr. Fadime ŞİMŞEK İŞLİYEN